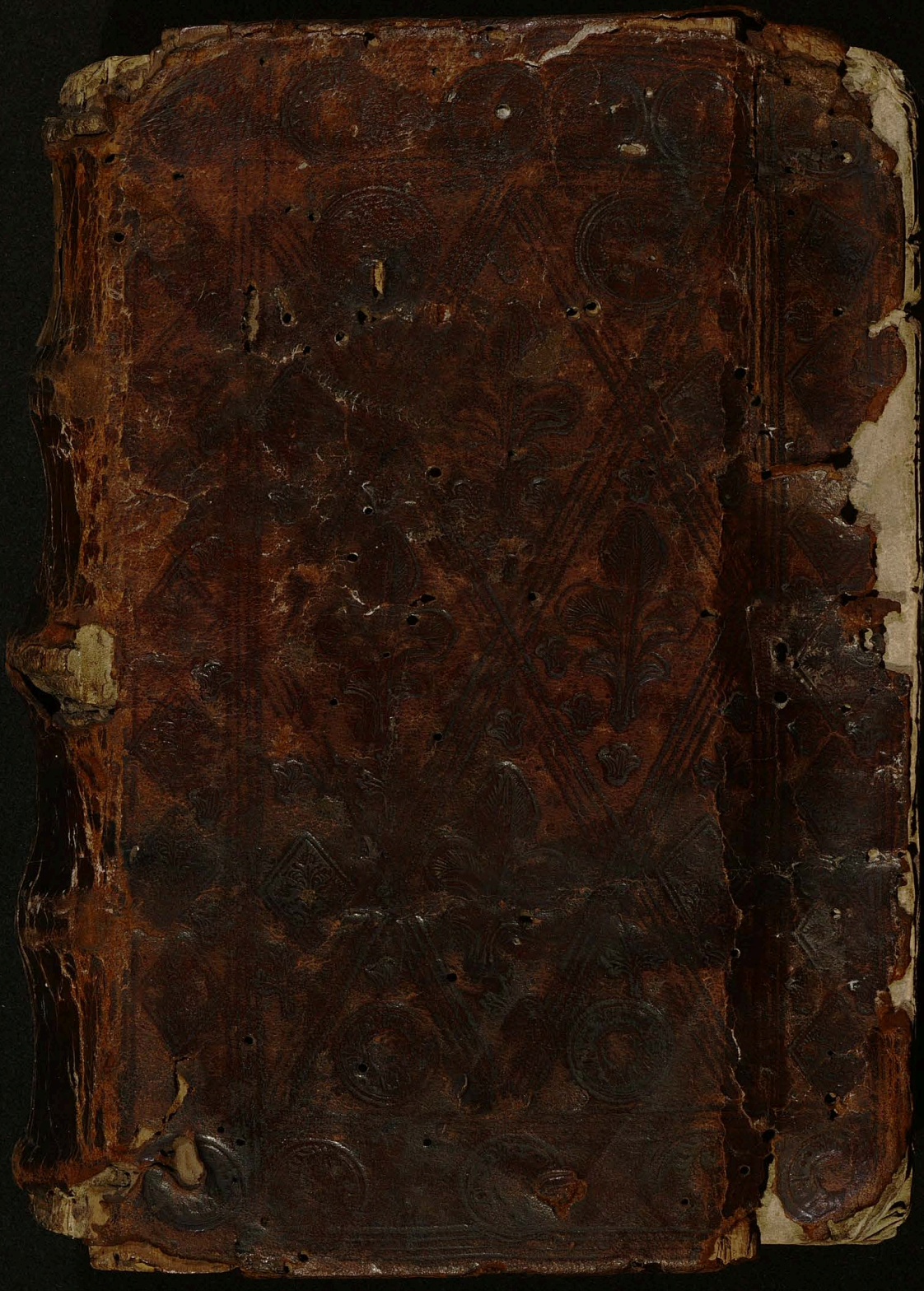

348 – 349
Inc.

Item. 348 & 349.

Inc. 349.
Bibl. Jag.

Hoc opus egregi

um ab illuminatissimo Wenceslao Brack pfessore ꝛc̄. Ex diuinis: humanisqꝫ scripturis originalibus compilatum. Medum Trium ac quadruuij artium liberalium sedet: Aliarum Theologie. Legum. Canonum: Medicorum: atqꝫ poetarum facultatum. Similiter aliorum quorumcunqꝫ tam temporalium ꝙ spiritualium statuū vocabula: differentialiter continens Vocabularium Archonium nuncupatum feliciter incipit.

Inc. 3703
(+W 7388)

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVIENSIS

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVIENSIS

Incipit Ta

bula vocabularij.

De celo z eius ptibus fo.j.
De nominibus dei fo. iij
De filio dei folio iij
De sancospiritu folio iiij.
De angelis z choris iiij.
De tempore folio iiij.
De die z eius partibus v.
De nocte z suis ptibus v.
De ebdomoda folio v.
De mensibus folio v.
De anni partibus vj.
De impressionibus vj.
De homine z eius origine atqz sexu folio vj.
De proprietatibus hominis interioris z ō affectibus.vij.
De integralibus z corpora libus partibus hominis.vij.
De sanguine folio xij.
De complexionibus xij.
De affinitatibus z gradi bus folio xij.
De patruis folio xiij.
De amicis folio xiij.
De auunculis folio xiij.
De materteris folio xiiij.
De naptijs z ex bijs con tractis amicicijs z appendi cijs folio xiiij.
Ciuium z populi z vocabu la seniorum folio xv.
militie z belli vocabula.xvj
De panno z tela materia siue instrumentis coz.xviij.
De vestimentorum nomi nibus folio xviij.
De indumentis sacerdota libus folio xx
De indumentis pedum et crurum capitis z ceterorum folio xx.
De ornamentis hoim xx.
De lectisternijs xxj.
De nauigio folio xxj.
Nauium genera xxij.
De domo z eius partibus folio xxij.
De edificijs sacris xxiiij.
De sepulcris folio xxiiij.
De publicis edificijs.xxiiij.
De terre vocabulis xxv.
De locis terre folio xxvj.
Loca terre iferiora xxvij.
De itineribus folio xxvij.
De ponderibus xxvij.
De mensuris folio xxviij.
De mensura agroz.xxviij.
De escis folio xxviij.
De potibus folio xxix.
De singulis vasorum gene ribus primo de escarijs.xxx.
De vasis vinarijs z aqua rijs folio xxx.
De vasis olearijs xxxj.
De vasis coquinarijs z pi storijs folio xxxj.
De vasis repositorijs.xxxj

De vasis luminarioꝝ xxxj.
De lectis z sellis xxxij.
De vehiculis folio xxxij.
de clericis z epiſcopis.xxxij
De monachis folio.xxxiij.
Nomina fidelium xxxiij.
De philoſophis xxxiij.
De poetis folio xxxiij.
De magis folio xxxv
De ruſticis z eorum inſtru
mētis folio xxxv.
De agris folio xxxvj.
De culturis agroꝝ.xxxvj.
De frumentis xxxvij.
De leguminibus xxxvij.
De ſtabulis folio xxxvij.
De paſtoribus xxxvij.
De equis z eorum orna=
mentis folio xxxvij.
De ſcriptoribus z eoruꝫ or
namentis folio xxxviij.
De fabris z eorum inſtru=
mentis folio xxxviij.
De metallis xxxix
De fabris lignarijs .xxxix.
De murarijs z eorum in=
ſtrumentis folio xxxix.
De hijs que in eccleſia fi=
unt z de ſepulcris xl
De libris eccleſie xl
de feſtis z officijs ſacris.xlj
De officijs ſacris xlj.
De muſica z ſpeciebus ei=
us folio xlij.
De ludis folio xlij.
Loca penalia folio xliij.
De venatione aucupio pi=
ſcatura z captura animaliū
z ceteroꝝ in genere xliij
De molitore z piſtore.xliij
De carnifice folio xliij
De ſutore folio xliij
De hijs que mercatorum
z ſimilium ſunt xliij
De raſoribus z balneato=
bus folio xlv
Ad iudices ſpectantia. xlv
Inſtrumenta legalia xlv
De rebus folio xlv
De medicis folio xlv
De vincatore folio xlvi
de aialibus in genere.xlvi
De pecudibus in ſpē.xlvi
De minutis aialibus.xlvi
De ſerpentibus
De vermibus folio
De piſcibus folio
De auibus folio
De volucrum vocali pro=
prietate folio l.
De quadrupedum voci
proprietate folio l.
De arboribus in gener
folio l.
De arboribus in ſpecia
folio l.
De herbis folio l.
De oleribus folio lv.
De lapidibus z gemm
folio lv.

Ethimolo
gie nominum quorundaz t
est liber decimus Ysidori in
ethimologiis ordine alpha=
beti folio lviij.
De verbis
puula positio ob tabule par
uitatem folio lxvj.
Tractatus
de modo epistolandi fm or
dinem folio lxxiij.
Precepta in scribendis epi
stolis seruanda folio.lxxxvj
De punctis folio .lxxxviij.
De figuris talium puncto=
rum folio lxxxviij.
De diebus mensium fo.xc.
Januarius quot dies habe
at folio xc.
De amore quomodo expri
matur folio xcij.
Credere secreta quomodo
exprimimus folio xciij.
Retinere t tacere secreta fo
lio xciij.
Quomodo prosperitatē elo
quamur folio xciij.
Aduersitatē edicemus.xciij.
Risum aut leticiaz proloqui
mur folio xciij.
Fletum efferemus fo.xciij.
Tristiciam et merorem pro
loqui folio xciij.
De irato animo exprimen
do folio xciiij.
De peste et febribus expri
mendis folio xciiij.
De morte folio xciiij.
Quomodo amenitatez loci
t ipis describemus xciiij.
Hyemis t loci importūitas
atqz infecunditas foli.xciiij.
Studium nostrum exprime
mus folio xciiij.
Petitionis precepta xcv
Exemplum desuper fo.xcv
Petitio ad amicū pro stu=
dij emolimento folio xcvj.
Petitio filij ad patrez pro
studij suffragio folio xcvj.
Petitio filij ad matrem vt
pro filio apud durum patrē
intercedat folio xcvij.
Petimus famulatū quem
cunqz aut prouisoriā aut ad
iutoriaz tc.hoc modo t pri
mum pluraliter folio .xcvij.
Ad idem singulariter.xcvij.
Exemplum desuper .xcvij.
Alium exemplum xcviij.
De amico exemplū.xcviij.
Pro filio apud inclementē
patrem folio xcix.
Aliud in simili genere.xcix.
Est aliud genus epistolare
consolatorium folio xcix.
Exemplum folio

Aliud exemplum folio cj.
Aliud ad eum qui spoliatus est folio cj.
Exemplum folio cj.
Aliud exemplum folio cij.
Sunt etiam epistole queda gratiarum relatorie foli.cij.
Exemplum folio cij.
Aliud simile folio cij.
Pro cenobitis in cõuiuiis z dedicatiõibus suis ad doctos sic gratie aguntur .ciij.
Aliud ad idem folio ciij.
Aliud ad idem folio ciij.
In primiciis ad clericos agimus gratias folio ciij.
Familiarissima epistola de felici economia prepositi in hofen folio ciij.
Item plogus Hugonis in didascolicon folio cix.

Item liber

primus Hugonis folio cx.
Q; studium sapiẽte philosophia sit folio cx.
De triplici anime vi z solũ hoiem ratiõe preditum.cxj.
Que res ad philosophiam pertineat folio cxij.
De ortu theorice practice z mechanice folio cxij.
De tribus rerum materiis folio cxiij.
De mundo superlunari et sublunari folio cxiij.
In quo hõ sit silis deo.cxiiij
De tribus operibus .cxiiij.
Quid sit natura folio cxv.
De ortu logice folio cxv.
Epilogus prescriptor.cxvij

Liber secũ

dus didascolicon de discreti one artium folio cxvij.
Diuisio philosophie.cxvij.
De theologia folio .cxviij.
De mathematica cxviij.
De quaternario aĩe.cxviij.
De q̃ternario corpis .cxix.
De quadruuio folio cxx.
De arismetrica folio cxx.
De musica folio cxx.
De geometria folio cxx.
De astronomia folio cxx.
Arismetrica folio cxx.
Musica folio cxxj.
Geometria folio cxxj.
De astronomia folio.cxxj.
Diffinitio quadruuij .cxxj.
De phisica folio cxxij.
Quis sit vniuscuiusq; artis terminus folio cxxij.
Collatio supradictor.cxxiij
Diuisio practice foli.cxxiij.
Diuisio mechanice in septẽ folio cxxiij.
Prima lanificium .cxxiiij.
Secunda armatura.cxxiiij.
De nauigatione fo.cxxiiij.

De agricultura fol.cxxiiij.
De venatione folio cxxv.
Sexta medicina foli.cxxv.
Septima theatrica cxxv.
Logica que est quarta phi
losophie pars folio cxxvj.
De grāmatica folio.cxxvj.
De ratiōe differendi.cxxvj
Supradictorum recapitula
tio folio cxxvij.

Liber terci

us didascoliçō Hugonis de
modo z ordine legendi et di
sciplina z autoribus artium
ac de primis inuētoribus ar
tium folio cxxvij.
De inuentoribus singulaꝝ
artium folio cxxviij.
Unde inicium literarū he=
braicorum folio cxxix.
Quę artes precipue legēde
sunt folio cxxix.
De duobus scripturarum
generibus folio cxxx.
De coherentia artiū.cxxx.
Unicuiqꝫ arti quod suū est
tribuendum esse folio.cxxx
Quid sit necessariū studen
tibus folio cxxxj.
De introductione cxxxj.
De ordine legendi cxxxj.
De modo legendi cxxxij.
De meditatione fo.cxxxij.
De memoria folio .cxxxij.
De disciplina folio.cxxxiij.
De humilitate foli.cxxxiij.
De studio querendi necnō
de vita philosophorum fo=
lio cxxxiiij.
Permenides folio .cxxxv.
Demoscenes folio .cxxxv.
Plato folio cxxxv.
Socrates folio cxxxv.
Ad poetas venio fo.cxxxv.
Sophocles folio cxxxv.
De reliquis quatuor prece
ceptis folio cxxxvj.
De quiete folio cxxxvj.
De scrutinio folio cxxxvj.
De paupertate fol.cxxxvj.
De exilio folio cxxxvj.

Liber quar

tus Hugonis didascolicon
de studio diuinarum scriptu
rarum folio cxxxvj.
Scripture diuine cxxxvij.
De triplici ordie veteris te
stamenti folio cxxxvij.
De triplici ordine noui te=
stamenti folio cxxxvij.
De autoribus diuinorum
librorum folio cxxxviij.
De biblioteca fol.cxxxviij.
De interpretibus cxxxix.
De auctoribus noui testa=
menti folio cxxxix.
Qꝫ alia preter hec sunt apo
cripha folio cxxxix.

Ratio de vocabulis diuino
rum librorum folio cxxxix.
De nouo testamento .cxlj.
De canonibus euangelio=
rum folio cxlij.
De canonibus conciliorum
folio cxlij.
De quatuor principalibus
conciliis folio cxlj.
Qui bibliotecas fecerūt fo
lio cxliij.
Quorum scripture sunt au
tentice folio cxliij
Que scripture sunt apocri=
phe folio cxliiij.
Ethimologie quedā ad le=
ctionem pertinentium.cxlv.

Liber quin

tus didascolicon Hugonis
de quibusdam sacre scriptu
re proprietatibus z modo
legendi folio cxlv.
De triplici intelligentia fo=
lio cxlvj.
Qz res etiam significent in
diuina scriptura folio.cxlvj.
De septē regulis sacre scri
pture folio cxlvij.
Prima regula folio.cxlvij
Secunda regula fol.cxlvij.
Tercia regula folio .cxlvij.
Quarta regula folio .cxlvij
Quinta regula folio.cxlviij
Sexta regula folio .cxlviij.
Septima regula fo.cxlviij.
Quid studium impediat fo
lio cxlviij.
Quis sit fructus diuine in=
telligentie folio cxlix.
De exēplo z doctrīa.cxlix.
Quomodo legēda sit sacra
scriptura ad correctionē mo
rum folio cl.
De lectione incipientiuz z
opere perfectorum folio.clj.
De quatuor gradibus ex=
ercicij spiritualis folio clj.
De tribus generibus legē
tium folio clij

Liber sex

tus Hugonis in didascolico
qui est de modo studendi
ordine legendi folio cliij
De ordine qui est in disci
plinis folio cliij
De allegoria folio cl
De tropologia id est mo
talitate folio clvi
De ordine literarum.clvi
De ordine narrationis.c
De ordine expositiōis.cl
De litera folio cl
De sensu folio cl
De sentencia folio c
De modo legendi foli.c
De meditatione folio.c
Diuisio plene ptinētiū .c
De arte magica folio.c

Folum Primum

Enceslaus brack artium profess7 examinator7 in Constancia. suis scolipetis salutem plurimaz dicit. Multa ad te prestās iuuenta. t assidua eruditōe t beniuolentia afficior ea q̄ soleo. vtpote mea tuis lōge plerūqz posthabuerim. Sic est pfecto boni viri munus potenter idem quod tuetur. obqz nomen susceptum nedum vendicare. verum etiā tueri quā optime possit. hac ipse impulsus occasione tuis prodesse tum votis cum rudimentis quoad potui: indu xi animum. Esto q̄ optimi adolescentuli ad me iaz prece non pauca declinastis. et quod verecūde expetere voluistis intuitu defixo silenter indice rubore satis explodistis Quid enim eneruacius te sepenumero scolasticis armis egentem nihil sua ad p̄ priatione ausis ligue cōmitere. Venit priscoz vicio in solentie precipiendi genus: aut multa si quando deniqz fit barbarice strepitu efferre canoro. Non obsecute seuerini decretis maternum obticent elogium. Ego vero q̄ ab hisce inuoluor sudoribus eam palestraz nolens sequi cogor: in mediuz nil noui dare potui Sz ne tamen iustis te abigam orationibus que ex auteticis vidi acceptiora. ne te ex pluribus obtundere teneritati tue subscriptis cōsignaui modicis puerili progressu tabellis vale.

De celo t eius partibus.

Celum
Firmamentum
Polus — Der himel
Olimpus
Aether

Differunt tamen: Quia celum dicitur aut quia omnia celat: vel q̄ est stellis tanq̄ vas celatis. i. insculptis signis impressum. Aliquando celum p̄ aere ponitur: vt est illud Virgilij in sexto O nimium celo confise sereno
Firmamentum dr. q̄ suis legibus t cursu est firmatuz Polus vero a pūcto dicit qui terminat axem. talis vo punctus est duplex scz arti-

ticus z antarticus zc.
Olimpus a monte sicilie vt credo altissimo. Aether vero locus dicitur in quo sunt sidera Et reuera aether modo pro igne modo pro aere varie accipitur
Spera die sper: corpus solidum rotundum: z in hoc differt a circulo qui e in plano Itez theologi dissentiunt et philosophi de numero celorum. Nam vltra octauam speram quam vocamus primum mobile ponunt celum trinitatis: empirreum: cristalinum. Empirreum quod q̄ si ignitum sonat. Spere planetarum sunt septem. Prima saturni. Scōa iouis. tercia martis. Quarta solis. Quīta veneris. Sexta mercurij. Ultima lune. sub qua est perpetuum bellum qualitatum primarum in elemētis ad se continuo repugnātibus. Est enim sub luna ignis qui est summe caliduſ z remisse siccus: sub qua aer: qui est summe humidus et imperfecte calidus: ergo ignis z aer in calido symbolisant id est conueniunt: ideo facilior in se est transitus. id est. mutatio talium elementorum. Aqua sub aere e nisi in locis vbi deus terraz propter respirantia in ea aquis voluit esse discoopertā. Est enim aqua summe frigida: i perfecte humida: igni maxime otraria. Ideo deus vtriusqz symbolisans puta aerē tanq̄ bonum arbitrum i medio posuit. Terra infimum est elementorum summe sicca z imperfecte frigida aeri contraria: voluit prudens deus aquam esse in medio: et hoc totuz vocamus mundi z quodlibet seorsum partem mundi. ideo quia sunt in continuo motu z ibi nulla e quies. Nam spere planetaraz ferunt contra octauam sperlicet p eam rapiunt. Elementa vero ppetuo pugnāt i se non vt primum se tempta corrūpere sz quantūquod posset alterum in se hoc in sui naturam quertere i mundus dr: qz est sp in mo z hoc quo ad speras vel iterationem Et hoc quo elementa
Janue celi sunt due: vna

qua sol ꝓcedit sic̄ est oriens alia in quā sol recipitur. Et est occidens

Plaga clima est pars celi idem sunt

Oriés auffgang der sonné.

Occidens nidergang.

Septentrion gen mitterna=chte: a septem stellis que il=lic rotantur

Meridies mittag. qz medi=us dies. vel qz sol in meridie meri. i. purum diem facit

Emisperium id est media spera halb himel

Orison id est terminator vi=sus halb himel

Cenit pūctus qui imaginaī in celo lineam super caput nr̄m terminari. Zodiacus est circulus aialium quem ari=stotiles vocat obliquum: qz oblique per octauam sperāz ꝓstat: alij eundem vocant si=gniferum: qz fert signa que sunt duodecim. Lacteus cir=culus quem philo. vocat ga=laxiā z vulgo dicī der wey=se weg Circuli celi sunt qui=qz scz articus ab arcturis si=gnis quez m septentrione es=se. circulus vero huic directe oppositus antarticus est. ab anti quod est contra: qz arti=co contrapositus. Secundus circulus dr̄ tropicus. i. reso=lutionis: qz in eo sol aquilo=nis finibus estatem faciens vltra eum non transit: ꝫ sta=tim reuertit. Tercius circu=lus ē equinoctialis ī quo sol facit equinoctiū. i. equat noc=tem dici quod fit in ariete z libra Jacincti et die sancti gregorij. Quartus circulus ē antarticus vt sup̄. Quītus ē tropicus hyemalis. Nā cū sol ad eum ꝓuenit facit hijs qui sunt ad aquilonem hye=mē z hijs que ad austrū sūt estatem. Jn scō circulo sol sticia sūt quoz vnū ē estiua=le in cancro die viti z mode=sti. aliud hyemale quod ē in capricorno die lucie. Eclip=sis ē lumis defectio. Stella stern: a stādo dicta qz nō ni=si p̄ sperā cui ē infixa mouet Dicunt enī philosophi. stel=la ē densioz ps orbis ideo re=cipit illūiatoez. Astrū ein gr=osser stern vt sunt orion boe=tes zc̄. Sydus ein gestirn a ꝓsiderādo. Nā ambulātes ī mari z temporum obserua=tores ea considerant

Planeta planet.a planon quod est errare. Nam abusio est planetas stellas dicere. Nisi addamus erraticas stellas dicendo

Cometa pfabenschwancze an dem hymel quasi stella camata vel crinita

Sol sunne. q; solus lucens

Luna monat: quia luce nitz aliena puta luce solis hāc z lucinam poete vocant eo q parentibus fert lucem zc̄ Virgilius in bucoli. Lasta faue lucina. Theren. in andria. o iuuo o lucina fer opē zc̄. Item lunam in celo dyanam in terris venationi preesse vero pserpinam inferis dicari trime hinc orit nomē

Phebus appollo sunne

Phebe plebes monat. Fingunt poete iouem concubuisse latone: z ex ea in delos insula phebum genuisse et phebe

Arcton signorum primus septem stellis circa axtem iuxta polum articum rotatur. vsam vocamus. quod in fabulis liquet ouidianis in metamorpho. Vocamus z septentrionem quasi septem triones. Nam triones quasi teriones boues aratorij dicuntur. quia terram terunt. quia tales stelle in plaustri moduz vertuntur vocamus plaustrum

Arcturus sydus post caudā maioris vrse i signo boetes.

Orion astrum ante thauri vestigia quomodo abuzina orion fabule testantur.

Hyades stelle septem in frōte thauri z tempore vernali oriuntur pluuiasqz colligūt.

Hyades a pluralitate dicte septem sunt stelle ante genua thauri easdem dicimus vergilias: quia tempore veris oriuntur z occasu suo yemem oztu estatem. primeqz nauigationis tempus ostendunt.

Canicula der hundstern

Sirion eandem vocant caniculares dies inde venire. Nam tūc sol calorem suum duplicat quo corpora dissoluit euaporando: tempus medicine prohibitum.

Lucifer mane. Vesper ad vesperus in sero. Venus in em semper

Signa celi sunt duodecim

ſcz Aries der wider. Thaurus der ochß. Gemini zwiling Cancer krepß Leo leo Virgo iúckfrau. Libra wage. Scorpio vel scorpius scorpion. Capricornus steynpock. Aquarius wassermã Piſcis viſch. hec signa aut quia ab effectibus diuersis celo mortalibus infusis sortita sunt huiusmodi appellatõnem variam. Aut gentilium incredulitas. hec celo in suorum diuini memoriam intulit z colit. Nam arietem obiunis hamonis memoriam. qui in arietis imagine. Aut cornutus vt aries ab egipcijs adorabaꝫ signum celi cõstituerunt. Pariter iouem cretensem thaurum: quia cũ Europa agenoris filia thauri habitu mundum pererrauit. Gemini quod signuz ꝓpter castorem z pollucez fratres z cetera in fabulis poetarum.

Planete similiter a gentilibus vt fabule ferunt in celũ translati hominum nominibus. Saturnum regem crete. Jouem eius filium: similiter matrez iouis adulterio procreatuz zc. Nostra fides ea licet obseruat sine tamen non vt gentes superstitione.

De nominibus dei

El hebraice deus dr latine.
Jſchiros id est fortis
Athanatos id ẽ immortalis
Sabaoth id est exercituum dominus
Eleon id est excelſus
Adonai id est dominus. Ja idem ꝙ vltima sillaba alleluia dicit id est omnes laudate dominum
Tetragramaton id est ineffabile z gloriosum nomẽ dr.
Saddan id est omnipotens
Eternus id ẽ immortalis
Incorruptibilis. incommutabilis. omnipotens dicit deus

De filio dei

Christus crisinate vnctus: hoc est dono gratie
Messias id est christus
Jhesus id est saluator
Emanuel id est nobiscum deus
Unigenitus: quia nullus sibi frater fuit diuinitatis excellentia

Folium iij

Primogenitus humanitatis susceptione in qua p gratie adoptionem fratres dignatus est habere
Principium quia ab ipso sunt omnia.
Finis quia in fine temporū humiliter voluit in carne nasci. vel qz vltra ipsum quod querimus aliud nil est.
Os dei qz verbum eius est.
Verbum quia per ipsū pater omnia tanq̄ per nunciū iussit z reuellauit
Veritas quia non fallit.
Vita quia creauit oīa Aut sua passiōe vitā nobis dedit
Ymago dei dicitur propter patris similitudinem.
Figura quia in forma serui patris immensaz designauit magnitudinem
Manus dei quia per ipsū omnia facta sunt
Dextra propter effectum operis totius creature
Brachium quia oīa ptinet
Virtus. Quia patris in se habet potestatem
Sapientia qz secreta reuelat
Splendor propter quod manifestat
Lumen quia illuminat
Lux quia ad veritatez oculos cordis aperit
Fons quia omnium fontale principium
Alpha z o principiū z finis
Mediator int deū z hoīes
Missus quia huic mundo apparuit
Homo qz natus ex virgine
Propheta qz futura reuelauit
Sacerdos quia se hostiam obtulit pro nobis
Pastor quia nos oues eius
Vitis qz nos eius palmites
Panis viuus nā viuificat.
Magister. Quia suos docuit
Mirabilium operator :qz deum se ostendit
Nazarenus quia de nazareth loco
Nazareus id est sanctus
Via quia per ipsum ad patrem gradimur
Hostium per quod ad deum est iter
Mons quia est fortis
Petra quia credentiū firmitas
Lapis angularis qz pacem angelis z hoībus in se fecit
Fundamentum quia in c firmissima fides

Solum De s. spiritu

Spiritussanctus quia patris z filij

Spiritus eo q̄ inspirat. Est enim vno modo generale. z sic incorporea creatura omnis spiritus meruit dici

Spiritussanctus non est genitus: quia si duo essent i trinitate filij. Neq; est ingenitus. quia si duo essent in trinitate patres quod est hereticū scz ab vtrūq; ēe p̄cessio

Paraclitus id est consolator: quia apostolos lugentes xp̄s per ipsū ꝓsolatus est

Septiformis: propter septez dona que merentibus tribuit: puta spiritum sapientie et intellectus consilij z fortitudinis. scientie z pietatis z timoris domin

Donum quia datur dignis

Caritas quia naturalit eos a quibus vel ad quos procedit coniungit

Gratia q̄ gratis a deo dat̄

Digitus dei vt eius operatoria virtus cuz patre z filio significetur

Ignis: quia ignitus vel in ignis forma cunctis apostolis insedit

Lingua quia eos quid loquerentur docuit

Spiritalis vnctio per similitudinem: q̄ sicut oleum naturaliter fertur supra omnez liquorem cui permisceat. Ita spiritus domini ferebat̄ sup aquas. vtpatet in Exo

Trinitas q̄ trinū psonaruz vnitas p̄s filij spūssancti.

De angelis

z choris

Angelus. i. nuncius nomen officij. q̄ naturalit spūs sūt: mittunt̄ cū de celo hoibus ad anunciandum aliquid

Archangelus q̄si archa angelor̄ Erczengel q̄si sūmus angelus z nuncius.

Michael q̄si quis vt deus interpretat̄ q̄ vltra alios micat̄ ideo michael interpretat̄

Gabriel. i. fortitudo dei

Raphael q̄si medicina dī p ipsum nunciat̄. Uriel interpretat̄ ignis dei veluti moysi in rubo apparuit. Chori vel ordines spūum nouē scz angeli: archāgeli: throni doīnatōes vtutes: principatus: pt̄ates: cherubin z seraphin.

Virtutes quedam ministeria angelica sunt per que fiunt signa z miracula mūdo
Potestates dicuntur quia sua potestate spiritus malignos coercent ne nobis noceant quantum cupiunt.
Principatus sunt qz agminibus angelorum presunt iubendo explere quod deus vult per ipsos fieri
Dominationes quia potestatibus z virtutibus preeminent z ipsis dominantur
Troni sunt angelorum agmina qui quasi sedes dicuntur eis deus presidet z per cos sua iudicia decernit
Cherubin id est sublimes potestates angelorum z plenitudo scientie dicuntur.
Seraphin angelorum multitudo

De tēpore

Tempus zeyt
Momentum augenblicke minimum temporis
Hora stund
Annus iar: quia reuoluit in se vt annulus
Dies tag: a dyan id est clarum. Nam solis presentia z claritas diem: absentia vero noctem facit. Aut qnia gentiles suis dijs dies sacrarūt.
Dies naturalis continet viginti quatuor horas puta noctem z diem artificialem
Artificialis vero solum. xij. continet qui est dies noster quo sol ab oriente mouet in occidens. Dicuntur eni dies: quia pagani suis dijs sacrarunt vt dies solis sunnentag. Lune montag. Martis erichtag. Mercurij mittwoch. Jouis dornstag. Veneris freitag. Saturni samstag. Licet in celo alius corum quasi in septimane diebus sit ordo. Tamē sol qui facit diem occupat primam dominice diei horam tanqp princeps planetarum: z sic continuando a sole ym ordinem celi tunc venus sibi adaptabit secundam horaz dominice diei. Mercurius terciam. Luna quartaz. Saturnus quintā. Jupit sextam Mars septima. Sol octauaz. z sic computādo p omnes horas diei naturalis habemus primam horam secunde ferie lune quenre c

sic de aliis planetis
Item egiptij inchoant dies ab occasu solis. Perse z populi greci ab ortu solis. Athenienses a sexta hora dici Romani z nos a media nocte. Hebrei vesperarū horā. Ferie dicte sunt a fando q̄ in eis nobis sit tempus dictionis id ē in diuino vel in humano officio fari.

De die z eius partibus

Mane frue: nam manc a manu id est bono: nil enim luce melius estimatur
Meridies q̄ sit medius: vel purus z clarus dies: est enim merum purū: quia tūc sol micat e celo medio
Suprema dicit̄ vltima que in die pars superest
Sero vel serū spat: quia tūc ppe ē nox: z sere sunt clause
Hodie quia hoc die: z quotidie id est quot diebus
Eras quod est seq̄ntis diei.
Hesternum gesterig
Pridie quod sit priori die
Postridieq̄ sit posteriori die
Perendie id ē parante die vel in anteccssu id ē primul
Nudius aduerbiū indeterminati tēporis significatiuū nisi addamus numerum ordinis vt nudiustercius nudi usquartus

De nocte z suis partibus

Nox nacht: q̄ nocet oculis
Partes noctis sunt septez.
Vesperū pria pars a stella occidentis que solem occiduum sequitur: vnde Virgilius in bucoli. Ante dié clauso componet vesper olimpo
Tenebre q̄ tencant vmbrā
Crepusculū dubia lux: hoc est medium inter lucez z tenebras
Conticinium tempus quo omnia silent
Intempestum medium noctis dicitur quasi inactuosuz quia tunc quiescunt omnia.
Gallicinium quia galli tunc diem nunciant futurum
Matutinū est tempus inter abscessum tenebrarum: aduentum aurorem
Diluculum q̄ iam incipiat lux dici videri

De ebdomo ō

Ebdomoda a numero dicꝫ dicitur
Septimana: quia septē sunt in ea mane id est luces: ꝛ sol septies in ea oritur

De mēsibus

Mēsis a mene id est luna vel defectio: nā omni mense luna deficit cum incenditur
Januarius qꝛ est ianua āni Vel a iano deo bifronti ad lignandū introitum ꝛ exitū anni: ꝛ hunc romani coluerunt ꝛ superis sacrarunt
Februarius a februo id est plutone: qui inferni ydolum cui hunc mensem sacrarunt romani gentiles
Marcius a marte romanorū auctore: vel qꝛ aiantia suos mares vocant ad coeundi opus qō fit in marcio.
Aprilis quasi aporilis: quia poros terre aperit ad germinandum. Vel a frodisi id est venere cui aprilem sacrarūt
Maius a maya mercurij matre. Vel a maioribus et principibus rei publice quibus est sacratus
Junius similiꝫ a iunioribus natu: vel a iunone: nā antea pplūs romanus diuisus erat in cēturias seniorꝫ ꝛ iunioꝝ
Julius ꝛ Augustus a cesaribus noiati qui prius erant quintilis ꝛ sextilis q̄si quintus ꝛ sextus a marcio q tūc a romanis primus mēsis ānerat. Ceteri inde a numero dicti sunt
September October Novembꝛ December. quia e marcio septūs octauus nonus ꝛ decimus fuerunt.
Item cuiuslibet mensis tres sunt dies festi a romanis instituti scz kalēd none ꝛ ydus quia his diebus officia magistratuum aut alterabātur aut elegebantur
Kalēde a colēdo primi dies mensium quos ꝛ romani ebrei coluerunt
None dies post primuꝫ qui fuit kalendarū q̄tuor vel sex proximi a nundinis nomen sumpserꝫ: quia his nundinerant in populo romano
Ydus vero sunt primi dies octo post nonas. Aut ab y duo. i. sepatione nundinarū aut ab edendo: qꝛ erāt apud veteres dies epularū vt patent in kalendario

Tpl bimestre.i.duoꝝ mésiũ
Trimestre id est trium mensium et sic de singulis
Bimatus tui.zwey iar zeit
Trimatus tui.drey iar zeit

De anni partibus

Ver quia viret das glentz
Estus der summer: ab estu
Autumnus der herbst: a tẽ=
Hyems der winter. pestate
Initia temporum anni
Ver petro dctur: estas exinde sequetur. Hanc dat vrbanus: autumnũ simphorianus. Festum clementis caput est hyemis venientis

De ipressionibus

Tonitruus donner klopff
Fulgur fulgoꝝ et fulmẽ wetter glast oder schlag. Ictus celestis iaculi dicunt̃ a ferie do.i.pcutiendo. Differũt tñ fulgur qꝛ tangit. Fulgoꝝ qꝛ incendit. Fulmẽ quia findit
Cuneus est lapis qui fulmine descendit stral
Iris regenbogen
Halo circulus appens ambire sydera inmodũ corone
Pluuia regen. Nibus eyn grosser schneller regen
Imber et pluuiã et nimbũ signat dictus eo qꝛ iraz iebziet
Labrocera groß regẽtropff
Persecada kleyn regentropff
Plin. Gutta tropff. Stilla tachtropf. Brando bagel a granoꝝ similitudine Nix schnee. Ningo gis. schneibẽ
Glacies eiß. Selu keltin
Pruina reiff: a perurendo arbores. Ros tau. Nebula wolckẽ. Motus terre erdbidung. Eclipsis solis sũnen scheines vnderzug vel sũnẽ finster Eclipsis lune moncs finster oder verleschung
Cauma incẽsio facta i aere appens que et ypcauma dr.
Uetus wind: qꝛ eius flatus vehemens est et violentus. Trabũt eñ venti noia aut a locis a quibus flant vt affricus ab affrica. Subsolanus qꝛ sub sole oritur: aut a pditiõe vt vulcñus qꝛ nocet vultui. Zephirus qꝛ facit virere gramina tc̃. Unde aũt quilibet flat p adiunctos sibi collaterales patet in figura.
Turbo windsbraut: ventus in se reflexus turbo dr: et aliquando ex pluribus ventis contra se motis turbo est

De homine

& eius origine atq; sexu

Homo mensch:ab humo
Antropos grece mensch:nã
ana sursum & tropos reuo=
lutio: quia solus homo celũ
spectat:vnde Ouidius prio
Metamor. Prona cum
cetera spectent aialia terraz
Os homini sublime dedit:
celumq; videre
Homuncio menschlin. Ho
munculus idem
Diminutiua quãtitatis hu
manc non nature
Gnanus zwerglin. Pig=
meus idem
Humanitas menschait
Humanus ior.issimus.men
schlich. Humanitus: huma
niter aduerbia idem
Adam prima creata nomẽ
a quatuor plagis:aut q; for
te ab agro damasceno. Uel
quia ab eo nobis damnum
venit: adam a quo damnuz
Protoplastus ò erst vat
ter
Protoplasma tis.die erst
schoepfung
Plasma schoeffung oder
geburt
Eua quia cum effectu ve.
Inde cuax interiectio dolẽ
tis
Adã creatus:eua facta:chri
stus conceptus:nos geniti
Eua seduxit:maria reduxit
Adam peccauit:christus li=
berauit
Uir man:a virtute
Uirunculus eyn mennlin
Uiritim aduerbiuz võ man
zuo man per singulos viros
Uiriliter manlich

Mulier weib:quia molli
anni:aut quia inconstans v
mola:vnde Therenc. Ymo
certe noui ingeniũ mulieri
Ubi tu velis nolunt: vbi tu
nolis cupiunt vltro:& Uir
gilius de dydone ait. Uarii
semper & mutabile femina
Muliebritas weibheyt
Muliebris weibisch
Muliebriter weiblich
Femina frau:a femine
Uirgo iunckfrau:& virgin
ab etate viridi Uirgilius
xit in bucoli. de pasiphe. In
felix virgo que te dementi
cepit

Virguncula iunckfreulin.
Adolescens iüngling
Puer quia non parit: aut quia purus est
Infans vnred: q; non fatur
Infantulus tula.iüngling
Ermofroditus ta. aliqs vel aliqua in quo vel ī qua vtri usq; sexus mẽbra apparent
Hermodactilus zeitlosen
Gibbus hoser. Gibbosus hoseret
Struma kropff. Strumosus kroffet
Iliaca passio iliū der kleynen dermlin
Colica passio ipsius colon: des grossen darms
Variola die durschlecht
Varioli a colore vario
Morbillus eius species ẽ.
Morbilli vero cum sanie scit: z post ejectionem saniei stigmata relinquuntur

De proprie

tatibus hominis interioris z de affectibus

Homo interior die sel. Anima idem
Spiritus geyst
Intellectus verstentnuß
Ratio vernunft
Ingeniū synne: quasi intus genitum
Voluntas der wille
Volitio willung
Conceptus vermerckung
Affectus girlichkeyt
Affectio bewegnuß
Ira zorn. Gaudium freude
Leticia frolichkeyt
Hylaris froelich
Hylaritas iocunditas
Hylaranter iocunditer
Spes hoffnung
Exspes onhoffnung
Tristicia traurigkeyt
Tristis traurig
Lugubris weynber
Luctus weynung
Dolor schmertz
Timor forcht
Tremor erschreckung
Titubatio zittrung
Oscitatio aufgynung
Suspirium vorseufftze
Inspirium einseufftze
Spiritus attem
Respirare attemziehen
Gemo mis.ere.seufftzen
Gemitus id est dolor
Ingero einhin essen
Digero verdeuen
Digestio verdeuung
Egero auß werffen: et hoc

nature superfluū quod egestum dicimus
Somnus schlaff
Somnium traum
Somnolentus vol schlafes
Sopor naftzung
Vigilia wache
Memoria
Recordatio gedechtnuß
Reminiscentia
Differunt. Memoria est preteritorum non oblitorum. Reminiscētia vero oblitor. Recordatio est genus illor
Appetitus begerung
Desiderium idem
Sinderesis hymelische seel krafft

De integra

libus & corporalibus partibus hominis
Exterior homo der corpel
Corpus leib
Caput haubt
Cephas idem
Acephas onhaubt
Occiput der nack
Sinciput anterior pars
Interciput media pars
Vertex scheytel
Craneus hirenschal. Cranella idem

Duramater aufferhyrenschal
Piameter vnnerhyrnscha
Cerebrum hyren
Cesaries
Crines
Coma Har
Pilus
Differunt. Cesaries a ce dendo & tontendo viror e Crines eo q̄ vittis discrim natur: & proprie mulierū e Come sunt pexi crines. C mare strelē: vel ornare: vn Therencius in beautora Et nosti mulierū mores d molliuntur dum camantu annus est. Pili dicti a pel quia ex ea prodeunt
Capillus harlock
Cirrus harschopff
Trica zopff
Caluicium glatz. Caluici idem
Caluus a.um. glatzig
Caluaria tottenschedel
Tempus der schlaff
Frons tis. styren
Vultus antlit. Facies id Faciem natura: vultum t hominis voluntas. Vult mutatur. Facies non
Visus gesichte

Auditus gehoere
Odoratus riecche. Olefactus idem
Gustus schmack
Tactus begreiffung
Sensus empfintnuß
Oculus aug
Ocellus euglin
Talmus aug
Monoculus eyneugig
Obtalmia augenwee
Pupilla augenapffel
Anea idem
Palbebra augbrau: vel sinus oculorum
Acies gesichte
Corona der mittel circkel: inter album z pupillam
Cornea quia vt cornu duz
Albuginem dici
Lacrima treher. Trema idem. Lippus oculus vel cui fluunt oculi
Cilium brau
Supercilium oberbrau
Intercilių ē mediū int cilia z super cilia qō sine pilis est
Virquus augenwinckel
Virgilius in bucol. Et quo te trāsuersa tuentibus hirqs
Gene partes infra oculos vsqz quo barba se elicit
Mala wenglin oder beck kin: vnde maxilla eminentior sub oculis pars
Nasus nas
Polippus vetor nas
Naris nasloch
Nasellus
Nasiculus kleyn neslin
Nasicellus
Simus est qui nasuz habet recuruum sursuz krum nas
Aquilus lang nas
Pinula nasspitz. Pirula idem
Interfinium das mittel in der nas die cruspel
Os oris mund
Oscedo munstanck
Osciduuz est diuinatio que fit in apertione oris
Labium das ober leffzlin
Labrum das vnder lefzlin
Labia mulierum: labra virorum dicuntur
Lingua zung. Glossa idem
Dens zan. Dentes precisores vorder zen
Dentes molares stock zen quia quid illi molāt hoc alij precidunt
Dentes canini: sūt acuti medij int molares z precisores ex sinistro z leuo ordie: duo supius z duo iferius opositi

Gingiua zanfleysch
Mandibula bilder oð kyn back
Saliua speychel Sputū idē
Palatum rache: Cauitas est supra linguam
Faux quia effundit voces
Arterie vene arte per quas a pulmone spiritus ad vocis mittitur generationem
Ua
Uuula attem blat
Epiglotis
Uel nodus guttereus ē car uuncula que cadit sup̄ mea tū anhelitus: aut arterie ori ficium ne quid in viam an= helitus decidat
Guttur kel. Collum hals
Gula vorderhals
Ceruix hinderhals
Gurgulio schlund
Mentum kyn
Thorus feyste an dem kyn
Palear idem. Alio modo pro lecto dicitur. Inde con thoralis vt infra in capitulo de lectisternijs
Barba bart
Ephebus onbart
Lanugo iungbart
Rume cindruck. Ruma idē vel in gutture nodolus exñs
Erūna inde venit. i. miseria
Sublinguium operculū est gurgulionis rotz. Alio modo ē humor naturalis frigidus e humidus in corpe humano
Catarrus schnupf oder p= hnisel
Canna pulmonis das roz von der lungen vt supra v calis arteria
Ysophagus schlund roz
Trachea lungen roz
Auris oz. Auricula orlepli
Aures hominū. Auricula asinorum vel brutorū dica
Cartilago kruschpel weich beyn sic i auriculis z silibu
Brachium arm
Ulna vorder arm
Lacertus hinder arm: qui lateri insitus
Cubitus elbogen: q̄ eo fle xo incubamus super ipso
Manus hand: z potesta dicitur vt armata manus i est potestas
Callus est duricies manu
Cirus hand: vnde cirotec hentschuoch: quia tegit ar
Digitus finger
Pollex daum
Index der zeyger
Medius der mittel finge

Auricularis orfinger
Annularis rinckfinger
Jr das mittel in der hand.
Dextra rechte handt
Leua lincke hand. Siniſtra idem Pungnus fauſt
Palma geſtrackte handt.
Pugillus feynſtlin
Unguis nagel. vngula idē.
Ungues hominum Ungule brutorum
Artus glaych
Articulus glaychlin
Muſculus maufbrot
ala yechſſē oō arm vettach
Aſcella vnder yechſ. Subbircus vel ſubbirquinus idē
Nam cilleo id eſt moueo
Inde enim brachia mouēt.
Et quia ibi ſemper ſudoris eſt fetor: ideo ſubbircus dicitur ⁊ bircus a fetore animal eſt quod multum fetet
Titillicus kiczligflaiſch
Titillo las lare kiczlen
Glandula drieſ
Humerus achſſel. Armus idem. Differunt tamen: naz humeri hominum: armi vero brutorum
Scapula ſchulter
Interſcapulum zwiſchen d ſchulter

Pale. arum. ſunt dorſi dextra leuaq; mēbra eminētia
Truncus a collo ad inguez
Pectus pruſt. Torax idez
Differunt tamen. nam pectus eſt inter eminentes mamillarum partes quaſi pectum. Torax vero a collo ad ſtomachum tenditur
Cutis haut
Pellis leder oder haut
Corium leder. Differūt tamen. Cutis carnem tetigit: pellis quia iniurias tetigit.
Corium quia ea caro tegat
Item cutis hominis vel dū eſt in animali. pellis dum ē in abſtracta. coriuz dum eſt in vſum diſpoſitum vt cutis bouis: pellis cerdonis: coriū ſutoris
Mamma me dicit a mala. quia rotunda eſt vt mala
Inde mamilla le diminuti.
Et ſunt mamme mulierum mamille virorum: vbera pecorum
Papille ſunt capita mammarum que ſugentes comprehendunt dutwerczlin
Uber pruſt oder eytter
Et vbera pro eo ſignificato ſolum dici pluraliter

Lac millich
porus schwayßloch
Sudor schwayß
Aruina schmerb
pingue fayßt
pinguedo idem
Differunt tamen. Vt Ysi. in.xj. Ethimolo. Aruinam dicit cuti adherere. pingue vero quodlibet corpus dicit Seruius primo geor. virgilij dicit q̄ neq̄ pinguedo neq̄ pinguitudo liceat dicere: sed nos sic vsurpamus
Macer.a.um.mager
Macies magerung
Macillentus ganczmager
Crassus fayst
Crassitudo fayste
Corpulentus grosleibig
Caro flaysch.
Caruuncula flayschlin
Pulpa magerflaisch
Item caro quia cecidit id ē mortua est.
Inde cadauer schelm
Pulpa vero quia pulsata: t percussa vt in macello. donatus in commentar. is thc renci q̄ palpas homines. carnes vero bruta vt Lupi aut canes comedunt. Et caro quasi cado quia mortua nature aut suo vicio
Neruus geeder: waltenera chß sicut cartilago oder har wachß
Os ossis payn
Compagia capita ossium sunt. quia nerui bijs sunt cōpacti
Medulla marck
Costa rypp
Latus seyt. quia latet dum super cum iacemus
Dorsum
Tergum Rugg
Tergus oris
Differunt tamen Dorsus quia duruz ad labores t ad portandum. Tergum quia supini in terra sup tergo cōmunes homines iacēt.
Tergus brutorum
Unde Virgilius Primo eneiō.
Tergora diripiunt costisq̄ viscera nudant
Et tergora quia quasi tersa apparent
Mucha ruckenmarck
Spina dorsi ruggenbayn
Spondilia sunt Junctura dorsi
Uenter
Anus Bauch

Folium r

Uterus
Differunt tamen. Uenter quia cibum digerit acceptum.
Aluus quia cibum recipit. z solet purgari ab abluendo dictus.
Uterus mulierum est quia in eo concipiunt
Umblicus nabel
Ilia kleyn dermlin
Clunis arßback
Nates idem
Differunt quia a cluno id est defendo quia sedentis ossa defendunt
Nates vero quia dum sedemus eis innitimur

Ilia vero Quia obuoluamus nos. est enim ilios grece obuoluere
Genitalia gemecht
Inguina idem
Inguem z mulierum z virorum potest esse
Priapus
Bacillus
Ramex
Virga virilis zagel
Erreus
Mentula
Ueretrum

quia virus emittit
prepucium zagel decklin
Testis hod oder ein zug
Quia sicut quilibet mas perfectus habet duos testes ita in ore duum vel trium stat omne verbum id est testamentum
Testiculus hedlin
Aulua quia ventris valua
Aurea porta
pudenda scham
Hec idem significant posteriora. quia natura retro posuit ne dum illa purgantur inquinemur aspectu

Femur quia ea parte sexus viri z femine discrepant. est ea pars que est ab inguinibus ad genua buff
Sperma tis manssamen
Menstruum frauen krancklheyt
Quia omni mense sanguis fluit liuidus per spinam dorsi
Ypomenes venenum stillans ex vulua
Matrix pellicula que post conceptum semen statim attractum clauditur Et continet in se decem cellulas

Matrix bermutter
Embrio ein vngeborn kīd.
Abortiuus vnzeytig kind
Secundina dicitur pellicula in qua puer volutur in vtero matris. Et dicitur ab sequor: quia sequitur in mundum kindßbirdlin
Merda dreck. Stercus idē
Urina haren
Uritices sunt pori vesice p quos destinat vrina
Et dicitur vrina quia fit ex digestionis vstura. Maz medici dicunt q vrina est colamentum sanguinis z omnium humorum naturalium.
Urinale harnglaß
Madula prunzkachel oð prunczwinckel. Siphanius idem z propie mulierum.
Nam simpho onis est sibulus quem mulieres in nigēdo faciunt.
Minctura prunz
Anus arß. Culus idem
Coxa geschloß
Crus bain q i eo currimus ſz sub genubus illa ps crus ē
Genu knye Geniculo asare knyepiegen
Poples itis Knyescheyb.
Suffragiens Knyebiege oder Knyeweych: quia subtus franguntur z inclinant sicut supra in brachijs
Tibia schinbayn ad similitudinem tube. Sura wad
Talus knod sub sura
Pes fuoß quasi poda Or a grece nomine tractuz. Inde calopes vel calopodium holczschuoch quasi ligneus pes. Solea sool quia solum id est terram imprimimus
Calx
Calcaneus sool.
Planta
Differunt tamen: q a calcando calx: a planitie planta solea a solo imprimendo
Subtellus fuoßbylin Quia est sub talo
Pedica zehe oder fuoßeysen quia pedem capit
Pedor fuoßstanck
Allux großzehe. cetera vt supra digitus
Angina halßgeschwulst
Orexis vomitus exiens ex ore
Orexia infirmitas ex nimia comestione
Cor hercz
Uecordia herczwe
Cordiaca herczader. Et est

aliquando cordis passio
Vena ader. quia per eam sanguis venit id est fluit per corpus & iuncturas
Precordium vorhercz
Pulsus schlag
Pulsatilis schlagader
Splen milcz
Splenetica milczader
Jecur leber
Epar idem
Colon bodler der grob darem a quo venit colica passio vt infra patebit
Ilia kleyn dermlin
Epatica leberader
Fibre iecoris extremitates. Et sunt quedam vene dicte fibre quia ab ariolis ad phebi aras pro oraculis captandis ferebantur
Bilis gallen bittere humor fellis. Et aliquando pro ira ponitur
Fel gall
Cistifellis gallenplatter quasi cista fellis indeclinabile

Effectus talium

Cor sapit. pulmo loquitur. fel commouet iram. splen ridere facit. iecur cogit amare
Vesica platter q̄si vas aque
Vritides blatterlechlin
Lumbus inebriat: quia in lumbis consistit libido
Ren nyer
Lien maltdarm
Lienteria infirmitas lienis
Podex icis darfarm
Reticulum netzlin
Stomachus mag
Intestinum eingeweyd
Viscus idem. Et pluraliter maxime pro hoc significato reperitur. Sunt enim viscera sm ysi. xj. ctbi. circumfusa cordis loca quasi vistora. et ab alijs viscera dicuntur oia interiora sub cute & maxime solide carnes. Hec seruius
Exta plerumq; pro eodem
Omentum wamm oder gederm & continet intestinor maiorem partem sm Ysid.
Cecum intestinuz quod est sine foramine: & vere hoc é impossibile: Nam habet vnum foramen per quod recipit & aliud per quod expellit: sed talia foramina respectu aliorum intestinorum nō sunt directe opposita sed iuxta se posita. Joco cecum

dicitur.
Jeiunium tenue intestinuz:
Jnde ieiunium quia extenuat ventrem
Omasum kuttelen
Colus krummerdarm oder kuttler. Quia digestum per ipsum colatur
Colica passio coli
Laxus waych in dē bauch
Constipatus hert in dem bauch
Constipatio hertung
Eructatio auſſwerffung prouenit enim ex cibi superfluitate
Tactus schlag oder guot
Appoplexia idem
Spasmus krampff
Paralisis membrorum resolutio
Paraclitus gichtprichig
Stranguria vrine ostrictio
Bissenteria pluotscheyß
Syaria die ruor
Epilensis
Morbus caducus
Morbus comicialis fallēt siech
Epilenticus qui patitur epilentiam. Verruca warcz
Emorrois idis fluxus sanguinis: & forte dū per os exspuimus. Et quia dominus sanauit in euāgelio emorroisam mulierem vocatam a sāguinis fluxu
Podogra pedum
Cirogra ē manuū infirmitas
Jdropisis wasserſucht
Jdropicus wasserſichtige
Singultus tui ābellitus difficilis attractio Vel vt medici dicunt. Singultus ē sonus violente motionis oriſ ex fumosa stomachi dispositione prouenies Et dicitur forte die pnucz oō ō nesch.
Febris kaltſiechtag
Terciana dreytegig
Quartana viertegig
Cottidiana febris teglich er
Lepra feltſiechtag
Leprosus malczig oder felt siech. Epidimia pestilencz
Pestilentia idem
Calculus gryen. Etiam calculus puus lapillus cadens in calceum ledit calcem. etiā calculus lapis quo calculat id est computatur
Letargia obliuionis infirmitas. A leteo flumine inferni vt patet sexto eneidō
Scabies
Prurigo raude ex arbore

Pruritus.tui.
Prurigo quasi perurigo
Quia ex ardore ad scalpen
dum impellit ꝛ perurit mē=
bra
Pruriginosus
Phanaticus menig reidig
Scabiosus
Crispus krus
Crinis passus preytbar od
lang ze loczen
Lentigo rubea faciei macu
la ad modum lentis
Lentiginosus rosmugget
Cecus plindt
Surdus taub
Mutus stumm
Edentulus on zen
Manu on hand:quia
rens manu
Claudus lam oder hincket
Loripes stelczer
Contractus lam
Mutulatio membrorum
priuatio
Vertigo haubtschwyndel

Sanguis

Sanguis pluot in corpore:
Quia saginat corpus
Cruor schweyss
Sanies aytter. Tabi idem.
Putris tree
Putridus da dum faul
Marcidus
Tabidus
Capitosus hirnig
Lunaticus menig
Vlcus eris eyss
Vulnus wund
Cicatrix mas

Complexio

Complexio art oder aygne
natur:aus vier element ay=
genschafft
Melancolia terrea ꝛ sicca
ꝛ frigida complexio Inde
melācolicus:grauis:tardus
iners:lutei coloris:tristis ꝛc̄
Flegma aquea frigida Et
humida complexio.Et fere
omnes mulieres flegmatice
sun
Sanguinea optima est:ae=
rea humida ꝛ calida:Aqua
sanguineus ad optima ap=
tus pulcer amabilis:libera=
lis:affabilis:prudens
Colera ignea:calida ꝛ sic=
ca siccitate ignis
Inde colericus ꝛc̄.

De affinita

tibus z gradibus

Pater vatter
Cure vt tutor honoris vt abbas
Geniture id est nature
etate quia senex
Creationis vt deus
Adoptiuus exoptione
Optio.i.electio
putatiuus Quia putat vt Joseph pater Jhesu
Legittimus eelicher vatter
Adulterinus eepriechlicher vater
Naturalis quouismodo Quia genuit

pater

Uitricus stieffuatter.z pater a patratione:est enim patratio venerei consummatō
Genitor geberer
paterfamilias haußuatter
Mater muotter quasi in generatione existens materia : quia masculus in eam semen terit
Nouerca stieffmuotter quasi noua mater
materfamilias haußmuoter
parentes quasi parientes
pater generat:mater marit: vtrumqz gignit
puerpera kindpererin
Gemellipera que non duos z plures parit pueros sicut gemini zwilling.z non soluz duo z plures postūt dici gemini teste Jsi.ix. Ethimo.
Filius sun
vnigenitus eingeborner sun
primogenitus erstborner sū
priuignus stieff sun. qz prius genitus. Gnatus id est filius quasi generatus
Filius adoptiuus erwelter sun.Filius legittimus eelicher sun. Filius natur alis quouismodo genitus
Filius adulterinus eebrichlicher sun,
posthumus nach geborn:qz humato.i. sepulto pre ē geitus. Filius doctrine filius imitatiois vt apostolus nos vocat filios
Basthardus generale est.
Spurius ex concubina
Nothus ex adultera
Manser ex scorto

Soboles ꝓgenici ordinatio dicendo primogenitus: vnigenitus medius nouissimus
Filia tochter. Gnata tõem
Priuigna stieff tochter: qꝛ prius genita
Dic sicut de filio supra
Itẽ nothus de patre nobili matre ignobili. Spurius e conuerso: vel ex patre icerto ⁊ matre vidua q̃si extra puritatem castitatis conceptus
Orphanus na.
Pupillus la. weyslin
Orbatus ta.
Pupillus matre. Orphanus patre. Orbatus vtroqꝫ caret parente
Auus eny: patris pater
Auia vel aua ana
Auus paternus. Auus maternus
Auia vel aua paterna
Auia vel aua materna
Auctor mei generis ẽ mihi pater: ego illi filius vel filia
Patris mei pater mihi auus est: ego illi nepos aut neptis
Patris mei auus mihi ꝓauus est: ego illi pronepos vel proneptis
Patris mei proauus mihi abauus est: ego illi abnepos vel abneptis
Patris mei abauus mihi attauus est: ego illi adnepos vel adneptis
patris mei attauus mihi tritauus: ego illi trinepos vel trineptis
Cognati sunt patris: agnati matris: affines vtriusqꝫ: hec quarrimus
Cognatio gesipschafft von vatter. Agnatio võ der mutter. Affinitas võ vatter vnd muotter. Isidorus aliter de his dicit: qꝫ agnati ex patre: ⁊ dum desunt filij in locum eorum succedũt vt essent ne potes aut eius filij
Cognati quasi propinquitate iuncti: ⁊ veniunt per femi nei sexus personas
proxim nachfreund: a sanguinis propinquitate
Consanguinei quia ex vno sanguine id est patris semie
Fratres brieder: quia ex eo dem seminis fructu
Sorores schwesteren: quia sociate semine
Germani brieder: ex eadẽ genitrice id est matre
Germane geschwestern: ſi

militer vterini ex vno eodēz
q3 vtero: licet ex diuersis pa
tribus
Gemini gemelli: quia vno
partu geniti
Fratres patrueles sunt quo
rum patres germani fratres
inter se sunt
Patrueles bziederkinder.
Patruus vetter: patris fra
ter quasi alius pater
Amica bas: sozoz patris q̄si
alia mater
Matertera beesli: sozoz ma
tris quasi altera mater
Fratrueles sunt filij mtere
Nepos kindes sun
Neptis kindes tochter
Compater geuatter
Commater geuetterin
Patrinus gotte
Patrina gotta
Cōsobzini geschwisterkind
quasi consozini: siue hoc ex
fratre z sozoze: siue ex dua
bus sit sozoribus
Auunculus matris mee fra
ter: quia ab auo diminuit

De patruis

Patris mei frater mihi pa
truus est: ego illi fratris fili
us vel filia
Patrui mei pater mihi pa
ter magnus est: ego illi filij
fratris filius vel filia
Patrui mei auus mihi pro
patruus est: ego illi filij filie
nepos aut neptis
Patrui mei proauus mihi
adpatruus est: ego illi nepo
tis aut neptis filij filius aut
filia

De amicis

Patris mei sozoz mihi ami
ca est: ego illi fratris filius
aut filia
Amice mee mat mihi ami
ca magna est: ego illi fratris
filie filius aut filia
Amice mee auia mihi pro
amica est: ego illi neptie fili
us aut filia
Amice mee pauia mihi ab
amica est: ego illi nepos aut
neptis

De auuncu

lis
Matris mee frater mihi
auunculus est: ego illi soro
ris filius aut filia
Auunculi mei pater mihi a

uunculus magnus est: ego illi filij sororis filius aut filia
Auunculi mei auus mihi p auunculus est: ego illi filij sororis nepos aut neptis
Auunculi mei pauus mihi abauunculus est: ego illi neptis filius aut filia

De materte

ris
Matris mee soror mihi matertera est: ego illi sororis filius aut filia
Matertere mee soror mihi matertera magna é: ego illi sororis nepos aut neptis
Auie mee soror mihi abmatertera est: ego illi proneptis sororis aut proneptis
Proauie mee soror mihi promatertera est: ego illi sororis neptis filius aut filia.

De nuptiis

¶ ex bis cõtractis amicitiis ¶ appendiciis
Maritus man
Marita frau
Masculus mennlin
Sponsus breutgam
Sponsa braut: a verbo spõdeo. i. promitto: vel a spõda id est lecto: nam sponsa con dormiendo sponso suaz exit spondam
Arrabo quod datur coniugio: dicitur quasi bona arra
Arra eyn bafft: nã inter coniuges fiebant quedaz stipulationes ¶ promissiones
Coniuges quasi fide piuncti propter individuã vitam vt subiiciantur iugo matrimonij
Coniugium vermahelung
Procus kupler: a precando nuptias
Pronuba cemacherin
Innuba vnuermahelte
Nuptie brautlauffe: quia in bis primum nubentium capita velantur
Uxores quasi vnxores: naz olim nubentes puelle ad postes mariti venientes anteq̃ ingrederentur laneis vittis ornate oleo vngebantur
Matrona nupta casta: vn de matrimonium die ce: matrona que in matrimonium venit: vel quia in matrimonium trusa: ideo dicitur matrona

Mater que genuit. Mater familias que solemnitate iuris in familiam mariti venit haußmuotter

Monogamus .der eyn ee frawen hat: quia vni tantuz nupsit. est enim monos vnũ z gama mulier

Bigamus vir duarum aut vidue. Bigamus idem: naz gama mulier dicitur

Vidua witwe: quasi viro y dua id est viro priuata

Viduus witling

Fratrissa vxor fratris

Leuir frater mariti quasi sit leuus non verus vir

Janices zweyer brieder weiber

Socer qui dat filiam

Gener qui duxit filiam

Socrus schwigere

Paranimphus brautfierer oder bieter

Paranimpha brautfiererin

Hymeneus deus nuptiaruz

Hymẽ deus castitatis z pellicula virginitatis

Tenngo quia tangitur z tactu rumpitur illud quod apparet z floret dicimus

Diuorcium viri et femine separatio

Repudium femine retectio hec aliter a legistis dicũtur

Epitalmion est carmen nuptiarum

Osculum pacis est

Basium amicorum est

Suauium lasciuorum est

Ganneo buorenbuob

Gannicum

Lupanar buorhauß

Prostibulum

Prostituta buor. Meretrix idem

Scortum biebin

Pellex zuowreib

Pelliceo blande decipio z est meretricum

Concubina vneelichweib

Leno buob

Lenocinium bieberey

Lena biebin

Prostibularius frauẽwirt

prostibriularia fauenwirtin

Adulter eebrecher

Adultera eebrecherin

Fornicarius huorer

Fornicaria huorerin

Stuprator qui virginez violat. Desertor idem: quia virgini sertum. i. crinile deponit

Sacrilegus qui in personã sacram agit

Incestator qui ĩ amicã agit

Raptor qui rapit quem cognoscit

Lechus est generale

Zelotipus qui meam amat: vel ego suam. Inde zelotipia que est suspitio amoris

Ciuũ et populi ꝛ vocabula seniorum.

Ciuis burger: qꝛ ciues quasi in vnum vt viuant cocuntes dicuntur

Ciuilis burgerlich. Inde ciuilitas

Consul ratherr: a ꝯsulēdo

Proconsul eyner an eynes ratherren stat

Exconsul quia functus est consulatu

Dictator fuit populi magister. ꝛ est rome dignitas supra cōsules. Durabat enim dictatura ad quinquennium cum omni anno ꝯsules qui duo erant variabantur

Edictum kunigklich gebot ꝛ quia a dictatoribus edicta condebantur

Populus comprehendit ꝛ ciues ꝛ plebem

Plebs gemeyn volck: dempti⁹ senatoribus ꝛ patribus ꝛ plebs dicitur eo ꝙ plures

Vulgus id est plebs. Vulgus eo ꝙ quisq; facit quod vult. Est enī vulgus passim inhabitans multitudo

Tribus bui. geschlecht

Tribunus quia iura tribuit aut tributa dat siue colligit. Romani creauerunt tribunos plebis ꝛ militum ꝛc̄

Senatus eyn ratt a senioribus

Conscripti patres: romani senatores: quia eorum noia aureis literis et enea tabula conscribebantur

Senatus consultus a consulendo dicitur: quia senatus consuluit

Senatus decretum eyns rates meynung

Plebiscitū eo ꝙ plebs scire debet

Censor eyn richter: a censeris. Sunt enim patrimoniorum iudices

Judex vrteyler: quasi ius dicens

Justicium cij. quasi iuris tacium quod fit cū iudicis sentencia aut silet aut repellitur

Preses eyn vogt: quia prouincie preest

Prefectus idem

Prouincia eyn verſorgūg: regiōes a romanis bello vi cte dicebantur puincie pro= cul victe quibus dabatur

Prefectus id eſt procurator Dicimus enim iſtac in re: meam accipe prouinciam. i. procurationez. valet eni idez q meas tuere vices: aut p= tes: z hoc therencianum eſt vnde in phormiōe. O geta geta durā accepiſti puinciā

Pretor eyn obrer der ſtat: quaſi preceptor

Pretorium rathauß

Queſtor q̄ſi queſitor apud quem queſtiones agebātur

Proceres die edlen: quaſi aliis precedentes

Primores quia aliis pre= eminent

Primores z proceres plu raliter dicuntur

Nummularius ſeckler. Nu merarius idem

Erarius ó ſtatt ſeckel: quia ibi era deponuntur

Erarium talis locus

Gazophilacium eyn ſchatz ſeckel: vbi gaze die ſchetz re ſeruantur

Fiſcus eyn gemeiner ſeckel

Sindicus eyn gemeyner p curator vt ſindicus eccleſie: ſindicus capituli

Municeps nati in eodem municipio

Municipiuz eyn vorburg: quibus extra habetur ciui= tatis munitio id eſt defenſio

Municipiū freiheyt: a prī cipe impetrata. Jnde iura municipalia

Burgum eyn burg. Jnde burgarius z burgenſis

Protbonotarius ſtatſchrei ber

Scabinus aſſeſſor iudicis zunfftmaiſter

Monopolion eyn zunft Collegium oder eyn Zunfftra ſamlung

Fictum eſt inde magiſter zunfftarum: ſicut magiſter ciuium

Tabellio onis. eyn leuffel: briefträger

Tabellarius idez a tabulis

Mercenarius a. mietling

Conductucius idem

Conductor gleytzfierer

Theolonius vel theolonia tor zoller. publicanus idem

Exactio ſchatzung

Pedagium fuoßzoll

Edagiū wagē oder roßzoll

Villa dorff:a vilibus personis in ea
Villanus dorffman
Villana dorffweib
Villicus rector ville dicitur
Colonus arbeytter: ackerman oder rebman. sunt enī aduene quibus locatur agei pro emphitheosi id est pro vsu fructu
Emphitcolis bodemzeins
Inquilinus einsesse:quasi alienа incolens
Aduena fremder. Aduena manet: sed inquilinus ad tēpus manet
Exterus fremder
Alienus idem
Longinquus ferrber fremd
Indigena eingeborner
Incola einwoner:sed ex aduenis proprie
Alienigena fremd geborn
Rurigena genitus in rure
Frācigena genitus in frācia
Sueuigena genitus in sueuia
Peregrinus bilgerin:eo q parentes eius ignorantur
Urbanus natus i vrbe statman
Opidanus natus in opido. Romani quondam solū vr bani:q; sola roma merebat vrbis nomen: ceteri aut opidani ab opidis: aut castellani a castellis
Opidū stettlin oder merckt lin:quia opes in vrbem ferebat:aut bis abundabat
Famulus eyn knecht: z ex propria familia
Seruus eyn knecht:quia in bello seruatus:naz iure belli seruus debuit occidi
Mancipium eyn dienst:q; manu captum vt homo equus: hec sunt inducta iure gentium: quia iure naturali omnes liberi nascimur
Uerna knecht oder magt: cōmunis generis
Uernaculus knechtlin
Architriclinus schaffner
Patronus verweser
Pedagogus zuchtō oder lerer
Pediſſequus a. nachuolgender knecht
Empticius seruus gekaufft er knecht
Liber frei. Inde liberalis z liberalitas
Ingenuus edel:a genere sz non a facto habet libertatez
Libertus eī entledigit knecht:quasi a seruite liberatus

Libertinus filius liberti
Manumissus ledig gesagter
Beditticius quia se victum dedit
Deditio eyn aufgebung: castri vel burgi aut ciuitatis oppugnanti
Pallacium pfaltz
Palantinus pfaltzgraff
Palliuus landuogt
Inbursator einseckler
Ebursator aufgeber

Militie & belli vocabula

Miles ritter: quia romulus post vrbem conditam mille elegit quos milites id est pugnatores vocauit
Bellum streit. Antifrasecos quia non pulcrum. Bellus ior. issimus. id est pulcer
Rex kinig: quia regit
Tyrannus kinig: propria significatione: quia fortis: naz tyro onis. id est fortis
Satrapa est sapiens vel potens rex
Dux hertzog: naz ducit exercitum
Princeps first: dignitatis nomen
Monarcha ei einiger first
Julius monarcha romanorum primus fuit
Tetrarcha qui tenet quartã partem regni qualis apud iudeam philippus fuit
Liliarcha gewaltiger yber tausent ritter
Centurio gewaltig yber hũdert ritter
Miles ordinarius qui per ordiné militat. & adhuc sine gradu. et dicitur gregarius quia humilis et ex grege
Extraordinarius qui adeptus est virtuti
Emeritus eyn alter ritter: quiescés a militia: his rome taberna meritoria fuit p̃stituta vt oĩbus amore patrie in militia consumptis tandẽ quo viuerent prouisum erat
Veteranus idem
Equester reitter: ab equo
Tyro onis. starcker: aptus militie
Tyrocinium id est noua militia: nã electo tyrone intem ptabatur
Stipendiũ sold: a stipitibus id est denariis
Pedester fuſknecht a peõ
Phalanx id ẽ legio schar

Satelles ītis qui satis latus tuetur
Satellicium est satellitis stipendium
Excubitor q̄ excubias fuat
Excubie arum schiltwach. eo q̄ extra cubant p̄opter exercitus custodiam
Velites quasi veloces pugnatores. Nam in bellis romanorum post terga militū equis insidebant: cum ventū erat ad hostes descendērāt
Castrum ein ber. olim nulla his mulier interfuit. quasi castum ne militia lasciuie ce deret
Tentorium gezelt
Funda sclyng: nam iactilus apidum pugnatur vt traso iput Therentium in oppugnatione edium Thaidis
Fundibularij qui pugnant cum funda
Sagittarij cum sagitta
Balistarij cum arcu z balista sic cum bambardis ꝛc̄.
Balista nomen cepit ab inuentoribus scilicet a baleari bus populis
Clipeus schilt. Inde clipifer idem ad lune similitudinem pelta
Anchille is rotūdus clipeus
Umbo onis est locus i medio clipei a quo dependet
Inde vmbilicus
parma ein kleins schiltlin: a paruitate
Scutum buggler
Egis clipeus pelle caprina tectus
Telum lang geschoß
Iaculum quia iacitur: etiaz p̄o telo capitur
Venabulum iagspieß
Spiculum geschoß ad modum spice
Lancea sper
Cuspis spieß
Falarica feyer pfeyl
Gladius
Mucro spicz
Ensis schwert
Spata
Differunt tamen. Ensis an sa mucro scindit gladius totum Spata quia lata
Framea messer a fractura.
Anceps gladius vtrobiqz scindens
Sica stabschwert sicarius q̄ fert siccam: velut anthonius in senatu romano siccarius inuentus est: teste Tulio in padoxis. est eni his pena

statuta vt ī titulo lege de sic carijs
Pugio tegen .Trusile idē quia in trudendo stimulat
Cluniculus:cultellus: clunibus supra ligatus
Cestus.tui.
Clava eysenner kolb
Contus
Cestus a cedēdo id est percutiendo dictus:veluti interdarentem z Entellum:virgilius in quinto commemorat.Item contus etiam genus gladij est a coctando id est inquirendo Naz occidit querendo animam
Balista armbrost:ab aleatribus populis
Arcus bogen:quia a remotis arcet
Corda syenen:quia extensa sicut corda
pharetra kocher:Quia fert iacula:Aries instrumentum belli simile arieti
Erix.cratis testudo.hec ab animalibus nomina capiūt per similitudinem.Cratis pies virgultis contextus. Testudo:qz bellātes tetigit sic testa conachā.petraria quia iacit petras
Mango quia manibus agitatur ein boler
Mortarium quia proicit z proiectu in partes scindit suoqz tactu mortificat
Galea helm sed ex corio
Cassis helm:fz ex ferro vel auro.Galea est pedūm:cassis militum Manubie spolia manu capta
Conus quod supra ponitur galee. crista idem
Torax prustplech
Lorica panzer:cetera a petitus indumentoz trabum sua nomina. Veles velitis est leuis armatura
ferentarij p eodē significat
Tessera krey:vt dum damnam militibus: ne fiat confusio inter cos
cauterium zaychen:signatura vt sint cauti de se als rot creycz von eisenreych
Legio ein schar.ab electiōe militum:cōtinet enim milia armatoz sex aut. vj.vj.vj. vj.vt alij dicunt
Legio teste Ysi. hz sexagīta centurias:manipulos.xxx. cohortes.xij.Turmas.cc.
Centurio centum militū est
Manipulus ductor mili

rum est. Sunt enim hij qui primo bellum incipiunt. vn de aput theren. Vbi est ille manipulus furum sanga
Turma est triginta equituz
Coborz quingentos habet milites
Acies spicz. qz ferro armata
Exercitus schar: ab exercicio belli
Classis diuisio bellantum ē
Modus est peditum densa multitudo
Cuneus est in vnum militū collecta multitudo
Coitio p eodem significato
Ala est triginta equituz multitudo: quia vt ale aurem ita ipsi tegunt exercitum
Cornu est extremum exercitus ōsi acutū die hindspicz
Agmen exercitus dum transit ab agendo
Nauale belluz vvasserstreit
campestre bellum feltstreit.
castrametarij ein feltschlahē
circumuallare vmblegen
Oppugnare bestreytten
Funditus euertere zegrunt verstoeren
Funditus eradicare idem.
Dirimere bellum streyt vn derzyehen

Bare treugas ei frid nemē
Emittere treugas ein fride absagen verkyndē
Indicere bellum eyn streyt temptare bellū schermiczlē.
Luctari ringen
Duelluz zweyer pson streit
Delabrum vel bra belpart gladiatoz fechtē. dicatoz idez.

De panno ⁊

tela materia siue instrumentis eorum
Lana woll a laniendo
Pellus woll ab euellēdo. qz antiquitus oues non tondebantur cum non dum forfex inuentus esset
Linum flachs quia lene et molle est
Bissus genus lini candidissimi ⁊ mollissimi ⁊ nascitur in egypto
Canapum vel canapis haniff. ⁊ dicit ad canne similitudiez qz si crescit alij p p scribunt. Stupa reyt oder gunggel flachs
Tumetū werck qz tumet
Placiuz est stuppa ⁊ crassedo serici
Sericum seyde qz seres populi inuentozes serici fuere.

Bombex baumwoll
Etiam vermis dicitur qui net sericum
Festuca agen
Filum vaden
Glomus mi vel eris kluel
Colus gunggel
Fusum vel fusa se spindel
Pensum wirtel: quia appē det fuso
alabrū haspel a duabus alis
Girgillus a giro. i. circulo
Mataxa garnstal a meta id est circuitu
Globellum a globo
panus quia ex eius cursu p stamen fit pannus
panulus spuol
Canellus: z dicitur canellus quia est ex cannis factus
Subtela spuol sel: vel ille stilus qui stamen disterminat dum texitur
Uertibulum spuoleysen: qz vertitur
Tela leinwat oder gewepf
Stamen gewepff quia stat der zettel
Trama weffel. Est enim filum quod recta via mittitur per telam. Inde trames id est recta via
Subtegmen der eintrag
Telariuz weberstuol
Licium bindfaden: harlauf oder warffband: vel kame: vel wepff. Et dicitur eo p ligat stamina.
Bilex zwillich.
Trilex dreylich
Radius weberscheflin
Nauicula idem
pectē weber strell oder blat
Textrina tunck
Scansile dretstuol
Textrinum sub pedibus textoris idem
Ordior iris weben. texo idē
Textor weber
Textrix weberin
pannus tuoch
Metrix neerin oō spinnerin
pannitorium tuochhauß
Textorium weber hauß
panso as are spuolen
pansator spuoler
pansatrix spuolerin
Liciatorium lignum quo licium inuoluit dz wefelholcz

De vestimē torum nominibus

Uestis klayd z ꝓprie multorum. Uestimentum idem z proprie virorum
pallium mantel ēsi pellium

quia antiquitus ex pellibus fuit: z est virorum

Mantellus mantell

Manticulus dimi ein cleynes mentelin

Penula mantel quasi deorsum pendens

Palla ein erlicher frauen mantel

Collibium iunckfrauen mãtel

Clamis mantel z virorum est. Et ſm Ysi. xix. est in latere opertura

Clamis Ein mantel offen auff der seytten

Mantus pallium quod solum manus tegat

Pretexta fuit puerile olim palleus quod pueri vsqz ad xvj. annos ferebant z soli nobilium pueri duz studijs mãciparentur. vnde pretexti dicebantur z dicitur pretexta quia ei latior pretexebatur purpura

Toga ſm Ysi. pallium rotundum quod inundante sinu sub dextro in sinistrũ ponit vt pz in picturis triũ regũ

Item toga vestis romana quod nobiles tempore pacis portaban. Toga vero vlgo a nobis badbemmet. Toga palmam induebant victores

In quibus picte erant palme id est victorie eorum

Toga candida induebant candidati qui pfecti in marcium campum magistratus ambitione tenebantur

Palludamentum pallium regis in bello: quo induto significabat omnibus mens regis esse ad bellum. Consueuit enim album aut purpureum esse. Licet Marcus crassus pullo id est nigro plaudamento ptra parthos vtebat. De hoc valerius libro primo ca. de prodigijs. L. Non sinit nos marcus crassus ꝛc. Dicit enim paludamentum a palam et mente: quia ipso induto palam est mens principis de bello faciendo

Saguz sagi palliũ militare

Aulea bettler mantel

Amiculum ſm Ysi. huoren mantel: erat enim ex lino et in adulterio deprehense Eo etiam inducebantur ne palaz otaminarent. Licet valerius li. primo de simulata regione Amiculum scribit dyonisiuz

abstulisse ydolo
Dolores kyrsenmantel
Amphitapus ynnen vnnd
ausserr rauch clayd
pelliciuz belcz: qz expellibus
Tunica ein rock on ermell:
Teste nonio marcello
circumtextum ein sinwelles
clayd oder ein gesteckt claid
Liclas idem
Trabea ein samatclaid qua
si transbeatum faciens. Waz
ẽgi honorif erat trabeatũ ẽe
Dastruga vel mastruca
belcz oder kirsen: fit enī pel
libus brutorum qua veste
sardi vtuntur
Biploys ein zwifaltigclaid
Anaboladus pānus vel syn
don quo mulieres humeros
tegunt Syndon samat od
er weyffer pfeller
pegillūz regmaz pepulū vo
matranarum ein schlayer
plage z plagelle linteum to
rale ꝑm nonium marcellum
dicitur: z est grande
Strophiū fastia breuis quo
colligantur mammille eyn
schyczelin
Renno ein raube deckmen
telin bis auff den nabel
patagium guldiner mantel.
Polimita ein claid von vil
farbē. Richa schweyßtuoch
Sudarium idem. Inclusiuz
vel inclussa ein ynwendige
clayd quasi intustrum: quia
intus corpori adheret
Camisia hemat: quia in hie
camis. i. stratis antiq dorm
ebant Castula test
nonio est palliolum precin
ctui quo nude infra papilas
cinguntur. z est mulierum
ein vnderschircz. Toga z f
minarum z mulierum est
Flammeū ein sturcz vel it
quo mulieres sua tegūt ca
pita Reticulum tegmē ce
pitis mulier ad rete similitu
dinem. Tapete tercie decli
nationis ꝑm marcellum teg
men vnice varijs pictū colo
ribus ein gemalt decklach.
Capucium haubtloch. etiā
aliquando capitū tegmina.
Suppaz ei schurcz a femo
re vsqz ad talos protensum.
Limbus ein frauē rock vn
den mit samat vbrempt od
beschlagē. Inde ē qz limbus
aliq̄ndo capit̄ pro ora vesti
menti ein bast. Alio mō lim
bus inferni ps dr. Sunt enī
q̄ttuor ptes inferni scz In

fernus damnatoꝝ. Limbus pueroꝝ. ℙurgatorium Et limbus patrum

℘annucia: peciata vestis ein belegt kclaid

Coccinus cin rotter pfeller

Coccinia ein rot claid sicut purpura: a cocco rubeo flore tractum est

Teristrū ein kittel oder ein schlytlin aut qꝛ eo terit faciē aut a theros id ē estas. quia estivalis vestis est

Suparus stauch

Supara longe vestes dicūt z ē plurale· Interula ei vnder hemat q̄si intus adherēs

Talaris tunica longa vsq; ad talos Talare pallium longum ad talos

Lumbare ein claid dz man auff girt. qꝛ lumbis adheret

bombicina baumwol claid

℘ollicina idem qꝛ mollis vestitus

Sericea vestis seyden claid

Olosericia gācz vō seyden.

Tramosericea ein halb seyden claid cuius trama ex serico z stamen ex lineo

℘urpurea vestis ein rotes claid Olofora ein ganczs rots claid qꝛ olon valet totū

bissina ex optīo z molli lino

Limostena Ein claid halb wollen halb flechsin Quia in stamine linum in trama lanam habet

Accupicta gliſmat claid q̄si acu texta: tunica inconsutilis sicut nostri ieſu thristi

De indumē

tis sacerdotis. Casula meſgwande z aliq̄ndo domus paupis diminutiuum a casa qꝛ ad cadendum inclinata.

Dalmatica dyaconrock: qꝛ eius vsus z textura i dalmatica rgione primū inuētus ē humerale: ō priesl goller qꝛ humeros tegit. Zona girttel

Suphumerale humeral

Alba alb ō weiß leini rock.

℘anipulus bantfan

Stola stol que z succingula qꝛ in ambobus sacerdotis lateribus succingit. Succingulū vnō girtel. supcilicīū chor hemat. Scapulare zepler qꝛ inter scapulas dependet

Almucīū kuczhuot. cuculla ein minich kutten od gugel aculeus idē qꝛ insutus ad modū aculei. Sucorius kirsen mulierum vestis est

De indumē

tis pedum ꝛ crurum capitij ꝛ ceterorum

Pileus huot

Galerus pilgerin huot. Et ponitur sepe pro corona mitra haub ꝛ ppie mulier caliendruz rauber kuczhuot quia calidum

cirotheca handtschuoch

Manica ermell

caligo hoß

calceus schuoch

Sotular preyßschuoch

Ocrea styffel. crepida idem quia calcādo crepat. i. sonat culpo preyßschuoch: a culpando quia delicati culpant ipsum Dero paurschuoch: latus vt pera

coturnus calceus tragicor: soccus comicorum. Unde oracius in poetria Huc soci cepere pedem grandesqz coturni. Baticus sockel. clauatus ringgenschuoch

Solea sool. Planella idez. Sandalia bischoff schuoch

Soccus sock

Liga hosßennestel

Fascia wyegenband

pedules. lis. fuoßtuoch

pedux fuoßstrich

Baxee mulierū calciamēta corrigia schuochryem

De ornamē tis hominū

Uitta haub oder barband Et a vincio. is. ire. dicitur quia ligat crines

Tenia haubtbandt vel extremitas vitte dependens in modum corone

Inauris auerring oō schell ornamenta auribus illigata als die zigeyner habend

Torques halßband ꝛ virorum est

Monilia vero mulierum armille quia armis circulue induitur. id est brachijs ꝛ v rorum est ab armorum virtute coliate victorie causa q olim virile dicebantur

Monile pectoris ornamē tum

Fibula ein prustheffilin od er am mantel oder ein schener girttel ring

Lunula. bullula aurea mulierum in lune similitudinez dependens

Spinter eyn vorspang oder eyn gluff
Speculum spiegel: quia in ipsum species rei recipitur.
Crinile krentzlin: a crinibus
Sertū idem a sertis herbis
Corona kron quia circuitu vna
Byadema kinigelich kron
Sceptruz kynigelich zepter
Tridens idem quia tres q̄si dentes
Laurea corona ex lauro in signū triūphi. inde laureatus .i. coronatus: z baccalaureus .i. coronatus lauri bacca: q̄lis mos i athenis fuisse cōperit
Tyara bischoff oder apt krō
Infula ynfel: inde infulatus
Cingulus mannß gyrtel
Cingulum frauengyrtel
Cingula le. gurt: z ē equoz
Strophium phij. eyn gulden girtel. Et licet de sancto iohāne baptista dicitur strophium exbidentibus id est pellibus ouium
Balteus ritter girtel
Bulla girtelspang: vel tumor aque ex cadente pluuiali gutta in eam eyn wasser blat. Etiaz bulla sigillū cere impressum. Inde bullatus
Semicinctum halbgirtel

De lectisterniis

Thorus beth: z proprie qui solet esse de herbis. inde thoralis vel othoralis gemahel
Lectus beth: quia de variis floribus legebatur
Stratum beth: qui substernitur quiescenti
Puluinus kyssi: a pulmis dicitur. Pulluillus kyßlin.
Pulluinar banckpfulbin.
Lodex golter: quasi ludex: quia in ludis iuuenes theatrum exientes cum in prostibula irent: his facies suas ob verecundiam tegebant.
Fultra quia lectos fulciant siue caput: z vocantur reclinatoria nuckbethlin: reclinatorium oder gytschlin oder lotterbethlin
Sponda spanbeth
Cerulca haubtkyßlin: a cerulce
Culcitra bethziech
Thoral decklach
Tapetum teppich: pedibus substernitur
Simplum tapetum halbrauch teppich

Amphitabum beyder teyle rauch teppich
Stragula geſtreifftuoch
Uiltruz berintuoch:a villis
Tegimen vel tegmē decky
Tegumentum coopertoriū
Cooperculum idem
Cortina vmbhang:de pelli bus
Uelū vmbhang:a velando
Auleum heydenischwerck: ab attallo rege perganorum in eius aula reperta pānus in parietibus regū extensus
Anabratum pannus sursuz in templis vel regum aulis protensus
¶Petasma atis. parietibus templi extenditur
Linteum velum quod in lectulo sternitur leilach: z qō libet linteū. Linteamen idez
Mappa quasi manuppa: zwehel. Mappella eyn kleyns zwehelin
Manutergium est togilla cum qua tergitur manus
Facitergiū schweyßtiech
Facletum lin oder wisch
Sudarium tiechlin
Et dicitur sudariuz:quia sudorem abstergit
Stragulū decke. Stratoriū idem:quia strato superiacit

De nauigio

¶Nauclerus schiffherr
¶Nauta schifman:nauē tuēs dieresis poetica. ¶Nauita idē
¶Nauis schiff:a nando dicta
¶Prora vorderschiff: quasi prior pars
¶Puppis binderschif:quasi posterior pars
Carina vēter nauis:aut q̄si currina:vel quia caret rima
Fori pluraliter tabulata aut latera concaua nauium onera vel incessus ferentia
Agiauia transitus hortatoris ad remiges
Columbaria loca vbi remi eminent ad columbarum nidis similitudinem
Transtra sedilia remigum: quia transuersaliter in naue ponuntur
Remus ruoder:a remouendis fluctibus
¶Palmula das breyt an dē ruoder
Remex est gubernator nauis ruoger
Remigium ruogung
Antemne q̄si ante amnē an bēck:ne fluctus nauē turbā

Malus segelbaum
Clauus nachschalt ruoder oder steüernagel: quia clauo nauis regitur
Anchora encker oder back
Virgilius. Anchora de prora iacitur
Tonsilla pfal: q̃ ligat nauis
Alueus wasserlauf: in naui
Alueolus schapff: instrumẽtum nauticũ puta hausoriũ: do man wasser mit ausschepffet Scrupus ruoder seyl Restis wid
Funis seyl oder strick
Velũ segel. Linteũ p eodẽ
Rudentes segel seyl: q̃ ventis contacti vt asini rudent.
Prouesia bandseyle: alias prosiuesium quo funẽ in litore ligatur nauis
Contus stesel
Trudes dis. schalty
Acateon ö groß mitel segel
Balum der klein segel vornen in dem scheff
Epidromos der groß segel hinden in dem schiff
Cataforates ancker bleiran chore iungitur vt descendat ad explorandã profunditatẽ
Remulcus zugseyl
Cerutus windgemerck
Ventilogium Arthemo
Puluine sunt machie quibus naues deducunt̃ z adducunt̃ in portũ walheltzer

Nauium genera

Nauis dicta a gnauo id est prudenti rectore
Celox eyn schnels schifflin: quasi velox. Phaselus camparum nauigium
Lembus fischer schifflin
Horia canpulus cymba lenunculus carabus p eodez
Oneraria ei schef mit guot
Barca eyn scheff mit kauf manschatz. Corbita eyn groß langsam scheff
Pontoniuz nisi impellitur non transit. Scafa eyn angebenckt schifflin. Carasco pus idẽ: z hoc barce torbite
Actuaria nauis remis velis simul acta
Auctoria marckscheff
Paro raubscheff in dem mere. Dioparo idem
Pirata merrauber
Parunculus diminutiuuz
Benter tris. streitscheff
Liburnus fast lauffend scheff. Bromo idem
Calõis holtzschef: calõ ligñ

Calaria idem
Ypogamus rosschef: z vbi reliqua bruta traducuntur.
Linter treglin: nauis lintri similis. Tabaria nauis lintri similis ex vna trabe cauata z capiunt ad maximū decē homines. candex. candica.
Litora
Libaria speisschiff
Biremes. triremes. quadriremes: ab ordine remorum dicuntur
Classis é nauiuz multitudo
Traductoria yberfierer sch. eff lin
Epibacha eyn yberfierer
Naulum li. schiffer lon
Celeuma neutri generis é cantus nautarum

De domo z eius partibus

Domus est que constat ex parietibus tecto z fundamēto protegens nos a cauma tibus z imbribus. Vel est vnius familie habitaculum sicut vbs vnius populi: z sicut orbis domicilium est totius humani generis
Domuncula heuslin
Casa eyns armen mannes hauß
Casula eyn armes heuslin: a cadendo
Vestibulum vorschopff
Janua tyr
Antica fordertyr
Postium tyr
Postica hindertyr
Sera schlos
Cardo tyrangel
Limen schwell: nam intrantibus est limis id est transuersalis
Fores pluraliter tyren oder heuser Horacius. j. sermone singularit dicit fore in versu
Exclusus fore cum longa renus fores intus Therent in adel. pluraliter. Sed quid nam fores crepuerunt. Fores dicunt: quia antiquitus foris aperiebantur
Introitus eingang: z est cuiuslibet rei
Repagulum
Obex
Pessulum rigel
Vectes
Clater vel clatrus
Differunt tamen. Repagulum intrātibus repugnat
Obicitur enī ideo obex est

Pessulus a pello. Uectes a vehēdo vt in cāstris z burgis: in bigis magis lapides ducūtur tempore noctis ad valuas firmius concludendas z muniendas

Clater vel clatrus a claudē do z proprie ortorum vel vinearum est. Et ex clatrum fit cratis zc.

Atrium vorhoff: eingang: prius se locus intranti obicit ab atro id est nigro: quia olim sine fenestris aut a fumo: nāllic enim custodes: aut portitorij incubebant

Portitor pforter. Janitor dem

Gradus stieg oder staffel

Scala leytter a scandendo. Solus pluraliter grāmatici priores Seruius Varro et ceteri dixerunt

Interscalare leytterstaffel

Pauimentus estrich: a pauio is. ire. id est pcutere: nas percutitur vt solidatur: vnde Virgilius de arca faciendā primo georicor similē dicit. Area tamen primus ingenti quanda cylindro

Tabulatum bym. Laquear dem Virgilius in secundo Eneid. Pendet lichni laquearibus aureis incensi

Solarium sunnerhauß

Aula sal

Camera kamer

Thalamus brutgamfkamer

Cubile schlafkamer

Stuba stub

Cenaculum vbi cenamus

Mēsa tisch: ab amenitate

Gausape tischlach: quia sapimus in eo gaudium

Abacus credentzy

Abaculus eyn kleyns credentzlin

Paries vrand

Testudo eyn gewelb oder schneck

Fornix schwibogē oder gewelb. Etiam fornix domus meretricum. Inde fornicor aris zc. Inde fornicarius

Columna pfeiler: q̄si colluz sustentando. Pilare idem

Statua saul

Celare keller: a celādo. Celarium idem

Penu vel penus oris. vel penus ni. siue penum ni. oia pro eodem kellerhalß

Fundamentum grundfeste

Promptuarium speicher

Dispensa speiskamer
Almarium quia ibi reponũ
tur ea quibus alimur
Penetral heymlichkamer
Cloaca dicit quelibet fossa
ad quam sordes defluunt: z
dicit a cleo es. quod est ab-
scondere vel sorbere: eo q
stercora z immunda absor-
beat vel abscondat
Oletum est fetor vel locus
vbi frequẽter mingitur qui
grauiter fetet
Urinarius seychwinckel
Tectum tach
Pinna spitz
Pinnaculum omne id qõ
supponitur pinne
Scindula schyndel
Later ziegel
Tegula schindel oder rafen
Tignus vel tignum sparr:
oder latt
Tigillum diminutiuũ idem
Tingna iuncta faciũt trabẽ
Trabs balck: quia ex trans
uerso vtrolq; parietes ter-
minat
Proceres pluraliter sm I
sidorum. ix. ethi. dicuntur ca
pita que extra edificiũ foris
protenduntur eyn vorschlies
sender balck
Antes eyn vorschliessender
steyn in der maure als eyn
pfost so man wurtzgarten
oder etwas anders aufleg
Uel sunt extra eminentes
lapides: z solum pluralite
dicitur Virgilius secund
geoꝛicoꝛum. Jam canit ex
tremos effetus vinitor ante
Illic capitur a Virgilio a
tes aut pro maceria: aut e
tremo vicium ordine
Tolus est veluti scutuz b
ue in medio tecto vbi trab
coeunt gybbel
Epiger z melius pluralit
epigri holtznagel: quibus
gna coniunguntur: z dicit
ab epi quod est supra: z a
gros quod est tractus: qui
supertrahitur
Clauus eyn eisenernagel
calibe id est ferro
Cõmissura tabularum c
iunctio zuofiegung
Diffocomiõ locus in qu
infirmi in plateis reperti
ponuntur
Culina kuchy: vel coquin
Caminus kemmich
Lucanar rauchloch
Fumus rauch. fuligo ruc
Fenestra fenster

Fenestella fenſterlin
Canna kenel oder roꝛ
Canuale idem
Imbꝛex pro eodem
Stilla tachtropff
Stillicidium der tropffal
Stiricidium pro eodem
Stiria gefroꝛner ſcholl odꝛ zapff: appendet tecto
Triclinium locus cene tribus lectulis diſcumbentium: dictus moꝛe priſco
Receſſus locuſ: receſſus ąſi ſine acceſſu
Diuerſoꝛium quia ex diuerſis viis conuenitur
Apogeum eyn hyle in dem erdtrich
Xenodochium eyn bilgerin hauß

De edificiis ſacris

Eccleſia kirch: qꝛ glorioſus locus: nam eleos id ẽ gloria
Delubꝛum idez: quia delet ymbꝛas peccatoꝛum
Baſilica idem: quia fundamentum fidei
Templum idez: quia locus amplus
Capella capel: aut quia oli pellibus caprinis tegebatur

aut quia pro ſignificato tali abutimur: quia capella eſt pua capra: vnde Virgilius in fine bucol. Ite iaz ſature venit heſperus: ite capelle
Sacellum locus ſacer
Oratoꝛium
Oraculum betheuſlin
Propiciatoꝛium
Differũt tamen. Oratoriũ tantum oratioꝛi conſecratũ Oraculũ dum in ea reſpõſa dabantur. Propiciatoꝛium propiciationis locus. eſt enĩ propiciatio placatio
Sanctaſanctoꝛ locus quez ſolus preſbiter intrabat in lege: vbi ceremonie aut arcba conderetur
Fauum id eſt templũ a fanis populis: qꝛ gentili moꝛe ea conſtruxere
Martirium locuſ martirij
Ara ꝓducte alter: z ſunt are inferoꝛ. Altare altaria ſuperioꝛ Virgilius i bucol. En quatuoꝛ araſ ecce duas tibi daphni: duoqz altãia phebo
Pulpitum pulpꝛet: quia in publico poſitum
Chorus koꝛ: multa ſignat.
Cancellũ cantzel oꝛ ei geti ſiue cratiſ: a cãcellatiſ lignis

Ambo onis. prędigstuol
Analogiuz idem: ab ana qđ est sursum et logus sermo: quia in alto loco sit
Claustrum kloster: deberet esse clausum. Monasteriū idez vnius proprie hominis habitatio. Vel fortassis a vita monastica: vel quia oia apud ipsos sunt monos id é vnum z cōmunia
Cenobiuz refental: quia est omnibus cōmune
Cenobita cōmunis generis id est conuentualis
Refectorium refental: a refectione
Ambitus kreutzgang: z corripit mediam
Circuitus idem
Cimiterium kirchhof

De sepulcris

Sepulcrum
Monumentum
Tumulus
Sarcofagus grab
Mauseolum
Piramis idis.
Bifferūt tamen. Sepulcrū a sepulto: olim quisqz in domo sua sepeliebatur. Monumentum quia monet pretercuntem facere sepulti memoriam. Tumulus quia est terra tumens. Sarcofagus quia ibi corpora absumunt Sarcos grece id est caro: fagos id est comedere. Mauseolum a mauseolo rege egiptiorum. Piramides vero regum sepulcra in altum columne ascendentes: piramis similitudinem habebat: quale primum apud egiptios in vsu fuit
Epitaphium ybergeschrift auff dem grab
Epicedion idem
Bifferunt tamen: quia epicedion est nondum corpore sepulto aut a loco translato epitaphium vbi corpus est sepultum z illic quiescit
Feretrum bar. Baratz idē
Cenotaphium eyn ler grab
Neuia dotten gesang: cantus in funeribus mortuoruz vnde Gracius secundo carminuz. Sed ne relictis musa procax iocis. Nec retractes munera neuie

De publicis

edificiis

Ciuitas stat: z populi é. Urbs idem ab vrbe parti ara= tris qua muri designabantur z menium dicitur

Opidum sterlin oder merck lin vel a murorum oppositione vel ab opibus illic recondendis

Villa dorff vt supra patuit.

Castellum castel a vite castitate

Pagus dorff a conuentu hominum: aut quia domus in pago sunt disperse. Inde paganus rusticus oder eyn heyde

Castrum geschloß

Vicus weyler

Municipium vt supra de ciuibus patuit

Vicus a via quia tantū hz vias sine muris weyler

Colonia ein neue einwonū ze antiquis cultoribus spoiata terra nouis reductis colonia dicitur

Compita locus in quibus rustici in agris conueniunt:

Murus mauer

Menia ein zynn

Pbala bilzinen turen

Munitio befestung oder verwarūg oder ein were eo qp manu facta sit. Munimentum idem

Cohors die auffer were qr omnia coerceat z concludat

Vallum ein auff geschitte were oder ein auffgeschitte erdtreich. Agger idem

vallus fustes quibus fit vallum

Sudes: dis. zaunsterck

Palus. li. idem

Macerie zaun oō wande.

Seps zaun: Macerie vinearum est sed seps satorum z frugum

Faux eingang der stat. Ad faucum animalium similitudinem. quia per fauces i via cibi in stomachum

Suburbium vorstat

Turris turn a turrēdo hostes

Propugnaculum ercker

Arces summe turres sunt a quibus hostes maxie arcēt.

Cohea altissima turris rotūda quasi cielea: nam ab eo q̄ si a circulo tota ciuitas conspicitur

Porta tor ab ex vel in portando

Promurale zweingger

Vicus gaß qr in eo vie sūt.

Platea ein grosse gaß do die landt straß geet
Cloaca wasserlauff: z hoc per vicos q̄si p eos colatur aqua. Etiā locus fecessus a cluo verbo Nam clunibus bijs insedemus
Pretorium rathauß qr ibi debet sedere pretor
Curia rathauß qr in eo geritur ciuitatis cura
Forus richthauß a fando: aut foroneo athenaz rege
Gymnasiū generalis exercicioz locus sic scole z cetera
Pando.xiuz.marckthauß.
Meritorium werckhauß. a mercenarijs.
Taberna est ppie domuncula in q̄ panis z vinum et carnes cocte vendunt Et dr a tabulis que ibi substernūt mercibus wirtßhauß
Asylum ein freyhait hause. Nam ab a z sylen tactus nemineꝫ licuit in asilo ledere z tangere
Mediastinus pranger: qr olim in medio fori situs
Forum marckt rum circus placz a circuitu equo
Theatrum locus spectaculoruz z erat rotunde figure.
Amphiteatrum idez hec l ca a romanis z c̄
Spectaculum ein gesicht oder ein scherez
Macellum meczgg
Apolotorium vbi lauann ponunt vestes. Mercatu locus vbi res mercatur
Theolonium zollerhauß z aliq̄ndo ipsum vectigal
Prostibulum frauenhau a prostituo. Lupanar iden a lupa vxore faustuli
Fornix idem hz significati a fornicor vt supra patuit
Carcer kercker a coercēd
Ergalsculus idem locus d natorum
Eculeus idem q̄ carcer: g nus tormēti ad modū cruc
Liminium gefencknuß: ex pulsio extra limen
Postliminium erloesung id est reuersio

De terre vocabulis

Terra ertrich qr teritur
Tellus. idem. est dea terre
Humus idez q terra ab hu miditate z humore
Lutum koth q̄li non lotum
Lymus schlym quia lenis

z mollis. Scenum wuefft quia atrom vt vmbra
Bleba ein scholl erdtreich.
Glarea dyrr vnfruchtber erdtrich. Virgili. ij. Geor. Nã
ieiunia quidem cliuosi gla-
rea ruris
Creta weyß erdtreych
Hyulca terra zerfehlũdẽ erdtrich a verbo hyo. as. hyul-
us. a. um. apertus. a. uz. vel
ssus. a. um.
Irgilla laym
Glis glitis letten
Cespis ein wasß
Irena sandt. Zabulum idez.
der ein leicht erdtreych
Scabra terra ein rauch ber
z ertrich. Jnò scabies veit
ama scharpfertrich Ora
as. j. epistolaz. Viribus p
uos fluia lamas. Bons
rg quia terra eminens
Clivus est descensus mõtis
Virgi. in bucco. Dolliqz
gum demittere cliuo.
lugũ die hoehe des bergs
Collis eminentius montis
gum
Cumulus cleyn berglin q̃si
mes tellus. mõticulus idẽ
mpus feld terra plana
Equor z ire maris eq̃litas.

Vallis tall. Conuallis z. le.
inter montes loca depressa.
solũ qz firmũ ei bert ertrich
Jnde soliditas. i. firmitas
Scopulus eminens i mari
lapis ein felß. aut a speculã-
do aut tegumẽto nauũ dictus. Saxum quia durum
Rupis ein felß: qz nõ facile
rumpit. Lapis stain: qz ledit
pedẽ. Petra idẽ: qz pede trita z consumpta. Arenarius
sandtstain. Bibulus idem
qz inbibit aq̃s. Tofus tufft
stain. Silex kißling
Marmor: marmell

De locis terre.

Locus z pluraliter loci principia artis vt maxie in
loyca z tethorica. Topicoz
liber de illis locis tractat
Topographia est loci descriptio. Unde Virgi. j. enei.
Est in secessu lõgo locus insula portum efficit
Regio landt. Plaga gmercke nach dem hymel
Prouincia land
Ora idem
Regnum reych
Jnsula ein insel quia in solo id est in mari posita

Amena loca delectabilia
si amata
Tempe loca tessalie viridi
z perpetuo flore
Apricus.a.um lustperlich
locus accessu solis z aperi
celo gaudens
Opacus.a.ũ.ei vinster st
Opacitas vinsternuß
Lubricus.a.um.ein schli
ferig stat a labēdo.i.cadēc
Tenebrosus locus quia t
net vmbram
Estiua loca sunt quibus
cora estatis vitant calore
Unde Stacius Et vmb
sa patuere estiua licei
nauale locus vbi nauces
ficantur.Textrinum idez
Statio scheff stat:vbi ad
pus stant naues
Portus locus vbi nau
hiemant
Importuniũ ein stat on l
ste locus vbi nullus est p
tus aut refrigerium
Portus a deportandis
mercijs
Baya locũ antiqui a bai
landis commercijs:z est
cum portu
Litus land am mere Qu
maris fluctibus elidit

Mediamnis in medio am
nis id est fluminis sicut au
gia maior
Item amnis aqua dr suaui
ter currens:z dr ab amenī
tate quia ibi locus semp de
lectabilis inuenitur
Saltus locus vbi noui exi
lium frondes ein neyerwald
Faucesdr angusti inter mō
tes aditus z supra faux ciui
tatis patuit
Confrages loca vbi venti
concurrunt
Lustrum ein thier gart Ut
luporum cubilia vel bruto
habitacula siue latibula te
nebrosa dicunt lustra:z quā
doqz ludi quinquennio Ro
me ab augusto celebrati z
p quinquennio lustrū capit
Lucus ein vinster wald
quia non lucet
Desertum wueste quia ibi
non seritur aut a mansione
hominum deseruntur
Heremus wueste z vbi nul
la fuit hominum mansio
Auiarium ein stat do vogel
fl egent:locus in quem solis
amous est accessus
Itez inuia sunt maris.auia
illuc:deuia terre

Ripa ein land an dem bach oder flieſſende vvaſſer. Q flumine rapitur eius terra
Circumluuium locus quez aqua circumluit als die mai en avve
Alluuium quem aqua ablu it als der reyn ze coſtencz
Vargo cuiuſtibet loci ꝑs oder ein vmbſchwayff maritima loca maris itima.
Burges tyeff: aque ꝓfun dioꝛ locus
Abyſſus tief: q abeſt fundus Et dr ab a quod eſt ſine et byſſus quod e genus lini cādidiſſimi quaſi ſine byſſo id eſt candore
Sentina locus in quē ꝓflu unt omnes immundicie
Sterquilinum ſcheyſſgruob
Spectaculum eſt locuſ ludi aut ipſemet ludus
Specula ernwart vt tempe belli in montibus z altis turribus ſpeculatoꝛes de aduē tu ſpoliantium prenunciant eo q ſpeculanť .i. anteuident z dicitur a ſpecio:cis. quod eſt conſiderare

Loca terre

inferiora

Specus a qua ꝓſpici poteſt
Spelunca gruob
Spelea Grecum eſt Et di cit ſeruius ſuper bucco. Et nō q ſpeliū diuať a ſpelūca
Spiraculum locus quo ter ra ſpiritum edit id eſt ventū
Lauerna byle. Quia caret verno id eſt luce
Infernus die hell: auernus idem. quia ſine luce aut q ibi nullum ver eſt
Vyatus preruptio terre ꝓ funda ein gefallen erdtrich. Trāſlatio eſt ab boie cuius oꝛis eſt byatus
Profundum tyeff a ꝓcul z fundo. Baratrum ꝓfun ditas atra dye helle
Tartarus die helt. quia illic omnia ſunt turbata
Gehenna helliſch feyr. z ca piť pro loco eiuſdem ignis
Herebus
Stix a triſticia
Coccitus a luctu
Leteus ab obliuione
Flegeton ab ardoꝛe
Achiron ab inuidia. die hell a deo infernoꝛum
Sunt enī hec quiqz a poetis inferni fluia vt ꝑz. vj. eneid.
Infernus locus oim iferioꝛ

Solum
Orcus id est infernus

De itineribus

Iter vveg: antiqui dixerunt itiner: ideo manslit genitiuus itineris. Via idem qua itur vehiculum
Publica frey od landstraß.
Regia via landtstraß. Regium iter idem
Priuata via que ducit ad opidum aut villam solum
Strata quia vulgi pedibus trita. Semita ein fuoß steyg quia semis id est media via.
Setadus generis femi p eodem.
Callis iter pecudum inter montes angustum z callo pedum perduratum
Trames ei zwerichter wege q per agros transuerse transmittittur
Diuerticulum schaidvveg q vna via diuertit ab alia.
Compita concursus pluriu viarum. q plures in ea vie opetunt. vt sunt biuie triuie.
Biuium id est duplex via.
Eliuosum iter est flexuosuz
Orbita wagenlayst
Vestigium fuoßstapff

Miliare meil a mille passibus Leuca mille z quingentos habet passus
Stadium ein roßlauff z cõtinet centum viginti quinqz passus Octo stadia faciunt vnum miliare
Stadium a statione hercules venit. q ipse vno spiritu tot passus confecit

De ponderibus

Pondo indeclinabile id ẽ pondus.
Pondus quia pendet in libra quasi pendus
Libra ein wag
Examen filum mediũ quo trutina equatur z regitur
Trutina zung in der wage.
Statera idem. quia equaliti debet stare
Calculus minima ps ponderis ẽ constans grauis lentis geminis. Siliqua vicelia quarta pars solidi: Scrupulus sex siliquas continet
Dragma acht teyl ö vn cz
Denarius: pondus aut numerus decem nummorum.
Solidus schilling q illi nil deest: ideo solidus dicitur

Semiuncia halb vncz
semissus idem. Quadrans
das vier teyl der vncz
Uncia vntz oder gewicht.
Libra pfund duodecim vn-
cijs constat: sicut annus duo
decim mensibus: z est pon-
dus perfectum. Dicitur enī
libra quia includit in se cūc
ta iam dicta pondera
Una ein pfund. minā ꝑ.
Sestercium est pondus dua
rum librarum z semis
Sextarius duarum librarū
est qui bis assumptus dicit̄
bilibris. Assumptus quater
fit greco nomine
Cerix quinquies complica
tus quinarem siue gamox fa
cit
Adice sextum reddit congiū
nā ogius sex metit̄ sextarijs
Barca marckt
Centenarius zenttner
Talentum ein pfund oō lot
Bilanx ein vvag q̄ habet
binas lances. i. scutellas

De mensu ris

Decreta ein maß. Et est
mensura liquidorum
Dodius ein mutt oō sum
merey: z est granorum
Chorus ꝑ eodem. Et ſm
Ysi. Triginta modioz men
sura dicitur
Urna aymer
Plaustrum fuoder
Scuma saum
Ulna ein eln z ē pāni z lini
Hostarium streychbolcze.
Quartale vierteyl: Quarta
rium idem

De mensu ra agrorum

Digitus vingerbrayte pars
minia agrestiū mensuraruz
Uncia inde hz tres digitos.
Palmus mensura quattu
or digitorum
Pes sedecim digitos ha-
bet. Et hoc est scōm latitu
dinem
Passus ein schrit Pedes
habet quincz
Jugerum ein iauchhart
melius hoc iugerum q̄ iu-
ger dicimus. Licet hoc ſm
Alexandrum sibi vsurpat le
gentes de agri cultura var
ronem Etiam Palladium
Et Colomellam Ymo etiā

Laurencius vallenſ z tortellius teſtes ſunt dicere hoc iugerum in ſecunda inflexiõe. Jugerum aũt continet longitudine pedum ducentorum quadraginta: latitudine centum viginti

De eſcis

Cibus ſpeyſ
Victus narung a viuo
Alimentum ſuorung ab alo verbo. Alimonia idem. Sed differunt. Nam alimentum eſt quod alimur. Et alimonia eſt alendi cura
Affluentia yberflyſſigkeyt.
Opulentia reichtũb ab opibus
Elca ſpeyſ. Ab edo verbo diminutiuum ab epulor
Eſculentum
Epulum
Dapes. Sed differunt. Mã epule priuatorum: dapes vero regum ſunt
Pulmentũ gmueſ a pulte
Sacietas benuogſam. Saturitas idem. Sed differunt Nam ſocietas poteſt dici ex vno cibo quaſi ſatis ſit. Saturitas vero eſt ex vario alimentorum apparatu
Crapula freſſerei quaſi cruda epula
nã crapula digeſtionem impedit
Jantaculum fruo ſtuck oder ſpeiſ: a iano deo qui é anni principium a quo z ianuarius z iantaculum id é primum ferculum: quod mane z prope diei principium datur. quia eo ieiunium ſoluitur
Prandium ymbis: ab apparatu
Merenda veſper prot qz poſt meridiem ſummitur
Merendare eſt poſt meridiem comedere
Cena nachtmal
Obſonium ein cleyne oeſſẽ oder ſchlafftrunck
Symbolus vel lum eyn gemeyne yrten oder zech
Annona getrayt oder fruchte: Quia omni anno creſcit noua
Panis brot. a pan id eſt totum vel omne quia omni cibo apponitur
Cibarius ſpeyſbrot z ẽ ſeruorum
Fermentacius panis gebeſſert prot

Fermentum hefel: nam fermen sonat corruptionem vt talis panis: quia mucrescit schimlet
Reubacius eyn leybbrot
Azimus vngehefelt brot ab a.i.sine z zimus corruptiõe
Siliginеus roggenbrot
Triticeus panis weyssebrot
Ordeacius panis gerstebrot
Auenacius habrin
Subcinericius escherkuoch
Focacius idez:quia in foco id est igne coctus
Libanicus brot gebachen in dem ofen
Libanus bachofen
Arthocrea krapff
Placenta pfanzelt
Libum idem
Nebulo hyppy
Laganum vel lagana flad
Crusta rind. crustula idem oder bretzlin
Torta kuoch
Simila semel oõ weißbrot
Pastillus eyn pastill
Farina melb
Furfur gryesch oder kleien.
Caro fleysch:quasi cado vt supra
Crudum dicitur quod non est coctum roch

Coctũ gekocht: qz coactus
Assum gebraten: qz ardeat
Elixum gesoten:quia lixos grece est aqua latine
Frixum gerescht
Salsum gesaltzen:quia sale aspersum
Opiperatum gepfeffert
Rancidum pfinnet
Succidium auffgehencket fleysch fleysch
Caro fumigata gerauchet
Ceruina hirssen fleysch
vrsina berenfleysch.
lepozina hasenfleisch
vulpina fuchßfleisch
lupina wolffleysch.
Caro vitulina kelbrifleisch
bouia rinderifleisch
ouina schaffleysch.
porcina seufleysch.
ferina wildprett
Lardum speck
Offa supp
Uippa weinwarm
Uappa wasserspp
Prodium brie. Jus idem oder iussel
Balreda sultz
Frustrum stuck: a frumine quo capitur
Buccella eyn mund vol:qz buccã.i. inflationé oris facit

Mica brosem
Farcimen bratwurst
Mortisiuz alles das man in dem morser zerstampfft.
Lac milch:a candore
Colustrū nouū lac dicitur.
Lascus kes:qz lac coactuz.
Lac pressū kes oder ziger.
Virgilius i buco. Et pressi copia lactis
Seracium ziger
Quaccum griene milch:qz lac coagulo actum
Coagulum renny
Mel honig
Fauum die siesse des honigs oder der wab
Arthocopus mytzel:quia artus panis

De potibus

Potus tranck:a greco qō est potes. Potio idem
Vinū wein: naz cito venas sanguine replet. Lieum idē a propriis liberi patris
Bachum idem
Temetum est bonum vinū eo qz tenet mentem: z hoc inebriando
Temulentus a.ū. truncken
Vinolentus volvvein
Merum lauter wein
Mustum most
Roseum vinum quod nos rubeum vocamus
Aminiū weiß wein:quia est sine minio id est ruboze
Succinacium gelfar wein: succine gēme simile est
Limpidum vinū klar wein quasi perspicuum
Limphatum vinum gemischt wein mit wasser
Turbidū vinum trieb wein
Falernum guotter wein: a falerno campanie monte
Villum eyn arger wein: qz est vile
Insertū vinū schenck oder opffer wein:qz nihil sibi debet adferri id est cōmisceri.
Spurtum vinum quod offerre non licet: quia spuriuz id est aqua mixtum
Pendulum seger wein
Honorarium vinum est qō datur regibus
Crudum vinū vnmilt wein quale est vinum seruozum.
Acetum essich: vinuz aqua mixtum quasi aquidum: qz hoc citius accessit
Acidum quasi aqua mixtuz sicut in torculari potest expressum vinum aqua infun

ditur acino ꝛ vinacio
Conditum kreuter oder gemacht wein
Lactatum potio ex lacte
Mulsus quia melle mixtū ꝛ aqua
Mellicratum pro eodem.
Jdromel lautertranck: quia ex idros id est aqua ꝛ melle
Incomelū most geboniget quia fortiter cōmotum
Saccatum sackwein
Oximellus mixtio acceti ꝛ mellis
Rodomellum potio vbi in succo mellis admiscentur.
Fecula vua treibel senff
Vinū passum gesotté wein
Defrutum gefangen wein quasi defraudatum
Carenū wein auff den drit ten teyl eingesotten
Ptisana gerstin wasser
Sicera est omnis potio que extra vinum inebriat
Cereuisia bier :a cerere: q: ex frugibus conficitur
Medo meth
Sucus safft: quia sacco exprimitur
Fex heff
Tartarum weinheff
Amurca elheff

Garum eingesaltzner
Muria v sch brie
Liquamen
Differūt tamen: quia garū a garo pisce qui a grecis primum est salsus. Muria dī quia ex aqua ꝛ sale facta in modum maris est acerba. Liquamen vero quia post pisces in salcamento talis liquor liquatur
Malsesia malfeseier
Malsesetum idem
Accasia bieren most
Claretum klaret
Nectar deorū potus vt dicunt poete. Nectit linguas bibentium

De singulis

vasorum generibus: primo de escariis
Vasa dicta a vescēdo: quia in his esce deponebantur
Fictile getreytvas: est vas luteum decoctū. Jnde tunc lutifigulus hafner: naz lutū fingit. i. componit in olla ꝛc
Celatū vas eyn auffgegraben oder gemalt vas
Anaglipha vasa sunt superius sculpta
Discus teller

Scutella schüssel: a scuto cuius habet similitudinem
Mesſorium messerschyssel.
Lanx gemalt schyssel
Parapsis viereckets schüssel
Patina breytschyssel
Patena idem
Apofereta epffelschyssel: a pomis ferendis
Cinsorium tellerbrot
Salinum saltzvesslin
Accetabulum essichvesslin.
Coclear dicitur instrumentum quo cibi liquidi solent manducari leffel
Sinabellum senffvesslin: qz a sinape
Poculum trinckgeschyrr.
Virgilius in buco. Et bina pocula nobis alchimedo fec
Viale poculum ex vitro
Vitrū glas. Patera schal
Crater becher: olim habuit duas ansas
Ansa eyn handheb an dem trinckgeschyrr
Craterculus
Cayrus eyn kleins
Ciphus becherlin
Emistis p vno haustu sufficit migolin. Migale idez
Calix eyn hyltzes trinckgeschyr: qz calon id est lignum
Calatus idem
Byotha zwey eriger kopff
Otha eyneriger kopff

De vasis vinariis z aquariis

Boleum vas rotundum
Enosorum weinvas
Flasculum vel vasculum
Flascula vel vascula
Fastulum fleschlin
Lagena legel. Situla idem
Yoria wasserkruog
Situla qz sitientibus sit apta
Cyrena in amphitrione a plauto potest dici vas vinorum coreo circumductum.
Uter veteris weinschlauch.
Cadus weinfas
Catinum vas fictile yrdene schyssel
Amphora kruog: qz ampla
Orca zuber
Urcius idem
Urciolus zyberlin
Ciphus ym Isidorum .xx. ethimo. vas in quo manus lauamus
Cupus a capiēdo vina vel aquas. Cupa idem
Mulgarium melckfas
Mulcra idem
Mulcrale idem

Labrum kindes bad geltlin: quia in eo fit infantum lotio.
Peluis becky: q; im Jsid in ea pedes lauantur
Lauacr gießvas: t reuera generalit omne vas lotōis.
Fusorium gießvas: ab effundendo

De vasis o

leariis
Emicadium
Lechitus elsas
Scorcia: quia est ex corio.
Alabastrum salbenbychsen
Pixis idis. idem
Lenticula vas olei quo sacerdotes t reges inunguñ vt vas sacri crismatis

De vasis co

quinariis t pistoriis
Cocula omnia vasa coquē di causa a plauto dicuntur.
Olla
Fidena hafen
Fidelia
vnde Persius respōdet viridi non cocta fidelia limo.
Tedale branteisen
Patella pfañ: quia patula
Lacabus styrtz oder kachel oder hafendeck
Fodula kachel
Patina pfann
Lebes est quedam olla eyn tigel
Bramacula bely
Sartago id est patella olla enea: t dicit a sarcos quod est caro t ago agis: quia in ea caro agitatur rostpfann.
Frixorium idem
Tripes dreifuoß
Cribrum syb: quasi currifrū q; per ipsū frumenta currūt
Rotabulum syb: a proruendo stercora
Mortorium morser. Tribulum idez oder der stessel
Mensuale backbanck
Craticula rost
Caldare kessel
Artamus backmesser
Pilus stessel in dē morser
Contus idem
Sitropodes sūt vasa ticilia trium pedum vt olle coquinarie

De vasis re

positoriis
Gazophilaciū silberkamer t proprie vbi thesauri templi reponuntur
Arca eyn arch: ab arcendo

intrantes
Tibutum.i.archa eyn terlin
Loculus deponendaꝝ rerū est. Etiam loculus pro crumena:z pro feretro
crumena
cruma
Saccus seckel
Marsuppium
Pera tesch
capsa lederſack
Fiscus gemeyner seckel
Sistarcia nautarū sarculus
Inuolucrum idez.z dicunt sistarcie:quia sunt sute. Inuolucra: quia aliquid in se volutum teneat
canistrum eyn kretlin
cistella eyn kystlin
cista dicitur a costa: quia a costis id est ex cannis vel lignis quibus texitur fit
cophinus
corbis korb oder
Sporta zeyn krat
Riscus est fissura vel fenestra patens in pariete vt patet in cunucho Thereñ.eyn kensterlin
Armarium harnischkamer
Scrinium schrein
Mantica watsack
Theca kast
capsula lederſack: a capio: coriola idem a corio
clitella brieffteſch: vti cortisani in curia ducunt

De vasis luminariorum

Focus ligna:qꝝ fouēt ignez
Focus herdstat oder feur.
Flamma flamm
Teda brand.Toris idem.
carbo kol
Pruna gluot
Scintilla funck
Fauilla id est scintilla.Sed scintilla proprie dicitur accensa. fauilla vero extincta z igne deserta: quia fauilla est extictus scitille ignis vel cinis gnist oder emritz
Cinis esch
Tedisera ferrum vel lapis super quo ligna aut tede ponuntur brantseisen
Lucerna dicitur a luciniz: vel a luce q̄si intra se lucem arcens leuchte
Licinius est candela lucerne:quasi luciniꝰ
Candelabrū leuchter oder kertzstal: quasi candelaforū
Candela kertz:a candeo:qꝝ accensa candet

Lucunar eyn banget liecht quia in luce z aere
Fax fackel Facula idem
Cereus kertzliecht von wachs
Funale qꝝ intra ceraz sit funis. Inde funus venit
Lichnus eyn dacht
Lepum vnschlit
Lampas ampel
Laterna dicitur ī quo latet ignis
Lucubrum dicitur quod in vmbra lucet
Pira lignorum congeries vt ardeat. pir enim .i. ignis
Rogus dicitur cū iā ardeat
Bustum cū iam sit exustū. fuit enim tempore pitagore sepultura per ignem tanꝝ per elementuz perfectius. in quo busta in rogo corpora. pire supiecta per cineres recollectos condebant in terrā vasis aut creis aut terreis.
Acerra weirauchvas oder rauchfas. Turibulum idez.

De lectis et

ellis
Lectus a lectis herbis
Thorus a contostis herbis olim in gramine dormiebaꝝ
Stratus a sternendo dictus
Hec tria genera erant ante laneoꝝ inuentionez z vsum
Cama eyn cleins bettlin auf dem erdtrich
Grabatū eyn bett: grecū est
Baionola eyn rotbar: lectus qui in equis baiulatur id est portatur
Geniales lecti brautbett
Sponda das ausser teyl an dem bett am spanbett
Pluteus interior ps lecti: Asser brett
Cunabulum wieg. Cuna idem puerorum est
Scamnum banck: a scandendo. nam olim alta erant scamna
Scabellum fuosschemel
Supedaneum idem
Scansile gradus vbi bonorati sedent: qz sm sub z sup
Sedes sessel: a sedendo
Sedile idem
Solium kynigs stuol: quia solus in eo rex sedet: vel qz ex lignis solidis factum
Cathedra sedes doctorum.
Thronus quod est solium.
Subsellium est ceterorum cathedra
Sella quasi sedda eyn satel

Selle curules richter stiele. nam magistratus romanor bis insidentes iura reddebāt z dicebantur curules a curribus: nam magistratus propter itineris longinquitatez in curribus ducebatur

Tripodes scamna habentia tres pedes

Appodium eyn lentrilen

Appodiare anlehnen

De vehiculis

Carrus a cardine rotarum

Biga karr

Carruta

Reda eyn schlitt

Uehiculum idem

Currus wagen: quia rotas habet quibus currit. Quadriga idez: quia quatuor habet rotas

Carpentū pōpaticus currus

Pilentū contectus currus quibus olim matrone vehebantur

Carpentum eyn fasnacht wagē: vel currus triūphalis

Pilentū bedeckter wagen

Plaustrum sm Isidorum in .xx: ethimo. Est duarum rotarum oneribus portandis aptum

Auriga fuorimā Uector idē

Bigator karrer

Bigarius idem

Currus falcatus streitwagē naz falx ē belli instrumentū

Rota te. dicitur a ruo is. eo qz ruat eyn rad

Circumferentia fellg

Radius dicitur illud rectuz z subtile lignū quod a modiolo rote vsqz ad cantū dirigitur z in vtroqz infigitur eyn speych

Cantus nab. Axis idē: oder eyn achß

Themo deichsel

Luno eyn luner

Scidula eyn leyterbaum

Esseda genus vehiculi primo repertum apud belgas gallie populos: vnde Virgilius .iij. geor. Bellica vel molli melius sezet esseda colla eyn halß schlitli oder eyn kerlin dz man an dem halß zeucht beyßt esseda

Cauilla eyn leytter an dem wagen

De clericis

z episcopis

Clericus vel clerus priester oō schuoler qsi sorte electus

Papa der papst
Patriarcha der ebrest vat
ter Archiepiscopus ein
ertzbischoff
Episcopus bischoff
Metropolitanus eins gan
tzen landes oder baly bisch
off sicut mogotinus oder ei
erczbischoff: oder ein furste:
der bischoffen. Episcopi vo
dicuntur a scopin quod est
superintendo
Pontifex princeps dicitur
sacerdotum
Summus sacerdos
Sūmus pontifex ō paupst
Antistes: qr ante alios stat
Sacerdos priester quasi sa
crum dans: sacerdotes genti
ium vocabant flammines
z flammendiales. Flamen
diales nos vocamus sancti
moniales. Presspiter pric
ster prebens iter salutis
Leuita ein leuit a leui pge
nie Dyaconus leuit od
er euangelier
Ypo dyacones ab epi id est
sub z dyacones
Dyacones epistler Dyaco
nus idē. Lector a legendo
psalmista a psalmis cātādis
Cantor qr voce modulatur
Tonsorista qr hz tonsuram
id est rasuram corone. Haz
tondeo radere significat
Precentor. i. primus cātor
succentor. i. subsequēs cātor
Concentor: cum alijs canit.
Accollitus grecum est eyn
accollit. Ceroferarius idem
quia debet circa lectura euā
gelij ferre cereum. i. candelā
Exorcista ein beschwerer:
Nam sūp cathecuminos et
energuminos inuocat domi
ni ihesu cristi nomen: vt spūs
imundus egrediatur
Janitor idem
Hostiarius qui in antiquo
testamento fuerunt templo
rum custodes ne quis immū
dus ingrederetur. Edituus
mesner quia edem tuetur
Archidyaconus erczpriester

De monach

is. Monachus mynich:
qr monas. i. singularis Hel
vnum z acos id est cura
Nam sui vnius gerit curas
Cenobita conuent bruoder
od schwester. Cenobiū re
sental. Anachoreta dr qr de
serta petit relicta vita ceno
biali. sicut sanctus Johānes

z helyas
Cenobite vitam apostoloꝝ sequuntur Heremita eyn sidel oder waldꝛueder
Abbas abbt quasi pater: nã abba grece est pater
Prioꝛ
Primas
Sardianus
Conuersus laypꝛueꝺ
Conuersa lay sehwester
Inclusus clausner Sig
Inclusa clausnerin nitatum nomina

Nomina fi

delium
Cristianus. a. cristenlich oder cristen qꝛ vnctus crismate
Katholicus cristen q̃si vniuersalis. Katholica sedes. i. romana. Catholica fides cristen gelaub
Ortodorus. i. recte credens
Ortodoxia fides. i. cristiana
Neophitus ein neuer cristẽ quasi nuper renatus
Catbecuminus dicitur qui doctrinam fidei audit z nõ cum baptismum recepit
Catecuminus grece id est auditoꝛ. competens dicit q̃ post instructionem fidei cõ perit gratiam
Laycus ein lay. Popularis idem. Proselitus Eyn frembder: ꝺi aduena z circũcisus qui populo dei miscebatur Ecclesia proselita id est iudaica
Synagoga iudenschuol

De philoso

phis
Philosophus ein lieber ꝺ kunst: philos id est amoꝛ: sophos id est sapientia
Phisicus Ein natirlicher maister
Phisicus ein arczet
Phisica natirliche kunste: oder arczney
Phisologus ein natirliche red Phisonomia ein natirlich gesicht Ethicus tugelicher mayster
Ethica ein kũst von tugẽt
Pollitticus statlicher
Pollicia kunst von regierung der stat.
Polis. ciuitas vel plurale. Yca id est scientia
Economus heyslicher mã
Economia kunst von regierung des hauses
Logicus listiger vnerkannt

licher warer di ſputierer
Logica die kunſt ō liſtikeit
Gramaticuſ ein kinſtiger ō
buochſtaben vnd diction
Gramatica die ſelb kunſt
Rethor zierlicher reder
Rethorica die ſelb kunſt
Reſis id eſt ornatus
Aſtronomos dr qui docz le
gem vel regulam de aſtris:
el q̄ noiat ea cin ſternſeher
Aſtrologus dr inſpector et
menſurator aſtrorz:z dr ab
ſtr z logos q̄ſi loquens de
ſtris z augurans ein reder
on ſtern. Aſtrologia talis
ia. Geomet des ertrichs
eſſer. Geometria ſcia de
mēſura aut magnitudie.
Mathematica generaliter
eodē.Secta dr a ſequēdo
alicuiuſ ſequit documēta
Platonicus qui ſequit pla
nē:ſic beatus Auguſtinus
chademicus idem
chademia villa platonis
reſtotilicus qui ſequit are
otilem. Parapateticus
m a de ambulatione
oycus ſtoa porta in athe
s iuxta quā fuit eorz ſtudi
i.Tales ponunt virtutez
mum bonum

Cinicus ab imundicia. Dr
tales publice cū vxoribuſ ſu
is dormiebant eo q̄ patri=
monium eſſet licitū. Epicu
rus poſuit ſummuz bonum
voluptatem et crapulam: a
quo dicuntur epicurej
Symnoſophiſta philo. a ta
li ſecta quoz erat nude pret
pudenda p indie vagari ſoli
tudines,z philoſophari
Theologus.i.de diuinis lo
quens vel tractās ein goetli
cher lerer.Theologia Eyn
goetliche kunſt.

De poetis

Poeta q̄ vere vel q̄ſi vere
geſta ſunt obliquis figuris ō
ſcribit. Poeta tuchī. Horaci
us in poetria pinctoribuſ ait
atqz poetis. Ōlibz audien
di ſp ſunt aqque pras.poeſis
getieht.poetria die ſelb kūſt
Vates.a vi mētis aut a flec
tandis carmibus.Liricus a
pluralitate carmiū qlis ſu
it inter noſtras Horacius
Tragicus:quia o bbirci pre
mium
Unde Horacius. Carmine
qui tragico vilem certauit
obbircum

Tragedia carmen scribens illustrium facta: malo tamē omine. i. fine qualem inuenimus senecam iuniorem

Comadia est villanus cantus z nuptiaz apparatus: a comos id est villa aut a comessatiōe postq̄ in theatro legebatur Comedus comediarum scriptor comicus vt familiaris⁹ genus

Item fines comedie leticia z nuptie: persone eius rusticane sunt: principium comedie est lis z contrauersia

Item finis tragede est infamis moꝛs: principium eius glorioſi facinoꝛis z letum: p sone tragice sunt reges nobiles z diui

Elegia est carmen miserie planctiuz. Quale est boecij de consolatione. cum ipse in principio inquit. et veris elegi fletibus ora rigant. Est enim eleys idem q̄ miseria. Inde elygiacus id est miserie scriptor

Satira: carmen reprehensoꝛium z nudum: omni saturitate plenum z facundia q̄le est carmē persij z iuuenalis

Satiricus scriptoꝛ satire

Satira aut a satirijs ꝺijs siluestribus: aut q̄ satis ire et reprehensionem intendit

Heroici qui z diuini dicunt diuoꝛum scriptoꝛes. Qualis aput grecos homerus z aput nostros diuinus. Maro in eneidoroſco oꝛe scripsit. z pene immoꝛtali ingenio

Hystoꝛicus qui scribit hystoꝛiā vt: titus: liuius. z valeriꝰ

Hystoria ei geschicht ab hysteron. i. videre. q̄ de gestis z visis est. Fabula que i toto falsa dr: z a fando dicta

Appollogeticus sermo sub simili comprehendens quod sub methaphoꝛa fieri potuit vt est aput esopuz z auiani

Et tale genus sermonis est inuentum. vt per verisimilia homines ad bonos moꝛes inducerentur z coꝛrigerent. sub enigmate. Item triplex genus hominum humile vt rusticoꝛ De quo virgilius in bucco. z ptim in geoꝛ. medium vt sunt ciues quale est regum vt aput virgi. in enei de. Genus diuoꝛum vt regum z deoꝛum

Genus transformatum. vt de homine brutuz ꝛc. quale

est carmen nasonis in methamorphoseos

Item triplex est dicendi character. Exegematicus Ubi solus poeta loquitur vt vir. in Geor. Dragmaticus vbi persone inducte loquuntur velut in comedijs. Dixtus e qui z ꝯmunis dicitur. In quo poeta z ĩducte persone loquuntur quod fit i eneide virgi. Item poetria gaudet in hijs personis licet nõ omnis scz: gnatione: parasito: mimosolio: gesticulario: themelico

Gnato blanditor
Parasitus adulator
Dinus imitator
Salius a saltãdo.

Gesticularius a gestu hoium. Gesticulator idem
Histrio quia videri vult aut hystorias dicere
Themelicus musicus scenicus qui i lutinis organis vel citharis ꝛc. aut tibijs precinebat

Scena locus vmbrosus coninis id est velis in theatro. veluti domus instructa. In qua laruate persone ad gestus lectoris ostendandos prodebant

Studium humanitatis dye poeterey: quia de factis hominum z deoruz siue de verisimilibus est.

Facecia ein hoefflichs geschwetz

Facetus curialis vrbanus proprie de doctrina z ppie in factis: scilicet qui iocos et lusus gestis z factis ꝯmodat z comparatur

Curialis hoeflich
Curiosus a cura
Legalis vel a cu
Ciuilis statlich ria

De magis

Dagus schwarcz kynster malefici ob facinorum magnitudinem

Nigromanticus schwarcz-kynstiger oder zauberer. A nycos. i. mortuus: qz coz diuinatio est circa susscitandos mortuos aut p ossa mortuorum. Idromanticus ab aq̃.
Piromanticus ab igne
Iromanticus a manu
Aerimanticus ab aere
Incantor a carmine
Diuinator zauberer ab exFastinator ecratione

a fasin id est apparitione phytonissa zauberej: a phytonie serpente quez appollo interfecit: a quo t phitius é dictus
Ariolus zauberer Qz circa aras ꝑces nepharias emittit
Aruspex aure inspector
Horuspex horarum natiuitatis inspector
Geneses dicunt: qz p signa duodecim nascentium iuxta suam natiuitatem mores et exitum predicunt
Genediaci ideo dicunt: Qz natalium seruāt ꝓsideratōez
Augur quia auiuz cantu t garritu futura predicit
Astrologus qui ex astris futura denunciat
Sortilegus ꝙsi sortez legēs.
Sortilegus qui p creaturaz aliquam diuinatur ein lesser oder scholderer
Saliſator qui ex membris aut extis salientum in sacrificio animalium aliquid ꝓsperum aut triste pandit
Prestigium zauberey. Qz prescingit aciem oculorum.
Prestigiator gaugler oder zauberer Joculator gaugler a ioco
Gesticulator fictor aut gestus aut persone
Cenobates einer ō auff dē sayl gat: Funabularius idē.

De rusticis

t eorum instrumentis
Rusticus
Ruricola
Agricola paur ackermā
Agrestis
Rusticitas pauerhayt.
Aratrum pfluog
Stiua gaytz am pfluog
Buris idem
Stiuarius pfluoghalter
Stiuaria pfluoghalterin
Vomer wegeysen qz terraz vomit. Dentale pfluog grindel. Illud lignuz in quo vomer inducit ad dentis similitudinem. Traba egge
Rastz idez: etiā quandoqz dentale pro eodē qz multos acutos clauos hz ꝙsi dentes
Ligo karsch oder hauw
Furca gabel Bifurca ein zweyzingget gabel
Trifurca dreyzingget gabel
Falx est instrumentū aptū segetibus vineis t pratis sychel Falcastrū segens
Serrula quasi serra instru-

mentum aut cultellus quo purgantur arbores
Scodicia ein spat schauffel
Grabatum idem z aliquando pro gremio aut lecto
Unde pro gremio grabatū pro lecto pone grabatum
Fossorium grabschauffel.
Sarculus idem. Ferrū fossorium quod hz duos dētes a sarriendo reyteysen: Et dicitur fossorium a fodiendo.
Pastinatum ferramentuz bifurcatum quo semina panguntur Area tenn
Granariū kornhaus a granis Cilindrus est rotū dus lapis quo equat area.
Unde virgi.j. Geor. Tum area primum ingenti equanda cylindro
Horreum scheyer
Tribula pflegel
Uēnilabrum werffschaufel
Fannus wanne
Lumera korn beyflin
Palea spreyer
Spelta fesen oder tinckel
Tessera gemerck eins korn hauses: quibus frumentorum numerus designatur
Uenile hew gaden
Uenum hew. Serula mistber. Confectorium idem

De agris

Ager acker. Arum idem sz socionalis. Virgilius ō hoc in primo Geor.
Ager consitus. i. arboribus aptus. De quo in. ij. Geor.
Ager pascuus vt pratū: Ar animalia pascit. De hoc tercio Geo.
Ager florens vt sunt orti: ō hoc quarto Geor. virgilij.
Rus acker: veteres dixerūt. agros incultos vt siluas et pascuas rura dici
Pratum wis: qz protinus paratum sine magno labore
Pascua wayd. Tesca ein verlegner acker. Ego legi ī antiquissimo libro oracij. j. epistolaruz. Tesq̄ in metro.
Nam que deserta z inhospita tesqua credis
Agellus ein cleins eckerlin.
Seges ein acker der geseet ist. Unde virgilius. Illa demum seges votis respondet auari agricole ꝛc.
Seges aliquando pro sato der saum
Semen saumen

Sementis.tis.fe.ge.ē semen frugum tempus vel actus seminandi vel ipsa dea
Compascuus acker verlaßner acker. Alluuius ager den der bach verfuert
Arcifinius ager dicit cuius fines obiectu fluminum aut arborum arcentur
Novalis ager ein neyer acker. Unde virgi.in bucco. Impius hec tam culpa nouali a miles habebit
Squalidus ager den man nit mer arbaytet
Squalidus quasi excolidus sicut exconsul
Uliginosus ager ein feycht acker Uligo natürliche feycht der erden
Paludinosus ager qui nutrit palen id est pabula facit excrescere
Pules est dea pabuli
Pabulum fuotter
Predium zinßber acker: q patrifamilias per hoc preuidetur
Fundus ein lehenguot oder acker: quia eo fundatur ꝛ stabilitur patrimonium
Unde theren.in cunu. Ecca nostri fundi calamitas
Limes.tis.die grossen furhin quo agri diuidū furch.
Cardo furhyn die geet In dem acker nach der plaga mitternacht
Decumanus est limes qui transuersaliter cardini est ab oriente in occidens
Sulcus dicit quod defossū est inter duas porcas: ꝛ dicitur a sol eo q sulcus solem capiat ein furch
Surculus ein cleyns furchli

De culturis agrorum

Cultura agri ackers arbeit
Cineratio rutte prunst. Ma calami aut stipule incēdunt vt exsudat iutilis humor tre
Cineratio cineris agro sparsio: quia cinis saginat fayst macht den acker
Aratio ackerūg oder pfluogung. Intermissio acker rei hin. Maz ager vires exhaustas restaurat Stercoratō mystung oder tungung
Fumus myst. Letamen idem: quia terras facit letas. id est pingues
Stercus myst. Quia in agris sternitur

Fimus dicit quia fit ymus id est stercus
Occatio der schollen oder der klotzen brechung
Occare est terre glebas ligone frangere
Occare bedecken mit erdt rich den samenbaū oō rebē
Runcatio gettung
Runcare getten
Runcare a ruere herbas inutiles euellere
Veractū in dē glentz gesett
Veractū. i. verno tpe satum
Procisio die erst ackerūg: prima post hyemem
Aratio procisio dicitur
Satio seeung
Serere seen: a sereno tempore quo debet fieri
Messis die ernd
Messor mayder oder schniter

De frumentis

Frumentum alles eher gewechs: omne quod spicas: eher habet
Fruges eyn gewechs on eher: sine spicis: z hec dicunt a frumine quod est nodus gule vt patuit supra
Primicie die erste frücht: z solum plurale est
Triticus weyt: quia teritur
Far mel: a frangendo: nam ante vsum molarū olim in pilo id est mortario frumenta frangebantur
Adoreum weisser schener weytz
Ador weytzen mel: quia ad aras id est sacrificia vtimur z est nomen indeclinabile.
Siligo roggen: a selecto
Hordeum gerst: quia primū quod inter sata fit aridum.
Farrago gerstin bluost
Farrago culmorum multitudo sicut manipulus
Manipulus
Merges tis. garb
Barba
Stipula stupffel: q̄si vstula
Millium hyrs: a multitudine fructus
Culmus strohalm. inde calamus eyn schreib feder: q̄ olim ex culmis erāt calami.
Culmus etiam eyn streen dach: quia ex culmis fit
Stramē stro: quia sternitur
Stipula etiam dicitur foliū quod in culmo est circa cicutas intra cannas

Cicuta das knepflin an dē
strohalm: vnde Virgilius i
bucol. Est mihi disparibus
septē cōpacta cicutis fistula
z cicuta pro alio significato
vide infra capitulo de herbis
Canna der gerad halm vō
dem knepflin zuo dē anōn.
Spica eher. Spicus p eoō
Folliculus est theca frumē
ti in arista kornsecklin
Arista eherspitzlin: quasi a-
ride stans

De legumi nibus

Legumen gemies. Et hoc
omne quod manu legit vt
faba pisa lens zc
Faba bon: a fagin id est co
medo: quia primum hoc le-
gumen homines comedert
Lens leinse Cicer kicher
Pisa erbis
Vicia wicken
Phaselus wolff strel
Lupinus idem

De stabulis

Stabulum stal: a stando
Hostar rinderstal
Ouile schafstal. Caula idē
oder eyn rosstal

De pastoribus

Pastor hiert: a pascendo.
Papale eyn hirtē heuslin
Mango rosshirt oder ros
tauscher
Agaso eyn eselhirt: quasi asi
nos agens id est ducens
Mulio maulhirt
Ennoycus geyßhirt
Opilio schaf hirt
Subulcus seuhirt
Bubulcus rinderhirt
Pedum hirten stab: est ba
culus curuus adiectus pedi
antiantis puta bouis vel vac
ce cogit ipsum stare: vnde
Virgilius in buccoli. At tu
summe pedum

De equis z

eorum ornamentis
Equus ros Equa merch
naz equi in quadrigis equa
bantur. Inde dicit equinus
a. ad equum pertinens
Caballus ros: quia cauat
pede terram quasi cauallus
Sonipes eyn reysig ros mit
schellē od harnisch behenkt
quia pede gressu sonat
Alipes eyn schnells ros: qi
alas in pede habens

Dextrarius eyn hand ros: quia ducitur per dexteram.
Palefredus eyn bei ros: qz leni passo z freno ducitur.
Gradarius zelter
Damnus idem
Veredus eyn karrer ros: qz equus ducens redam
Spadix schimel oder apfel grau ros
Frenum zaum: a furendo: quia ne equus furiat: ideo sibi frenum datur
Lupatum wolffzaum oder eyn krum biß ad similitudinem dentium in lupis
Camus scharpffer zaum. quo superbi equi frenantur oder eyn scharpff biß: vnde in psal. In chamo z freno maxillas eorum constringe
Habena
Capistrum halffter
Capulum zygel
Corum zaumleder
Sella satell: quasi sedda
Lingula satellriem
Panellus satellpolster
Lingula gurt: z sic est femini generis
Strepa stegreyff
Scansile idem
Calcar spore: quia adheret calci pedis
Antela vorder gereyd
Postela hinder gereyd
Subtela gereyde vnden an dem sattell
Falera satelldecke
Epiphium idem
Sagma e. pondus dicit qđ supponitur selle sic mantica
Mantica eyn watsack
Sagmarius eyn samer ros oder eyn tregel ros: quia sagmas id pondera portat
Strigilis roß strel
Sudaria wyschtuoch
Cauterium brenneisen: naz equi cremãtur circa clunes z seruant quosdam caracteres tẽ.

De scriptoribus z eorum instrumẽtis

Scriptor schreiber. Scriba idem cõmunis generis
Notarius qui notas facit vt in cartis publicis schreiber.
Cancellarius kantzler
Protonotarius der oberest schreiber: vel primus notarius als stattschreiber
Pergamenum bergamẽt
Papirus bapeir
Cedula zedel

Carta geschrifft oō buoch
Liber buoch. Codex idem
Codicillus biechlin
Registrum register
Bulla bull
Transscriptum abgeschrift
Litere pluraliter brief
Epistola brief Missiua iō
Pumex bimſ
Coroſorium schabmesser.
Scriptorale schreibmesser.
Pēna feder. Calamus idē
Ilum feder sel
Calamale feder feßlin
Pennale idem
Incaustū dint. Attramentū
idem: quia atrum. i. nigrum
Incaustorium dyntenfeßlin
Attramentale idem
Pluteus schreiber pret
Pulpitum pulpret
Regula. Lineale. Linearīū
linger
Punctorium puncteisen.
Antipira liechtschierm
Punctorium abbrech
Epicausteriū eyn filcz auff
dem pulpret
Quaternus quatern
Quinternus quintern
Sexternus sextern
Exēplar do mā ab schreibt
Exemplū das man schreibt
Tenaculum bebeisen oder
hebbeltzlin
Tabula tabel
Stilus stiler
Grama geschrifft
Ortographus eyn gerech-
ter schreiber
Hyſtoriographus eyn ge-
schicht schreiber
Absconſoriuz liechtschierm
Cronographuſ qui scriben
do seruat tempora
Cronographia tēporis de-
scriptio
Cronica liber temporum.
Cronicus temporū scriptor
Falsigraphus eyn falscher
schreiber
Falsigrama eyn falsche ge
schrifft
Epigrama ybergeschrifft.
Cirographus landgeschrift
Miniū minig oō rote dint
Cinobrum zinober
Lasurium blawe dint
Rubrica rubrick
Dictita eyn teutsche tafel.
Dica mercktafel oder eyn
kerbholtz oder eyn schuo-
ler tafel

De fabris ꝛ

corum instrumentis

Faber schmid: a faciẽdo ferrum: z est nomen generale.
Aurifaber goldschmid
Cupr̃faber kupfferschmid
Ferrifaber eisenschmid
Gunphus roßnagel
Sufferrator huofschmid
Sufferrare roß beschlaben
Balatum huof eisen
Angarium notstal
Serator schlosser
Fornax est. Caminus idez
Incus anbos
Cudo dis. cre. schmiden
Forceps zang oð eiñ scher
Tenella zang
Malleus hamer
Marcus der groß hamer
Marcellus ð mitel hamer
Malleus ideo dicit: quia dum ferrũ calet z molle est ipsum cedit
Marcus quasi maior malleus. Malleolus bemerli.
Lima feibel
Scalprum gribel eisen
Celum grabstickel: sicut aurifabri vtuntur: z scribitur p dyptongon. Inde celare id est sculpere
Tornus eyn dreer eisen: vñ Virgilius i bucol. Et lenta vitis facili supaddita torno.
Tornator dreer oder kepff: oder schyssel dreer
Celtes grabstickel
Cos cotis wetzsteyn
Allo allonis schleifsteyn
Alla alle idem
Follis blaßbalg
Sypho eyn blaßbalg in der kuchen. Et sypho vrinale: sibulus immingendo multerum vt supra
Aspersorium sprengwadel.
Aluceolus leschtrog: vt fabri vtuntur: quia ferruz in eum proiiciunt vt frigescat
Anticoriuz syrfel als die schmid haben
Fabrica schmidt oder eyn bau: z est generale nomen sicut officina eyn werckstat

De metallis

Minera ertz: quia in mineris id est terre venis inuenitur. Minerale idem
Metallum ertz: a metallõ id est spes: nam eius natura est vbi vna inuenit est spes aliam inueniendi
Aurum gold
Argentum silber
Ferrum eisen
Calibs stabel

Stannum zyn
Plumbum blei
Cuprum kupffer
Es eris glockenspeiß
Argentū viuum keckſilber.
Mercurius idem
Erugo quaſi eris rubigo: ſi cut ferrugo ferri rubigo ge ſchmid roſt
Ferrugo eiſen roſt
Squama eiſen flandach: ꝛ piſcium eſt ſquama
Spuma goldſyndel
Auricalcum meß
Lythargium giry: vel litar gium kunterfey

De fabris lignariis

Lignarius dicitur omnis ligni artifex
Carpentarius zimmerman
Carpenta te. eyn ſpan
Carpentū ſup de vehiculis
Securis agſt: a ſecando
Aſcia beihel
Dolabrū eyn bart do man mit ebnet oder eyn zwerch agſt. Dolabra idem
Dolobella le. vel dolobellū li. id eſt parua dolabra
Dolo as. are. id é lenigare doblen ſchlichté oder ebné
Bipennis zwerchagſt: aut quia habet binas pinnas
Lenigal hobel oder ſtoßbeumlin. Leuigal idem: nā lene ſm Areſtotilem in prę dicamētis dicitur cuius partes coniacent
Lene ſchlecht. inde lenigal
Terebrum negbor
Terebellum neberlin
Terebrare boren
Gnanicellus winckelmes.
Angulare idem
Angulus winckel
Androna ſpacium quod eſt inter duas domos
Serra ſeg: perdix dedali nepos ſerre inuentor
Circinus zirckel oder ryß.
Perpendiculum bleimeß.

De murariis

ꝛ eorum inſtrumentis

Lathomus ſteynmetz: thomuſ id eſt diuiſio. Lapicida idem: a ſcindendo. i. diuido
Cementarius maurer
Cementū mertel. Calx idē
Murator maurer
Murarius idem
Murus maur: quia munit quod circumdat

Muratus a.ũ. vmgemaurt
Murulus ei klcis meurli
Sabulum kys oder gries.
Sabulosa terra eyn griesig erdtrich
Arena sand: quia fm Varronem si non aspirat arena q̃si arida dicitur: vnde Virgilius in geor. bibulas vitet arenas: z .j. eneiõ. Hispitio prohibemur arene. Si vero aspirat harena dicitur quia in cemento muris adderet.
Gipsus vel hoc gipsum si. gyps
Gipsare wissẽ oder teuchẽ
Trulla est quoddam instrumentum cementariorũ ferrum latũ ad complanandũ murum: z ad lapides cum calce componẽdos: quia truit z detrudit z intrudit cal: vel luto lapides kell
Immussis bleiwag: ab a q̃ꝫ sine z musso quod ẽ dubito: quia sine dubio cementum reddit certum. Perpendiculum idem
Scis maurbamer: ex vtra parte scindens
Sciculus diminutiuum
Marmorarius bildhauer
Olim imagines diuum ex marmore erant zc
Lapicidina steynbyt

De his que

In ecclesia fiunt continua ad rubricam de edificiis sacris vt supra z de sepulcris
Palla altertuoch
Vexillum li. dicitur a velũ quasi per diminutionem q̃si velulum fan
Calix kelch
Patena patẽ: quia patula
Pixis bychs
Ciborium kristen bychs: sic̃ sacramentum quod est anime cibus in eo seruatur
Ampulla alter kentlin: quia ample z ventrose vt bulla.
Imago bild
Crucifixus kreutz bild oder marter bild
Cepida de. est antiquorum patrum imago
Statua gehauen bild: quia stando representat. Alio mõ statua vt columna
Simulacrum omnis imago representans id cuius est simile
Reliquie heyltum: quia hic nobis relicte

Ceremonie heyltum:ab opido cerete vt patet a Valerio libro.j.de religione paragrapho: vbe eñ a gallis capta. Exuuie dicuntur cuiuslibet rei eo q exuperant. et hec tria solum pluraliter inflectuntur

Sacrariū locus templi vbi sacra reponuntur

Sacristia idem

Sacrista mesner

Edituus idem

Campana glock

Nola schell

Tyntinabulū glogēklengel

Campanile glockenbauß.

Horalogiuz zeitglock: quia loquitur horas

Baptismus tauff

Baptisterium taufsteyn

Aspersorium sprengwadel.

Caldare kessel

Extrema vnctio der iungst tauff oder elung

Confirmatio firmung

Penitentia buoß

Crisma krisem

Confessio beicht

Eucharistia das heylig sacrament:quod dicitur bona gratia

Velū templi hungertuoch

Canepeū pannus extensus supra altaria ne aranee deci dant. Epiciculus idez:q; ad modū circuli oli formabat.

Depositio der begrebnuß tag. Exequiarum idem

Dies septimus ō sibenttag

Tricesimus der dreissigist.

Anniuersarius iartag

Inferie mortuorū sacrificia que inferis soluuntur: vnde Virgilius.x.eneiō. Totidez quos educat inferis viuētes rapit inferias

Cetera vide vbi supra de edificiis sacris z sepulcris ꝛc.

De libris ec

clesie

Psalterium psalter: a psallendo id est canendo

Antiphonariuz antiphonar quia est ante phonuz id est sonum psalmorum

Ymnarius ymßbuoch

Ymnus lobgesang

Epistolare epistelbuoch:ab epi id est supra z stolon missio. Inde epistola

Euangelium.i.bona predicatio. Euangelizo.i.predico

Breuiariū briefer: quia sermone breui perstringitur

Missale meßbuoch
Graduale gradual. Et aliquando pro ipso cantu qui aut gradatim aut intra gradus ecclesie dz cantari. Tractus similiter
Exequiale dottenbuoch
Obsequiale ein diestbuoch quia in eo continentur que ad curam pertinent aiarum
Matutinale mettibuoch.
Vespertinale vesperbuoch.
Speciale ei sunölich buoch
Manuale handtbuoch
Viaticum wandelbuoch
Biblia bibel que diuiditur vt patet
Bibliotheca liebereY
Libraria idem

De festis

z officijs sacris
Festiuitas
Solennitas Feyer
Celebritas
Festiuitas dicit: qz in ea diuina res fit. Solennitas aut a sole: quia pura. Aut a solido id est firmo: quia eam mutare non decet. Celebritas: qz in ea tantum celestia agantur
Pasca ostern: a transitu ex egipto filiorum israhel
Penthecostes pfingsten: que post quiqz decadas pasce celebratur
Ephiphania der erscheynlich tag: ab ephi id est supra z phanes id est apparitō: qz angelus pastoribus z stella magis apparuit
Scenopheya kirchweyhe: sunt tabernaculorum festa
Encenia noua tepli aut dedicatio aut sacramentorum ĩmouatō vt in vigilia pasce fit.
Dies palmaz palm tag
Cena domini der gruen donerstag
Sabatum sampstag quietis dicitur dies quia in eo dominus quieuit a creatione z in sepulcro
Dominicus dies der sunntag: qz in eo dñs resurrexit.
Paraseeue. es. carfreytage dies passionis dicitur

De officijs

sacris. Officium ampt q̃si efficiū: qz quisqz in eo id facit quod nulli officit. i. nocet z actus virtutis officium ē. de quo Tuli. officioz libros

res scribit
Vespertinum officium vesper ampt: quia tunc incipit vesperus stella apparere q̄ est noctis inicium
Matutinū officiū mettizei te: q̄ circa mane in luciferi ortu Missa die mey: aut q̄ in ea hostia mittit patri: aut q̄ circa tale tempus cathecumini remanentes in ecclesia: q̄ non dum renati sūt foras missi: ne sacramentis altaris interessent
Chorus multitudo canenti um: q̄ in inicio misse stabāt circa aram in modo corone vel q̄ a concordia cantus.
Bonodū dr vnius can Succinium tus monos gre Succentor inde ce est vnus latine. Et odos. i. cantus
Biccinū dr cantus duor.
Chorus dr cū multi canunt
Antiphona cātus recipcus
Responsoriū q̄ in eo vnus canit versum z alt respōdet
Lectio quia non canitur sz legitur
Canticum leticie vox
Psalmus quia ad psalterium cantatur
Ymnus lobgesang
Alleluia lobgesang
Kyrieeleyson. Herr erbarm dich. Nam Kyrion. i. dominus z eleys id est miserere.
Osanna id est salutifica
Offertorium q̄ dum cantabāt munera altari offerunt
Oblatio
Sacrificiū opfferung
Ymolatio
Libatio est calicis oblatio tantum vt in encide. Aulai in medio libabāt pocula bachi. Et alibi. Nūc libate pateras iouī Victima opffer z hoc ꝓpter victoriā habitā Hostia opffer: z hoc ꝓ vincendis hostibus. Libamen opffer: a libo. as. i. offero. et hoc deliquidis vt vino
Littamen sacrificium in littore ab hijs qui maris pericula vitarunt. Inde litto. as id est in litore sacrificio. Inde lituus id est cornu quo ad litandum populus conuocabatur Etiam lituus baculus augurum curuus
Holocaustum opffer. Ubi totum quod offertur igne consumitur: vt in veteri lege Nam olon id est totum Et cauma id est incensio

Manus impositio fit per benedictionem
Exorcismus contra dyabolum increpatio vel iuratio
Oratio id est petitio
Exoratio id est petiti impetratio. Orat qui petit: exorat qui impetrat: hec donatus. Unde Therencius In eunucho. Sine hoc a te exorare biduum tč.
Simbolus vel simboluz germanisme erkanntnuß. Sič est noscere fidei articulos et simbolus id est similiū bolus. i. morsus. Unde theren. in eunu. vt de simbolis essēt id est comederent
Letania id est rogatio
Supplicatio deuota oratio

De musica ꝛ speciebus eius

Musica a moys: naz circa aquarum sonos inuenta est
Armonica que in vocū cantibus est
Armoniacus. a. um. dulciter ꝛ suauiter canens
Armonia einhellig lieplich gesang Armonia bona ꝓpositio dr. Et est generale: Organica q̄ ex flatu ꝓsistit.
Richmica que digitoꝝ impulsu numeros recipit sicut cythara Richmus grece est numerus latine
Modulatio gesang
Armonia vocis concordātia
Simphonia der stymmen hoeflich temperament
Euphonia guot gesang
Concentus ein trechtiges gesang
Concinnus. a. hoeflich
Concinne. Concinniter ad uerbia eintrechtiklich
Ars vocis elcuatio dicitur.
Thesis id est vocis positio: ꝛ finis
Suauis vox ein milte stim.
Accuta schārpff vnd reß
Tenuis vox ein zarte cleine stymme
Passa grob ꝛ declinans.
Aspera est vox rauca
Bura est violenta sicut tonitruus
Clara que resonat in auribus
Ceca que eructata nil post se relinquit soni
Perfecta vox est alta suauis ꝛ clara

Organum orgel: z est gene
rale omnium vasoꝝ musica
lium tamen vsu nostro spe-
ciale est Tuba trumet:
a terrenis est inuenta
Unde in eney. Tirrenusqꝫ
tube mugire p ethera clan-
goꝝ Tubicen trumetter
Tubicena trummeterin. Et
ẽm pristianum etiam dicit
hic z hec tubicena
Clangoꝝ tubarum vel cam
ponarum vox
Strulor vox tubarum
Tibia ein flet: quia olim ex
tibijs animalium erat
Claudum zwey pfeyflin an
ein ander gemacht
Ubi alteruꝫ altero longius
est. Inde claudus venit cui
us pes pede longioꝝ est.
Fistula schalmey oder pfeif
Classicum. i. tuba vel sonus
tube: vel signum bellicũ: vel
contentus omniũ instrumen
toꝝ: z dicit a calon. i. voco.
Buccina herborn oder bu
saun. a buca. i. oris inflatiõe.
Unde pflauit fustula bucas
Cythara harff
Lyra leyer. Barbiton idez.
Unde oracius tercio odaꝝ.
Defunctumqꝫ bello barbi-
ton hic paries habebit
Lyre inuẽtor mercurius ab
oratio primo odaꝝ dicit. Fi
bes est corda cythare: z ali-
quando p ipsa cythara: Ut
teste laurencio vallensi sicut
in fide nemo debz dissentire
Ita in sono fidis debet esse
consonantia
Fidicen harpffer
Monocordiũ drumscheyt
quia habet vnam cordam.
Clauicordium quia corde
clauis tanguntur
Clauus lautten oder harpf
fen nagel. Lutina laut
Fidula fidel. psalteriũ psalt.
Cymbalum zymbel. Acita-
bulum idem. Tinnitus eius
sonus. Tinnio. is. ire. sonare
cymbalum signat
Plectrum richt hemerlin.
Decten staffel
Tympanum becke
Tympanella becklin
Sistrum id est tuba ab in-
uentore: in cybalis festis cõ
sueta adhiberi in dyndamis
montibus

De ludis

Ludus spyl: a ludio inuen-
tore.

Ludius id est ioculator
Ludio.onis.idem
Ludubrium spot oder treu
cknus. Naz ludere ē decipe
Item antiquorum ludi fue-
runt multiplices scz theatra
les: qz in theatro fiebant vt
ludi stenici tragici ꝛc̄. Item
megalenses: circenses: lustra
olimpici ludi: agones: pale-
strenses: gymnici ꝛc̄. Be bis
patet legentibus bistorias
romanas ꝛ grecorum
Alea brettspil. ab inuentore
alea nomine: in initio troya
ni belli inuenta
Calculus bretstain. Jtē ha
bet plura significata vt patz
in bis versibus. Calculus ē
pōdus minimus lapis ensis
acutus. Calculus ē ratō nu
merus sententia carbo. mor
bus ꝛ in ludis sca quorum
calculus ibit
Tessera
Talus wyrffel
Taxillus
Virgus das mittel in dem
bret: qz p ipsum tasseres p-
gunt Jactus ein wurff
Unio ey
Bino tauß
Triuio drey

Quadrio quatter
Quino zyngg
Senio sey
Scacus schachzagel ab in-
uentoribus ꝛ scaci populi
Rex kinig
Regina kinigin
Rothus roch
Miles ritter
Alficus der alt
Calculus vt supra. Hic ta-
men accipe ad id quod est
ein fend

Loca pena
lia

Quid carcer: eculeus: erga
sculus: vide supra in fine de
publicis edificijs
Eippus diebstock
Carena ketten
Pedica ein zechling oder
ei deumling aut a pede aut
quasi podica: quia pollucez
ꝛ allucem stringit
Compes fuoßband Quia
cum pede
Columbar halßeysen
Manica armeysen
Flagrum gaysel
Flagellum idem
Flagella teste seruio supra
scō Scor. dicunt summe

arborum partes a ventorum flatu. Et credo flagellum ideo dici cum ex his fit
Ferula schuol ruot: a feriendo id est percutiendo. vel q: ex ferulis facta. Unde virgilius in bucco. Florentes ferulas & gradia lilia quassās
Virga ruot
Vibex pirck
Prealmarium
Palmiterium: q: palma. i. manus scolaz cū hoc tāgit
Crux galg oder creucz. patibulum idem. Culleus quasi claudius ein fulter feslin quia i eis vsq; ad caput malefactores clauduntur

De venatōe

aucupio: piscatura & captura animalium & ceterorum in genere
Venor. aris. iagen
Venator ieger
Venatio actus venandi
Venaticus iagbundt
Molossus ein laythundt. Etiam genus canum a molossa epiri ciuitate
Venabuli nomine veniunt omnia venationis instrumēta: licet vt supra de milicia.

Venabulum é venatoris iaculum. Venatio omnis aut est laqueis & pedicis aut iaculo rethi vel indagine. De hoc patet alibi
Anceps vogler. Et est venationis species aucupium
Aucupium vogel gesang.
Piscator viscber
Piscatura actus piscandi
Rethe ein netz: a retinendo: Et est generale
Simplagium ein cleyns netzlin Plaga funis quo recia ab ymo & sūmo tenduntur
Funda ein viscber netz. Q: in fundum mittitur. Unde virgilius. j. Geor. Latū funda iam verberat amnem: et supra de instrumentis belli:
Trahuz zugnetz: a trahēdo.
Cassis iagnetz. Inde venit incassum id est frustra. Q: venatio frustra fit sine rethe
Canopeum quo capiuntur culices in modum tentorij extenditur
Viscaria leym ruot a visco
Auitella ego credo dici auium tenella ein klob
Pamus bern oder hammē
Pedica funis quo pedibus bruta capiuntur

Aculeus ein angel
Auscipula mauſſfal
Aurilegus katz
Cattus katz
Pedica etiam ein kolb
Vinarium omne viuorum animalium receptaculum.
Lustrum tiergart. Et spacium quinquenale. vt supra patuit
Pistina quasi piscium tina ein weyer
Piscosus. a. plenus piscium.
Piscuorus piscium vorator
Vagale vischer beyßlin.
Tugurium vogel beyßlin. a tegendo dictum
Decipula ein vogel schlag a decipiendo
Captencula idem a capiendo.
Cauca vogel keffet. Quia caua

De molitore & pistore.

Molo.is:ere.malen
Multo.as.are. frequenter molo
Multor
Mollitor miller
Molendinator
Molendinarius
Molendinum mil
Mola idem
Molaris milstain
Taratantara redstab
Baculus qui mouet triticū ad molarem. Oder ein beytel. Et est nomen a sono fictum
Vertebrum milstein
Rota rad
Amolum schoemel
Furfur grisch oder kleybē.
Siliqua idem
Capisterium muolter
Metreta metz
Pistor
Panifex
Fornarius pfister
Pistrix pfisterin
Pistrina pfister gaden
Pistrella pfister henßlin.
Clibanus bachoffen
Furnus idem
Fornicale offen geschirr
Ador semel melb
Auenatum haber mel
Cantabrum wayrzen kleyben
Pasta tayg
Acrisinus senffi geboeflett
Brot oder goettin prot
Artocopus muntschel

Pistrendum offen schiflin
Cetera vide supra de escis.

De carnifice

Carnifex metzger. Et ō homine dicitur carnificium. vt carnifex id est seductor. Ut lectum est frequenter a the. vt carnifex qr ex hominibus carnes id est cadauera facit
Lanius metzger quia laniat pecora
Macellator metzger
Macellum metzbanck
Farcimen bratwurst
Fartor wurstmacher
Milla schibling. Salsucium idem. Cetera supra de escis & partibus hominis patent.
Sumen extra suum aut pinguedo. Sz teste nonio marcello: sumen māma mulieris a sugendo dicitur.
Auxungia
Axungia schmer
Aruina

De sutore

Sutor generale ē ad omnia que sumitur
Sutrinum locus ad quem pro suendo conuenitur
Sutura id est sutio
Calceator schuochmacher.
calceatrix schuochmacherin.
coreator lederer
cerdo gerber
Forma layst
Subula al oder syl
Aluta loesch rot leder
Seta borst
Spagus
Abita Brat oder sinbigiteca ger buot
Pellifex cyrsner
Pellicina cyrsner laden
Sartor schneyder
Sartrix schneyderin
Sartina schneyder laden
Netor neyer
Netrix neerin
Ulna elnmes
Forfex neer scher
Plica falt. Vide supra de vestimentis
Lotrix wescherin

De his que mercatorum & similium sunt

Mercator kramer
Mercatrix kramerin
Mercantia kramerey
Institor kramer
Institrix kramerin

Institia kramgadē: z nomē vestis vt supra de vestibus.
Cōmercium variarum rerum cōmutatio
Campsor wechßler
Cambium wechßel
Nummularius wechßler.
Trapasetū wechßelbanck
Fenerator wuocherer
Usurarius idem
Mutuator wechßler: pro equiualenti valore rei
Mutuum wechßel qō est meū facio tuū z econuerso
Sors haubtguot: quod est vltra capitale. Capitale idē
Moneta mintz
Monetarius mintzmeyster
Nūmisma geslagne mintz
Mercipotus weinkauff.
Mercidicus vnderkaufer

De ralorib^us z balneatoribus

Rasor tuochscherer
Barbitonsor bartscherer.
Balneator bader
Rasorium
Ralla scharsach
Nouacula
Flebotomus lafeisen
Flebotomator lasser
Minutor idem
Flebotomia
Minutio lessy
Uenecinctio
Fasciola lafbind
Scarrazo as. schrepffen
Scarrazator schrepffer,
Uentosa vintaus
Ambubaya cōmunis generis eyn reiber oder reiberin quasi ambiens balnea. ego vero in cōmētariis acronis in oraciū supra secunda satira primi libri que incipit.
Ambubayarum collegia reperi syriorum dici simphoniam vel tibiam
Lixiuium laug
Lixcinium quia cineres in lixa id est aqua
Perisoma tis. ein badkost
Strigilis badlach: quasi rezgilis
Sabacium badhemet
Toga badhemet: z supra capitulo de vestimētis quid sit toga vide
Estuarium badstub
Lixa wasserrager oō tragerin
Tina wann oder badzuber
Scaffa schaf oder badgelti
Urciolus zyberlin
Terme az.ci natürlichbad

Ad iudices

spectantia

Judex richter: q̃si ius dicẽs
Judex delegatus eyner dẽ ettlich sach empfolben sind
Subdelegatus vnderrichter
Arbiter schidman. est enim iudex consensu vtriusq; partis. Arbitrarius idem
Arbitrium id est voluntas.
Assessor eyns richters weiser
Vicarius statthalter
Officialis amptman
Jurisperitus iurist oder ein recht weiser
Legisperitus weltlichs recht meyster. Non dicimus legista iurista latinista teste vallensi guarrino ⁊ ceteris oneratis grãmaticis. Bene dicimus canonista: q̃ canon grecum est. Sed nomina instа a grecis ⁊ non a latinis debent deriuari
Aduocatus fyrsprech oder rechts helffer
Patronus beschirmer verweser
Causidicus reder: cãz dicẽs
Actor clager
Reus schuldiger
Testis zeug

Deponere testes zeugnuß geben oder einlegen
Negare testes. Non admittere testes. Appellare a testibus pro eodem zeugnuß verwerffen
Sigillator sigler
Sigillifer idem
Notarius schreiber
Examinator verherer
Cõmissarius quia sibi causa cõmittitur
Litere excommunicationis banbrieff
Litere absolutiõis ban entschlahen oder auffleſung
Litere interdicti verschlach brief: vt dũ diuina indicunt
Litere infamilie que vadũt ad familiam
Litere a cibo ⁊ potu
Litere reintrusiõis quasi renouationis prioꝛ processuũ
Litere relaxationis entschlach brieff
Sentencie vrtelbrieff
Appellatio verkindũg: a sentẽcia inferioris ad superiorẽ
Litere recognitionis kund oder vergicht brieff
Instrumentum zeygbrieff.
Autentica glaubbrieff
Copia abgeschrifft

Protbocollum entwurffē
brieff
Procuratorij verwesung
brieff
Libellus spruch brieff
Monitorij manūg brieff
Expectatorium wartbrieff
Citatio ladbrieff
Nuncius bott
Bidellus weybel
Preco byttel

Instrumēta legalia

Volūtas vltīa der letzt will
Testamentū testamēt: mentis testatio: vel post monumentum id est mortem exprimitur ī ipso testatoris voluntas
Testatio testamenti factio.
Testare testamēto aliquid legare
Legatum verschaffnet
Legatio verschaffung
Legare verschaffen
Olographum testamentuz quod totuz manu testatoris est scriptum
Irritū qō non est rite factū
Inofficiosum qō liberis exheredatis sine naturali officio in alienas transfert psonas
Suppressum vndertruckt.
Ruptum zerbrochen: quod fit dum nascitur postumus: qui neqz nomie exheres: neqz heres est institutus
Codicillus scriptura sine solennitate
Fideicōmissum glaublich befelhung
Pactū fridsam yberkumnuſt: quasi ex pace factum.
Placitum wolgefellig
Mandatum empfelhung quia olim fiebat datiōe manus: ideo mandatuz dicitur.
Ratum fest: quia ratiōe vel rite factum
Cautio versicherung
Emptio emptoris actio
Venditio venditoris actio.
Locatio est locantis actio.
Cōductio illius cui locatur
Donatō dōi actio vel datō
Stipulatio gelybnuſt. spōsio pmissio idem: z stipulando z spondendo fiebant

De rebus

Res a recte habendo vel a rato esse: vel a reor id est opinor
Hereditas erbschaft: ab eris id est a pecuniis

Peculiū dicitur omnis patrimonij substantia: a pecudibus nomen traxit: vnde & pecunia antique diuitie ī pecudibus erant: vnde Virgilius in bucol. Nec spes vlla libertatis erat: nec cura peculi

Erciscunda est bonorū hereditatis diuisio

Precaria leibding. Victalicium idem: aut a victu: aut victalicium a vita

Depositum beilegung: hec aliter a iurisperitis

Depositū hinꝛgelegt guot

Pignus pfand. Apoteca idem: aliter dicūt iurisperiti

De medicis

Medeor artzneyen

Medicor idem

Medeor huic rei: medicor illam rem dicit seruius: licet secūdo geor. legitur senibus medicantur anbelis

Medicus artzet

Medela artznei

Medicamentum idem

Archigenes oberster artzet ab archa qō est principalis & genesis quod est natura

Phisicus id est naturalis: & dicitur a phisis quod est natura

Empericus landt farender artzet: modo sonat in maluz liczempericus dictus sit quirerum medicine habeat experientiam

Methodicus qui solū morbum considerat & non elementa neqz etates aut cās.

Cirurgicus penultima correpta id est medicus manu & ferro precisionez operans & dicitur a chiros manus & ago leib vnd wundartzet

Pigmentarius apotecker.

Apotecarius idem

Cataplasma zug oder pflaster. Emplastrum idem

Species specerei

Pigmentum est confectio ex vino & melle & diuersis spēbus suauis & odorifera: zesamē vil specerei gestosse

Antidotum dicitur venenuz quod datur contra vitā: vel istud quod datur contra venenū: ab anti quod est pro & datum quasi ex contrario datum. contraria enim contrariis curantur: vnde sumitur pro medicina

Vngentum salb.

Formacopula cōmunis generis eyn salb verkauffer.
Herbularius kreutler
Apoteca appoteck
Triffera tressel

De vineato re

Vinea weingart
Vinetum idem
Visitator
Vinitor
Vineator rebman
Colonus
Vitis reb: quia habet vite qualitates: quia in ea vinuz nascitur quod est calidum z humiduz in quibus est vita
Labrusta wintertraub odē eyn wilde reb: quia in labrus id est terre superficie crescit vnde Virgilius in bucolic. Aspice vt antrū. Siluestris raris split labrusta racemis
Palmes rebstock: z dicit mollis materia que per brachia vitiū emissa fert fructū
Palmes neugeschos: vnd Virgilius. Leto tergent in palmite gemme
Gemma vorbros oder reb euglin
Oculus euglin. Oculus idē
Bellolus nouellus palmes
Flagella sunt vitium z qua rūlibet arborū extremitates vel cacumia: q: a vēto acta
Vua traub oder weinber: quia vda. i. humore plena
Vua passa dyrreweinber.
Botrus weintraub
Racemus est botrionis ps
Acinū vel acinus weikernli
Vinaciuz trester: quia vino caret
Pampinus rebblat
Spado vnfruchtbergeschos ad spadonum similitudinez.
Sarmenta dicunt: quia inseruntur
Surcus trūcus qui post arboris abscisionem manet ab schneyd
Surculus puus surcus berschos
Scrobes teste Seruio masculinum est fouea in quam vites ponuntur: vel que sub vitibus foditur: vnde Virgilius in secundo geor. Aut scrobibus mandet mutata subactis
Vallus rebsteck. Silex idē
Ruscus rebenband: ego credo materiam pro materiato sorte ex rusco olim vitium

ligamina sunt facta. Est enī
ruscus herba: vnde Virgi-
lius in bucol. Horridior ru-
sco proiecta vilior alga
Spico as. rebstecken spitzē
ad spice similitudinem
Torcular preß oder kelter.
¶Prelum li. kelterbaum: a
premēdo: oder torgelbaum
Calcatorium tret zuber
Qualus seygzeī. Quasillus
idem sunt per que colantur
vina
Baratrum bytty
Vindemia weiberbst: quia
tempore tali vinuz demitur:
vnde Virgilius in secundo
geor. Spumat plenis vinde
mia labris
Mustum most
¶Putatorium rebmesser
Falx idem
¶Putare. i. arborez purgare
¶Putamen est arboz pur-
gatio
Spira kelterspindel. est enī
spirare reuolutio circuli nō
ad se redientis. Vnde spire
serpentuz sunt: z fumum na
uis girationes
Bumasta est vua magna:
māme bouis simillima. inde
bumasta q̄si bouis māma.

Be his Virgilius. ij. geor.
Qui velit eum latius legat

De animali

bus in genere

Animal tier: qz est animatū
Quadrupes vierfiessig tier
Brutū eyn vnuernynfftigs
tier: quasi sensu obzutum
¶Pecus oris. grosse tier: vt
equi boues asini zc
¶Pecus dis. eyn kleyns tier
vt oues capze zc
¶Pecu indeclinabile z plu-
raliter: hec pecua pecuoruz
vel pecuum dicuntur cōmu
nia animalia: a quo vlterius
venit pecuare z pluraliter pe
cuaria: vnde Virgilius. iij.
geor. Mitte in venerez pe
cuaria primus. Et hec oia
a pascendo veniunt
¶Pecus heykt alles das do
māgelt męschlicher gestalt.
Armentū sich brichlich zuo
streit: z maxie equus quasi
armis aptū: vel dicitur con
gregatio maiorū anim. liuz
que sunt apta ad arandum:
z vt sic dicitur ab arma eo
q̄ cornibus sit armatum
Jumentum arbeytsam sich
q̄si iuuamentum: qz thau

rus iuuat nobis arare
Grex eyn schar kleiner tier sicut ouium
Lanigeri greges schefflin: quia lanas gerunt

De pecudibus

Ouis schaf. Videns idem a dētibus duobus quos habet ceteris eminentiores
Agnus lam: agnoscit enim balantem in voce matrem.
Agnellus lemlin
Balans antis. schefflin
Balo as. clamare ouem
Balatus ouium clamor
Hedus kytzlin: ab edendo: quia delicatissimus est esui
Aries wider
Vervex onis wider
Aries quia olim ad aras in sacrificio mactabatur
Veruex wider: quia habet vermem in capite
Caper bock: quia ardua loca accedit z capit
Capra geyß
Hircus bock: a lasciuis nomen traxit
Ibex gemß: siluestris capra ab in montibus eundo
Eglos. i. capra. Inde egloceron eyn steynbock. Inde egloga z ē sermo caprineus
Capricornus steynbock
Cervus hirß: a ceron id est cornu: vnde Virgilius i bucol. Viuacia cornu cerui
Cerua hynd
Damma sm aliquos eyn otter: sed reuera pro cervo vel cerua sepe reperitur: et in ytalia damma genus cervorum vnum z latuz cornu habet eyn demli: vnde Virgilius in buco. Cū canibus timidi venient ad pocula dāme. Horacius vero vtitur in femineo genere primo libro odarū cum dicit. Et superiecto pauide natarunt equore damme
Hynnulus rechbecklin. Capriolus idem oder eyn steynbecklin
Lepus has: quia leuipes.
Cunniculus kyniglin
Cunniculus qz in cunnis. i. foueis sunt: z canū indagie a speluncis excludunt
Sus sau: a subigēdo agros
Verres gemest schwei oō ei eber: qz grandes hz vires
Porcus farch: qz spurcus qz iacet in ceno z spurciciis

Porcellus ferchlin
Setiger sau quia gerit setas
Seta borst
Scrofa sau: a sono dictum scilicet scra scra
Cicurris porcus natus ex apro & porca domestica
Aper eyn wildschwein: q̃si afer id est feritate dictus
Bos rind
Thaurus stier
Vacca kuo: quasi boacca.
Vitulus kalb. Juuẽtus idẽ iuuenis bos
Vitula kelblin
Juuenca iuuenis vacca
Urus eyn byffel: bos silvestris. Inde vri iuxta suecias pronuncia quã vranią vocãt qz in clipeo ducũt caput vri
Asinus esel: qz sine senos. i. sensu: aut quia tardus sensu
Asellus paruus asinus
Onager. i. silvestris & ferus asinus: & dicitur ab onos qõ est asinus & agez vel agrios quod est ferum vel agreste eyn waldesel
Canis hund: de hoc supra de venatione
Velter wind
Mdolosus rũd oõ leythũd.
Culper frauen byndli: quia culpatur de pedore quez nõ fecit
Odoriscus speurhund
Odoriffequus idem
Caniculus
Catulus byndlin
Catellus
Sunt tamen generalia aut catulus vel catellus leonis.
Canicula hynttin
De equis vide supra
Bestia & fera differunt: qz omnis bestia est fera & non ecõuerso. Bestie enim sunt que morsibus vel vnguibus seuiunt exceptis serpentibus vt pardi leones & similes: a vastando dicte quasi vastie vel a vi qua seuiũt quasi vi stie. Fere autez sunt ille que & si non seuiãt morsibus vel vnguibus: tamen silvestres sunt sic dicte: quia naturali vtãtur libertate & desiderio suo ferunt: & dicitur fera eo qp fertur quocunqz velit vt libera: quãdoqz omnis fera dicitur bestia: quãdoqz etiã bestia nõ dicit nisi que mansionem hominum vtitur: et tunc dicitur a beth quod est domus & sto stas. Inde bestiola id est pua bestia. inde

bestiarius.a.um.i.crudelis. z viuens ad modū bestiaz: Ferus.ioz.issimus grimlich Liciscus licisca canis vel canicula ex lupo z cane pcreata. Unde virgi.in buccolli. multum latrante licisca. Sicut mulus mula ei maul ex asino z equa vel equo z asino Leo a leon abiecta.n. dicimus nos latini hic Leo leonis. Et vt dicit Ysido.xij ethimo. Leo grece interpretatur rex latine: eo q̄ sit princeps omnium bestiarum

Uirtus eoz in pectoze est: Firmitas in capite. Cū dormiunt vigilant oculi. Cum ambulant cauda sua cooperiunt vestigia sua ne eos venator inueniat: cum genuerint catulos: tribus diebus z tribus noctibus catulus dormire fertur: tunc deinde patris rugitu vel fremitu veluti tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catulus dormientes. Circa homines enim eoz natura est vt nisi lesi nequeant irasci. Datz enim eoz misericordia exemplis assiduis. Prostratis enim parcunt captiuos obuios repatriare pmittunt hominem nō nisi in magna fame interimunt

Tigris tiger thier Et fluuij armenie velocissimum. Unde virgi.in bucco. Aut ararim parthus bibz germania tygrim. Tigres fingunt bachi currum trahere: vt patet in poetria

Pardus pantherthier: a pan quod est omne. quia omnium animalium oratōe excepto amicus est panter.

Leopardus ex leone z parda: vel ex leena z pardo

Unicornis

Monoceron Einhyrn

Rinoceron

Simius aff. Simea effin: Nam omnia simulat

Elephas.antis. elephio grece est mons latine. quia mole corporis elephantes dicūtur

Gryphes greyff: animal pēnatum z quadrupes. Unde virgilius. Jungent iaz gryphes equis. tale animal odit naturaliter equum

Lync luchß. ex cuius vrina Plinio teste lapis ligurius nascitur. Joco inuidia suaz

tegit vrinam in arena ꝛc.
Ursus si fertur dictus ꝙ ore suo formet fetus quasi ursus Nam aiunt informes generare partus: ꝛ carmen quondam quasi quoddam frustrum parere: quam mater lambendo in membra componit. sed hoc immaturitas partus facit: deniqꝫ tricesimo die generat vnde euenit: vt precipitata fecunditas informis procreetur. Item vrsorum caput inualidum est: vis maxima in brachijs ꝛ lumbis vnde erecte insistunt
Lupus wolff a lendo dicitur Lupa welffin
Vulpes fuchß: quasi fallax pede: ꝛ incesso vario
Vulpecula fychßlin
Taxus dachß ꝛ arboris est proprium. Unde virgilius. Cyrneas fugiant exanimataxos.
Castor est animal quoddam mirabile quod viuit in terra ꝛ in aqua: cauda eius naturam piscis habet: ꝛ corpus carneum est
Unde cauda eius in ieiunio comeditur ꝛ corpus non: et habet quattuor pedes: anteriores duos quasi anserinos cum quibus natat: posteriores quasi caninos. In quantitate parui canis est: dentes habet acutissimos: ꝛ pelicem preciosam: testiculi eius valent multum medicis. Et dicitur a castro. as. quia cum sentit venatorem se sequentem seipsum castrat vt euadere possit: sciens se fugari propter testiculos.
Idem ꝛ fiber. bri. ꝛ beuer ꝛ canis ponticus dicitur

De minutis animalibus

Mus mauß. quia ab humore terre nascitur
Cattus tamen ē generalis Katz
Muriceps
Murilegus
Glis glitis ratz
Sorex spitzmeußlin oder waldermeyßlin. Unde theren. in eunu. Ego sum tam misera vt sorex
Martrix marder
Aspriolus eychhorn
Mustela weisel
Talpa scherr oder moltwerffel
Cycada beuschreckel
Grillus heumugg

Formica amayß Qz vorat micas: papilio feyffalter: Ericius ygel.
Erinacius sauigel

De serpentibus

Anguis schlang.qz angulosus.i.curuus eius é incessus
Anguicomus gebart schlag
Anguipes gefuosste schlang pedes habet
Serpens schlang quia serpit occultis accessibus
Aspis schlang:a spergendo id est imitendo Hyos id est venenum
Aspidula.i.paruis aspis
coluber quia colit vmbram
Idrus wasser schlang
Basiliscus basilisch qsi regulus z basis serpentum
Dypsa durstschlang. Quia quem momorderit siti consequente intererit prester schlang die allweg laufft mit offem mund. Emorrois pluot sauget schlang.
Ipsalis spés qui sono necat
Ceraستes gehornet schlang hz enim in capite cornua
Amphisibena zweibaubtete schlang vnum ab ante aliud a retro. Celindrus serpens aliqndo in aq aliqndo in terra habitans. Rinatrix serpens aquam veneno inficit.
Cecula plintschleich. Lacerta idez:qz qsi latera habz
Lacerta edechß. Vipera idem:qz vi parint:nam masculus femine caput ori imponens eam ipregnat. z inuoluptate oblita caput marito desecat:ipsa vo in partu rupit:aut adeo vetosa é aut fetus ab intra se emordet z sic exeundo partum prevenit.
Stellio serpens pulcer stellarum similitudine maculis quibusdam consperſus
cetupeda:a pedū multitudie
Draco drack
cocodrillus lintwurm
Dracena drackin
Buffo erd krot
Aranea spynn:qz net i aere:
Rana krot oder frosch
Rubeta laubfrosch
calamites rorfrosch:Qz sub canna arundinū morantes.
Egredula erdfrosch:qz in agris z sicco viuit
Scorpio scorpion
Venenum gifft non vadit per venas

Virus gyfft: indeclinabile neutrum qz vi cor penetrat.

De vermi

bus

Vermis est animal quod plerumqz ō carne vel ligno vel de quacunqz re terrena sine vllo concubitu gignitur licet quandoqz de ouis nascatur vt scorpio

Apes byn: nascīt enim teste seruio sup .iiij. geor: quedam trūcata caruuncula ex qua apes formant: ab a.i. sine z pes quia primo nascīt sine pedibus z postea accipit pedes

Busca fleug

Apiaster bynnen kinig. Costrum idem quia ducit apium castra

Vespa wefft

Culex mugg

Fucus bummel. Unde virgilius in quarto geor. Ingnauum pecus fucus a presſibus arcet. Ibi dicit seruius Apes de bobus scabrones de equis: de mulis fucos de asinis vespas procreari

Scabro burnauß

Brucus kefer

Sanguisuga egell. Irude idem. Cantareda gruen kefer lin. Cantaredes idem

Limax

Concha schnegg

Testudo

Eruca rupp: vermis olera z arborum folia rodit

Bombex seydin wurm ne ex se sericum

Teredo. onis holczwurm.

Teredo. inis wurm melb.

Tinea schab: vestimētoz ē

Emigraneus haubtwurm

Lumbricus darm wurm.

Lumbricus regen wurm:

Ascarida vel ascaridis vermis cuns. Costus idem

Pediculus lauß

Lens. dis nyß

Pulex floch

Tarmus speckwurm

Ricinus bundleuß: adheret enim auribus canum

Uria saulauß

Limex. icis wenttel

cenonia bundsmugg: vel a cenon. i. ōmune: qz ōmunis musca est z tamen maxime mordet. Licendula scheinet wurm qz tpe noctis lucet:

Asilus brem oder bummel:

Oestrum idem. z ostrū sine

dyptongo capitur ꝑ purpura. Tabanum idem
Dro purpura quia astroꝝ sanguine pingitur
Cynomia hundsmugg. Acynos. i. canis
Cinises. fis. schneggen
Locusta heuschruckel
Bibio vveinmugg
Burgulio vvibbel in dē koren. Burgulio etiaz. j. geor. virgi. vermis teste seruio veluti rana: cuius maior pars guttur eiusest. Surio seyrin
Etrillus handtseyrin

De piscibus

Piscis visch
Spima dorn oder grat
Lactes visch millich
poligranum rogen
Squama schuopp
Brancia visch federlin
cancer crepß
Balena vval visch
ceta vel cete moer visch
congrus quidam piscis similis anguille sed grandis. Et morat in cauernis petraruz sub aqua vvelhyn
carepus gropp
Barbalus barb. Taracus idem carpo carpff
Fundula grundel.
Esox lachß
Sturgio steyr oder steybi.
Salmo salm. Lucius hecht
Gracius creßling
Hauso hausen. Hpocus idē
Strumulus stock visch
Ruburnus bicking
Allota allandt
sirulus hirlig. timallus esch: carcius lachß
Parca eglin oder bersich pelmus schleym
Tinca carpff. Morona ferbi
Anguilla alt
Allec piscículus ad liquoreꝝ salsamentoꝝ ydoneus: z dr ꝙ viuat ex sola aqua nihil aliud ꝓmedens ein hering.
Truta ferbyn
Forena furen. Tenta schlei
prasmus prechsen
Rubiculus rettlig
melanurus piscis sic dictus.

De auibus:

Auis
Ales. itis. vogel
Volucris
Sed differunt. Nam auis dicitur: quia per auia hoc est desertas siluarum vias currit. Ales vero ab alte volan

do. Volucris vero a volato
Pullus yecklich iung vo=
gel. Licet in euangelio dicit
Sedés ſuper pullum aſine:
Ala fettich: quia alta petunt
aues per alas
Penna feder: a pendendo
id eſt volando dicta. Nā cū
aues volant quaſi pendere
videntur
Pluma pflaum quaſi pilu
mal: quia ſicut pili in anima
libus ita plume in auibus.
Aquilla adler: ab acie viſus
Vultur geir a tardo volatu
Fenix einiger vogel in ara
bia
Strutio ſtrauß
Pauo pfau
Paua pfeun
Grus kranich: quia ordine
gruunt id eſt incedunt
Ibis
ciconia Storch
Roſtriſſona
Pellicanus pellican. Auis
egipti habitans iuxta nili flu
minis ſolitudines
Gradipes drapp
Griphes eſt animal q̄dru=
pes & pennatum. Sunt enī
griphes alites fere: Et iunt
in omnibus leonibus ſimi=
les preter alas & facies qui
bus aquilis conueniunt. Et
multum equos infeſtant: et
eis inimicatur adeo vt equi
tem armatum cum equo in
ſublime rapiunt ain greyff.
Ardea raygel
Falco falck
Accipiter habich. capus id
quia vtrumq; nomen habe
a capiendo alias aues
Miſus ſperber
Miſula ſprinz
Alietus wannebechel oder
kretz
Herodius faclk oder blau
fieflin quia animalium ſue
ſpeciei eſt heres id eſt dom
nus raptorum
Miluus weyer oder or
Girouagus a giro id eſt cir
culo vagando dictus
Olor ſchwamm: quia totus
albus: nam olon id eſt totus
Cignus idem a candore
Laoficus wannenwechel.
Veſpertilio fledermauß
Noctua eyl: quia nocte vi=
det & tuitur
Ulula idem
Bubo hau
Noctico=rax nachtrapp
Strix auis noctua a ſono d

cta Lucius kytzlin
Philomena nachtgall
Luscinia idem
Irundo schwalben
Passer spatz
Monedula taub
Lornix kreu
Corvus rapp
Columbus tauber kutter.
Columba teybin
Palumbus holztaub
Palumbes idem
Phasianus phasanot
Fasis idem
Ossifrangus bainprychell.
Tordela trostel
Merula amsel
Frigellus finck
Carduelis tistel vogel
Carduellus idem
Accalantis.idis.distel vogel
Unde virgilius. Resonant accalantida dumi
Sincedula zeyslin
Alauda lerch
Canapellus schoeflin
Regulus kuniglin
Caudatremula Ripiuaga bachsteltz
Alicedula riedschnepff
Upupa widhopff
Graculus eher
Guculus gugger a sono
Sepiuaga zaunschlypflin.
Picus specht rot von farb
Merops gruenspecht
Turtur turteltaub
Parix mayß a pariendo.
Perdix repbuon
Cotornix idem
Galaodra galander.
Psitacus pittich
Turdus kramat vogel
Mergus scharb
Mergulus tauchentlin
Sturnus star
Pica alster
Amorellus emeritz
Quiscola wachtel
Ortogometra pro cotornice quidaz accipiunt. Est enī ductrix gregis sui: ab orthos. id est. rectum z metros id est mensura
Et forte vulgo dicitur oerphan
Ornix orbenn
Fulica bergauns}
Anas wasser ent
Anatiuus ein iunges wilds entlin
Aneta haußent
Anetarius antreich oder entrich
Auca ganß
Anser ganser

Gallus han
Gallina henn
Gallinacius koppban
Capo capon
Ouum ay
Uitellum totter
Albumen ayer klar
Conchula ayer schal
Crista kamm

De volucrū

vocali proprietate
Turdus trutilat
Sturnus pisitat
Perdix cacabat
Anser gracitat
Turtur genit. Colūba idez.
Palumbes plausitat
Grus gruit.. Accipit pipit.
Gallus cucurrit
Pauo pupillat
Aquila clangit
Coruus grocitat
Ciconia glotorat
Psiticus chere dicit domino suo. Cuculus cuculat
Apes bombilat
Strix vespertilio strídunt
Noctua cucubat
Anas tetrinit
Cignus drensat
Miluus lipit
Gallina gracillat

Hirundo trinsat
Uultur pulpat
Graculus frigulat
passer pipit. cicada fritinnit.
Bubo bubilat
Ullula vllulat. bucio bubit.
Regulus zinzillulat. Merops idem. Irundo zinzillulat vel stridinnit

De quadrupedum vocali proprietate

Homo ridet & loquitur
Leo rugit
Uaca mugit
Tigris rancat. pardus felit
Ursus vncat
Aper frendet.
Ceruus glocitat.
Onager idem
Asinus rudit
Aries blacterat
Sus grinnit.
Uulpes gannit
Canis latrat & ringit dicendo. r. s. m.

Lepus vagit
Mustela dintrit
Sorex desticat
Rana coaxat Bos boat
Equus hynnit
Panter caurit
Linx orcat. Lupus vllulat
Elephas barrit
Verres quiritat
Ouis balat. Hircus mutit
catulus glaucitat
Mus mintrat
Bullus grillat
Anguis sibilat
Cattus catillat
Vinū biblit dum eo infuso
atthomi quidam in eo sur-
sū apparent quasi buliendo
ascēdere als die cleine steub
lin in der sunnen
Cereuisia blictit vitro infu-
sa aut cipho

De arboribus

in generali
Arbor baum: quia aruis id
est terre infixa est
Arbusta neubaum: quasi ar
boris hasta
Arbustū neutri generis lo-
cus in quo crescūt arbores:
vnde Virgilius in bucolic.
Resonant arbusta cicadis.

Rubetus locus in quo rubi
crescunt eyn byschlin oder
weldlin
Arbor dicit de sterili t fru-
ctifera. Arbos autem solum
de fructifera
Frutex eyn nyderbaum: q
fronde terram tegit
Silua wald: aut a silencio:
aut ab xilon. i. a ligno dicta.
Nemus eyn gresser wald:
a numinibus que pagani ibi
constituerunt
Lucus eyn finsterer hoher
wald: per contrarium: quia
detrahit soli lucem: vel quia
ibi cerei lucebāt propter ne
morum densitatem
Saltus eyn hochwachssen
der wald: aut noui frondes:
quia saltunt in altū geschos
Auiaria secreta loca t a via
remota: aut tantum auibus
adibilia vogel oō holtzweg
Recidiuum widerwachs:
quia repullulat a trūco de
secte arboris
Insitio ymtung. Incisio iō
t dicuntur tempus t actus
plantandi. Insitio est cuius
fisso trunco surculus secūde
arboris sterili inserit. incisio
q trūcus findit t inciditur.

Planta ein zweig oder geschos
Plantare zweiben
Plantarius gewechß mit eygnem erdtrich. plantaria dicuntur que ex seminibus nata cum radicibus & terra ppria trãsferunt: teste seruio
Cespes was: quasi circa pedes crescentes
Frons dis. ast: quia fert virgulto vel vmbras blat
Ramus zweig: quia de roboꝛe. i. arboꝛis trunco crescit
Oculus eyn newer knopff vorschos
Radix wurtz: quia quasi radiis terra est infixa
Truncus arboꝛis statura: quia a radice truditur: & extrudit frondes & folia
Cortex rind: quia circuit exterius
Liber bast: quia ablata cortice: liber est arboꝛ
Suber bast. i. sub libro ẽ: & etiã interius arbori adheret
Surculus abschnit: q̃si sercꝛulus: quia serra prescindit
Virgultum zweirietlin. Vimen idez: ambo a viriditate
Flagella supra de vineatore dolb Apex idem
Folium blat. Coma idem. vnde Horacius. iiij. odarum
Redeũt iam gramina campis arboꝛibusq; come
Flos bluom: quia cito fluit & cadit
Germẽ bluost: aut surculus pregnantez: a gerẽdo dicius
Fructus frucht: a frumine.
Hastula schit: quasi abstula que est arbori ablata
Fomes dyrschytt oder eyn dyrre: abschlag des baums oder zundel: vnde Virgili. prio eneꝺ. Rapuit in fomite flãmam
Quisquile arum. terrarum sunt purgamina vel stipule cum surculis & aridis foliis iuncte & collecte
Caries putredo ligni
Cyma est virgarum summitas toldenspitz
Stipes stam
Virectũ grie gewechß: aut locus in quo viridia crescũt
Medulla marck
Succus safft

De arboꝛibus

Palma balm: pacis alma
Olea elbaum. oleagina idẽ
Oliuus elberlin. Oleum el

Oliua aliquando pro olea capitur
Oleaster wilder elbaum
Trapetum elstampff:mola olinaria dicitur
Balsamus balsambaum
Opobalsamum eyn balsaz safft
Silobalsamuz balsamholtz
Xilobalsamum idem
Carpobalsamū est fructus balsami
Thus weirauchbaum
Thus weirauch:a tondeo: quia resina stillat in glebas terre a quibus extonditur:z debet scribi sine aspiratione
Mirra mirr: quia amara tus z mirra in arabia: piperis vero arbor in india:aloe in india z arabia
Cinamomum arbor zimey in ethiopia z arabia nascit: z dicitur ideo cinamomum quia cortex eius in modum canne est rotundus
Amonium frutex albo z odorifero flore in syria z armenia nascitur
Acbantus:casia non nostre plage sunt ideo transeunt
Laurus lorberbaum:appollini z victorie sacratur
Lauribacca lorbon. Inde baccalarius.i.bacca lauriatus ātiquo atheniensiū more
Malus femin generis epfelbaum. Domus idem.
Maluz epffel: omne dicit qō est rotundū. Domū idē
Pomum seruio teste dicit omne non corticis duri:nux vero omne habens corticez durū vt Virgilius in buco. Castaneasqz nuces
Malūarancie bomerantz
Malogranatū grāat epfel
Malumpunicum pomuz ex loco nomen traxit: nam poeni per dyptongon id est affricani:vnde in Canticis. Et germiasset malapunica
Sorbus eyn wilder epffelbaum.Arbutus idem Seruius secundo geor.est testis
Sorbum holtzepfel
Arbutum idem
Pirus bierenbaum
Pirum bier:q: aut in eius sumitate acuit vt pir.i.ignis aut quia piramo similis
Piramus vel is.dis.kegel
Nux nuc: arborez z fructū signat:nux quia eius vmbra aut stillicidium proximis noceat arboribus

Nucleus keren: quia corco duro tegitur
Auellana haselnuß: ab opido auellãs: quia ibi inuenta
Corilus haselstaud
Corilum haselnuß
Colurnũ aut aliquid ex corilo: aut locus in quo crescũt corili
Hedera epheu: ab errando quia sic crescit & errat
Corimbus epheu berlin
Populus alber: prima longa duabus aliis breuibus. Et herculi sacratur
Cerusus kyrßbaum
Cerusum kyrß: naz dicendũ esset cerasus & cerasum ab opido ponti ceraso illic inuento teste Seruio
Cinus kriechbaum
Lentiscus idem
Prunus pflaumbaum
Prunum pflaum
Persicus pfersichbaum
Persicum pfersich
Esculus nespelbaum
Mespilus idem. Sergius vna cũ seruio dicit. Esculus iuglandem. i. iouis glandes. esculum talem esse in siluis qualis mespilus est in ortis
Cidonius kyttenbaum
Coctanus idem coctanum kytten
Amarillus emblibaum
Amarillum embli
Acer maßhalter: & tunc habet aceris in genitiuo
Aceruus a. ũ. vel accacius cia. aliquid ex acere
Accasius a. schlehedorn
Accasium schlech
Spina dorn
Spinetum dornet
Cornus hagdorn
cornum hagwurtz
Burnus heydelstaud
Dorabumi heydelber
Dorarubi bromber
Doracelsi erdber
Cipressus cipreßbaum
Cedrus quam greci vocãt cedron quod est arbor ardẽtis humoris & imputribilis cederbaum
Abies tann: quia pre ceteris arboribus alte eat
Abiegnus a. um. aliquid ex abiete factum
Pinus nus. nui. vel pinus ni. quedam arbor: & dicitur a pin quod est altum: vel dicitur a pinnum quod est acutũ quasi sub acumine foliorum eyn fyrbinbaum

Pinum est fructus eius
Pinnetum locus vbi crescunt pinni
Succinū fyrbinhartz. Pix idem:nā picea id est pinnus
Taxus eibenbaum
Taxeus arcus eyn eibener bogen
platanus aborn:a foliorum latitudine
Fraxinus asch
Fraxíneus a.um.aliquid factum ex fraxino
Buxus buchßbaum
Buxum buchßholtz
Buxeus a.um.aliquid factum ex buxo
Juniperus wecholtbaum
Juniperum wecholterber.
Fagus buoch
Fagum biechel
Fagineus a.um.aliquid factum ex fago
Omus hagenbuoch
Quercus eych. Ibex idem
Ité prima etate que saturnea & aurea dicebatur teste Ouidio.j.methamorpheo. Homines fago glande &c. vescebant. et dicitur fagus a fagin quod est comedere. Quercus a querēdo. Ibex ab eligendo
Glans quia gulaz implens eychel Galla eychepffel
Ligneus a.um.aliquid factum ex ilice:sic quercineus a.um.aliquid ex quercu
Sambucus holder
Sambucíneus a.ū. aliquid factum ex sambuco
Alnus erly: q: aliter amne.
Ulinus q: in locis vliginosis crescit melius eyn felber
Salix vid:quia celeriter q̄si saliat crescit
Populus vt supra etiā est genus salicis cuius folia vna parte viridia:altera q̄si alba & birta:hoc factum fingunt poete in introitu herculis cū theseo pro raptu proserpine ad inferos: nam ea folia in suo serto igne tartareo suffūmata ex pte exteriori &c.
Robur dicitur omne lignū firmum
Ulmen mollis virga & viridis:& dicitur a vireo es. vel sic dicitur eo q̄ habeat vim multam. Natura enim eius talis est vt etiam si arefactū abluatur virescat
Mirica heyd:humilis arbor & quasi radix tota sit
Tylia lynd:quia antiquitus

ex ea facta sunt tela
Arundo ror:cito arescit
Canna idem
Scirpus genus iunci est z ē planus sine nodo eyn byntz.
Ulua gries:z crescit in pfundo paludis
Alga que z eadem species est crescit in pfundo maris.
Uiscus ci.mistel: z capitur pro bitumine: nam ex visco pro auium captura pficitur dicit enī plinius cp ex sterco re tordele innascīt arboribus
Sauina sefenbaum
Amigdalus est nomen arboris mandelbaum:sed amigdala ē fructus istius arboris
Castanea kesten: z fructus cum arbore signat:vnde.Arbor est in silui? que scribitur octo figuris.Fine tribus dēptis vix vnam inter mille vi debis
Ficus ci.femini generis secunde declinationis pro arbore:vnde Lu.xiij. Arborē fici habebat quidā:z dicitur a.fecundus eo cp sit fecundior z feracior omnibus aliis arboribus: quia bis vel ter generat fructum in āno: z matureſcente alter oritur. hīc z carica dicitur fructus eius:vel massa fructuū eius a copia.Inde hec ficus us. ui.pro fructu illius arboris.
Caprificus silvestris ficus: z mortuor? q? sterilis arbor
Uibex eyn birck
Uiburnum locus vibicum
Uiburneus a. um. aliquid factum ex vibice
Cariofilus negelinbaum.
Cariofilum negelin
Muscatus muscatbaum.
Macis muscatbluost
Piper pfeffer. Et piperis arbor in india nascitur in latere mōtis caucasi: folia habet ad iuniperi similitudinez cuius siluam serpentes custodiunt:sed cum maturum fuerit incenduntur illa loca vt fugiant serpētes vt possit colligi
Leucopiper langerpfeffer.
Macropiper idem
Immaturum piper langer pfeffer
Rugosum piper eyn cleines pfeffer
Sinciber ymber
Crocus saffranstaud
crocum saffran
Morus maulberbaum

Morbaccus idem
Sicomorus siluestre genus mori: dicitur tamē q̄ sit grecus terminus: & arbor sicomori foliis moro in aliis ficui similis
Lupulus hopff
Humulus hopf: ego credo fictum esse: naz incoctus bumili fructus cereuisie inebriat. Inde ebrionū vox humbum vt visuz est in saxonia.
Tremulus asp: a tremendo

De herbis

Artemesia buckel
Abrotanum stalwurtz
Absintheum wermuot
Urtica nessel: quia vrit
Acalissa idem quia calida.
Allium knoblauch
Porrum lauch
Plantago breytwegrich.
Ruta rauth
Borago buretz
Apium heff
Apum fructus
Pepita weißwurtz
Puleium boley
Feniculum fenchel
Anetum tyl
Tillus kolb
Origanum rotten kosten: oder wolgemuot
Saturcia saturei
Saluia saluey
Menta myntz
Lauendula lauender
Maiorana mayeran
Valeriana balderian
Trifolium klee
Hibiscus idem
Ligustrum weißglockenbluom
Issopus seply
Cicuta wietrich: venenata herba est
cepa zwibel: quasi cephas id est capiti similis
Sinapis senffsamen
Pastinaca morel
cyminum kymich
Serpillum feldkymich
coriander calander
Viola feigel
Rosa ros
Lilium liligen
centaurea erdtgall: herba a cyrone centauro inuenta: inuentoris nomen sortitur
Aristologia bolwurtz
Betonica betonien
Ligustica lybstickel
Eruca weissenff
Buglossa ochssenzung

Vulgago baselwurtz
Angelica engelwurtz
Benedicta benedict
Alcanna ferbkraut
Anisum enyß. Anisum pari ter dicimus
Atriplex malt
Auricula muris meußerlin
Basilicum basilien
Barba iouis baußwurtz
Altea est malua siluatica y- bisch
Balaustia bluost von mar gran epffel
Camamilla gamill
Cicer kycherkraut
Cinoglossa hundes zung.
Celidonia schelkraut
Citrullus erdepffel
Ciclamen schwimkraut
Castoreum bibergeyl
Cicorea sunnen wirbel
Camphora campher
Diptamus pfefferkraut
Dactilus datelkeren
Dragontea trackenwurtz.
Elleborus nießwurtz
Liquiricium sießholtz
Ebulus attich
Eupatorium wildsalbay
Flamula brennkraut
Fumus terre erdrauch od tauben kropff
Gergrites
Milium birß
Panicum
Gladiolus schlattenkraut oder schwertlin
Genciana entzian
Zeduara zitwar
Galãga gelangt od galgã
Genesta gynster wild rebe
Hermodactilus zeitlos
Jusquianus bilsenkraut
Iperiton sant iobãns kraut
Iringus sychdistel
Krabe achstein: vt patet ab herbariis
Kadopacia eberwurtz
Karui kymich
camepitheos vergiß nit mei
Kamedreos idem
Lactuca lattich
Milium solis mer gries.
Mandragora alraun
Malua bappel
Mellilotum byngsang
Nardus narden kraut: spinosa arbor z odorifera que crescit in india z syria
Nenufar seewurtz: z flos
Napellus napel kraut
Petrosilium peterling
Peonia peon kraut: ab inuentore
Raphanus rettich. Et est

duplex: scz maior z minor.
Maior meer rettich oder
kren. Raphanus minor rue
ben rettich
Risum reyß
Solatrum nachtschat
Staphisagria bergkycher.
Sarifraga bibernell
Viria wintter gruen
Uerbena eysenkraut vene-
ri sacratur. Unde virgilius
in buccol. Pingues adole
verbenas
Virga pastoris rott tistell.
Vitis alba wilder zitwan:
Colubrina natter wurcz
Agaticon goldwurcz
Spongia schwamm
Solsequium sunnē wirbel.
Clicie muratur in solsequiū
teste ouidio in metamorpho
Sicut anetus z papauer in
suorum nominum flores
Leucopiper langer pfeffer.
Accedula ampffer
Satirion stendelwurcz
a satiris nomen traxit
Sandix vvayd: pingit a san
dice blaueus color cuius cir
ca exordiam est copia
Dicit enim virgilius in bu
colli. sponte sua sandix pascē
tes vesciat agnos
Flauiola vvaydpluom
Affodillus goldwurcz
Pulicaria flochkraut
Asax vel asax haselwurtz.
Melissa mellis
Calamenta korenpintz
Sizania ratten
Cucumer cyrbiß
Mustus must. Unde vir-
gilius in bu. mustosi fontes
Magitana masseran
Laureola zytland
Lappa kleth
Enula allandt
Carex riettschwerter
Carectum locus in quo cre
scunt carices
Fungus pfifferling
Boletus biltz species fūgi.
Eufrasia augen trost
Fragum erdtber
Fragus erdber kraut
Ursina berwurcz
Spinachia spinetz
Viridarium vvurczgart
Muscus pyßm
Arnoglossa schaffzung
Cynoglossa hundßzung

Oleribus

Caulis Koll
Olus. eris. Kabes
Magueris trūcus oleris

Beta mangolt. Bleta idez
Rappa rieb
Napus stegrieb
Nacopaulis species mixta: quia folia caulis z radicem napi vel rape habet. Etiam napocauli spossset dici vulgo cumpost
Nasturcium gartten kreß.
Strucio onis prunnen kreß
Tyrsus gruener stengel
Ortus. ti. gart. Quia in eo semper aliquid oritur zc.

De lapidibus z gẽmis

Lapis dicitur: quia lesit pedem. Sed hoc inconuenienter cum z ferrum z lignum et multa similia pedem ledere possunt. Forte lapis q; late pedibus in stratis substernit̃
Volunt aliqui lapides dici: eo q; lenes sunt sicuti alabastrum vel alabaster
Scopulus quia alta vti scapula supereminet
Saxum quia durum. Inde saxo saxonis gens durissima ad fidem
Petra vero a firmitudine vel q; pedibus teratur
Rupes vero quia nõ facile rumpit̃ vel q; hyat eis raptura
Gemma vero a transluce ntia vel gũmi instar apparet: Smaragdus ein smaragot. lapis viridis coloris translucens oculis z memorie conducit in coitu gestatus rumpitur: ergo castitatem suadz
Adamas adamant cristallo vt dicit euax obscurior z ferruginei coloris durissimus: z ad sculpendum aptus: bircinco cruore resoluitur: nuce auellana non maior
Magnes magnet: dicit albertus q; sit coloris ferrugi-nei aput trogoditas: z ī mari indico nascit̃: ferrum attrahit: mirabiles eius virtutes legunt̃ in lapidario: albertus euacis: z in tricesimo sexto naturalis hystorie plinij capite. xv. qui velit illic legat.
Margarita vel perla perli nascunt̃ enim in ostreis marinis aut conchulis z albiores meliores
Jacinctus iacint. Albertus duo ponit eius genera z euax tria. Sapharinus est multũ flauus: aquaticus vero ẽ re

misse flauus ⁊c̄.
Celidonius lapis natus in ventre irundinis: ⁊ quidam ruffus: quidaz vero niger ē.
Allectorius lapis est qui nascitur in ventre gallinacei: ⁊ dicitur etiam alio nomine gallinaceus
Carbunculus carfunckel: Quia vt carbo radios iacit igneos
Cornelius corneol sub rudibus est veluti caro cruda lota .multe tamen sunt eius ⁊ species ⁊ colores
Rubeus rubeyn a calore.
Granatus granetlin a quā titate grani
Jaspis ein iaspis: eius species quax dicit esse. xvij. vt patet legentibus
Lugurius lapis est qui nascitur ex stillicidio ab inguine lincis
Saphirus saffir: celo puro similis est
Calcedonius katzedon
Berillus baryl
Crisolitus ſm albertum tenuis viriditatis est
Allabastrides albaster
Corallus corall: nascitur in equore vt virgultum viride sed extractus ab aere statim indurescit ⁊ puniceus fit.
Topasinus topaz: nascit in topasia insula: ⁊ nocte queritur: nam in rupibus eiusdez insule velut aurum nocte lucet
Ametistus Ametist coloris subrubidi
Cristallus cristal: pollitus lucet vt aqua
Draconites lapis qui extrahitur capiti draconis venena fugat
Turchois tyrckisch flaui coloris subtenuis
Marmur marmell
Silex Kißling
Tofus tufstein
pumex bymmes
Later ziegel
Arenarius sandstein
Qui velit lapidū ⁊ gēmax scire naturā: colorē: quantitatem ⁊ locū natiuitatis: posse ⁊ vtutem legat auicennā in libro ppio ⁊ in numerabilibus ⁊ in scdo libro canonis: legat euacez ⁊ albertū ⁊ plinīū vltimis duobus libris naturalis bistorie puta libro. xxxvj. ⁊. xxxvij. bec pauca in maīfestionibus ꝓpōis sufficiēt

Folium Ethimologie nominũ

quorundam: & est liber decimus Jsidori i ethimologijs ordine alphabeti.

De A

Abba grece pater latine
Abraam pater multarum gẽtium
Auctor merer ab augendo.
Autor lerer ab autentin qõ credere significat: nam autori creditur
Autoritas bewerte red.
Est enim autoritas sm Tulliũ sententia imitatõe digna
Actor wircker ab agendo:
Alumnus der einen ernert oder der ernert wirt ab alo
Amicus freynd: quasi animi custos vel ab amicio.is.ire. id est coniungere vel vincire vel ab hamo caritatis
Amator liebhaber. Et turpitudinis proprie: licet sit tomeson id est in bonum & malum sonans
Amabilis wirdig zelieben.
Amasius puoll: ad amorem pronus

Astutus listig: ab astu. Maxim pristianum in quindecio astu solus ablatiuus est. licz astus a pluribus per omnia declinatur preter genitiuum datiuum & ablatiuum plurales in quibus non reperitur
Argutus redsam: nam cito argumentum inuenit. Jtem teste seruio. argutus. ior. issimus: aut canorus dicit. vnd virgilius in nono. Arguto p currit pectine telas aut pro breui capitur. Unde tercio geor. Argutum caput breuis aluus obesaqz terga
Alacer schnell quasi aliger.
Armiger wappner quia gerit arma
Alacris froelich alacriter se gestiens
Agilis tetlich ab agendo
Emulus nachuolger ab imitor
Emulus feind ab inimicor.
Equus. ior. issimus. grecht.
Equitas gerechtigkeit. Ab equo equas
Equus in geleichem alter: ab equali euo
Arrogans hoffertig Ab eo qꝫ multum rogetur
Animosus muotig: Animo

plenus
Animatus lebtlich: anímo auctus
Elatus Ybermuetig vltra quem decet sc eleuat
Ambicioſus ergeytzig: ambit propter honores
Auidus geytig: ab aueo.es. id est cupio
Auarus dicitur qui inordinate cupit res temporales: z dicitur auarus quasi auens id est cupiens aurum. vel q̄ si varas habens manus id é curuas. Et auarus proprie dicitur qui non satiatur: sed cupidus qui aliena desiderat Inde auaricia id est cupiditas: z dicitur ab aueo.es.i. cupio quia auari semper cupidi sunt
Adulter eebrecher: ab alterius thoro quam polluit
anceps zwifeltig: an hoc vel id capiat nescit
Arox grymm a tetris moribus
Abstenuus weynkyndiger quasi a vino abstinens
Ablactatus entweneter q̄si a lacte ablatus
Aeger corpore z animo. Aegrotus vero corpore dicitur Et sunt syptonganda. Aerumnosus arm: eo q̄ nil sit in rum in e. Est enim potus z cibi miseria.
Auspex vveyssager ex auiū inspectione
Astrosus einbirnig malo astronatus
Lunaticus menig
Enormis vnordelich extra normā diptongari debet
Abactor Jumentor dr
Abigies eo q̄ iumēta
Abigeus alior sū agat.
Assecula nachvolger: lucri causa
Assiduus epssig ab assidēdo
Apparitor diener: q̄ apparz z presto est obsequio
Attentus auffmercker quia audiens aliquid teneat
Attonitus erschrocken quia furore aliquo instinctus aut a tonitrui strepitu
Abactus qui est actu remotus
Abortiuus todes leibs fruchte: eo q̄ non oritur ein tot tes kind in dem bauch
Alius einer von vilen
Alter einer von zweyen
Aequimanus einer mit beyden henden gleych brauchlichen

Amens narret quia a mẽte
z comperabile ẽ amens io:
ſſimus
Athleta ein ſtarcker ſtreytter
quia ad letum id eſt mortẽ
pugnat

De B

Beatus ſelig bene auctus.
Benignus guettig a boni
inſtinctu
Beneficus a benefaciẽdo.
Beniuolus quia bene vult.
guot vvillig
Beniuolentia guot vvillig
keyt Blandus ſenfft=
muetig ad ſe inuitans
Brutus vnuernunfftig. q:
ſenſu quo caret obrutus. Et
hic brutus.a.um.
Balbus ſtatzger=a balãdo:
magis balat q̃ loquitur.
Bleſus lyſper. Quia verba
ledit.i.frangit
Buccogarrulus ſchvvatzer
quia bucca z garrulo=itate
ceteros exuperat
Biloſus zornig traurig vnd
wunderlich. Quia humore
nigro qui bilis dr habundat
Bapurrus ſtultus ineptus
Biothanatos das zwiroſt
todt. Thanatos enim grece
id ẽ mors latine. Inde athanatos.i.immortalitas.

De C

Clarus erleychtr:a celo qõ
ſplendet
Celſus hoch a celo z altus
Caſtus reyn vnd keyſch
a caſtratione dictus
Celebs himliſch. Nam iter
ſibi facit in celum
Celeber qui eſt expers connubij
Celicola quia celi incola
Celipeta quia celum petit.
Concors eintrechtig Quia
ſibi alterius coꝛ iungit
Conſors gefellig: quia ſibi i
ſorte alium coniungit
Concionatoꝛ reder qꝛ in cõ
tõe.i.multitudine loquitur.
Conſolatoꝛ troeſter. quia ſolitudinem leuat
Solacium troſt
Conſtans ſtet a ſtando.
Confidens treu fiducia plenus
Calliduſ liſtig nouit callere
Cupidus girlich a capiẽdo
Clamoſus vil red vnd geſchrey a calamo quo ſonat.
Calumniatoꝛ falſus accuſator.

Calũnia iniuria ꝗsi cadũnia:
Calculator rechner a calculis .i. paruis lapillis quibus olim calculabatur
Compilator zemen setzer sicut in pilapigmentaria multa diuersa componit.
Contumax verachter quia ꝓtemnit ideo est ꝓtumax
Cũtumatia freuel erzaigũg
Contumeliolus lesterer: qr verbis tumet
Contumelia .i. opprobrium
Contentiosus id est rixosus wortlicher
Contentio id est rixa
Contẽptibilis vschmechlich
Crudelis grimm ꝗsi crudus
Carnifex metzger quasi carnem afficiens z pro seducto re a theren. p sepe capitur.
Cruciarius quia est dignus cruce id est patibulo
Cruces in plurali .i. meretrices: quia nos cruciant. Unde Therencius in eunu. Et illis crucibus que nos nr̃az qz adolescentiam habent despectam z que nos cruciant omnibus modis ꝛc̃.
Collega gesell socius vnius studij. z ẽ generis ꝯmunis.
Coetaneus gleych alt: con quod est simul z etate
Complex ein beser gesel qr alteri in aliquo crimine applicatus
Celer schnell a celeritate.
Confinalis gefreundet
Curator kinds vogt cuius curam gerit
Colonius vel qr colũna vel quia firmus gesundt
Comptus geziert a como.
Calamistratus krauß. Crispatus idem. Calamistrum krauß eysen. Corpulentus groß leybig. Crassus fayst: sagina corporis auctus.
Cõmessor miteſſer Caupo weinschenck. Candor vveiß.
Candidus vveiß vnd klar.
Caducus .a. um. vgenklich.
Calamitas z miseria Et dr a calamus p canna. qr ẽ in anis z vacua instar calami ¶Proprie quidam calamitas est ꝗndo aliquis nec i re nec in spe nec exterius nec interius habet sicut canna vacua z vana ẽ exterius z interius. Et dicitur calamitas quasi cadamitas
Circumforanus qui circa forum deambulat vacationis causa

Dominus q; domui preest
Dissertus gelert oder wol redet: dispolite differit
Doctus a docendo vel dicendo
Docilis gehorsam
Discipulus lernknab.
Discipula lertochter
Doctrina dum est a docēte
Disciplina dum vero est recepta in discipulum
Dispensator schaffner
Diues reych quia diu vescens
Directus quia indirectum vadit
Dilectus a diligentia
Delibutus. id est oleo vnctus sicut athlete in certamine vel pueri
Delibutus id est informatus: doctus: perfusus vel madefactus
Delicatus zartlicher fuorung: q; de delicijs ē pastus
Defessus kranck vnd schwach quia diu sit sessus.
Debilis schwach: quia debile id est ira est fragilis.
Decolor vngeferbt: Quia deest ei color
Discolor: quia habet diuersos colores
Desperatus verzweifflet: q; dejectus a se
Degener vnedel: quia deorsum a genere
Decrepitus alt bugrickig: q; ad mortis tenebras crepat
Depreciatus qui nullo precio dignus est
Dirus grausam. Quia ira diuina ad id sit actus
Despiciens deorsuz videns
Dolosus tryglich ab eo q; deludat: deludat. i. decipiat.
Dubius vnweyß q; est duarum viarum
Delator vertretter Quia ō tegit quod latebat
Dilator ein verzieher: quia differt verlengert
Desidiosus faul a sedendo.
Desidia faulkeyt
Delirus narret q; mēte defectus quasi a lyra errat
Demens narret. q; ē diminute mētis. demētia torheit.
Dement torlichen. Degulator geitiger vnd fresſiger: q; deditus gule. Despiens torēt: quia minus sapiat.
desipidus. i. stultus. dediscēs qui quod didicit obliuiscitur

De E

Eloquens wolredsam
Exertus qui loquendo est expeditus
Exerere id est proferre vel expedire
Eruditus gelert: extra rudi tatem
Expertus kundtlicher: qui est multum peritus
Expiétia gewisse erkãtnuß
Expers mangelhafftig: q; extra partem bonorum est.
Exornatus valde ornatu s
Excelsus valde altus
Egregius extra gregem
Efficax aut qui cum effe-ctu facit aut capit
Expes omnis generis: z de ficit in obliquis id est extra spez vel sine spe desperatus vnde persius. Donec decep tus z expes: z est quite de clinationis on hoffnung
Exors extra sortem: z abii citur s precedente x
Exul extra suum solum id est terram natiuam est
Extoris quia cum terrore extra suam terrã est ciectus
Exterminator quia aliquez extra patrie terminos pellit
Extermiatus extra suos ter minos actus
Egenus arm
Egestas armuot
Exiguus paruus
Exilis tenuis gering
Exesus gantz verzeret
Exhaustus gantz entsche-pfet
Exanguis on bluot
Exanimis todt
Exustus außgebrennet
Exosus gantz hessig
Effractus zersterer
Exicios⁹ qui multis fuit exitio
Eicium pein oder tod
Executor verender oõ ver schaffner
Efferatus gantz wild
Effeta entleret: frequentia fetuum in partu exhausta.

De F

Facundus wolredender: a for id est loquor z ab vnde.
Facundia id est eloquentia
Facetus schimpflich
Facecia schimpffred
Frugalis vtilis sobrius mo deratus continens
Fenerator wuocherer
Fenus zwifalt wuocher

Flamen dicitur sacerdos iouis sicut a paganis colūtur
Felix selig: z qui dat et qui accipit felicitatē: z operatio z tempus est felix
Fidelis getreu
Facilis leicht:a facu
Firmus fest vnd stett
Formosus wolgestalt
Fedus deris.puntgenoß
Confederatus vel tor.eydgenoß
Fedus di.x̄pis z maculatus
Fragilis zerbrechlich
Fessus mied:quasi viribus fissus
Fatigatus quasi fatis actus
Fatū Boecio teste de ꝓsol li.iiij. Est rebus mobilibus inherens dispositio qua diuina ꝓuidentia queqz nectit suis ordibus vergengcliche dingen anbang nach gotes fürsichtigkeyt außgang
Fatum der tod
Fatuus narr:neqz quod alij fant aut ipse fatur intelligit.
Fautor gynner: a fauendo:
Fictor trychter: a fingendo.
fallax trieger:q fādo decipit
Feruidus brūstig oð zornig
Fredens q ira frāgit dētes
Feror grauslich oð grim
Fur dieb: a furno noctis tē pore quo ambulat
Factiosus geschefftig:z hoc in bonum
Factiosus boßhafftig:z hoc in malum
Facinus a faciendo bonuz vel malum factum signat
Flagiciosus boßhafftig: q flagitat libidinem
Furcifer furca id est patibulo dignus
Futilis vnnytz schwetzig: ab effundēdo verbo dictus
Fornicaria vel fornicatrix: eyn vnkeusche frau
Fecunda fruchtber: a fetu.
Flens weynende: quasi lacrimis fluens
Fugitiuus flychtig

De B

Gloriosus erlich
Gnarus weißhafftig
Grauis schwer oder erlich ernstlich weis:vt grauis est lapis:z vir prudens consilio qui pollet
Grandeuus alt:euo grādis
Gratus danckber
Gratia gnad
Gracios genedig
Garrulus schwetzer

Gracio idem
Ganeo vnkeusch
Gluto fraß. Gulosus idem a gula venit vtrunq3

De H

Humilis demiettig: humo accliuis
Honestus erlichen
Honorabilis honore abilis
Humanus menschlich
Honorosus plus est q̃ honoratus
Hirsutus rauch. Hirtus idē
Hypocrita gleißner: naz hypos. i. falsū z crisis. i. iudiciū
Humatus begraben: humo tectus

De I

Ingeniosus vernynftig: q̃si intus vim gerēs quamlibet intelligendo artem
Inuentor erfinder
Interpres außleger
Interpretator idem
Indolis imago fute vtut s
Iustus gerecht: ius custodit
Innox vnschedlich
Innocuus idem
Insons vnschuldig
Ilaris senfft vnd gietig: dicit Isidorus q̃ sit grecum:
Jocundus schimpflich: a ioco
Jucundus frelich: a iuch: que teste casparino est gaudentis interiectio
Inclitus erlich
Illustris erleuchtet
Jdoneus capax z efficax: eo q̃ duplex habet donum corporis z anime
Incolumis gesund: erectus vt columna
Immar cessibilis vnzergenklich
Intemeratus id est incorruptus
Infirmus kranck: non firmus
Imbecillis schwach: forte quia non vadit sine baculo.
Inanis leichtfertig
Inconstans vnstett
Jactans hochfertig
Jracundus zornig
Inexpiabilis qui nunq̃ purgetur id ē excusetur: vt fuit traditio iude
Illaudabilis vnloblich
Jratus ira actus
Impius vngietig
Iniquus boßhafftig: quasi non equus id est iustus
Inuida feindselig oð hessig
Inuisus id est inimicus

Intestabilis cuius testamē tum non valet
Infamis vnerlich:nō bone fame
Improbus q̄ instat phibēti
Importunus vnkumlich:q̄ habet portum inquietum
Importunus vnleidlich: a non portando dictus
Infremis vnzemlich
Ingluniosus fressig
Ingloriosus vnerlich
Ingens grosz:a nō gerendo
Inueterator alter bewvicht
Immanis grausamlich
Immanis grosz: vnde Virgilius in eneiō. Telum immane manu quaciens
Immunis quia non munificus: aut q̄ nō facit munia id est non fungitur officio.
Indemnis onschad
Iners onkunst
Inermis onwaffen
Ignauus thoret vnd faul.
Ignarus vnwissig
Immemor vergessig
Inscius vnwissig. Ideota idem:z est grecum
Imperitus sine peritia
Inconsultus qui non capit consilium
Ineptus vngeschickt
Inopes arm:quia sine ope.i. terra quaz non possidet:aut quia ab auxilio destitutus.
Ignobilis vnedel vnerkant
Ircosus beckler: qui vetet vt hircus
Improuisus vnuersehen
Index zeyger
Impudens vnuerschemt.
Impudicus idem
Incastus quia non castus.
Internecida cōmunis generis:quia falsum dixit testimoniuz: z ex hoc homo est occisus
Inficiator .i. negator quasi non fateatur quod verū est
Inficior aris.id est nego
Inficie pluraliter.i.mendacia
Interceptor vorkōmer
Insidiosus quia in eo inuidia sedeat
Iscurra dicitur qui propter escam quemlibet sectatur sicut parasiti z gnatones

De I.

Lentus id est tardus vel flexibilis. Lentus enim in cōpositione signat semper plenitudinem vt somnolentus id est plenus somno:vinolētus id est plenus vino

Lector leser
Loquax redsam
Locuples reich: cuius loci sunt pleni
Liberalis milt: quia libēter donat
Longus dicitur a linea que est longitudo
Longeuus langwirig
Longanimis langmietig
Lubricus schlipfferet: a labendo id est cadendo
Latro morder: a latendo in siluis
Lanista metzger
Laccessitor lacerator a canibus translatio est
Leno kupler buob
Lena biebin
Lenocinium huorerei
Libido vnkeuscheyt
Libidinosus vnkeusch
Lasciuus geyl
Lasciuia geyle
Luxuria vnkeuscheyt: potest etiam dici rerum quarūlibet superfluitas: vnde Virgili. j. geor. Luxurié segetū tenera depascit in herba
Limpha wasser
Limphaticus wesserig
Luridus id est pallidus
Lautus reyn. Lotus idem oder geweschen

De M

Misericors barmhertzig: eo qꝛ misero cor faciat
Mactus. i. magis auctus
Macte aduerbium magis aucte
Munificus gebhefftig
magnanimus grosmietig.
Magnificus grosgebig.
Mansuetus zem vnd gietig: quia manu assuetus
Modestus messig
Mitis milt
Mutus stumm: quia non vocem sed mugitum edit
Magister in statōe maior
Minister diener: qꝛ in statione minor
Miser dyrfftig: quia omnem felicitatem amisit
Miserabilis erbermklich
Mestus traurig: ꝛ hoc naturaliter puta a nata mētis
Medicus betler: quia manu dicens prisco more. Jaz vero voce elemosinā petunt
Mendax lugner: quia mētem alterius fallit
Malignus bosshafftig
Mulcator idem qui blandis verbis mulceat ad aim

declinandum
Metator eyn her schlaher eo q castra designat
Macer mager
Macies magerung
Macilētus plenus macie
Mancus manu carens
Moribūdus morienti silis
Meretrix quia libidis precium mercatur

De N

Nobilis edel vnd erkant
Nubilis manber
Nemo non vel nullus bō.
Neuter neqz ille neqz iste.
Nequam ne quicq̄ aliquid sit nisi forte malus
Nefarius boßhafftig
Nuncius eyn bott
Nunciū neutri generis botschafft
Nazareus id est sanctus dei z olim ille dicebatur nazareus qui comam sanctam vti sampson nutriebat z nil cōtaminatum conspiciebat
Negligens non legens
Nepos a scorpionū genere dictus qui natos suos consumit eo excepto qui dorso eius insederit: nā rursus seruatus patrē consumit: vnde z nepotes pro luxuriosis et bona paterna ꝯsumentibus
Nepotatio id est luxuria
Niger quia nubiger
Nubes wolcken
Nubilus aer. i. tenebrosus.

De O

Ortodoxus warlicher eren
ortos enim grece rectum latine z doxus id est gloria
Orator reō: ab ore dicendo
Obaudiens geborsam
Osor veind oder hasser
Odibilis hessig
Oblitus vergessen
Obscenus wiest vnd katig quasi sceno obscurus
Obtusus taub: a duri ingenij
Obnixus widerwertig: ab ob id est contra z nisus
Obnixius diligentius
Obnixe pro diligenter
Orbus qui nullos liberos habet
Opifex q̄ facit opus aliq̄ō.
Opera prime declinationis id est diligentia
Operosus id est diligens et intentus geschefftig
Ouans gaudens
Ouatō sacrificiū ex ouibus factū z triumphi species est

De P

Prudens quia ꝓcul vidēs
naꝫ futura ex preteritis ꝓie
cat z presentia moderatur.
patiens dultig
perfectus volkomenlich
pulcer schen
pelex zuoweib
pelliceo es. blande decipere
veluti meretrices
perspicax clar durchsichtig
perpetuus ewig. perhennis
idem: qꝛ est ꝓpetuus annus
prepositus bropst oder re=
gierer
patronus verweser q̄si pr̄ sit
pedagogus zuchtmeyster.
presens qꝛ est presto: z pre=
sens iuxta mentem seruij id
est propicius: vnde Virgil.
in bucol. Alibi presentes co
gnoscere diuos
prior qꝛ est primus in ordīe
primus qꝛ est aliis p̄minēs
potens rebus late patens
Optimus id est optimus si=
neresis
preopimus pre ceteris opi=
bus copiosus
Pecuniosus aut qui prisco
more multas habet pecudes
aut qui nunc multas habet
pecunias
peruicax per vicium audax
z dꝛ ꝓprie qui ad victoriā
vsqꝫ perseuerat bestendig.
pernix vno modo id est per
seuerans vt in Horacio. Ni
epodos pernicis vxor apuli
Alio modo pernix id est ne
quicios⁹ vel conatibus suis
prestans: z ꝓnix id est velox
vnde Virgilius in eneō. per
nicibus inuecta plantis. Et
Horacius in poetria. Et a=
mata relinquere pernix
piger faul: qꝛ pedibus eger.
pernox durchnechtig
pertinax frefler: pertinaciter
tenens
petulās lasciuus luxurios⁹
importunus z plus petens.
petulantia vnkeuschheyt
petulcus vnkeusch: qꝛ sepe
petit coitum: z in hoc pecu=
dibus simulatur
procax. i. petens schwetzer.
procus idē: oder eyn kupler
prodigus geudig
profugus weitflichtig
pegrinus bilgrī: lōge a pr̄ia
proiectus procul iactus
proscriptus verboten: cui in
terdicitur habitandi locus z
cuius bona fisco ccdunt

Procinctus bereyt: z armatus
Predo rauber
Precinctus gegyrtet
Preda raub
Predator cui quid de preda datur
Plagiator landstreicher.
Plaga mundi pars dicitur que sunt quatuor oriens occidens meridies z septentrio
Pugil kempffer
Pugillator idem peculiator pecunie defraudator
Proditor verretter: a ꝓcul que velari debeant dicitur.
Perfidus bofhafftig vntreu: quasi perdens fidem: z hoc media curta
Perfidus media ꝓducta: valde fidelis perfecte fidelis z pro vtraqz significatione comparatur
Periurus meyneydig
Prevaricator male fidei advocatus vel transgressor
Profanus vnnytz: quia est procul pbano. i. templo: naz sacris cum interesse nō licet
Patricida cōmunis generis interfector parentum
Patricida patrie proditor
Persecutor verfolger
Publicanus eyn zoller od eyn offner synder
Peccator synder
Prostitutus buorer oder buorenwirt
Prostibularius idem
Prostituta buor. prostibularia idem: et omnia veniūt a prosidēdo: aut a pro quod est ante z statuo: qz ante in fornicibus prostibulor stāt pro allicicndis fornicariis.
Prostibulum buorhauß.
Pcuruus. i. ꝑ longū curuus
Pauidus vorchtsam
Pauor vorcht
Petra fletzsteyn: pede trita
Pellicatus vir sanctus solitudini deditus

De Q

Questor a querendo quasi quesitor vide supra de ciuibus quid questor sit
Questuosus querimoniosus
Questuosus id est lucrosus
Querulus clagber
Quietus riewig

De R

Religio teste seruio ꝑ timore capitur vel metu. inoleuit

ob hoc dictum videlicz De
speratio z timor faciũt mo
achum
Religiosid ẽ deuotio
Religiosus id est deuotus a
relegẽdo que diuini sunt cul
tus
Raciocinator werbhafftiger qui de omnibus scit red
dere rationem
Retractor wider rechner oi
um obmissarum repetitor.
Resipiscens vernunfthaber
quia iteruz sapere incipit cũ
a mente prius decidisset
Repentinus schnell
Repente schnelliklich
Robustus starck
Rapidus pedibus velox
Raptor ab eo quod est cor
ruptor
rapta ab eo qõ est corrupta
Reus schuldig a re de qua
obnoxius est
Reatus peyn vnd schuld
Reus maiestatis quia lesit
rempublicam
Rixosus vorteylhefftig a ri
ctu canino dictus

De S

Sapiens witzig. quia quid
sit ens sapit
Studium fleiß vnd ler
Studiosus fleissig lerig
Sanctus stet vnd vest a sa
ctio.is. quod est confirmo:
Nã sancti fuerũt firmi i fide
Sanctus quia olim qui vo
luit purificari sanguine ho
stie cingebatur
Sincerus reyn: sicut mel est
cum est sine cera purum
Supremus hechster. Quia
supereminet alijs
Sublimis hoch z hoc i ho
nore. Speciosus wolgestalt
Ab aristo.iiij. Ethi. innoua
translatiõe. Viri magni sũt
formosi vel pulcri. viri par
ui vrbani. mulieres speciose
Solers witzig quasi solus i
arte. Sollicitus sorgfelltig.
Sedulus stet vnd empsig.
quasi sine dolo
Stultus quia ebecior corde
vel quia stolidus sit
Segnis faul quia sine igne
ingenij Securus sine
cura z quietus
Stupendus erschrecklicher
Superbus hoffertig Quia
vult alijs super ire
Susurro schwetzer
Sedicios zwitrechtig
Seditio zwitracht vnd vn

helligkeyt
Seuerus ernstlich vvarlich quia sequitur atqz tenz vey.
Simulator gleichßner
Suasor eingeber der einen etvvas ratet
Scrupulosus zvveyfelheff-tig.
Scrupor est arena durior.
Sacrilegus kirchendieb
Sicarius qui portat sicam.
Sica est gladius baculo abscondit⁹ Seuus grymm
Scenicus qui in scena agit gestus. Scena locus cortinis obumbratus
Spurcus id est immundus vt porcus
Spurcicia id est immũdicia
Scelestus
Sceleratus bosshafftig
Scelerosus
sator seminator vel creator.
Scurra qr loquit lasciua
Scurrilitas schnedigkeyt
Satelles.itis.custos lateris eo qd latus domini ambiat.
Secundus.ior.issimus fortunatus cui ad nutum sequitur omnia
Stipulator verheisser
Sanus gesundt Quia sine pallore
Subtilis zart adelich
Sequester mitler vnd scheider qui dirimt litem.
Surdus taub
Siccus qr est exsiccatus
Sepultus quia est sine pulsu motu

De T

Tutor schirmer z ẽ pupilli.
Tetricus traurig: translatio est ab asperrimo samiorum monte cui idem nomen est.
Taciturnus tacẽdo diurnus
Trutinator.i.examinator.
Trutina zynglin in ō wage
Tenax geytig vnd kyndige
Truculentus grymm truce plenus
Toruus.i.turbidus z terribilis. Unde virgilius tercio Geor. Torue forma bouis.
Teter ab obscura vita quasi ater
Terribilis erschreckenlich.
Tergiuersator decept⁹r: simulator: quia huc z illuc animum quasi tergum vertit.
Temulentus vino plenus.
Timidus Qui timet diu turpis cuius forma torpeat:

De V

Veridicus q: verum dicit.
Verecundus schamrott
Viridis gruen vi ꝛ ſucco plenus
Verſutus liſtig
Verſutia liſtigkeyt
Vilis schned
Verſipellis triglich
Violentus freuenlich
Vetor mali cordis
Venuſtns. ior. iſſimus schē a venis. i. ſanguine dictus
Vagus vmbſchvvayffige.
Veſanus tor: at male ſonus
Vector quaſi vehitor
venator quaſi vcnabulator

De verbis parula po

ſitio ob tabule paruitatem.

De A

Abalieno as empfrembdē.
Abarceo as bezvvingen
Abdico as abkynden verſa gen
Abdo is ere verpergen
Abduco vvegfueren
Abdecet nit zympt ünperſo nale eſt
Abemo is ere bin nemen.
Abeo vveg gan
Abgrego as zerteylen
Abigo is ere zertreyben.
Abiudico abſprechen.
Aburo as negare ſignat:
Abnuo is idem oder nichtt vervvilligen
Abluo is vveſchen
Abhomino: aris grauen
Abortio is ire todte fruchtt bringen
Abrenuncio as abſagen
Abrogo zenichtt machen
Abſentio is ire non conſen= tio
Abſoleo es entvvenen
Abuto: eris mißbrauchen.
Accerſio is ire vel ere ruef= fen. Accico es ire idem.
Accliuo as biegen icuruare
Accumulo as beyflen
Aceruo as idem
Accurto as fleiſſig vſorgen
Aceo es effich machen
Aceſco anfahen ze effichen
Adaugeo meren
Adaquo as trenckē vvettē.
Adipiſco: yberkommen
Adminicul: beflich ſein
Adorio: angan
Aduerto: vvidervvertig ſei
Affo: aris an reden.
Aganizo. aſi agone ꝓtēdere
Alapo as backenſchlagen.

Albeo.es.vveyſſen
Albico.as.clein weyſſen
Albeſco anfaben vveyß ze vverden
Alterco.as. vvertlen oder ſtreytten
Ambigo.is.ere.zvveyflen.
Ambio.is.ire.vmbſchweifẽ
Amicio.is.ire.bekleiden bedecken
Amputo as gãczvvegtuon
Amplifico as groß machen
Ampullor aris hoher vnnd ſtoltzer vvort brauchẽ
Anathemo as pannen
Anbelo as eylen:ſchnell ſein. oder etvvas muot haben
Anteluco as vor tag aufſtõ
Anteſtor aris vvidzeugen.
Anticipo as ante capere
Apocalipſis liber manifeſtationum
Appocalipſor aris offenbaren
Appello as alteri⁊ us iudicis audiẽtiã poſtulaẽ
Appello is ere zeladſcheffẽ
Appodio as anlechnẽ
Arcuo is crymmẽ oõ biegẽ
Areo es dyrren
Argumentor aris arguiern
Ariolor aris vvey ſſagen
Arreſco as verbefften
Arrideo as anlachen
Arrogo as ſtoltzikeit treibẽ
Aruſpicor aris ex aris diuinare ⁊ ex ſibris animalium oblatis
Aſcio as ſchleyffẽ ſcherpffẽ
Aſpiro as ze vveen:vt aſpirant venti dulces
Aſſueo aſſuevi gevvonen.
Aſtruo is affirmo
Attumino as vvidervvertige ſein.
Auctõnor aris faſt meren.
Aucupor aris voglen
Auello is bin nemen
Aueo es begern. Jnde auidus geytig. Auerſor aris abicere deteſtari
Auguror aris vveiſſagen.
Auſpicor aris idem. Autumo as:dicere vel affirmare.
Auxilior aris behilflich ſein

De B

Bachor aris truncke ſeyn: vvueten. Baiulo as tragen
Balbutio is ire ſtatzgen
Ballo as huc vel illuc iclio
Balo as bleren ⁊ é ouium
Balterio is ire gyrtten
Bannio is ire verbannen.
Barbarico as grilich tuon
Barrio is ire ſchreyen ſicut elephas
Baſſo as nider ſingen

Beo as selig machen
Blandior iris geleychkne-
rey treyben.
Blasphemo as schelten: eti
am potest scribi per p
Blatero as torlich reden.
Blatio is ire schimpflich-
en reden
Bobino as lestern schendē
credo inde vulgare buob
Boo as muhen sicut bos
Braco as bruoch anlegen.
Brūso as vvein auß torckē.
Bruteo es brutum fieri
Buccino as im horn plasē
Bucco as horn auff plasen
Bullo as sigten
Bulio is ire syeden
Burso as secklen
Busto as begraben.

De C

Cabio as lechern
Cachinno: aris lachen.
Calcitro as calce percutere
Calco as mit fuessen treten
Calculo as rechnen.
Caleo es mit lust vor stan.
Calumnio: aris repreben-
dere dicitur crimen aut falsē
accusare
Caluo is ere betriegen
Caluo as glatzig machen:
Cambio is ire vvechßlen.
Capistro as zigle equor ē
Capillo as resecare signifi-
cat crines.
Candeo es scheynen.
Casso as zerbrechen.
Castigo as straffen
castramet: aris feltschlagē
castro as zam machen
cathagrapho as abschreibē
cateno as mit ketten pinden
cauillo schvvetzen.
cauo as auß hoelen
caupuno: aris verschenckē
oder verkauffen
cauterico as mit eysen prē
nen ein zaichen sic̄ in equis.
celebro as feyren
celero schnell eylen
celo as verpergen.
censeo vrteylen schetzen
centuplico as hundtfaltigē.
ceneo es clunes mouere
cyrographo as mit ō handt
schreyben.
clanculo as verpergen
clandestino idem
cleo es glorio: aris Inde ī
clitus. clepo is furari.
Inde clepsedra trachter
cluo is pro defendo actiuum
est pro resplendere neutrū ē
coaduno zesamen fiegen

Cohibeo straffen zwingen
Conbuo simul perfundo
Copagino as zesamē fuegē
Camo as strelen zieren.
Crapulor aris zeuil fressen
Crasso as fayst machen.
Cribro as reden durch syb.
Crudeo es roch sein.
Cudo is schmyden

De D

Dapino as speysen.
Deartuo as glaich abschneyden
Debello yberwinden vnd bestreytten
Debreco as truncke werdē
Decerno de pluribus indico. Inde decretum
Decerpo is von vilen erwelen nemen vnd zieben
Decimo as zehendē gebē.
Dediſco vergessen die küst
Dedico as vveihen ze aygnen. Defeco as seybern reynigen Defalco as abziehen in der rechnung.
Degenero as vnedlen
Deglutio is ire verschlickē
Dehisco deorsum: hysco id est aperio
Deiero mainayd schvvern
Deyero as idem.

lxvij

Deligo is auſervvelen.
delego as a supiori legare.
Delecto as erfreyen.
Delapido as vel dilapido as vnnutzlich verzeren
Deliteo es verborgen sein.
Demento as furere signat.
Denso as hertten vnd dick machē terra est z silua dēsa
Dento as zen machen.
Depilo as pilos aufferre:
Deplumo as berupffen
Depopulor aris berauben
Deprecior aris belonen
Deprecor aris fast bitten.
Desicio is ire vergessen.
Despuo is ere vnder sich spirtzen
Detestor aris execrari maledicere
Deuoto as per furorē maledicere.
Dico as zesamen fiegen
Dimidio teylen in halb.
Diminuo myndern
Dilato as aufkünden vnd bereytten
Dimico as vechten
Dirimo zerteylen
Dirumpo is zerprechen
Diruo is zerstoeren.
Discalcio as schuoch abtō
Discooperio entplessen

Bisplodo is band auff ton
r significat similiter aperire
rumpere: discutere: quassare
Bissideo es discordare.
Bissono as discordare i vo
ce. Dogmatiso as lern.
Bolo as hoblen
Bureo es durum fieri.
Buro as durum facere.

De E

Ebrio as truncken vverdē.
Ebulio is ire auß syeden
Edecumo as id ē excerpto:
Edo is ere essen.
Comedo is cum alijs edo:
Educo as ernern
Educo is ere außfueren.
Effamino as loqui signat.
Effemino as vveibischē aut
r virgine feminam facere.
ut virum femineos habere
nores:
Effor aris außreden.
Egreo es cranck sein.
Erulor aris voce dolorosa:
r confusa clamare heylen.
Elido is zerknyschen.
Elimino as. i. extra limina
re vel extra limen foras pro
jcere vel portare publicare
Eluo is cum effectu lauo.
Emancipo frey machen: ex
seruo facere liberum.
Emano as auß fliessen.
Emulor aris liebhaben öd
in veintschafft veruolgen.
Emungo is reyn machen.
Eneruo as debilito: dissol
uere schvvechern
Enigmatiso as retterisch
auffgeben
Enodo as entploessen auff
knypffen Enucleo as
extra testā nudeum ponere
Epilogo as epilogum facō
Epilogus qr suprādictorum
sermo breuis est Epilogare
id est recapitulare
Equipēso as gleich schetzē
Equo as geleychen
Eradico as auß der vvurtz
ziehē extra radicē pono zer
steren. Eructo as p emitto
ructū. Erudio is ere extra
ruditatē pono vnövveysen.
erugino as rost ab schleiffē
eruſco as gelt zesamē raspē
Eteſticulo as hoden außha
vven
Ethymologiso as vocabu
lum per vocabolum expo
no. Et cadauer caro data
vermibus
Euangeliso euangelisas gu
tes verkynden

Excudo is etwas mit schlegen auß einem pringen
Excentero as außwayden intestina que imus sunt exponere et proprium piscium est. Euiscero reliq exétero pisces et aquatilia
Exhalo as foras emittere.
Exosso as scindere ossa. bain außziehen
Exinanio is ire zenicht machen]
Exorciso as beschweren. sicut demonia exorcisantur.
Exorcismus et exorcista idē sunt. Expedio is außrichten entledigen
Expergiscor eris entwachē
Explico as offenbaren.
Expio as ex toto piare. id ē purgare
Expiro as sterben vßscheidē
Extirpo as außreytten
extimo appreciari estimare
Extrico as auff knypffen.
Exudo as außschwitzen

De F

Fabulor aris schwatzen kosen vnd vnwarheit sagen
Fabrico as bauen vnd machen Falco as krymmen inde falx. Falcro as ornare
Fameo es hungern
Famino as loqui
Famo as diuulgare fmōe.
Famulor aris dienen
Farcino as replere et farcimina facere
Fastidio is ire verdrießen.
Fastigio as erhochen
Fateor eris verjehen.
Facisco is sich gan auf tuē a fatin. i. abundo et bisco
Fatigo as mied machē ot vmb treyben
Faueo es vergynnen.
Febrio is kalt we leyden:
Feco as fecem facere
Defeco as purgare a fecibus Fedo as maculo
Federo as puntgenoß vnd frid machen
Feneror aris wuochern dyptongatur
Ferio is ire: percutere
Festino eylen
Festiuo as feyren
Fideiubeo es versprechen. fidem dare pro alio
Fido fiducio as vertrauen.
Fingo is. Figmento as tichten
Fimbrio as basten
Fistulor vel fistulo in vulgo pfeyffen

Flagito as.bitten
Flagro as.brinnen
Fragro as.wolriechen
Fligo as.vel is. pro eodem cruciare dissipare destruere
Flo flas weyen
Floccifacio
Floccipendo
Pilipendo vernichten
Vilipendo
Nihilipendo
Magnipendo grofachtē.
Paruipendo clein achten.
Perpendo ich muot hab.
Focillo as.erneren erkyckē
Refocillo iterum focillo
Fornicor aris.meretricor.
Foro as.geitigclich fressen
Frequento as. aliquid frequenter facere
Frigeo algeo frieren
frigero refrigero as. erkykē
Fritinio is.ire.paruaz auiū sicut yrundinum cantus
Frondeo gruonen
Frondo as.frondatū facere
Frusto as.zerteylen
Frustror aris.fallere decipe
Fuco as.ferben
Fugo as.iechen
Fugio is.fliehen
Fulguro as.scheinen
Fuligino as.ruossigmachē
Fulino as.coquinare dicit.
Fumido as.rauchen
Fumigo as.idem
Funero as.begraben
Funesco as.funere implere vt bellum funestum
Fuo is. fui fuisti preterito: simplex seu presens non habet vsus
Furcillo as. suspendere vel mouere aut concutere
Fusco as.schwertzen vnnd braun machen
Futio is.ire.vana loqui
Futo as.id est arguo
Refuto as.idem
Futuo is. coire: ego credo vulgare fud:inde venire q̄si pfuy pfuy dich

De G

Garrio is.ire.schwetzen
Gannio is.ire. leonum est.
Geniculor aris. knye biegē
Geoprapho as. est terram describere
Germino as.blyen
Gesticulor aris.gestus agē
Gestio is.ire.cupere gestus facere vt sunt gaudere blandiri irasci zc.
Gipso as.gipsen
Giro as.vmbschweyffen

Globo as. kuglē aufwindē
Glomero as.cumulare
Gloso as.auflegen
Glutino as.zesamen fiegen coniungere signat
Glutio is.ire.freſſē: ſorbere
Gradior eris.geen
Gramino as.graſen
Grandino as.baglen
Grapho as.id eſt ſcribo
Gratificor aris.dancken
Gratulor aris.frewen
Gruo is.conuenire
Gulo as.vozare dicitur
Gurgito as.füllen
Vozare lupozum eſt dum comedunt
Gutto as.id ē guttatim cadere: vel guttatim fundere: vel guttis pfundere trepflen ꝛ dicitur a gutta

De H

Habeno as.habena regere
Haurio is.ire.ſcheffen: q̄re eius latam ſignificationez in tabula modi epiſtolādi ſtra
Herciſco is.cre.teylen
Hebeo es.tewen
Heredo as.erben
Exheredo as.enterben
Hereo zweifeln anhangen
Heſito frequenter hereo
Hereticus q̄ dubitat in fide
Hiberno as.wintren
Hyemo as.idem
Hilaro as.frolocken
Hymnio as.laudare
Hyo as.auffgienen
Honeſto eren
Inhoneſto as.vneren
Behoneſto idem
Horreo es.grewen
Horrifico as.erſchrecken
Hoſpitor aris.herbergen
Hoſtio is.ire.equare ſignat
Heſtozium inde venit eyn ſtreich holtz: quo in modio equantur frumenta
Humo as. humanum fieri.
Humeo
Humecto netzen
Humido
Humo as.begraben

De I

Jaceo ligen
Jacio werffen
Jaculor aris. ſchieſſen mit lantzen oder mit pfeilen
Jamo as.iantaculo vel iantaculor a iano deo veniunt: qui ianus a romanis biſrōs ꝛ quaſi principium colebat Inde ianua ꝛ ianuarius venit: quia per ipſum in annū

tanq̃ per ianuam intramus
Jdeo ianto as. venit: quia mane z in principio diei comedere significat: z non dicimus iento neqz ientaculuz licz vlus'imo abusus hoc hz
Jacto as.ruomen
Jactantia hochfart
Jouo as.teylen. Jnde idus
Jgnio is. ire. vermen vnd hytzigen
Jgnile feurzeug
Jgnoſco vergeben:parcere
Jllacrio: aris.in corde flere
Jllaqueo as.feylen
Jllecebro as. ſeducere illecebris
Jllecto as. Allecto as.ſtett an ſich zieben
Jllido is.ere.intus ledere.
Jlluo intus luo .i. maculo.
Jamgio: aris.i aio ꝓſidero
Jmbuo perfundo
Jmpleo doceo
Jmolo as.opfferen
Jmplorare anrieffen:impetrare
Jmprecor aris.auff heben: handlen ybelreden
Jmprimo einbilden
Jmpropero as.maledico z conuicior verweiſen
Jnchoo as.anfaben
Jncito as.reytzen zänen
Jnclino as.neygen biegen.
Jnducio as.inducias facere
Jnduo is.anlegen
Exuo abzieben
Jnduſio as.anlegen
Jnduſiamen miniſ.cleyd
Jnfercio is.cre.replere
Jnfeſto as.moleſtare
Jnfuſo as.andzeé oder auf winden
Jnhibeo verbietē:vel intus habeo
Jniurio: aris.vnrecht tuon
Jnnuo verwilligen
Jnquino as.id eſt maculo.
Jnſtiguo eingebē vnd ratē
Jnſtigo idem
Jnſinuo as. denuncio verkynden
Jntercalo as.interpono inſtauro as.reficē ꝓfirmare
Jnſignio is.ire.adlen
Jnſubulo as.ſchuochpletzē vel ſubula intus nere
Jnſalto as.ꝓra hoſtē ſulto
Jnterpello as.rogo z voco z alloquor
Jnueſtigo as.erfragen
Jntimo as.verkynden
Jocor aris.ſchimpffen
Jraſcor eris.zyrnen
Jrrito as.reytzen

Irrogo as.pro inferre
Iteto as.repetere iterū ire.
Iubilo as.singen frolocken
Iugo as.zesamen siegen
Irrepo is.ere.latenť intrare
Iurgo as.streitten wertlen

De L.

Labefacio labare facio
Labo as.zitteren
Labor eris.vallen
Lacteo lac sugo: lacto lac puero do
Lallo as.milch saugen
Lambo is.ere.lecken: ꝛ est hominum
Lingo is.ere.leckē:ꝛ ē canū
Lamentor aris.trauren
Langueo kranck sein
Lanio as.zerreissen
Lapido as.steynen
Laruo as.bocken amlyt an legen
Lasciuio is.ire. geylen vnkeusch sein
Lasso as.mied machen
Lato as.aufbreytten
Latito as. stett verbyrgen.
Lego as.versenden
Lento as.biegen.i.curuare
Libero as.erlesen
Libro as.wegen
Ligurio is.ire.verschleckē.
Therenē.in cunucho. Patria liguricrat bona
Limo as. feiblen reynigen: polieren
Limito as.endē: terminare
Limpho aris.wesseren: aquam admiscere
Limpido as.clarificare vel purgare
Linio is.ire.bestreichen
Liquido as.netzen
Liquet impersonale manifestum esse
Liquide id est manifeste
Liquor aris.zerschmeltzen.
Liueo es.inuidere
Liuor id est inuidia
Liuidus inuidus
Lixo as.in wasser kochen.
Locupleto as.reichen: vel deponentaliter
Lubrico as.schlipfferen
Lucrifacio gewinnen
Lucror aris.idem
Luctor aris.ringen
Lucubro as.wachen:vel a liquid luce ꝛ vmbra facere.
Ludificor aris.betriegen
Lugeo weynen
Luo is.leyden: ꝛ maculare
Inde abluo id est mundo.
Lurco as. turpiter vorare.
Luxurior aris. vnkeuschen

De M

Maceo mager werden
Machinor aris. machinaz facere ꝓstruere cogitare inimicicias latenter struere
Macto as. merzgen
Macello idem
Madeo naß sein
Mancipo as. in seruitutez redigere
Mando is. essen
Manduco as. idem
Mano as. abflitzen
Marceo putresco. aresco.
Manubrio as. beffté: sicut cultello manubriuz facimus
Matriso as. matré sequor
Mastico as. kewen
Maturo as. maturuz fieri vel ꝓ festinare ponitur
Meio is. ere. bruntzen
Mingo idem
Mellifico as. honigmachē
Mendico as. betlen
Meo as. geen
Metor aris. terminari
Metuo fyrchten
Miculor aris. fabulor
Migro as. transeo
Milito as. ritterschaft pflegē
Miniculor aris. auxiliari.
Minurrio is. ire. minutim cano. Minurritio onis. est paruissimaruz auicularum cantilena
Mitigo as. miltren: temperare mitem facere
Mollior iris. machinari: preparare excogitare disponere intendere
Modulor aris. singen
Molesto as. hādlē schelté
Moneo minores: cómoneo pares: rogo maiores
Morigero as. obedio abstineo: z moriger vel morigerus a. um. id est obediens
Mulceo lenio blādior mitigo
Mulgeo melcken
Multo as. frequéter mulgere: vel percutere damnare
Mungo is. purgo
Musso as. dubito: z silencio murmurari: vñ Virgili. Mussat rex ipse latinus.

De N

Naufragor aris. naufragiū pati: aut periclitari
Nauseo grewen vnwillen
Nenior aris. den totē singē
Negocior aris. schaffen
Neruo as. neruos ꝓiungo.
Nichilo as. vernichten

Nibilfacio idem
Nicito as. wachen
Nictor aris. nocte vigilare: nam micton id est nox
Nidifico as. nysten
Ningo is. ere. schneyen
Inde nix schnee
Niuo as. schneyen
No nas schwimmen
Nouerco aris. stieffmyeterisch thuon
Nundino as. kramen
Nundine arum. marckt messē
Nuo is. verwilligen
Nuto as. frequenter nuere.

De O

Obaudio ibēherē: & obedio
Obdo is. beschliessen
Obduco pro obumbro
Oblecto as. delectari signat
Oblitero as. abtilgen
Obrepo is. latenter intrare.
Obsoleo entwonen
Obsono as. cenare
Obstino as. in bosheyt verharren
Obtēpero as. gehorsam sei
Obduro as. verhertten
Occalceo idez callū facere.
Occulo verbergen
Occupo antecapio: oder vn miessigen
Ocior aris. miessig geen
Offendo inuenio preterire: vel ledere
Officio is. nocere dicitur
Oggannio is. ire. schwetzen
Ominor aris. weissagen
Omen minis. augurium dī
Operior iris. expecto
Opitulor aris. behilflich sei
Opitulamen minis. hilff
Opulento as. reichmachen
Orbo as. priuare berauben vt orbatus patre
Ordior iris. webē: vel loqui ordie quodā verbor elegāti
Oscito as. gienen
Ouo as. leto: & victorū est

De P

Pabulor aris. ernerē oder speisen
Pabulum fuoter
Paciscor eris. puntgenos machen
Paco as. fridmachen
Pagino as. zesamen fiegē
Palestrico as. luctari i pa
Palleo bleych sei lestra
Pancracior aris. mit ruot ten schlaben
Patro as. verbringen
Pecto vel pectio as. strelē
Peculor aris. rempublicaz

furari
Peiero as.ergern beseren
pagro as.durchschweyffen
Percontor aris. erfragen: pro inquirere
Perendino as. per vnum diem moror
Perfungor eris. vti vel destruere
Petulor aris.impor.tũe petere coitum
Pigrior aris.verharrẽ faul sein
Pilo z depilo har abscheren. Inde compilo.i.cõpono
Pingo malẽ. Inde pictor maler
pinso is.bachen. inde pistor
Pinguo as. feyßt machen
Pistrio is.ire.brotbachen.
Pistor aris.vischen
Pitiso as:cleyn trincken: z est meretricum pitisare
Plago as.schlaben
Plumo deplumo federen auß rupffen
Podio as.lẽnen sustẽtare.
Poio is.ire.tichten
Poetor aris,carmia fingẽ
Põpo as.hochfart treiben
Pollingo is. totẽ begrabẽ
polliceor eris. spõte promitto
potior iris.nießẽ yberkomẽ
Predor aris.berauben
Pregno as.beschweren
Prelibo as.kredentzen
Prelior aris.streitten
Presagio is.ire.weissagẽ.
Prestolor aris.wartten
Prophano as. vernichten
Proficiscor proculire
Profigo as.zerstrewen
Promulgo as.verkynden
Propago as.pflantzen
Propero as.eilen
Pubero as.wachssen
Pugillor aris.kempffen.
Pullulo as.blyen
Puteo es.stincken
Putreo faulen: vt putruit pomum

De Q

Quadro as.vierteylen
Quasso as.zwingen
Queror deponens clagen.
Querulor aris.trauren
Questiono aris.inquirere: questionem facere

De R

Racemor aris.traubẽ samlẽ
Radio as.scheinen
Ranceo es.zyrnẽ.inde rãcor
Ratiocinor aris. vernunfft brauchen

Ranco as.heyser sein
Rebello as.wiöwertig sein
Rebeo as.resonare
Reciproco as.iterum peto.
Reclino as.neygen
Repenso as.widergelten
Recidiuo as.vermauré wi
der einfallen
Recupero as.widerbringē.
Reconcilio as. vereynigen.
Redarguo straffen
Redimio is.ire. zieren oder
krenen
Redundo as.yberflyssig sei
Refello is. repello falsifico.
Refragor aris.wider reden
Refrigero erkycken
Refuto as.verachten
Reluctor aris.widerstan
Repudio as.weg iagen: re
pellere ⁊ refutare
Resipio iterum sapio
Rigeo es.hertt sein: alger e
horrere durari. Jnde rigor
⁊ rigositas hertigkeyt ernst
vnd straff
Rigo as.netzen
Rimor aris. erfaren ymen
werden
Ringo is.ere. proprie canū
est zerren zänen:ritū facere:
zen enplecken
Roboro as.bestetē festnen
Rodo is.ere.zerbissen.
Roro as.tawen
Rugo as.runtzel machen.
Rumino as.zwierkeuen: ci
bum secundario ad rumen
reducere
Runco as.reutten:in rure.
Ruspor aris. gallinaruz est
cum pedibus escā inquirūt.
Rutilo as. glantzen scheinē

De S

Sagino as.feyst machen.
Sancio is.bestettigen
Sarmento as.sarmenta col
ligere vel amputare
Scenofacio is. seyl machen
Scenofactor is. seylmacher
Scopo as.seggen
Scortor aris.meretricari
Scrutor aris.erfragen
Secundo as.gelycken
Segrego as.zerstrewen
Seneo es.alten
Separo zerteylen
Sequestro as.bellantes di
uidere
Similo as.gleichnen
Singultio is.ire.attmen:cū
difficultate
Sinuo as.ampliare vel cur
uare. Jnsinuo as.verkyndē
Solido as.befestnen

Solor consolor aris trosten
Somnio is ire somniū habere
Somnio as traumen.
Sopio is ire schlaffen
Sopor schlaff
Soporo as schlaffen
Speculor aris anschawen betrachten
Spolio as berauben Entpfremboen. Squaleo vvueste sein vnd stincken
Squalor oris stanck
Stabulor aris stallen
Squamo as entschupffen.
Sterto is schnarcklen
Strangulo as hencken erstercken
Stupor aris stupriū omitto.
Suadeo ratten ermanen
Subarro as latenter arram bare
Subagito as vnder truckē.
Succingo is ere aufschirtzē
Sudo as schvvitzen.
Sufficio is genugsam sein.
Suffoco as erstecken
Sufflo as auff plasen
Summo as zesamen rechē ein teil colligere vel oprehēdere. Surrugo as substituo
Suspicor aris schetzen
susurro as heilich schvvetzē

De T

Tabeo es putrere: defluere deficere
Tamino as widervvertig sei
Taxo as rechnen scherczen zelen. Tedeo es vorieſſen.
Tedior aris tedio affici
Telo as verlengern
Tepeo lau sein calefieri in parte
Tergiuersor aris in varias se partes vertere
Terebo as durchborn
Testor aris testament machen
Tingo is ferben malen
Tinctor inde venit
Tyrocinor neyer rit werdē
Titillo as kitzlen
Titubo as zitteren
Tomo as dreen becher oder koepff
Torreo vro exsicco verto.
Toxico as vergyfften
Traduco is yberfueren.
Trano as yberschvvymmē. od an dem land schvvymmē
Treugo as sichern
Triumpho as herschen
Trūco as haubt abschlabē
Trutino as vvegen i libra.
Tubero as geschvvellen:

Folium

vel superbire
Tudico as hemern: Cum malleo percutere
Tumeo auff bleen
Tumulo as begraben
Turbo as betrueben

De V

Uacillo as zweyflen.
Uacuo as leren
Uadio as weiten in pignus vel vadium pono
Uado aꝑ roꝑ wetten
Uagor aris vmbschweiffē
Uallo as circumdare vallū
Uapulo as werdē glblagē
Uarico as vel varicor aris id est transeo: diuertor: deflecto incuruo
vasto as destruere dissipaē.
Uaticinor aris kinftig weis sagen. Uado as naꝑ machē
Uegeto as viuifico sustēto
Uelitor aris streit anfahen
Uenusto as zieren
Uerno as gruonen
Uerro is ere trabere
Uescor eris ernern
Uestigio as per vestigia inquiro
Uestio is ire klayden
Ueto as verbieten

Encef

laus Brack io anni lantz pre- posito in hoſſē viro inquam celebri z humaniſſimo: ſuo omniū primario. S.p.d. Si iuuat alta recolere mente: quo meus tibi dedicatus animus: ſeſe obligat: inuenies vtiqz qualem cūqz me velis: z tuis impor tunis triſtem: z felicibus ſauentiſſimum. Ita tecum gero qōquod id fuerit fortune omen: veluti indiuiduus ad ſtipulator. Etiaz a te nil alienum quo te nollem fore participē: quēadmodum tu: me cum ꝫmutaſ omnia preſertim ſtudia: z ea que ꝓfiteris: ad que natura te formault humanitatis dico: cum ſis omnium humaniſſimus. Quibus cum te video: ad modū affici: z ex tempore accommodari. Statui ad te meos labores: ymmo doctoꝝ collecta modica dare: non quo ipſe abires: exqz his quaderes doctior. Cum te his longe ſcium z eſſe doctiorem: certum eſt puerilia hercule ſūt.

que ad genus epistolare cõficiendum spectant: nil tuis studijs quam meum amorẽ cum allatura tum indicãtia Sinas tamen obsecro delecte vir tuum nomen presenti cartule inseri. Erit crede mihi in ea re tam minima: nõ mihi q̃ tibi: a plerisq; fides & laus dãda. Te id esse cisse quo ingenia infantum presertiz parumper audatõra sermoni paulo cultõri indulgeant. ¶ Potest enim ex hoc in multis sententiendi iudicium elici conforme. Tu vero in ea re: si quid videris placitum pertracta. Et qõ displiceat: vt soles in tuis facere: runcato nasu emenda: q̃ primum elegantias & orationum & dictionum aliquarum. Cetera qualiter se obiecerunt: nulla serie inuenies redacta.

Adiectiuz

preit substantiuo aliquando psequens est id in beneplacito restat scribentis: vt vir clarus

Inter adiectiuũ & substantiuum aliquãdo prepositõ cũ casuali ponit: vt magna in iohanne probitas laudatur. Aut prepositio sola: dum ea regit: interponit vt ingenti cum opera: iohannes studio incumbit

Medum prepositio verũ plerũq; genitiuus rectus a substantiuo interponit vt fortia hominum pectora. Alta scolarium ingenia.

Si singulariter in diuersis generibus ẽ obseruatõ teste seruio dummõ copulantur: adiectiua & substãtiua respõdenduz est vicinioꝛi: siue masculinũ siue femininũ fuerit: vt vir & mulier alba venit si vero pluraliter ad masculinuz transitur: vt viri & mulieres probi ad me venerunt. Et virgilius in octauo: Quattuoꝛ a stabulis prestanti coꝛpoꝛe thauros. Auertit totidem forma superante iuuencas. At hos nequa forẽt pedibus vestigia rectis ꝛc. ibi thauros quatuoꝛ & totidem iuuẽcas copulantur. Et cuz addit hos: ad masculinũ sez thauros trãsit. dictõ q̃ deberz respondere sequẽti substãtio eam precedẽti elegantissime

respondere. Unde virgilius primo enei. At puer ascanius cui nunc cognomen iulo z hoc per datiuum. Et the. Echyra est huic nomen fabule: z hoc per nominatiuū Possessor rei possesse prefertur vt tulij eloquentia.

Cataline audacia.

Sepenumero nominatiuus possessiuus pro genitiuo ponitur: vt euandrius ensis p euandri. Stilus tulianus id est tulij. Cremes therencianus id est a therentio. Inductus vel persona terencij. Sic vnum possessiuum p reliquo etiam poni licet: vt frondosa. Nec tamen seruio teste discrimen habent. Naz frondeus lapideus saxeus i parte: vt domus saxea quia etiam in parte ex lingnis cōstat. Frondosus veto lapidosas z saxosus in toto. Nam saxosa domus que ex solo saxo est dicitur

Adiectiua que epiteta dicimus suis subiectis venuste colludunt: vt pauida puella mollis mulier

Quod antiqui per prepositionem cum actiuo dixere nos teste seruio pulcre datiuo exprimimus. Unde virgilius primo enei. Inferret qz deos latio: z paulo post. Jt celo clamor. Et in bucol. Illi sunt mea carmina cure. Nec antiqui pro in latium: pro in celum: in cuiaz expressere. In vulgata epistola scribimus pariter. Sies mihi auxilio: id est in auxiliuz. Cetera vt soles adinstar horum vtare

Nomina tercie inflexionis genitiuum pluralem in ium terminantia accusatiuū plural em pulcrius in is q̄ in es efferunt. Unde virgi. j. enei do. Tris nothus abreptas latentia torquet in saxa. Cetera videbis in maronis et tulionis lectionibus asuetissima.

De relatiuis quotiens premittimus nomen cuiuslibet generis z interposito relatiuo sequit nomen alterius generis. Illud relatiuū medium pprij nois genus sequit: vt est illud Salustij in catilinario. In carcere locus est: qō tulianū appellat. Si aūt vtraqz noia fuerint appella

tiua:cui velimus potenter re
spondemus. Unde tulius se
xto de republica. Nihil est il
li principi deo:quod quidez
in terris fiat acceptius q̄ ce
tus:conciliaqz hominum: q̄
ciuitates appellant: vbi illō
relatiuum que si est feim re
fert ciuitates:si neutrum re=
fert concilia.

Jussus:euentus:permissus
nomina inflexionis quarte
singulari numero.pluraliter
vero neutra sunt z scōe de=
clinationis. Unde tulius ad
acticum. Semper eni cause
euentoz magis mouent q̄
cuenta. Et virgi.in buc. Ac
cepta iussis carmina tuis:z
ibidem baut iniussa cano: z
primo enei. Nibi iussa ca
pessere nephas est.

Prouincia procuratio dic
ta. Unde theren.in phormi
one. O geta geta prouinciā
accepisti duram. Idem in
beaut. Huic nostra tradita
est prouincia. Ad bec dona
tus. Oz acquisite bello lon=
ge ab italia regiones prouī
cie dicte sunt:a porro vel p=
cul vincendo:ad quas preto
res:qz a senatu romano cuz
officio mittebāt:officia quo
qz prouincie:id est procura=
tiones nominate sunt

Periculuz pro experigētia
Et aperioz quod non est in
vsu:licet experioz z experi=
gentia sit vsus dicere. Et pi
culum per temptamento:te
ste donato: Unde theren.in
eunu. Fac periculum in lit=
teris. Fac in palestra. Et ali
bi periculum aperio. Unō
virgilius in enei. Defuncte
piculis ait id est maris ad=
uersitatibus.

Discrimen p periculo poni
Unde virgi.in primo enei.
Per tot casus per tot dis=
crimina rerum.tendimus in
lacium. Licet differentiam
alibi signat: vt mali z boni:
magnum est discrimen id ē
differentia. Et discrimen sec
tionez pilozum a medio trō
tis ad verticem dici

Superbus p nobilis. Unō
virgilius in secundo eneido.
Supbum cecidit ilion.i.no=
bilis troya Et idem in tercō
Supbum regnatorem asie
priamum. Et supbus arro=
gans dr. Unde virgi.j.enei.
Non ea vis animo. Nec tan

ta ſuperbia victis.i.inſolentia vel arrogantia.

Munus pro officio ab autoribus legit vt honeſto fruor munere id eſt officio.

Neceſſitudo p amicicia cuius vſus eſt.Saluſtio frequentiſſimus legentibus pditónem cataline.Et tulius in epiſtola ad titum fabium:tu vero qui z fortunas z liberos habeas:z nos ceteros neceſſitudíne z beniuolétia diunctiſſimos. Inde inſueuit neceſſarius p amico poni.Cum in neceſſitate pbet amicus.Hoc nomé infimus quouis modo aut pditione aut natura inferioritatem ſignat z aliquãdo p peſſimo accipit. Unde parmeno inquit in eunucho gnatoni.tace tu:ego q̃ eſſe infra infimos omnes puto homines. .i.omnium peſſimum. z ſeruoz pſonas dici infimas.i. abiectas. Naz furum nomé ſeruorum pditio a vgilio in bucol.vt quid faciant domini audent cum talia fures.i. ſerui :teſte ſeruio.Antiquus licet etatis ſit:venuſte tamé pro nobili dici.Unde virgi. primo enei.Nos patria antiqua diuerſa per equora vectos.Et tulius.j.officiorum O domus antiqua heu q̃ diſpari domino dominaris: illic antiqua.i.nobilis.z domus plerumqz pont̃ p familia.vt ſcipio fuit de emili anorũz domo id eſt familia. Gratia modo cauſaz notat. Unde theren.in andria.Eame nunc hic reſtitiſſe gratia .i.cauſa.Alibi vero gratiam dici amicicia vt the.in adelphis.Ego lepidus in eo gratiam.Et ibidez donatus inquit.Inire gratiã eſt aícos ſibi pare:aut beneficiũ accipe. Quid ſibi vult maior natu minor natu niſi pro ſenior z iunior dici: plerumqz honeſtatis z etatis é. Unde tulius.j.officioz.Eſt igitur adoleſcentis maiores natu vereri,i.reuereri.Et theren. in beaut. Quanto tuus animus natu grãdior:tanto ſis ignoſcentior.Creditur enim natu ſic dici inflexibiliter et adiungi indifferenter omni caſui z numero vt maior natu:maiorem natu.

Maiores z minores teſte

seruio sup. j. eneid. de genere quādo dicunt sola pluralia esse. Unde virgi. ibidē. De nostrij coluere viri nunc fama minores

Tanti et quanti quiter iungunt cū illis verbis interest et refert: vt quanti interest: tanti interest: similit pax: paullum: paux illum: Et multum plus plurimū: nihil et his similia: vt pax interest iohannem pbum malūe esse: nihil refert hoīez hoīe doctorem. Et similit quanti: q̄nti: cū q̄daz vi interrogatōis effert vt q̄nti q̄nti intellige preij. Respondet tanti tanti: et tulius in pdoris. Quanti ē estimanda vtus q̄si diceret magni preij. Ac alijs vbis ꝓponi: vt quantificatō tuliuz tātificatio quintilianū. Simili magni et pui vili et nihili: vt magni estio: magnipēdo puipendo: vilipendo: nihilipendo: magnifacio: puifacio nihilifacō: floccifaccio: floccipendo: exempla pro tua deduc extimatione.

Unas binas ternas quinas senas dici lras: nō duas tres tē. Tulius testis ē ad marcum filium scribens: corripit eū q̄ duas ad te missi lras: scripserit: ꝙ binas lras dicere debuisz. duas epistolas placet dicere. Adde teste seruio q̄ due tres addunt dictōibus pluribus habentibus singulare numez vt due epistole: due mulieres. bine vo et tine tē solū pluralibus addi: vt bine lre terne lre. nā lre pit. pluralit solā dici dū epistolā aut missiuā exprimē volūus Ade me: te te: se se getata vehementiā q̄ndaz affectus representāt Unō vgi. j. eneid. Inqz sinus sese scindit vnda reductos. Et ibidē. Illi sese prede accingunt dapibusqz futuris. et in nono. Ademe q̄ feci assum: in me quicquid ferrū o rutuli. Et in. xij. verte omnes tete informas tē. Par ratō ē in quibusdā in declinabilibus vt vbi vbi: naz ita. Unde the. in eu. vbiubi ē diu celari nō pōt et familiariter dicimus. Jāiaz que voles et ocius q̄ ipare poteris mefactuz: Res ē dicius i vado boc valz i securitate. Unde the. in an. Omnis res ita ē i vado. Ad hec dona. q̄ sic in

profundo periculum Ita in vado securitas: ꝓmo tractus a nautis. Nā in mari nō licz nauē omni portui appellere Partes plurali numero officium: causaz aut magistratum signat. Unde tulius in epistola ad appium pulcruz De me aūt suscipe pauli sper meas partes z cum te finge esse qui sum ego Negatiua dictio preſertim nolalis in fine elegant ponit Unde the. in andria. Hanc nisi morꝛ: mihi adimet nemo Licz idem in beaut. negatōnem in principio posuit. cuz in persona cremetis ad filiū aut. Nemo est aīcoꝛ hodie: aput quez exprimere omnia mea occulta audeā clitipho Uerbo finito claudi oratōnem: obseruatio est pulcra: Dum in oratōe sunt suppositā diuersoꝛ numeroꝛ aut psonaꝛ: ꝓbum ad ea latum primoꝛi dz esse ꝓforme: de psona vt tulius in. vj. de republica. Ego illū de re suo: ille me de nꝛa republica per contatus est. De numero vt virgi. j. eneid. Hic illius arma hic illius currus fuit. Et there. in an. Amantiū ire amoris reintegratio est.

Infinitiuus ꝯmunit ꝑ tpibus preteriti impfecti indicatiui ponit: hoc nosces dū cū recto z non obliquo: z sine alterius ꝓbi finiti adiunctōe oratōem perfecte clausulat. Unde there. in an. sic vita erat facile omnes pferre ac pan. i. pferebat ac patiebaꝫ. Idem in eunu. Omnes me mordere clanculū ego flocci pendere. i. mordebant: z ego illos floccipendebam: z iste vsus est, salustio frequentissimus. Itaqz non est opus in mille orationibus exempla adducere.

Subiunctiuus pro indicatiuo z tempora illius pro illius temporibus quadam affinitate poni: vt hoc te facere velim pro volo: vellem ꝑ voluissem. Et therentius. Subiunctiuum pro indicatiuo posuit Unde in eunucho ait. Cum tibi do istam virginem: dixtin hos dies mihi soli dare te. Ibi do pro darem posuit. Hoc notum est ex signo coniunctiuo Cum dicit. Cum tibi do zc.

Uerbū sine sua determinatione modi effertur optime: vt vellē faceres quantocius posses: ibi subintellige vtinā respectum verbi faceres: vt vellem vtinaz faceres vel vt faceres

Do pro exhibeo: vt Therē in beaut. Māqz ei vnā cenā atqz eius comitibus dedi: do pro facio: vñ Virgi. j. eneiō. Tu das epulis accumbere diuū. do p dic: vnde Virgi. in buco. Sed tamē iste deus quis sit: da tyrire nobis. Et Ther. in beauton. Nunc q̄ obrem has partis didicerim paucis dabo id est dicā. Et literas dare: non est aliud q̄ si dicas scribere. et accipere vicissim literas est eas legē et accipere pro aiaduertere: vel audire: vnde Virgi. in. ij eneiō. Nostram en accipe mentem. i. audi. Idem in. ij. eneiō. Accipe nunc da nauz insidias: z crimie ab vno disce oēs. Accipe pro tractare vt male me accepisti domū dum tuaz irrepseraz. Accipe pro pascere: vnde Therē. in eunucho. Accipit hominem nemo melius. i. pascit. Accipere pro datū sumere: vnde Virgili. in. iij. eneiō. Accipe z hec manuū tibi q̄ monumenta meaz. Sint puer z cē Cōducere pro vtile esse: vti Tulio eloquentia non parū conduxit imo maxime.

Credere me iohāni: ē me ei cōmittere: vnde Virg. in. j. geor. Inuite propones āni spez credere terre: z credere est seruandū cōmittere: vñ Plautus in aululatia: vbi is obiit mortez quid mihi in aurem credidit. Et credere est fidem dictis vel factis habere: vnde Virgili. ij. eneiō. Ora dei iussu nōnunq̄ credita teucris.

Afficio z afficior latissime significationis prope modū adiuncti cuius vis exprimūt proprietatez. Quid enim est afficio te honore: nisi honoro te. afficio te probo pro vitupero. afficio te virgis pro percutio. et afficior tedio p tedet aut pro tediosus sum. z Tulius. j. officiorum. Si quos aliquo honore aut imperio affectos obseruasse z colere debemus.

Compono pro finio Unde

Virgilius.j.eneiō. Ante diē clauſo cōponet veſper olim po:ꝛ in bucol. Non noſtruꝫ eſt inter vos tantas compo nere lites. Compono pro re creo: vnde Virg.iiij.georg. Vix deſeſſa ſenem paſſus componere membra:ꝛ in.j. eneiō. Nunc placida com poſtus pace quieſcit. Com pono ꝑ lenio: vnde.j.eneiō. Sed motos prēſtat compo nere fluctuſ. Compono pro comparo: vnde in buco. Sic paruis componere magna ſolebā. Compono pro ornō vnde.iiij.geoꝛicoꝝ. Sulcis compoſitis ſpirauit crinibus aura. Compono ꝑ colligo. vnde Tulius in verrem. Si ab iſto libro quem tibi ma giſter ludi neſcio: qꝛ ex alie nis oꝛationibus compoſituꝫ dedit. Compono pro fingo. vnde Saluſtius in iugurta. Non ſunt compoſita mea verba: parui id facio ipſa ſe vtus ſatis oſtēdit. Cōpono pro coniungo: vnde Virgi. in.viij. Componens manibuſq; mānus atq; oꝛibuſ oꝛa Dicimus enim infantē ſpecioſum optime moꝛigeratū Juuenem compoſitum.

Comparo verbum multifa riam dicitur:ꝛ pro cōiungo vt Plautuſ in aſinaria. pre bende auriculiſ compara la bella labellis. Comparo ꝑ adequo: vnde Therenc. in eunucho. Haut ne compa randus hic quidē ad illum eſt. Comparo pro cōſtituo. vt Therenc. in andria. Ut malis gaudeant atq; ex in comodis alterius ſua vt cō parent comoda. Comparo ꝑ emo hoc ſuetiſſimuꝫ eius eſt: vnde Therē. in beautō. Argentū dabitur illi ad nu ptias aurum atq; veſtē qui comparet. Et cōparare ali quid ex ſimili oſtēdere. Cō paratio ex eo dicit coloꝛ re thoꝛicus ad quē ſimilitudie expreſſa mox conſequēs eſt adaptatio hoc ē id ad quod ſimile limitaſ: vt legentibus virgilium patebit palam

Contendo pro feſtino: vnde Virg.j.eneiō. Que ꝓxima litoꝛa curſu contendunt pe tere. Cōtendo pro oſtringo vt Virgi.iiij.geoꝛic. Tanto

nate magis ꝓtende tenacia vincula. Cõtendo ꝓ comparo: vnde Plautus in aulularia. Signum recte comparabat huius contendi anulum: Contendo ꝓ certare: vnde Virgili. libro. iiij. eneiõ. Quis taliaz demens abnuat aut tecum malit cõtendere bello. Contendere ꝓ ꝓripio: vnde Virgili. in quinto. Qui tamẽ aereas telum contendit in auras: z contendo bononiaz hoc est me illuc recipio: z cetera ꝑ tua deduc estimatione zc

Cõsequor ꝓ sequor: vnde Virgilius libro. vj. Quem deinde cloanthus consequit Consequor ꝓ adipisci: vñ Tul. actione prima in verrẽ Oõ ego meo labore z vigiliis consecutus sum: z hec ẽ eius frequens acceptio

Haurio verbuz amplissime significationis: nam exhaurire z implere dicit. Et hauꝛio ꝓ video: vnde Virgilius in primo. Hausit celum mentemqz recepit. Et alibi ꝓ audiuit: vnde Virgilius in. vj. Constitit ceneas strepituqz exhausit. Et ꝓ vulnerare aut aperire aut confodere: vnde Virgilius in. x Per tunicam squalentem auro latus hausit apertum: Et haurire ꝓ auide accipere: vnde Tullius libro. v. tusculanarum questionum. Cum inexplebili cupiditate quo fluẽtius cupiditates vndiqz hauriret eo grauius ardentiusqz sitientem: z Virgilius libro. j. eneiõ. Ille im piger hausit spumantem pateram z pleno se pluit auro Haurire ꝓ defatigare: vñ Virgilius. iij. geoꝛic. Exultantiaqz haurit corda pauor pulsans. Haurire ꝓ tenere aut pertransire: vnde Virgilius. iiij. geoꝛ. Et medium sol igneus orbem hauserat.

Penitet verbuz satis notũ Sed in cõmentariis Seruij ꝓ parum videtur exponi. vnde Virgiliuꝰ. j. eneiõ. Nõ metuꝰ officio nec te certasse priorem peniteat: z in buco. Nec te peniteat calamo triuisse labellum

Jubeo ꝓ volo: sed differũt teste donato. Maz iubemus verbis: volumus animo: vnde Therẽ. in andria. Jubeo creme tem: z in eunucho. Qui scis an quę iubeaz sine vi faciet: z Virgi. iij. eneid. Sed votis precibusqz iubent exposcere pacem.

Conclamatũ est oratio comica: teste Donato sup eunucho. pro finitũ transactuz vel publicatuz ponit: verba tracta a funeribus quorum corpora satis post mortem sunt deplorata: vnde Lucanus. Corpora nonduz satis conclamata iacent.

Actũ est oratio quę nil post se spei relinqt: sermo tractus est a iudicibus vt dicit Donatus: post quorũ sniam nõ licuit eandez cãm innouare.

Specto pro frequẽt video notum est. specto pro laudo z probo: vnde Therenẽ. in andria. Spectata mihi tua fides creme.

Morigero ꝓ obtempero: abstineo obsequor: vñ The in eunucho. Morigerãdũ est thaidi. morata morigera z morosa hanc distantiam habent. q morosa cõtrariis puersisqz moribus: vnde Tulius de senectute. At sũt morosi z anxij iracundi z difficiles senes. Plautus in aulularia. Dumodo morata veniat dotata satis est zc.

Morata que est optis moribus predita. Morigera q̃ est obediens: vnde Therẽ. in andria. Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus zc.

Euado effectus sũ vt Tulius ceteris eloquẽtia euasit clarior: z istec pulcra accepto. Alibi euasit ꝓ euanuit Est enim euadere teste Donato per quãcunqz difficultatem aliquid euenire: vnde Therenẽ. in andria. Et heri semp leuitas verebar quorsum euaderet.

Offendo note significatõis pro inuenio reperiõ plerũqz vt Therẽ. in eunucho. paululũ si cessassẽ pithias dominon offendissem ita iam adornabat fugã: z in heauton. Texentẽ telã studiose ipsaz offendimus. i. inuenimus: et offendi te in foro. i. preteriui aut inueni. Et pro manifestare in vsu ẽ frequẽtissimo.

Certum est non solum pro manifestum esse vt Quintilianus ait. Nempe lege esse certū ꝛc. Sed etiā pro deliberatum aut constitutū esse in quo persepe datiuus cum infinitiuo iungitur: vt certuz est mihi ire bononiam. Et plerūqz dtūs subintelligitur vt est illud in bucol. Certuz est i siluis inter spelea feraz malle pati ꝛc. subintellige mihi. Compertum est mihi Exploratum est mihi. Constitutū est mihi. Deliberatū est mihi. Decretū est mihi. Equiualenter prope dici: et apud me cogitādo aut inuestigando volendo: cōsilioue firmatum esse. Esse in aio: est habere in animo. Unde Tulius in epistola ad terenciam vxorem. Nā mihi erat in aio mittere ad dolobellaz Idez valet dicere. hoc mihi cordi est: et pro delectat non nunq̄ dici: vt apud Therē. Sūt ne he nuptie tibi cordi: hoc valet. Delectat ne vxorem ducere

Egrefero male accepto aut doloroso z irato anio: vnde Therenc. in andria. Nunq̄ cuiqz nostrum verbum fecit neqz id egretulit

Confidentia pro fiducia: vñ Virg. in .j. enciō. Et afflictis melius confidere rebus. Confidentia durica patientia: vñ Plautus in asinaria. Scapularum confidētia virtute: vel morū freti. Confidentia pro audacia: vnde Virg. iiij geor. Nam quis te iuuenuz confidentissime nostras iussit adire domos. Confidētia p constantia z confidenter constant: vñ Plautus in amphitriōe Que nō delinquit: decet audacem esse confidenter. Et fiducia pro confidētia: vnde Virgi. in nono. Cernis que rutilos habeat fiducia rerū. Et fiducia pro audacia sepissime dici: vt est illud Salustij. Ita fiducia quā argumentis pugnatorez dimittūt ꝛc. Et fiduciam pro impudentia: teste Donato super illud Ther. in andria. Qua fiducia id facere audeā: nec de me quid faciam nescio: z paulopost Donatus quasi sibi videtur cōtradicere vbi in andria illud ther. exponit O ingentem confidentiam

non cogitat quid dicat: nam dicit ibidez q̄ ꝓfidentia pōt z in bonū z i malū. fiducia vero semper in bonū accipi. Facinus factum dici: vnde Saluſtius in catilinaz. Qui aliquo negocio intentus ꝓ clari facinoris aut bone artis famā querit: z Therē. in beautō. Non fit sine piculo facinus magnū nec memorabile: z Tulius. iij. officioz Promiſſum potius nō faciendū q̄ tetrū facinus esse Facinus etiam scelus: vnde Tul. in eodē. iij. Ab hoc nulla fraus aberit nullū facinus

Opinio fama est: vt Tulio erat opinio bona de plancō bona de lepido: z opinio suspicio ē: vt Tuli. iij. officioz Qui primū hec nata cohērētia opiniōe diſtraxiſſēt z̄c Opinio spes z opinatio: vñ Tul. officioz. iij. Opinionē asserūt populo eoz similes fore quos sibi delegerint ad imitandum

Obseruo elegantiſſimū verbum est: modo ꝓ magnifice suscipe ponit: vnde Tuli. j. officioz Sic aliquo honore aut imperio affectos obseruare z colere debemus. Obseruare pro celare z in terra tegere: vnde Plautus i aulularia. Vbi is mortez obiit qui mihi id aurum credidit cepi obseruare. Obseruare pro cognoscere: vnde virgi. .ij. eciō. Et vestigia retro obſtuata sequor. Obseruare pro captare: vnde virgilius. iiij. geor. Quos dirus amor obseruās nido in plumis detraxit. Obseruo ꝓ expecto: aut aduertere posituz: vnde Therē. in andria. Obseruabam mane illoz seruulos venientes aut abeuntes. Et paulopoſt. perterrere facias dauum: obserues filiū quid agat. Dicimus eni elegant magiſtri mei vota ciuſceqz reuerentia tueor z obseruo. Dimidiatum a dimidio differt plurimū. nam cū mediū librum legerim dimidiatum librum legiſſe: z dimidiataz fabulā audiſſe dicere oportere. Est eni sūma hec dimidiatum quasi diſmediatum: z in partes duas pares diuiſum. Dimidiatū ergo niſi ipſum quod diuiſuz est dici

haut conuenit. Dimidium vero est non q̄ ipsum dimidiatum est: sed que ex dimidiato pars altera est: veluti si ex mille nūmis quingentos recepisti: dices dimidiuz & non dimidiatum te accepisse: hec aulus gelius clare disputat in acticis noctibus libro.iij.capitulo.xiiij. Horacius vero primo carminum epistola ꝛcia ad nauez virgilij ait. Et seruet anime dimidium mee: affectate & amatorie dixit dimidium aīe ꝛc̄. Cum animam diuidi & dimidiari dicit nemo.

Dicere quarto pretorē fieri & quartum fieri pretorez discrimen est: teste Aulo gelio libro.x.acticarum noctium: capitulo.j. q̄ quarto locum signat & tres ante factos: q̄rto fieri pretorē dicere. quartum vero tempus assignat: & ter ante factum: quartum pretorem fieri recte dicere licebat.

Per se ferre quid sit est dicto factoue & ipsa stati fronte qualem opinionē de homine aut de aliq̄ re habeas cōfiteri: vnde Quintilianus

Fiduciam igitur p̄seferat orator: semperq; ita dicat tā q̄ de causa optime sentiat. & Tulius secūdo epistolaz epistola prima ad curionez. In quo autez te desiderare significabas meas literas p̄ tefers perspectū mihi quidē sed tamen dulcem & aptatū amorez tuū. Volunt quidaz hoc totū vnam partem dici & ex conformibus personis inflecti vt premefero pretefers p̄sefert. Absurduz est inquā cum pronomen nulli parti componi perhibetur: quare eleganter dici autoritate dissertissimorū tractum est: non vt vnam partez sed orationē potius extimemus

Quomodo discrepant auxilium & opem dici. Auxiliuz do: auxilium fero. opez vero non damus sed ferimus: vñ Therencius in andria. Fer opē serua me obsecro. Illic Donatus opem ferre est in malis rebus: & his qui de salute dubij sint: a quo opitulor verbū Laurencius vallensis testis est libro elegantiarum.iij.

Jn facié pcui non in vultũ dicitur: nam vultũ hominis formãt voluntas. Et triſtis aut letus ridenſue vultus é. vñ Horacius in poetria. Ut ridentibus arridẽt: ita flentibus adſunt humani vultus: z Therẽ.in andria. Triſtis ſeueritas ieſt vultu:ablatiuũ vultu pro vultui poſuit. Et Virgiliuſ.in.j.eneiõ. Spem vultu ſimilat: premit altum corde dolorem. Faciez vero corporis dici partez:q̃ nata eam fecit:z longam vel latã eſſe. Vultuz teſte Donato mutamus ad omnẽ voluntatis affectum. Faciez vero nunc̃p: z ſuperficiem a facie deriuare: z faciez p ſupficie eo q̃ ſupius illud q̃ſi primũ intuemur:capi vt maris facies:celi facies ſerena:de quo noie facies a faciendo dicta et ſpecies ab inſpiciendo: et figura a fingẽdo. Aulus gelius egregie diſputat capitulo penultimo libro.xiij.

Jndulgeo verbũ aliquãdo pro dare veniã:vnde Virgi in.x. Tolle fuga turnũ atqz inſtantibus eripe fatis. Hactenus indulſiſſe vacat. Jn hac expoſitiõe que eſt nonij marcelli repugnat laurẽciuſ vallenſis li.iiij. elegantiarũ: atqz in eo facto diſputat. ita q̃ veniã pro indulgẽtia dici z non econtra:vnde Virgi. in.j.eneiõ. Orantes veniam z templuz clamore petebat: z Therẽ. Da pater veniaz ſine te vrorem

Jndulgere eſt dare z detinere: vnde Virgili.j.eneiõ. Jndulge hoſpicio cauſaſqz inepte morandi. Jndulgere eſt ſpaciũ maius dare:vnde ij.geor. Sin tumulis accliue ſolum colum colleſqz ſupini Jndulge ordinibus. Jndulgere eſt clementẽ eſſe:vnde ij.geor. Si non tanta quies iret friguſqz calorem. Jnter z exciperet celi indulgentia terras. Ego indulgere provocare plerũqz legi: vt cum dicimuſ. Jlle indulget mero alius indulget ſtudio.

Proſequor accuſatiuuz cũ ablatiuo ſibi ſubdit:actionez ſignat qua alterius in alterz affectũ declaramus vt dicit Valenſis:vt proſequor te oculis odio: fauore: caritate: beniuolẽtia:carmibuſ:laude

probris pariter superius in verbo afficio dictum est.

Fore per futurum esse componit & nomini solum iungitur. teste seruio. Unde virgi. .j. enei. Hinc fore ductores reuocato a sanguine teucri: Participio vero dum iungitur vt participium nomen erit: vt Spero hunc puerum sapientem fore.

Inuidiosus. formidulosus: suspiciosus: ambiciosus: gratiosus: laboriosus: teste Celio acticaq; noctium li. ix. ca. xij. in vtramq; cadunt significationem: vt Inuidiosus qui inuidet & cui inuidet: formidulosus qui formidat & qui formidat: & sic de singulis. Et addit hoc nomen infestus q̄ infert alicui malum aut cui impendet malum: infestum dicit. De his latissima é assercio aput laurencium prio libro elegantiarum.

De gerundijs que plerumq; resoluunt in verba subiunctiua vel in verba indicatiua: subiunctiue dicta: nā hij duo modi vt supra patuit habēt quandam affinitatem. Unō virgi. in buc. An mihi cantādo victus nō redderet ille: & ibidem. Interagendum occursare capro. id est dum caperem & dum agerem. In indicatiuum subiunctiue positum resoluit: vt est illud in bucco. Frigidus in pratis cantando rumpit anguis: exponit seruius dum ei incantat Dicimus quidem in soluta oratione. Intercenandum multa iocose ꝓsecuti sumus Et interstudendum ceteris meus filius lōge clarior eua sit.

De vltimis supinis que in orationes passiuas optatiuas resoluunt: vt miserabile visu. id est vt videat: difficile factu. i. vt fiat vel ad faciēdum est difficile. Nam a facio passiuum non est ideo r̄ soluit factu aut in fio aut in gerundium: aut in passiua coniunctiua plerumq; vltia supina resolui vt incredibile memoratu. i. cū memoratur Amandus: colendus participia futuri temporis transire in vim nominis: & exponi p̄ digmus: & per infinita suoꝝ verborum. vt amandus amāda amandum. id est dignus

digna:dignum amari vel vt ametur.Colendus id est dignus coli vel vt colatur.

Ornate poni participium preteriti temporis z maxime in tus ablatiui aut accusatiui casus pro infinitiuo. Unde Salustius in Catalinaz:nã z priusq incipias consulto: z vbi consulueris mature facto opus est:vbi consulto p consulere z facto pro facere reperimus. Et therencius. Aut si opus est ita facto eamus.Et in andria.Et quod opus est parato para.Exẽpla legentibus tbe.aut Salustium promptissime contingent. De accusatiuo est Therencius pariter in andria cum ait.Jã vbi vbi erit inuentum tibi curabo z me cum adductum tuum pamphilum illic inuentum pro inuenire.z adductum p adducere.

Quid sibi velit cuz dicimus partim hominum venerunt plerumqz dicitur q̃ significat pars hominum venit.id est quidam homines. z cuz partim hominibus dici põt.i.cum quibusdam hominibus:z quasi cum quadam parte hominum. Itaqz partim non nomen esse sed aduerbium.Aulus gelius testis est li.x.acticarum noctium capitulo.xiij.

Adeo aduerbium valde significat:teste seruio:Unde vgilius.j.geor.Adulta adeo melius gelida se nocte dedere.Aut pro nimis: teste donato vel satis expletiua particula est. Unde iherencius in eunu.Nam me eius fratrem:spero iam propemodũ reperisse:adolescentem adonobilem.

Nedum:nonsolum: aduerbia negatiue exclusionem signant aut vno verbo clauduntur vt funderem pro te sanguinem nedum pecuniã Aut vtriqz sententie suũ damus verbum:vt funderem pro te sanguinez nedum pecuniam tibi crederez.Et his duobus vtimur modis aut negatiue:sicut enim minus significantia proponimus vt perderem non pro te obulũ nedum sanguinem funderez In affirmando vero magis z vehementia significantia

proponimus vt superdixi: Funderem pro te sanguiez nedum pecuniam plus é sanguinem ꝙ pecuniam funde re. Et eleganter plerumqz post se requirunt illam clausulam vez etiam.sed etiam vt fuuderem pro te nedum sanguinem:verum etiam aiam perderem.

Facile aduerbium pro non dubie poni.vt quintilianus z euripede in affectibus. tū in hijs que miseratione constant facile precipuus z admirandus maxime est. Et tulius pro rabirio superlatio iungit. Virum vnum cuz dicit totius grecie facile doctissimum platonem. Et veteres facile teste donato p liquido z manifesto dixerunt Unde therencius in andria Facile hic plus mali est ꝙ illic boni.

Apprime aduerbium adiecto confirmantis:vt ait donatus pro admirabiliter. Aut vehementissime:aut p valde. Unde therencius in andria. Id arbitror in vita apprime vtile ee vt ne quid nimis. Et virgilius.ij. Geor.

Flos apprime nobilis

Longe z multo pro valde accipi z amant iungi aliqui do comperatiuo. Unde virgilius in nono. At pedibus longe melior lycus:licet suplatiuo vsitatius é. Unde therencius in eunuc. Iste questus multo est vberrimus, Et Quintilianus libro secūdo. Declamandi ratio vt é ex omnibus nouissime inuēta Ita z multo est vtilissima.

Tam z ꝙ omni gradui. qz comperationem important. concomitanter addi.vt tam doctus est tulius ꝙ prudēs. Tam doctior te sum ꝙ nobilior. Tam omnium fortissimus fuit scipio ꝙ nobilissimus. Usitatius tamen suplatiuo. Unde Salustius in Catalinam:ꝙ quisqz pessime facit:tam maxime tutus est. Et aliquando alterum sine altero ponitur z in vehementi significatione. Ut tu es bō ꝙ iucundissimus.i. valde z vehementer iucundus. Et in tam optia republica est ciuibus pmanenduz .i.valde z vehement bona.

Talis:qualis:totus:quotus tantus:quantus. Quia quã dam vim in se continent cõperationis se relatorie sequũtur: vt talez nouimus romaz qualem constat esse decoruz patriam. Quotus inq̃ iohãnes:totus meus est ꝛc. Dicit enim vallẽsis tanto ꝛ q̃nto ꝓpatiuos magis decere: tantum vero ꝛ quantuz magis positiuos vt qui velit ad vtrumqz exempla eleganter inueniet.

Cum ꝛ tum indicatiuum fere postulant. Est autẽ in eis ꝓcomitantia ꝛ in cum quod dam minus: in tum vero qõ dam maius: vt cum iohannem diligo: tum suam virtutez amo: hoc est maxime ꝓpter suaz virtutem. De hoc laurencius libro scõo elegãtiarum differit.

Hoc magis ꝛ eo magis: id est ac si dicas tanto magis. Perinde: quo magis id est ac si dicas: quanto magis vt eo te magis amo quo te ꝓbiorem scio.

Per ꝛ q̃ auxesim ꝓ valde posita faciunt: hoc tamen interest. Quoniaz ꝓ ꝓpatiuus adiungitur. vt Therenci. in eunu. perpulchra credo dona haut nostris similia: pbonus ꝛ perjucundus id ẽ valde bonus ꝛ valde iucundus Similiter verbis adiungi idem valet: vt perlego perlegi plegeram: hoc est in finem: aut perfecte legeram. Quã vero superlatiuos vendicare vt q̃optime q̃diligentissime Exempla his rebus omnia plena inuenies: duz tibi vberior lectio accesserit. Et presertim in laurencij peritissimi harum rerum antistitis maiores te: vbi voles: confer ꝛ subtilitates ꝛ elegantias. Sedulo aduerbium pro simpliciter quasi nude ꝛ nullo adiuncto diceres. Unde there. in andria. panphilum ꝓ vxore habere hanc peregrinam. Ego illud sedulo negare factum. Et sedulo. Ex sine dolo dici: hec donatus. Unde theren. in phormiõe: Detuit hic nos tametsi sedulo dissimulat. Et proassidue ꝛ frequenter accipi insueuit.

Profecto quid aliud reris q̃ procul a ficto. Nam con-

firmantis est. Et ꝓfecto te diligo: vnde theren. in ādria. ꝓfecto sic est ꝛc̄. Idem i eu nu. ꝓfecto quanto magis at qꝫ magis cogito nimiꝫ da bit hec thais magnum mihi malum. Et tulius. j. officio rum dicit. Omino si quidꝗ̄ est decoꝛuꝫ nihil est ꝓfecto magis ꝗ̄ equabilitaſ vniuer se vite ꝛc̄.

Passim ꝓ vbiqꝫ. vbi vir gilius in buccol. Errantes hederas passim cum bacca re tellus. Et passim ꝓut quisqꝫ vult. Unde virgili. in iij. enei. Passim qꝫ in litto re sicco. Coꝛpoꝛa curamus Hec seruius.

Vulgo ꝓ vbiqꝫ partter di ci. vnde theren. i an. Q, vul go dici solet omnes homies sibi melius malle ꝗ̄ at eri: Hec donatus ꝛ virgilius in bucol. Occidet assiriū vul go naſceꝫ amonum hec ser uius ꝛ vulganꝫ vulgariꝫ ide Ferme modo festinantis ē. vnde theren. in andria. Jaz ferme moriens me vocat. et paulo poſt. Ferme ꝓ facile donatus exponit. Unde the ren. in andria. Hoclez baut ferme mulieri inuenias viꝫ ego ferme ꝓ quasi plurimū in oratiōe soluta reperio po ni: vt te ferme fratrem quod est ꝓ ꝛ loco frīs diligo.

Illico breuitatem tpis sig nat nūquid ꝓ statiꝫ dici hec donatus. Unde theren. in ā dria. Dissa est ancilla illi co obstitricem accersituꝫ ad eam. Et in adelphis Ocioſe se iam illico consiſte. ibi do natus ꝗ̄ illico locum modo non tempus signat ꝛc̄.

Oppido ꝓ valde. Unde therē. in echira. Enimuero lassam eam oppido tū aie bant. Sermo vt dicit dona tus tractus ab agricolis a q̄ bus cum querebaꝫ qūo fru menta prouenirent: oppido respondebant: quasi dicētes valde: vt nobis ꝛ oppido suf ficiant

Esto aduerbium grecū cō cedentis est quasi diceres sit ita. Hec seruius. Unde vir gilius in. iiij. enei. Esto egrā nulli quondam flexere parē tes. Et Theren. in beaton. Esto at certe concedas ali quo ab eoꝛum oꝛe aliquan tisper.

Extemplo vt sit vna ꝓsoratiōnis ꝓ statim. Vnde virgilius.j.geor. ¶Pingue solum extemplo primis a mēsibus anni. Hortes inuertāt thauri. Et there.in andria. Cum intellexeras id consilij capere cur non dixti extēplo pamphilo. Sermo vt dicit donatus tractus ab auguribus: ad quoꝝ caracterē factos in templo id est aere statiz prodidit augurium

Admodum vna parsoratiōnis ꝓ valde: vt te admoduz amo. Vnde tulius.j.officiorum. Sordidi etiam putantꝫ qui mercantꝫ a mercatoribus ꝙ statim vendant: nihil enim ꝓficiunt nisi admodum mēciantur ꝛc.

Hactenus loci ꝓ hac tenus hucusqz vel cousqz Vnde virgilius.ij.geor. Hactenus aruoꝝ cultus ꝛ sidera celi.

Sacius ꝓ melius. Affati ꝓ abunde. vbertim ꝓ copiose: vafre ꝓ sapiēter aut calide: perperam ꝓ nequit ꝛc.

Propedire ꝓ statim. vnde there.in beaut. vt illuz tibi affuturum esse hic confido propediem. Et in adelphis. At qui scire hoc verum est: ꝛ ipsa re experire ꝓpediem optato: liquido: precario falso ꝛc. elegancius: quia raritas ornatū facit: o ꝙ c claudi Actutum ꝓ cito: There.in adelphis: aliquis actutū hostium prodit. Et virgilius i nono. Actutum pius eneas atqz integer eui ascanius

Admodum ꝓ mirabiliter. Admodum ꝓ valde: sunt enim vna ꝑs orationis. Magnope pariter vsitacius ꝓ valde. Sūmope: maxime sunt simile preferunt: nisi fortasse quod magna sūma ꝛ maxima fit opera. i. diligentia: cum vehementia fieri dicit. Exempla erant ad manum legentibus comicos ꝛc.

Oppeprecium ꝓ vtile esse. vnde there.in andria. Oppeprecium est eorum audire audaciam.

Vbiuisgentium: vbiuisloci vna parsorationis ꝓ vbiqz Vnde Therencius in echira. Vbiuisgentium agere etatem quam huc redire.

Neutiquam eque valet Ac si dicas nequaqz: vna ꝓsora

tionis est teste donato. Unde therencius in andria ego carino neutiq̄ officium liberi esse hominis puto ꝛc̄. Et in beaut. Qua ꝓpter hec res est neutiq̄ neglectui mihi. Idem in echira: vsq; illud e visuz pamphilo neutiq̄ graue: ꝛ neutiq̄ pro ne vniq̄ equialere.

Haut pro non: secus ꝓ alit: vt Si secus feceris haut impune abibis

Minus pro non teste donato vt minus facio. ꝛ iunctum positiuo contrarie significationis compatiuum ostendit: vnde in eunu. parmeno de phedria ait. hoc nemo minus fuit ineptus nec magis seuerus. nec magis continens minus ineptus: ꝓ prudentior donatus exposuit

Quin ꝓymmo. Theren. in andria. Qui tu hoc audi ꝛc̄ Quin. ꝓ quinymmo. Unde virgi. in buc. Quin tu aliqd saltem pocius quoq; indiget vsus ꝛc̄. Hec seruius.

Quin pro quo minus elegāter donatus exponit: Unde Theren. in eu. Introire possem quin viderent me id est quo minus viderent me.

Accurate. cius. sime: studiose signat studiosus studiosissime. Ego ꝙ cum cura fieri quid forte dicatur. Unde theren. in andria quem tam apte fallere incipis dolis: saltez accurate.

Quoad teste donato pro in quantum exponitur. Unde Therecius in cunucho. munus nostrum ornato verbis quoad poteris. Tulius i catone maiore: quoad potuit ꝛstitit ꝛc̄.. Sepenumero quoad pro quouisq; dici. Unde Tulius ad Torquatum Uel puto tibi melius esse ꝙ ibidem operiri quoad scire possis quid tibi agendum sit.

Reuera pro certo aduerbium sic vsurpatum Forte ꝙ res sit vera De qua loquimur.

Sepenumero pro multotiens idem valeat quantum vsus: ymmo autoritas pocius edocebit.

Propemodum pro quasi:

Unde Theren. Jam prope modum habeo tibi fidem. Tantope pro tanto studio i quit donatus z aliquãdo ꝑ tamdiu. Exempla ad vtrũ qꝫ patent therencium legen bus. Et seruius sulpicius. condolens de morte filie sue in epistola ad tulium ait: q̃d est ꝙ tantope tuus :te ꝯmo ueat dolor intestinus ꝛc̃. Et tantopere pro minus. Unde theren. in adelphis. Ego in hac re nihil reperio q̃obrez tantope lauder hegio.

Tãtisper: fere postulat post se dum ꝑ donec siue quam diu. Unde the. in beaut. Tã tisper te meum dici volo dũ quod te deceat ac equũ ẽ fa cis. Quantisper: aliquanti sper: parumper: paulisper: tpis breuitatem z modicita tem significare vt patebit le gentibus donatum in ꝯmẽ tarijs terencianis. Et tanti sper ꝑ interim vt dicit seruius Unde the. in he. Decre ui tantisper me minus iniu rie chreme: meo gnato face re dum fiat miser. Et tanti sper ꝑ quasi tantum: z pau lisper quasi paululum: z pa rumper quasi paꝛ dictum sit. Unde theren. in andria: Dam id rescitum iri credit: tantisper cauet. Et there. in andria Tu mihi dum ex eo parumper operire me hic.

Duꝛ z donec vno mõ sum muntur cum subiunctiuo vt donec moriar. i. vsqꝫ ad mo rtem: z cũ indicatio vt donec viuo ꝑ q̃diu viuo. hec lau ren. vallensis li. elegãtiaꝛ. ij.

Ocius z ocissime ꝑ statum z ocius pro ociter laurenci us ponit. Dicit enim festus q̃ hec positiuo latino careant.

Nudius tempus signat inõ terminatum z adiungi sibi vult numeꝛ ordinis: vt nu diustercius. i. nunc de tercio nudiusquartus nunc de q̃rto vltra non transiit teste laurẽ cio: nã nudiustercius nõ dici mus q: ꝑ heri exprimimus. Et de precedenti hesternuꝫ dicimus z de sequenti cras. z de hinc ꝓxio pendie dici mus vnõ tulli. ad acticũ li. xij

Scies igit cras z ad sũmuꝫ pẽdie: z dies pẽdinus dictus q̃ sit ab hic ẽcius: z pendio as are ẽ aliquid de die i diez ꝓlongare z differre.

Pridie z postridie similez significationem teste Laurencio obtinent cius quod ē heri z cras. Est enim pridie quasi heri non tamē presentis diei sed cuiusdaz alterius aut preteriti aut futuri: preteriti: pridie q̄ intrare mare serena lux fulsit: futuri sic: pridie q̄ intres patriam sacrificiuz facito id est die precedenti quo aut mare intrasti aut patriaz intrabis. Itē postridie q̄ pater mortez obiit epulū feci. Et postridie q̄ vxorem duxi nauigandū est mihi: z There. in andria Venit cremes postridie ad me clamitans indignum facinus comperisse: pamphilū pro vxore habere hanc peregrinas z ē

Pridie teste pristiāo more prepositionis actio iungi vt pridie kalendas: pridie nonas. Pridie vero z postridie genitiuo plerūqz iungi: vt pridie illius diei: postridie illius diei Laurencius valensis testatur.

Pudum z iamdudum de tpe paruo vnius aut duarū horarum. Poscitulant enim frequentius presens vt iam dudū te expecto: z nōnunq̄ preteritum vt dudum te expectaui: quia forte ad horas aut duas expectauerit

Nuper vero pridem z iam pridez de longo tēpore: puta diez aut viginti dierum aut mensium z nōnunq̄ annoz cetera latius vbi voles vide in laurentio li. ij. elegantiaz

Quid coram z palam nunquid fere idem signant Donatus ait. Coram ad certas personas. Palam ad oēs dici: z p aduerbio presentez esse vel fieri vt me coraī tibi constituam id est presentem vnde There. in andria. Mō imperabit coram quid opus facto esset puerpere: z Virgilius in. j. eneid. Et coram data est copia fandi

Quicū pro cum quo: z qui buscum pro cum quibus: et eque pro ita: ac z atqz pro q̄ accipi: vnde Tulius in li. de amicicia. Turpius est bellum gerere quicum id ē cū quo familiariter vixeris. Idem. v. epistolaz ad luciū mestimiuz. Nemo erat qui cum esset libentius q̄ tecuz

z pauci quibus essem eque ita libenter zc. z in epistola ad curionez. Vbe certe habebis cui eque carus sis z periocundus ac id est sicut vel q̄ fuisti patri z Therē. in andria. Viser atqz ego z in eunucho. Vereor ne illud grauius phedria tulerit neue alioꝛsum atqz id est q̄ ego feci acceperit zc.

Ad z apud teste seruio: hoc habent discrimen: naz apud semper in loco: ad vero z in loco z ad locuz signat: vnde Virgilius in .j. eneid. Veterisqz memoꝛ saturnia belli prima quod ad troyam pro caris gesserat argiꝛ. ad locū pro apud: vnde Virgilius ibidem. Ad quem tum iuno supplex his vocibus vsa est

Vix quantitatis aduerbiuz Seruius in arte testiꝛ est vt vix potest loqui. Vix p nō vnde Lucanus. Carcer vix carcere dignus. Vix id est cum laboꝛe: vnde Virgilius in .v. Vix illum famuli phegeus sagariqz ferebāt Idē in .ij. geoꝛico. Vix humiles apibus casias ꝛoꝛemqz fere bant: alius habet miniꝛstrat. Vix pro statim Virgilius i .ij. eneid. Vix ea fatus erā gemitu cum talia reddit. Et vix cum difficultate fieri aliquid. vt vix priamus regno donabit zc.

Vltro versa vice Therenē in eunucho. Sed is vltro arrideo z eoꝛum ingenia admiroꝛ simul Vltro p praue ac peruerse Therencius in adelphis. Misi me in illo credidisti esse numeꝛo hominū qui ita putant sibi fieri iniuriam vltro: siquā facere ipsi expostulāt z vltro excusant hec Donatus. Vltro vero pro sponte teste Seruio: vñ Virgilius .ij. eneid. Vltro flens ipse videbar compellare virum. Vnde vltroneus a.um. pro spontaneus a.um idem q̄ voluntarius a.um.

Propter p iuxta: vñ Therencius i eunucho. Interdū propter dormiat: z Virgili. in .iiij. geoꝛic. Templum de marmoꝛe ponaz propter id est iuxta aquam.

Be interdum pro propter: Therencius i eunucho. Et

quid nos amas de fidicina hac id est propter hanc fidicinam:hec Donatus.

Preterea pro postea:vnde Virgilius.j.eneiō. Et quis quis numē iunionis adorat Preterea supplex imponit aris honorez:hec Seruius.

Similiter porro poni ꝑ postea:teste Donato:vñ Therencius in eunucho. Visit me porro orare vt venirem

Juxta aduerbiū pro equaliter accipit Salustius:vnde in catilia. Omnes iuxta mecum intelligite:z in eodem. Eorum vitā mortēqz iuxta estimo.

Vsqz pro diu Virgilius in vj. Nec vidisse semel satis ē iuuat vsqz morari: hec Seruius. Vsqz antehac id ante q̄ duas prepositiones preponit scz vsqz z ante: vnam tamen aduerbium esse constat scilicet vsqz aut pro diu multū aut ꝑpe:vnde Therenc.in andria. At animus in spe atqz ī timore vsqz antehac attentus fuit:z Idem in adelphis. Thessiphome pugnis miserū z istam psaltriaz vsqz occidit id est ꝑpe occidit. Et vsqz ego reperio plerumqz in soluta oratiōe pro semper accipi:vt vsqz te diligo.

Saltez quid sit z signare videatur. Aulus gelius li.xiij. capitulo.xiiij. acticarum noctium querit z dubium reliquit. Donatus tamē inquit desperatis rebus:cum tamē solum petimus salutez saltez adicere:vnde Therencius i andri. Credo impetrabo vt aliquot saltem nuptiis protrahat dies. Seruius vero dicit q̄ sermo sit captus a captiuis: qui amissis oibus poq̄ multa rogantes spreti essent saltem dixere:hoc est adminus salutem rogabant z vitam.

Proinde post se petit acsi: vel atqz si vt sac perinde: ac si tua res esset id est q̄si tua res. Et precedente negatōe vult post se q̄ vt nihil pinde in mentem venit q̄ operam studio pro viribus suppeditare. Et aliquando similitudinis est: teste Donato:

vnde Therencius in phormione. Proinde expirare: quasi non noris.

Et si q̄q̄ q̄uis licet eiusdez significationis. Differenter tamen in oratione ponūtur: quia etsi et q̄uis semper indicatiuū postulant: et in principio poni volunt. Idem de tametsi dicas: q̄uis vero sez et licet raro in principio ponūtur: vnde Licero in oōe pro milone. Etsi vereor iudicez: et in pricipio rethorice noue. Etsi familiaribus negociis ipediti ꝛc̄. Et in multis epistolis tulianis idē inueniez. Similiter de q̄q̄: vñ Tulius ad curionē epistola j. secundi epistolarū incipit. q̄q̄ me nomine negligētie suspectum esse tibi doleo ꝛc̄ et in principio officioz. q̄q̄ marce fili annū iā audiente Cratippū ꝛc̄: et in principio de natura deorum. q̄q̄ religiones deoz falsas esse premonstraram ꝛc̄. Cetera inuenies indies a Tulio celebrata.

Posteaq̄ pro postq̄: similiter anteaq̄ pro anteq̄ hoc Tulio frequentissimum est vt patet in oratiōibus et epistolis suis: vnde in epistola ad lentulum. Posteaq̄ popeius et apud populum romanum ad octauo ydus februarij ꝛc̄: et Seruius sulpicius de obitu filie tulliū consolās icipit Posteaq̄ mihi renunciatū est de obitu ꝛc̄.

Precepta i

scribendis epistolis seruāda

Aliquarum orationū venustate propalata: idq; quod scire restat missiue siue epistole vicinius alludit. Primum est q̄ dignitatem ordinemue rerū aduertamus: vt cum quidez tēporis assimentio dies noctibus lucez tenebris preponamus. Hoc Virgilium obseruatissimū imitemur: vnde in .vj. Tot dies totq; noctes patet atri ianua ditis. Et de partibus vniuersi scripturi idem prosequamur: vnde celū primū sit mox pone cetera Virgilius in .vj. testis est cum ait. Principio celū terras mareq; profundū ꝛc̄: et de aiantibus hoīm primū: tū feras

postremo piscium genus in
sinuamus: vnde Virgili. iij.
geoꝛic. Omne a deo genus
in terris hominum ferarũq;
z genus equoꝛeum picteq;
volucres. furias ignemq;
ruunt amoꝛ omnibus idem
Adde ꝙ triplex hoim con-
ditio sit: qꝛ infimi status qua
les rura colere compertum
est: bis hũilis stilus datus
est z de hũilibus rebus vti
Virgilius in bucol. sese ex-
hibet: z Therenc. comicus.
Sũt z alij mediocres veluti
habitantium vibes quibus
par: puta mediocris z mate
ria z stilus é vti Virgilius
in geoꝛ. obseruat. Tercium
est magistratum nobilium:
ꝛincipum z regum status:
cuiq; sua detur condecentia
bos nobiles: hos bene natos
clarissimos generosos illu-
stres strenuos z fortes: sin-
cerissimosq; vocamus hunc
calamum Virgilium in e-
neidis obseruat.
Non licet idez repetere hoc
est eandem sententiã. Neq;
dem vocabulũ nisi signetur
quedã vehementia vt semp
atq; semper tibi inseruiam:
forte bis scribemus repeten
do quibus nõ semel: sed plu
rimum idem repetitum me
morie ingeramus. vnius vbi
significationem: nisi inibi sit
methaphoꝛa: ꝙ reliqua vti
non licere qualiter Virgili.
in bucol. profert cum inquit
Mopso nisa dat: quid nõ
speremus amantes vbi spe
rare pro timere: quod est ei
contrarium posuit: nã nemo
qõ sperat timet: z forte excu
satur p acyrologiaz. Ridere
vero pro florere: z ardere p
amare poni licet: cum inter
se quandam habent similitu
dinem: nam Arestotiles stu
diosum pro virtuoso: cũ stu
dium virtus sit posuit: z vir
gilius in geoꝛ. terras vocat
leras hoc é feraces pingues
z fertiles
Non fiat themasis. i. vnius
verbi diuisio quam non ap-
probauit autoꝛitas z vsus: vt
non dicamus claqꝛritudo. i.
claritudo: licet Virgilius in
geoꝛ. dixerit. Septemq; sub
iecta trioni pro septentrioni
hoc nos scire: vti vero neq;
Eiusdez litere aut sillabe re
petitio crebra viciosa est: vt

o misericors miserator: miserere mihi miseramine tuo: & illud Celij imperitissimi O tyte tu te: tanta te tyrannide tulisti

Dictio sequens nō incipiat in eadem syllaba cum precedente vt iā idez patuit: neqz sequens incipiat per finē precedentis velut Salustius in inuectiua Tulio obicit. O fortunatam natam me consule romam

Ne sit idem finis plurimuz repetitus: vt tuorū optimoz virorum vniuersorū rector. Et nri imperiti priores hoc vicio peccarunt multum.

Cum in egregium sensum sese oratio finierit nō est trā seundum vltra: ne id qō bene & lepide scribendo nacti sumus: male & inconcinne scribendo amittamus.

Ne cum scripseris: raris insolitis & fortasse quod pessimum est grecis verbis cum ipse latinitatis quā scire deberes sis ignorantissimus in epistola vtare. Nam inquit Tullus. j. officioz. At enim eo sermōe debemus vti qui notus est nobilitate: vt quidaz greca verba iuculantes iure optimo ridemur: & Aulus Gelius libro acticaz noctium .j. capitulo. x. inquit. Habe semper in memoria atq; in pectore vt tanq; scopulu sic fugias inauditum atqz i solens verbuz. Debet enim epistole structura breuis e peculiaris esse: & prope ver naculo sermone emissa.

Periphrases praro in ep stolis poni: sūt enim dure a obscure absolete ac circūlo cutiones: quale est illud in bucol. Claudite iam riuos pueri: sat prata biberūt hoc est: sit vestre disputationis a cōtrouersie finis. Ego mih facile psuadeo: inter rusticos nihil aut parū tale quid elo cutum: & presertī apud ma- ronem multa metaphorice: preter eius mentem exponi & intelligi: & .j. geor. Titoni craccum linquēs auroza cu bile: quibus verbis periphra oztentis solis est dicere inq licceret dum manifestissima esset trassumptio: veluti est illud .j. eneiō. Largo hume ctat flumine vultū: bis vbis

fletum describens.

De punctis

Sunt etiam puncta necessaria quibus scribendo vti per quaz magistrale ē puta his Suspēsio colo coma pīodo semipuncto geminopuncto interrogatiuo exclamatiuo seu admiratiuo z parentesi. Suspēsiuus pūctus est simplex virgula q̄ loco quietis ante clausule sensum ponit. Semipunctus est virgula q̄ in fine linee anteq̄ dictio p̄fecta est hoc ē oratio ponit. Geminuspunctus est quo vtimur vbi clausula maiorē quandaz habet quietez ante tamen q̄ sensus sit pfectus. Coma vtimur vbi clausula videtur completa z tamen imperfecta est.

Colus est punctus positus in fine clausule dum perfectus est sensus

¶Periodus est punctus qui in fine totius poni consueuit ad similitudinem: quia periodus est finis naturalis vltimus omnium a natura constantium

¶Interrogatiuus est per quē signatur interrogatio.

¶Parentesis est dum nō sit completa clausula z tamen alia interponitur particula.

Admiratiuus qui exclamationem aut admirationem pretendit

Figure tali um punctorum.

Suspensio sic formatur /

Virgula sic formatur /

Semipunctus ! vel sic /

Geminuspunctus sic :

Coma sic /

Colus sic .

¶Periodus sic ;

Interrogatiuus sic ?

¶Parentesis sic ( )

Exclamatio vt O magnuz facinus. O discipuli iniqui: nostri saluatoris proditio

Suspensio z simplex virgula equiualent.

Quinq ex his frequentius esse in vsu scilicet suspesiuo coma colo interrogatiuo z periodo adde his parenthesim.

Exemplū ad hec subiūgas Mei scolares q̄z meos! constancienses expulerunt! licet eos hoc nunq̄ facturos! q̄z honestatez z equitatē colūt! crediderī quid nos reris de se boni posthac prestulari. o ingentem audaciaz. o seculs multa infamia piandum. nō quid iustum foret pspectari ab iustis: Mei nō ad epistolā transgrediōr. Quid sit ipsa: aliud profecto nil: ac fidelis nuncia z ipsam missiuā dici ab eo qui eandē mittit. Eius genera pene infinita sunt: ta ceo diuinas Jheronimi Augustini Ambrosij Cipriani Pauli. Ad id q̄ presentis est operis! redeo. Jtaq̄z cum Tulio ad curionem: duo cō stat epistolaruz genera dici: vti dicit. duo esse epistolarū genera quibus magnopere delectamur. Unū familiare z iocosum. Alterum seuerū z graue: dicit tamē Tulius in principio eiusdez epistole q̄ illud vnum est certissimū cuius causa res ipsa inuēta est vt certiores faceremus absentes. Si quid eēt quod eos scire aut nra aut ipsoū interesset. Quasi his verbis Tulius multa: imo tot epistolarum esse genera: quot sint z hominū facta: causeu quibus absētes velimus ce ficare

Sunt enī epistole: alie pso latorie: alie preceptorie: alie iocose: alie commendaticie alie hortatorie: alie amatorie: omnes pinde tales q̄les sūt res de quibus scribimus Cetera queq̄z genera fueri ad ia dicta reduci oportere de quibus paulopost exem pla cum suis locis ponētur Jtaq̄z primū epistolam exordiemur. Cum scribētibus nomen plurima salute pre ponimus! mox recipiētis sub nectemus nomē cuiusq̄z fu erit conditionis vt sic.

Uencelaus Brack: plurīa salute: suum iohannez lant prepositū in hoffen: z in pr mis virum dilectum impti Jniqua inquam est eorum extimatō qui dignius nomē preponi velut. Esto q̄ con uentualis suo abbati: z ca pellanus suo plebano scri pserit: nihilominus nō arro gāter: sed priscoz insectans

monimenta se primum ca-
lamo isculpat. Qui hoc car
pserint nihil antiquitatis:eos
dem participes esse creda-
mus. Ceteruz ne dignitatis
nomen ppio pponemus:
Nam papam scribere sic cō
perimus.Sixtus seruus ser
uozum:subiunge cetera.Et
otto dei gratia. epūs Ostan.
zē.Num eneam.j.enei. dix
isse matri veneri:Sum pius
eneas.Hic locus est.an hoc
dēmus arrogantie:damna-
musue. Quem seruius ab-
soluit:ignozantibus de se ta
le quid effari veritatis ostē-
sionez esse veluti matri.quā
ignozabat:cui in habitu pha
retrate venatricis obuius se
pium esse eneam:z fama su
pra ethera notuz prodijt nō
stoliditatis titulo fastuosus
predixit pius:postea eneas:
tercio addens. Fama super
ethera notus zē.

Si ad vnum quicūqz is fue
rit scripserimus numero sin
gulari id agamus:neqz nos
excusabit honoz psone Ad
quam nostre littere pferūt.
Nā si id cause fuerit q plu-
raliter ploquemur Cur nō
deum quez primum scimus
honozemus dicente. Pater
noster qui es in celis:ha:ha
vix ne rideam q̄maxime os
opplebo Et si barbarice me
loqui velis cum te qui epis-
copus sis adloquar singula
riter quare nō barbarus elo
quio apparebo:dum de me
ipso ago z dico pluralit nos
wenczeslaus.Nam aput vir
gilium melibei persona obie
ctat se.Jam nostiam me:ait
Et titirus.O mellibee deus
nobis hec ocia fecit. ecce pa
stor inquit de se:nobis.adde
reliqua.nāqz erit ille mihi sē
per deus.ecce dicit mihi:mo
do singularit modo pluralit
zē.Affectio quidem longe
maioz est z caritas que nil
plurale epistole committit.
Illud non est silencio tran-
seundum q in lris tempus
datum signanduz est z quo
tus sit dies z mensis Deqz
his quantum sufficiat aliq̄
disseruntur. Mensis enim
aut qz luna deficit z mene
vocatur aut quia.xij.annuū
mensurāt.Ideo menses no
men sortiuntur. Januarius
aut quia est ianua in annuz.

Aut quia a numa pompilio ob honorem iam bifrontis constitutus est: pariter februarius a numa pompilio. A februo deo lustrationem appellatus: forte quia in eo mense romani magnam pestem et febres patiebantur. Aut a februm id est plutone rapiēte proserpinam cereris filiam: quam et populus romanus candelis venerabatur propter accessum ad inferos ō redimenda proserpina. Idez dicēs propter superstitionem cum nequit aboleri: in reuerentiam dicī purificationis: que agitur quarto nonas ianuarij. mutatus est. Eo die populus olim cereri sacrificia obtulit: et arum ambulo celebrauit id est arua lustrabat. Unde virgilius primo Georgicorum. Cuncta tibi cererem pubes agrestis adorat. Cui tu lacte fauos et miti dilue bacho. Terq; nouas circum felix eat hostia fruges.

Martius qui et a romulo qui ex marte originem traxit: primus mensis: in reuerentiam martis celebrabatur et denominatus est. Ab eo enī tāq̄ a patre romulus a quo romani annum inchoauit: et forte in eo mense cuncta animantia et maxime pennata ad suos mares ob procreandi opus redeunt.

Aprilis: a aphrodis quod est spuma hoc est a venere matre enee. Nam ex testiculis iouis et spuma nata ē venus Itaq; debet scribi per aspirationem vt aphrilis: aut eo mense mare nauigantibus: aque nimbus et glacie Aer nubibus cedentibus: et terra suis poris aperitur. Unde ⁊ gilius in buccollic. Et nunc omnis ager nunc omnis parturit arbos: Nunc frondent silue: nunc formosissimus annus

Maius. et iunius appellationem sortiti sunt. Quia in eis romulus populum Romanum in maiores: qui consilio: et minores vt armis rez publicam tuerentur diuisit. Maius aut a maya atlantis filia: matre Mercurij quia hoc mense omnes mercatores maye et mercurio sacrificabant. Dictus ob hoc

Mercurius q̄ sit mercatoribus ḳrios id est dominus Nam nuncius et interpres t oratoꝝ deoꝝ est. nisi enī mercimonia mercatores suis mendis commendabant: non lucri tantum proueniet ob hoc eloquētia mercurio dicata vtuntur.

Junius vero qui t primo iunonius: modo littera non detracta. Junius dictus est Quia momentarie iunoni consecratus est ꝛc̄.

Julius vero a iulio cesare: qui in eo natus est prius dicebatur quintilis Cum erat quintus a marcio. Nam romulus a marcio annum inchoauit

Augustus ab augusto: quia tunc triumphauit. aut primum consulatum iniisse ꝛc̄ Prius sextilis dictus quia sextus a marcio.

Ceteri menses: september: october: nouember: decembēr nomen ceperunt ex ordine quem a marcio habēt: vt septimus a marcio septēber est: t octauus a marcio october dicatur. et sic de singulis. Instituit enim domicianus octobrem suo nomīe inscribi: sed eo mortuo vt futile erat: id nomen deletum est.

De diebus mensium

Omnis enim mensis dies habet tres celebres scilicet: Kalendas Nonas t Idus Hec tria nomina sola plurālia sunt: sicuti omnia festoꝝ: deoꝝ nomina sunt vt saturnalia: bachinalia: teste pristiano in quinto.

Kalende enim a calo quod est vaco dicuntur. Quia eo die minor Pontifex calata hoc est vocata in capitoliū plebe iuxta curiam calabrā propinquam edibus romuli quot dies a kalendis ad nonas supereſſent calabat. hoc est pronunciabat. Sunt enī kalende primi cuiuslibꝫ mēsis dies quibus festum iuonis celebratum est. Unde Ouidius. Vendicat ansonias saturnia iuno kalendas

None autem dicte sunt: aut quia ab eis ad idus semper nouem dies computantur. Vel q̄ sint noue obseruatōnis inicium Quia mūor pōtifex numerum dierum qui ad nonas restabant: calando hoc est vocando ad populū dixit. Quod post nouam lunaz fieri oportebat itaqz populares qui in rure erant nonarum die in vrbem conffluebant vt feriarum causas a rege sacroz acciperent z q̄d eo mense faciendum esset intelligerent. Habet enim omnis mensis aut quattuor nonas aut sex. quattuor vt sunt ianuarius: februarius: aprilis: iunius: augustus: septembr: nouember: decembr: z talium mensium dies nonarum est dies quintus. Alij vro quattuor menses sex habent nonas: Et in ipsis dies nonarum est dies septimus Idus sunt aut ab edendo: Quia his diebus dies epulis a romanis constituebant aut a video detracta. v. lra idus dicuntur. Nam tunc luna plena existens videri potuit zc. Habet enim mensis quilibet octo idus. Et duū mensis habet quattuor nonas: tunc idus sunt in die tredecimo. Si vero mensis hz sex nonas tunc dies iduum est quindecimus. Ceteri vo dies post idus vocantur omnes kalende z mensis sequētis denominationem capiūt eo q̄ respectu futuri sunt ante kalendas eiusdē mensis. Debet enim numerus maior preponi retrogradiendo z descendendo quia romani grandiores z maturiores iuuioribus erant priores. Exēplum subiunxi vt clarius caperes.

Januarius dies habet .xxxj.

Kalēdarius

Li
si
o
ia
nus
si
bi
er
hart
ven
di
cat
oc
fe
li
mar
an
pu
sca
fab
ag
vin
cen
ti
pau
pol
no
bi
le
lu
men

iiij.nonas
iij.nonas
pridie nonas
Nonas
viij.idus
vij.idus
vj.idus
v.idus
iiij.idus
iij.idus
pridie idus
Idus
xix.Kalen.februarij.
xviij.Kalen.februarij.
xvij.Kalen.februarij.
xvj.Kalen.februarij.
xv.Kalen.februarij.
xiiij.Kalen.februarij.
xiij.Kalen.februarij.
xij.Kalen.
xj.Kalen:
x.Kalen.
ix.Kalen.
viij.Kalen.
vij.Kalen.
vj.Kalen:
v.Kalen.
iiij.Kalen.
iij.Kalen.

Hi dies nominātur ianuarij a mense ianuario

Februarij: quia is mēsis primus est qui sequitur quasi dicerem us illi dies kalen. sunt omnes qui precedunt diem kalendas februarij numm iij.

dies octauus ante idus
septimus ante idus
sextus ante idus
quintus ante idus
quartus ante idus
tercius ante idus
precedens idus et
proximus ante idus

mero vt intra. ¶Pridie kalē. februarij dies proxima ante kalen. februarij: nam primus dies cuiuslibet mensis dicit kalendarum eiusdē mensis: Quare non dicimus scdo idus: scdo nonas: scdo kalen. quia secundus di a sequendo z nominaret diem futurum qui sequeret: z tamen volumus diem significare i quo data nostraz litteraruz expletur. Ideo dicimus pridie nonas: pridie idus: pridie kalendas: quod valet die proxima ante nonas: ante idus ante kalendas.

¶Nec illud pretereundum ē: q dicimus kalen. ianuarij: aut ianuarias: februarij aut februarias: marcij z marcias. Aprilis dum taxat non aprilias: may z mayas: Junij z iunias. Julij z iulias. Et quintilis z sextilis pro quo dicimus. Augusti z augusti as. Septembris z septembrias z septembres. Octobris octobrias z octobres z de alijs pariter age.

In fine epistole anteq̄ datum scribimus. Vale subiciamus. Hoc enim verbuz teste donato abeuntis est Ande theren. in andria: valeant quasi dicerent abeant qui inter nos discidium volunt: et virgilius in buc. Et longuz formose vale vale inquit iolla.

Hoc animaduertendum est vt materie stilus sit par dandus. In re enim tristi nō sit nimis elaborata oratio: non vultus iucundus. Juxta illō Horacij Tristia mestum vultuz verba decent. In leticia suus seruetur modus. Unō Horaciuſ in arte poetica. Ludentem lasciua seuerum seria dictum.

Insuper personarum conditio notanda est: an humilime seruilis puta conditōis: z in dignitate qua consistit. Etates posthac considerabis. Nam iuuenes optimos adolescentes: hilares: amabiles: viuaces: vigorosus: prodigos: instabiles: succiplenos tenerrime eratis: floridam iuuentam verecundosqz appellamus.

Viros vocamus fortes: animosos: constantes: honoz z

luero inseruientes. Horacius in poetria testis est cum ait. Conuersis studijs: etas animusq; virilis. Querit opes z amicicias inseruit honori: Senes scribemus. difficiles graues: tristes: parcos auaros: querulos: seueros: acres iuuenum correctores. Unde Horacius in poetria. Multa senem circumueniunt incomoda vel quod querit: et inuentis miser abstinet z timet vti. Vel q; res omnes timide gelideq; ministrat. dilator spe longus: iners: auidusq; futuri. Difficilis querulus laudator temporis acti. Se puero castigator censorq; minorum.

Qualem matronam meretricemue scripseris therencij plauti ve. Juuenalis ac horacij carmina Et presertim in odis hinc z illinc epistolatiz pererra. Hosce tibi quos in re istac imitabis propone Unicuiq; insuper arti quod suum est tribue: vt cum logicis sua merita personemus eos vocemus accerrimos disputatores: veri falsiq; explo ratores.

Canonistas viros sanctos sacrarum constitutionum: pontificijq; iuris interpretes Ast alios leguz doctores eximios viros. Cesareeq; censure: ac sacri pallacij constitutionum interpretes: iurisperitos: iurisconsultos vocamus.

Physicos nature ministros diuinos viros: secretorum effectuum cognitores. Oratores lepidos: disertos: facundissimos. Cantores. Jubilatores. Jucundos. Mylares: Ne agricolam strenuum: z militem: nisi is trasonicus esset: stultum z amantez fingeS. Sit inq; puella pauida z verecunda. Rusticus. Agricolator. Fidelis laborator: modo eundem dolosum z versippellem vti est vocitabis. Cetera pro tua extimatione deduce.

In laude hoc obseruandu z: vt ea que minore efficacia l udis preferūt ꝓponamus paulatī alcius ascendendo vt

vt Johannes meus bonus est z prudens nedum iustus Nam bonum esse simpliciter dicitur: prudentem vero: qz rerum gerendarum sciũ cõstat. Justum vero ad omẽs quod summum est laudatissime dicimus.

In vitupio idez erit oratiõez crescere eo pacto vbi minus significantia priori loco dicemus: semperatqz semper alicius incumbentes. Quale est illud thaidis ad pithiam pergin sceleſta: perplexe loqui: z interiectis verbis quid ais venefica postremo: quid ais sacrilega. Ecce creuit oratio sceleſta: venefica: sacrilega. Adducamus familiare. Judam nedum infidelem atqz furem: verum nostri creatoris proditorem sacri libri pfantur. Esse quidem infidelis potest quis eo absqz qd fur sit. Furem vero nemine quin infidelem constat. Et postremo bis pessimũ adijcimus. cum proditorem vocemus. Nemo enim proditor quin z fur z infidelis. cõuincitur: vtiqz oratio creuit.

De amore quomodo exprimatur

Amorez enim significamus quotiens nos quempiaz diſeremus amare. Quod fit bis modis. Te amo. Te valde z vehemẽter amo. Adirifice amo. Plus equo te amo: quod est dicere vltraq̃ deceat te amo. incredibili te aput amore afficior. Adedullitus te amo. Ardentissime te amo. Qui aliquez ac te pluſ amauerim: scio neminem. Perpetuo te amo. e deuinco. Amo te mixinmoduz. Et maxime te amo: credo tullium nunq̃ elocutum. quia amor animi passio nõ maxima dicitur: licet summa vel remissa probaẽ. Itaqz Summe te amo. consultus est dicere. Te veluti me amo. Te cum amo iam admirror plurimum. Ecce oratio aucta est. Nam admirari plus est eo quod amamus.

Folium Credere se

creta quomõ exprimimus.

Credimus nãqz secreta cũ nos nostraqz consilia: reliqz alterius fidei z animo committimus. Ab perinde ita di Ade tibi credo: me meaqz tibi cõmitto. cui mea cõsilia credã preter te scio neminez Ade tibi z do z cõmendo Tue spectate fidei meũ sese cor explodit. Adea cõsilia tibi confero. Adea secreta tecum cõmuto.

Retinere z

tacere secreta

Ex te mihi cõmissa taceo. Tua ne foris prodeant cõmissa imprimo. A te quod mihi clanculum dictum est silencio demandabo. Nihil in me rimarum erit quo minus ac velis secreta pfundã Belituit in me quicquid taciti pegisti. Digito labelluz compescaz. Quodqd latere velis non cuociferabo. Tacebo deniqz omnia: imo ne quid foris efferam os oppiebo zc

Quomodo

prosperitatem eloquemur.

Uiuo aduersitatibus liber: Prospera me circumfulsit aura. Fortuna fideli me adspexit vultu. Dia mihi prospere spirant. Ad vota mihi secundant singula: vulgare huius postremi est: mir gan all ding nach willen. Quid enim est secundare: hoc est prospere z vti optamus seq Secundus dior. dissimus. i. fortunatus tior. tissimus. vñ Virgi. Bij cepta secundet.

Aduersita

tem edicemus

Nihil loci relictum est quo me cunqz verterim vbi non ad manũ se obiectaret z ira z inuidia et omniũ malorũ facies. Tota fortune in me decubuit facies. In me deseuiunt inimici Pridie mors dira vitã mee vxori ademit. Hodie dum per atriuz ago facile casu i planicie crus infregi. Bũqz manibus semi iacerem innixus lacertum e iuncturis auulsi. Stant foris qui mihi mortez minitantur

aufugere tempus monet: si nō ad vnū mihi exosa esset felicitas. Quaz cum aliquo diliterez nusq̄ tuta sint: imo omnia periculis referta. Sū mercator: siluaruz me terret vastitas que latrōes colligit in meam mortem paratissimos. Sum presbiter: ire romā ob beneficij gratiarūue apostolicaz impetrationem decreui. Itaq̄ q̄primū itineri accingor cadens inspe rato in predones spolior p̄cutior: ecce q̄ letaliter vulneratus vix coronam gero capitis decus illesum. Inter me z petrū quem mihi amicissimum sperabam motis iurgiis z diu contētionibus oris quoadusqz vicissim: ni interuētus arbitrorum casu oblatus esset in mortez concertassemus. cetera ipse imitare.

Risum et leticiam proloquimur

Ingenti risu plaudeo. Lachino incessabili prouocor. Risum ꝓdigalissime effundo. Fluunt ex risu gene hyant labia: gannit guttur: nicessarem prope splen effundorez. Letor admodū. Tibi bene esse letor. Ade q̄plurimum gaudere scias. Non possum dicere quāta hilaritate afficior. incessabili gaudio meus est animus. Dia iucunditer verso. Quicquid ad manū est quantulacūqz hoc ipsum quod sit leticia se dilatat. Adeus vultus celare nequit eam quā animo gero leticiam intricatam.

Fletuz effe remus

Oculi aquam ebuliunt. Oculi manāt in lacrimas. Inundat faciem fletus. Johānes rigauit trenis maxillas Flet incōsolabiliter. Largo humectat flumine vultum. Hoc postremum est Virgilij vbi perifrastice fletum describit

Tristiciaz z merorē proloqui

Lugubri ducor spiritu. Tristicie inuoluor argumentis Anxio pectori vix respirare datur. Nubilus est animus nubila mens: tristi deniqz fato incessus z compresso corpore vbilibet: artus meror occupat. Ita doleo ex anio vt quid agã mei insciꝰ sum Est mihi ex doloris sarcina humeris meis grauc iniectũ pondus sub quo quid reris ac incessanter in vmbratiles euanescere auras

De irato animo exprimendo

Irascor sine modulo. Ita me impediuit ira ne quid loquar cõsiderare queo. Tanta mihi irrepsit bilis vt ipse fel credo totum effuderim. Mihi adeo feruens z repens ira est quam cum moderare nesciam vsqz membrorum tinubationem ferre cum periculo cogor. Et cremes iratus tumido delitigatore.

De peste et febribus ex primendis

Dira peste absummimur. Pascit nostros inaturalis calor artus. Inclemẽtia aeris infestat nos plurimum. Horribili fato exponimur. Triduane febris igniculo: vix debachatũ corpus trabo Cottidiana febre ita laboro qui cottidie mihi videre videor mori. Infirmor adeo: mortemqz vtinam vita cõmutarez. Paululũ interest viuus hic mortuo aspectu: fortasse cũctis terrori deambulo. Tanta febriuz seuicia constantiam ingruit vt qui dolentibus medeaẽ pfecto: aut nullus est. Aut si qui fuerint nisi admoduz pauci z infideles. Ambulamus mortuo vultu: nam pallor nris insedit aspectibus tenacissime: gene abeunt in rugas: frons demittũ tristisqz mortis cogitatiõe dependet. Tabescimus veluti besternus flos qui cum efflorvit suum nitorem momentim amittit Vadimus enim hoc anno: quiqz sumus nihil vite deliberaturi q̃si leti imago paratissima.

De morte

O q̄ ineffandū z perq̄ terribile ne dicam malum ipsa mors est quę hoc boni p̄sefert quoniā finis sit z trās actio cuiuslibet duri et quod hic importunū accidere videatur omē ꝓsumat. Itaq; exprime id quod est mori.

Morte obiit. Diez clausit extremum. Soluit vniuerse carnis debitū. Tenues euanuit in auras. Vitales reliquit auras. Abiit quo nos omnes deus z nata re formarūt. Ex hac luce migrauit. Extinctus est. Nā iuuenes mori: senes vero extingui certū est veluti lichnus olei defectu efflammans teniter lampadem relinquit. Persoluit morte quod ad vitam p̄cessum est: hoc totū valet mortuus est.

Quomodo

amenitatez loci z temporis describemus

Incanduit sol: spirant venti lenit: pollulat omnis arbos: viridi gramineſcit tellus amictu: p̄silium flores: turgēt inuite gēme: roseo intelucet campus: aspectui arridens. Remurmurat vnda: perstrepunt demanantes limphe. Elangūt silue auiū susurro Iam iam iuuat rusticatim arua lustrare. Quid obstat in cespite candidis suauiis: z amplexibus: cetera que amor iubet furtim rapere.

Iemis et lo

q̄ importunitas atq; infecūditas

Abiit sol z retroflexit currū aureo p̄uehens orbitam: turbant maria venti: rauco sono decurrit turbida palus cuius ripe nihil oblectamēti p̄stant. Stat celum nubulentum. Nimbosus derigat aer terras: minantur casum scopuli. Silent valles niuosi fumāt montes: albicāt prata p̄uinis: z arbor suis nudata stat comis. De tūc domi cum mea amata: o iupiter si nas quietum. At si quid erit tu cupido p̄rtice

Studiū no

strum exprimemus

Bo operam studio phīe lo
gice legibus ꝛc̄. Sūmo at=
qz ardenti conatu studio in=
cumbo. quotquot temporis
viuo philosophie cōmunico
Horatim in poetria desudo
Itaqz me gero vt quotus
sim prorsus sisto: phie man
cipatus nedum dedicatus.

Petitionis

precepta

Lubet post multa cuius res
agi cepit prosequi. et primo
volentes petere his admo=
nemus:ꝙ petant iusta possi
bilia ꝛ cum moderamine:ꝛ
quid nos cōsequemur:si qō
petimus in nos confertur:
quidqz is ex nobis recom=
pense tulerit proficuum est:
remunerare nostros benefa
ctores:hoz Virgilius testis
est in.j. eneiō. Vbi iuno ad
eolum vt naues enee poat:
inducitur petere in hec ẏba
Eole nāqz tibi diuum atqz
hoim rex.Et mulcere dedit
fluctus ꝛ tollere vento:ecce
possibilitas cū addit.Gens
inimica mihi tyrrenū navi=
gat equor.Ecce honestas ꝛ
equitas:naz iustū est petere
auxilium contra inimicos.
Modus vero petitiōis ex
primitur cum dicit. Bisyce
corpora ponto:remuneratio
cum addit. Sunt mihi bis
septē prestanti corpore nym
phe ꝛc̄. Adde ꝙ ois petitio
fiat cum quadaz humilitate
Esto ꝙ etiam superior infe
rionem petat. Virgilius in
j.eneiō.testis est.vbi iunonē
cuius numē eolo maius est
humilem inducit in petitiōe
apud eolū Idem de venere
apud cupidinez filium Vir
gilius ibidem testatur.Cau
tela est in petitiōe ꝙ si inter
amicos frustra nos petit os
extimemus cū tamen pauca
speramus magna petamus
eo facilius minoribus con=
tentemur. wilt du habē mit
forcht mantel vnnd rock so
wirst mit eynem par hosen
ee du ler hiweg gast zuo fri
den vnd contentiret
Addunt pleriqz ꝙ interduz
a quo petimus apud eundē
nostra que in euz beneficia
contulimus sine arrogantia
cōmemoremus: hoc rustici
tatis ꝛ puerilitatis est: nam
in hoc magis īproperamus

z animum abalienemus: qz sic scribere videmur quadaz obligatõe nos que petimus cõsequi: quale est illud Virgilij in bucolicẽ. Sepibus in nris paruã te roscida mella Bux ego vester eram vidi cum matre legentem. Alter ab vndecimo cum me iam acceperat annus. Jam fragiles poteram a terra cõtingere ramos: ecce damõ ad nisaz. Ego credo hunc locũ quem iam dixi totũ silendũ neqz a doctis neqz in doctis forte a rudibus ad simplicissimos z duros atqz inpsuasibiles dici solum

Verba tulij: vnde Tulius ad curionez. Ego si mea in te essent officia curio tanta quantomagis a teipso prędicari ꝙ a me ponderari solet Verecundius ad te si qua magna mihi res petẽda eẽt contenderem. Braue enim est prudenti petere aliqd magnum ab eo de quo se bene meritũ putat ne id qõ petat exigere magis ꝙ rogare: z in mercedis potius ꝙ beneficij loco ꝓnumerare videat Et apud Therẽ. personis vilibus: qz seruis beneficioz inuisa est cõmemoratio: vti in andria. Sosia ad symonẽ contendit in hec verba. Nã istec cõmemoratio quasi exprobratio est imemoris beneficij Idem agit parmeno seruus ad chereã i eunucho zc. Nũ ab ignotis quid petamus: ita: que cõmunia leuissima puta amorez: z bis similia. Itaqz nostram cum suoz laude obiciamus seruitutem: eosqz magnifice cõmendemus nostrã z psonã z merita extenuãdo: cetera pendent ex scribentis industria: nã apud ignotos vtiqz captanda est beniuolẽtia: z a nostra psona z ab rebus quas petimus z ab ipsis ad quos scribimus zc.

Exemplum

Wenceslaus Brack. Johãni lantz viro spectato z in hoffen prepositio. S.p. dicit Optime vir non possũ mei in te amoris ferre silencium nam quocunqz versor: quicquid dicit tu absens magnã sermonis partẽ nobis ostituis: presertim si virum cogi

temus qualem natura ꝑdu
cere potuisset meliorē quis
erit: credis num quempiam
te qui preibit. Si reuoluēde
sint tue dotes: illud egregiū
humanoꝝ actuū fulcimen=
tum eloquentiā puta habes
ita ornatā vt non paruo di=
cere possum te tulionis cre
uisse ab exuuiis. Adde hu=
manitatem qua te ita oībus
geris vt nisu doctus quis fu
erit: ꝓspicere non posse quē
tibi in eximium ceteris ꝓ
ponerē. Ego ita tacitus dū
tibi coram sum tuam perso
personam: tuos mores affa
bilitatem ⁊ cum legalitatē
video tuaꝝ debere admirari
ingenij promptitudinē: exco
gitationes denīq dū suades
quasi ludens in medīū quid
bene actitandū sit consulis.
Perinde tuus wenceslaus
te velis nolisue sibi delegit.
cui sua cōferat: deq tuis so
lide gaudeat. cum ipsum q̄
rogo habeas cōmendatum
Sinas humanissime iohan
nes fautor ⁊ preceptor meū
tibi amoreꝝ edicere. Edictū
extima an aliū inuenies ne
minē tamen aç me fidelioꝝ
credito: vtinaꝝ inter paucos
is essē quā malles singulis
cariorēz. Vale me tuū esse
vnice credas.

Petitio ad

amicū ꝓ studij emolimento
Wenceslaus Brack. suo io
hāni. S. p. di. Posteaq̄ de
me ad te delata ē fama mei
id esse veluti est deliberati
animi studij ꝓ fomēto pe
tere italiam: ireq̄ bononiaꝝ
versus. Et quare tamdiu ꝓ
rogem num admiratione te
neare. Non enī mi iohānes
vt velimus possimus: meū
velle ad hec prosquendo pa
ratissimum esset. Sed quid
obstet ne fiat. noscis equidē
meos sine frugi labores cū
pauperum sim scolarum: ne
mihi gloriar diligēs quoad
possū eque fidelis eruditor
adde compatiens: cogo de=
niq̄ qui mihi vile persoluat
precium neminem. Credo
quidem egregie ad labores
me tanq̄ asinum molendi=
narium ad saccū natuꝝ esse.
Et cū diu in his versor: cor
pus macero: ingenium con
fundo: memoriam obtundo

Ecce qualis recompensa: z quid multa: nemo ibit quesitum studia ere destitutus: z copiis inops nisi maius calamitatis esset onus subiēs deqz me similis est piectura Qui vix aut nunq̄ pedē ex meis propriis emonebo laboribus: sed ausculta paucis Sunt enim mediocres mihi sumptus non tamē ad id sufficientes quibus paululum addi posset: ne iamdudum effectatū studium deserere. Ego quicūqz is foret deponerem in pignus me meaqz te implorare timeo: egreferres forte z presumptuosum me extimares: a quo nil meruerim ita audaciter petere ita est: sed si nulla tibi de me iactura esset: z ego i vltimā senectam perductus: ppetuo tibi darer obsequēs: z vt ita dicam obligatus. Facerem profecto mi iohānes qui adiutus ex te paulisper: viua voce personarem te vnum: cuius ope meum studium z honores consecutus essem. Laude te duplatū recepturū z id famari: cetera pene innumera cū laude tibi cumulatissime puenire. Vale me tibi cōmenda.

Petrio filio

ad patrez p studij suffragio Venceslaus Brack: martino Brack suo genitori. S. p.d. Dilectissime pat a primeuo flore tuis quicqd iusseras obediui preceptis: volebas enim me semper diligentissime phie incumbere z id eo feceras quo minus tuis fortunis proles plures enutrire sufficeres. Dare inquam z recte tecum hoc constituisti. Ego vero cum mentem ceperam acrius ac solitus fui operā studio atqz bonis artibus adieci. Vicit enī improbus omnia labor: teste Marone: z duris in rebus vrgēs egestas ne tibi pudori z dedecus futurum a quibuslibet obicerer. pegi inibi quo a te missus eram: donec altioribus intendere: ne diu in his riuolis fruſtra essem piscaturus ratio persuasisset Itaqz venit in aim te implorare paterna esses manu adiutor: imo mee hereditatis porciunculam quā

mihi velis ex te spectare: modo ob studij elargire incrementum & velles & sponte offerres. Credo mihi hercule: tibi & nostris ex meo studio honoris accedere ꝙplurimum. Quia tuipse ex me ab infantia id sperabas. Cuius nomen ne obfuscetur: rogo meo neglectu haut sinas degenerare. Vale atq; ite& vale. Tuum filiolum wenceslaum quem delegisti ita ames: ne tua parcitas eius studium vincat.

Petitio filij

ad matrem: vt pro filio aput patrem intercedat.

Bencelaus Brack Cecilie matri sue. S.p.d. Benignissimus est maternus cum affectus: tum amor: mansuetissima genitrix que me in hanc lucem eduxisti: & doloribus & laboribus finem velis pio optatu mecum qui tum coroculum & animula suã deducere poteris enim tua suauitate & mulieribus allicere illecebres: meum durum patrem nil tibi recusantem. mihi & meo studio esse emolimento. quibus id agas sua sibus non te admonere opus est. Tu mei patris tullius es funde mellica oracula ꝑces. vt soles efficacissimas. Sis venus: me eneam tibi commenda: patrem meum vulcanũ demulceas. Neq; quo usq; votis obsequet extra tuos sinas venire amplexus. Pande cetera passos & fluuos capillos: cãdida brachia mitte eloquium: funde mulieres similia flenti. ve voce precatus. Quis enim vnq; negauit mulieri quidq; blanditer poscenti & preserti dum filius assit in medium obiciendus. Quare in te vnica situm est. me quod duduz postulantibus optatu scriptis consequi. Vale ite& vale Iusta me petenti exhibeas rogo Paternis affectibus plenam. Raptis &c.

Petimus famulatum

quemcũq; aut prouisoriam aut adiutoriam &c. hoc modo & primum pluraliter

S.p.d.Spectabilis vir. Ad me vera venit assertione ve stras scolas vosq; prouisoris angi defectu. Nolui quemq; inuitu mei de re hac ad vos scriptis occupatum iri Sed ipsecgo meme bis litteris so lus presto facio. Cum nihil q̄m quod eque vos deceat: ac mihi honestum sit peto. Ita petat vos vtriusq; com moditas quam nisi in vestris rebus fideliter z ꝓposse me crederitis impleturum. Nol lem tam audaci calamo bis ad vestram venerabilitatem parasse. Valete.

Ad idez singulariter

S.p.d. Nō possunt optime vir quiq; ad me veniunt te vt meritus es sufficient cō mendare. Nam alterum qō aiunt verbum de tuis é mo ribus z disciplinarum laude quo fit: vt ipse testis es quos q; virtute fultos admiraris: neoum amare. Imo obseq; par in te mea est cogitatio. q̄m ne frustra cepisse z ō te habere velis. Me tuuz cō stitue famulum polliceoz mi bi commissis summa opera z animaduersione pro viri bus eniti: z ita ne quidq; ex me improperij te contingat Vale.

Primum hoc genus peti tionis cuius iaz puerilis po suimus exempla vocat sim plex. z qz ꝓ nostra est pso Aliud est quod ad eum ad quez scribimus fit: si eius cā quidquid petimus: vocatur itaq; exhortatio. In q̄ nar rabimus primo q̄ beniuolē tia que nobis cū his ad quos scribimus est mouemur hoc vel hoc ad se scripturos. Et nisi que monemus fecerit in cōmoda ꝓferamus que ex non faciunda re emergent. Et si qō cuz adhortamur fe cerit que deinceps ꝓmoda ꝓsequat Concludemus tan dem breuiter q; non nostra sz sua indicat salute z bone state victus que ex eo fieri velimus obtemperando.

Exemplum

Wenceslaus Wrack suo ie ronimo de Croario comiti palantino. S.p.d. Magna mihi de te spes iniecta erat.

cuz te puerilibus.studijs tue
infantie aptissimis domi me
cū educaui.ita cursum tuo p
strinxeras ingenio:iocularit
multa excerpendo:z in hoc
veluti ludens:ceteros p̄ce-
tes:etiā non dure ceruice na
tos:ingenij acrimoniā lōge
preibas ego tū mihi p̄sagie
bā intraqz aīm dixi o pulcer
rie Jero.bonis natus es au
spicijs numiſ aliquo dotatus
munere:quo ingenio euor o
ctor:admirabiles inuentōes
preceps vt nil restaret ad sū
mā tibi addi quo pfectōr na
sci potuisses.mitis aio face-
tus z comis sm̄ōe: maturo
gestu dū puer vixti.ita virili
bus te ꝺitōibus gerebaſ vt
pleriqz te iuuenē bāt z vix nre
p̄ie portabāt:in quo bonoz
tutela:maloruz ẏga:pollicie
socratice starent tenacula te
vnū fore:Sz nescio quid me
penes insonuit z pfecto tri-
ste cepi nūciū vereor z dice
re nolo.cū ipse iā vir factus
z studio papiensi doctissioz
spectaculo z ludis datus ale
is z meretricū palestre te fre
quenter exhibes.o dedecus i
gēs z tue genelogie i famia
non pua.ex puero egregio
factus es mihi z tuis ludibri
o:vt q̄ de te siniſtri rumores
habent nō vacat locus:vbi
non admodū p̄clamarere.
Puduit me audire: abij:z
te ex corde moneo.siqō mea
vota efficere valent te p̄sti-
tuas in priscū it: ẏtutis arre
pturus premia:paululū ob-
erraſti:placuit semel cadere
cū nemo ab ea culpa tutus
é diu ẏo p̄sistere z i luto sce
lez volutari:hoc vicio dat
hoc te nobile ignobilitat. et
tuos molestat tū socios tum
amicos:z tibi desidiosi nois:z
dū ducius p̄sequerere igna
ui appellatōez daret Quare
ne velis nos p̄sus tue p̄ie
z optie de te estimatōis spo
liari resipiscas.Et quidquid
actum sit.quia forte sermōi-
bus vulgi auctuz est.ego cū
omnibus tuis per bonam ī
lationem z tui p̄mendatōez
vti soleo palleabo.Vale.

Aliud exem.

Wenceslaus brack suo bene
mito.S.p.d. Jucundissime
benemite: cū multa mecū p
pēdo ō te icidit cogitatō q̄le

hactenus vitam omni liber
tate plenam duxeris: hoc tue
adolescentie pretextu placi=
tum erat. Jam vero qz ado
leuisti viuendi modus alius
poscitur: depositisti iuuentaz
conuiuis sub tutore. Tu ti=
bi z tutor z curator es. Nū
ista virum profitent: depone
inquam puericie blandimen
ta z que adultoz sunt capta
Non tam libere vagando:
yimmo animum tuum: cuiꝯ
studio adiunge. Et illud qđ
cunqz fuerit vtilitatis z ho=
nestatis tibiqz deceat elige:
Non sumus vt credis nati
ad ocia. Neqz tue facultates
virum volunt nihil agentez
quas nisi aliquo anxeris vix
te ad tempus etiaz alere suf
ficient. Quare tue future se
necte: ne quid inopie patiaṫ:
bene consulueris: si te mea
scripta admonebunt. Uides
enim hodie multo senes oli
rrefrenatos adolescentes ō
liros: decrepitos z paupereſ
ex amplissimo patrimonio
rei familiaris neglectu men
dicitus omnium in se tuenci
um irrisione vicatim deam=
bulare. Nos pone in memo
riam. Quibus tue fortune
nequaꝯ veniss̄ent comperā
do. Esto qꝫ vxor tibi danda
venit: succedunt proles: vbi
te modo: illic posthac vxorē
liberos z magnam familiaz
enutrices. Sis rogo inꝯ pre
clari facinoris z inceptor et
perfector. Neqz ad te egrese
ras ita patenter vti mea me
iubet caritas hec scripta per
ferre. Uale: amor in te me=
us nequit ad tua silere ocia.
Jterum vale. Et vt qnid be
ne agas non diu delibare

Est tercius petitionis mo=
dus scz p alio veluti cū ami
cum amico: aut filium patri
cōmendamus ꝛc.

De amico exemplum.

Wenceslaus Brack Hein
rico Fischer spectato iurisco
sulto Canonico sancti iobā
nis in Olstantia. S.p.d. Hu=
manissime heinrice: meā in
te Olidentiam quam cepi ex
eo quo te die noui: sp illesaz
inuenio. Tibi nil ac laboris
allaturam: nam nunqꝯ ad te
pergo quin p̄siluz z auxiliū

postulem. Ita te obseruo vt nisi in maximis gerendis: tecum quid mihi actitandum sit diffunio. Esset quidem satis oneros̄um: si tua humanitas & amor nō vincerent omnem quez ex tuo wenceslao concipis laborem. me ita importunis ad te declinare casibus. Sed audi optime fautor & preceptor: alia res agitur: puta nostri ioannis beler̄ crescit tibi noua occupatio consulendi vis a te. quia bene nosti sciscz egregie i rebus gerendis consulere queritur. Et p̄o se ita libēs eris quo eum meo amori nō minorem exhumabis. facile tua ope adiutus tibi debebit: nedum immortales grates ager. Vale.

Pro filio apud inclementem patrem.

Wenceslaus Brack Suo wernero wyrster. S.p.dicit Pridie vt fit meiqz moris est: cena exacta in ponte captare bona aure spiramina: & amnem defluum: vt lubet ameniter intueri: offendi casu tuum filium: quez ex tua facie: veluti cere sigillum impressum: admirabar. nihilo tibi similius vnq̄ vidisse. qō tamen perraruz est: licz hoc brutis concessum est: hominem tamen natura nūq̄ aut rarissime homini p̄ducit similem. Ego cum eo veni in sermonem & multa interloquenduz sibi obieci. & in pueriles meapte argumentatōnes veluti secum ludens induxi. Cuius arguciem ita ī genue excepit & paratissimo ꝓtudit animo queqz obiecta Erat enim eo audatior quo meum in te callebat amorez magis atqz magis valere: tādem ne vacuus ad te repedaret non rogatus: hec sibi dedi. Quibus te infino amore obsecro velis huic optimo adolescentulo tuo filiolo: ne tui solum in vultu gerat speciem adiumento esse. Possis enim paucis efficere quo multis nostri seculi hoibus doctior euadat. Erit enim tibi glorie talem genuisse natum qui per omnia & corpe & ingenio: tum moribus patrem equipararet. Vale.

Folium aliud in simi

li genere

Benceslaus Brack Joan ni sattler arcium z sacroz canonum doctori viro pri mario Canonico cathedra lis ecclesie constan. S.p.d. Celeberrime vir ad te rela tum est. nescio quoz um mé dis tuum nepotem Jeroni mum de Croario minus ac sperasses litteris papie ope ram impendere. Ego idem aliquanto dolés grauius q̄ cetera contrectaui: acquies cere non desij q̄m quid veri tati osonaret exploratuz ha berem modo hunc cras reli quum. Ita fit me neminem ex magonibus nostris qui bus in mediolanum iter est preterisse: quem non multo occuparem ymone: demum quéqz seorsum inquirés om nes pares laudatores nostri ieronimi reperi. Ego istius minime tāq̄ popularibus ru moribus incredulus: plenaz fidem adhibui. Adqz doctos eodé itinere, pfectos me con uerto. Quid opus est mul tis viua voce: maturilqz sen tentijs omnes concedunt: ie ronimum nr̄m omni studio impensum eximie pluribus almanis: z q̄si omnibus mō papie morantibus doctōrez Ego hac impulsus fama vo lui te cerciorem esse vt quez in eum concepisses stoma chum deponeres. Mihi in q̄ crede qui ad te appollinis oraculo: istac de re vates lō ge sim verior. Et te bis cru ciatibus eximas quibus et ego inuolutus dudum mihi meū quez sancte diligo Je ronimū reconciliaui. Ampli us qui in tuis pitissimis es: z faciundis prudentissimus suppzimi noli vere virtutis obtrectatoribus: z ob bene facta laudé Jeronimi minu entibus: quouis pacto aurē solum tāq̄ iutili prebere vé to. Vale vir egregie.

est aliud ge

nus epistolare osolatoziu videlicz quo vtimur ad eos quos si non possumus recō cilio tamen iuuamus. z hoc genere opus esse bis quos aliquis casus importunus: polor ve oppzessit. vt ō moz

te filij vxoris aut mariti de carcere naufragio: ō morbo proprio: z sic de singulis: Eius causa est lenire merorem Nam magnam partez morbi tollit: qui amico tristi bene consulit: Hoc primū cuz amice eius casum quez passus sit non paz nos egrelaturos ostendemus. Et nos toti potentatui fortune subiectos: idē pati. Forte q deus voluit z nulla causa potuit aliter fieri quo minus pateremur Demostremus enī hoc ex similibus z alioz fortunis: ymmo plurimoz exēplis: Facilime tandem quin cemus hoc potius: deo actore factum. Et quem cuentū fugere nequimus patientissime sufferamus.

Exemplum

Benceslaus Brack martino greylich in balneis superioribus suo optimo. S.p.d. Unice martine quē ex multis mihi delegi fautorem z amicum virumqz inueni talez. Cuius ego si quid te dolozis ambiret amaro oppozrarez corde. Euenit vtiqz te nostrum caspar vtrorumqz z tuum verum z meū optone filiolum: videre in hac vita vixisse postremū. Nū tali infantie qui te oīno ꝓfitebat plurimum odolendum esset Et eo amplius quo tuus in hac luce esset vnicus: quem tua prędia cū multa ꝑple dō micellū bene enutriuissent. nolo dicere quo casu z quo autore deus i his culpari mīme pōt. q nūq venit culpandus sz bene misericordit implorandus aiaz puerilē effudit. Egregius puer te patre dignus ꝑ quo me lacrimas non te pautiozes effudisse. certum est. Nam nobis ambobus iacturam factā: multaqz surrepta solacia cū vita abierunt in auras tenues. sz ba quid his opus ē volui enī te consolari: longe tamē mestior. Fortasse ipse venirem a te fletibus prohibendus. sz ne hunc calamum ad te nequiquam institutum credas Rogo te mi interne martic: qntum ipse possis: fatis permittas. potes enī tibi sufficē z his iperare casibus cū sis vir multaz peritia exptissimus

prudens z animosus. Juue nis aduc: ex tua roges deuz honestissima muliere atqz mansuetissima: veluti ex pu erili z tibi deamata pueros dare q̄ multos: z q̄ i nostro Caspar factum sit: nos om nes idem manere. Abijt enī velut florens rosa: innocens immaculatus: candida veste stans aput agnum iesum: p te irrefragabiles preces fun dens. Qz si recte singula me tire atqz perpendere velis: pulcrum foret in celis tibi p̄ uium habere. Forte diuciuſ viuendo ad vicia proximuz iter deriuasset: licet boc nun q̄ rati essemus. Tamen ex pluribus optimis pueris et patribus prestantissimis p genitis vidimus nescio qua les sic ad internitionem pn tum excreuisse pcessu tpis: dum nimia patrum z quoz intererat indulgentia eos e ducaret. Hoc tamē certo iu dicio in nostro celicola Caſ pariolo nequaq̄ timendum erat. Aliud tamen preterea: quod nunq̄ deuz liberius vi disset te quietum z sine anxi etate fuisset: puta minus a mor z ingēs cura: z ea que nostri pueri nobis ignoran tibus dementer inceptant: iā crus fregitur: modo ad mor tem logam: aut ad aliquid si mile. fortuna pueros perdu cit quos ita videre doloribus quottidianis affectos: in pa ternis laribus indies agoni sare: quid aliud est q̄ nos oī hora cencies malle cum eis mori. Hec ago mi cordialiſ sime martine: non tue prudē tie diffidens. Cum in alienis periculis z maxime in belli cis bene consulis z animuz geris omni aduersitate supi orem. In presenti casu non minus q̄ in ceteris te osten tas. Et ad tempus tristiciaz quam concepisti animo ex cucies. Idqz facilitando deo minime contrarius eris: qui nostruz Caspar sibi acciuit: quo semper atqz semper cū pijs animabus famulo frui vult perpetuo. Et quem tibi concessit non dedit reuoca uit. Alios pueros per suam clementiam potest z vult ti bi Ut sint oblectamento da re q̄ plures. Vale. Bene z deus felix.

Aliud exemplum

Uenceslaus brack. Cristofero pfluoger priori in wettingen viro omnium terrigenarū sibi electissimo. S.p.d Non me optime cristofere suspiria z anheli tractus tui priori spirare permiserunt pectore ab eo die quo primuz te dolere ceperam velut aie mee dimidium aut depressū ab esse sensi: presertim dum recolo amabilissimam consuetudinem qua alternatim nos colimus. O q̄ amaruz esset me his tēporibus sine te superstitez dari: cum quo iam pene salis pedi moduz: inqz te nil mihi dissentiens: vnq̄ notarim. Ab mi cristofere velles mūquid me post hac sine te posse viuere: nō pfecto nisi idem foret inuitū superesse. Ego fatales pcas mitescam ne antropos in te seuiat obsecrabo: q̄ si neq̄o me tecuz internecat. Dulce est tecuz mori: cum dulcius fuit viuere z conuersari: sed dum hec rigantibus scribo oculis: venit vnus ex nostris a quo vsqz ad lassitudinem queritaui: tuam infirmitatez nō esse ad morte. Resumpsi animum teqz rogatū velim velut alia z sancte sic cetera soles sufferas: nā te patiente z perfectū professus es: q̄re z obedientez deo esse velis: Qui te horati exactis nate metis sanitati priscine restituet. Adde q̄ superior in te homo puta immortalis animus valet rectus z iustus: i quo mea cumulaui que cōgessi seruimiam in neminez Uale: me paucis diebus te inuisere credas. Ziterū vale cras pedibus sanus deo volente gressus instaurabis

Aliud ad eū qui spoliatus est

Uenceslaus Brack. Suo martino greulich. S.p.dicit Tuus casus quem in te seuiens fortuna cōstituit mihi dolet admoduz vnuz tamen gaudio bene tecum actum: puta non in homicidas: sed in spoliatores te cecidisse. tū ego vsqz in morte fleuissem Sed q̄ spiritum geris adeo nobilez vt nata sit formatus

ad omnem fortune volubili
tatez patientissimus. Ita ꝙ
te non quid faciendum esset
sit admonere opus: poteris
enī tibi suadere: hec quibus
es forte ex manibus alicuius
feneratoris in tuas manus
peruenisse: ne tamen cetera
que domi iusto possides ty
tulo his coinq̄nares. Erede
mihi amplius nil tale te pas
surum: cum a te satis fortūe
ludimentis decimatum est.
Resice inquaz lapsus casus
z ruinas resarci. Habes ad
huc deo z fortuna auctori-
bus multa: z in decuplo a-
missis maiora vt tibi potius
regratiandum sit diis ita be
nigniter tecuz egisse: ne vsqz
dolens proteruam in te do-
minaz excitabis que tibi tot
fortuitos prouentus z pua-
gationes concessit semel dū
taxat irata preter tuaz se ex
bibuit spem quaz patere ne
lemineis ipsa vt solet fortūa
totis auersa fauoribus into
lerabilia qd deus prohibeat
z maloꝝ in te struem con-
gerat. Vale

Aliud genus epistolare mā
datoꝝium vocamus: in quo
supior inferiori primū possi
bilia: secundo que cōmoda
sunt z honesta mādat. neqz
insueta q̄ grauant z magis
offendunt. in hoc narratioez
esse perꝑ necessarium

Exemplum

Sixtus seruus seruoꝝ om-
nibus christifidelibus cuius
vicariatu in terris, gerimus:
licet indigne. Salutez z apo
stolicaz benedictionē. Egre
fert sacrosancta sedes apo-
stolica nōnullos filios se ne
gare. Qui licet christi san-
guine redempti: z eiusdem
fonte sacratissimo loti: ma-
nuū tamen non timent: vah
ꝙ pessime z heretice veluti
noui crucifixores in suos vi
ctos cum armis extendere:
qui federe cum teucro inito
seuius gladium in nos: quā
turcus acuunt oppugnant:
morte z minitando z christi
fidelibus inferendo. Quos
manifesto nomine venetos
appellamus. quare a nobis
plerūqz admoniti semper in
tali manserunt inobedientia
vsqz modo: ita ꝙ eos denun
ciamus maledictos z excō

municatos: membra ecclesie scandolosa potiusq; dicente veritate abicienda. Sic eos abiectos manibus secularibus damus penitus coercendos quoadusq; resipuerint: de perpetratis cū contritiōe veniam veniant recepturi. Datum Rome sub annulo piscatoris &c.

aliud exēplū

Fridericus romanor imperator semp augustus. Suis electoribus. S.p.dic. Ledimur serenissimi principes nō pua offensiōe quā a multis annis patimur: & inq in nos vngarus iamdudum armis cōtendit. Cui a nobis nil iurie illatum est nisi quia de menter suum velle sibi litis ratione statuit. in quo nobis magnaz nostri regni & prīe hereditatis quocunq; potuit & placitū fuit parte abstulit croaciam & stiriaz: & nō bis ptētus austriā velut grauis debachator igne & ferro vastauit. ita velut rugiens leo in nrm sitiendo sanguinem: nos in eo ope qō struximus nouo castro acrit debellare instaurauit. Nō enī minuit nrm regnum tantū quantuz ipsa impialis maiestas: cui nemo defensor nemo sui iniurie propulsator est. Vos hoc spectat vlcisci gladio q̄ me vnanimi voto huic sacro imperio & pallacio preesse voluistis. Itaq; electuz ac patrem patrie defendere tueri & fouere vos iusta postulat ratio. Ne pertinax vngarus sue presumptioni aliquod maius addat: sed per vos punitus sue supbie itra suos modu statuat: nil tale posthac quo penitēduz ei sit factus. datū ex nouo castro

Sunt etiaz

epistole quedam gratiarum relatorie

Agimus enim gras verbis
Habemus gratias in anio.
Referimus gratias in ope.
Quicqd hoc sit ppterea dr
Cū in nos bnficia facta sint voce affectu & ipsa re memores nos ostendemus. nā qui cepit non is qui cōtulit: teste Seneca ad eburcium: beneficiū agere bne & referre debet grates gratiasue

Sumus enim adiuti verbis quod licet parum censatur: tamen pro loco ⁊ tpe verba magnatum magnipendunt Affectu promouemur cum animo ⁊ volūtate nobis qs cum re nequit adiumēto est Re nobis auxiliabitur cum pecunia: aut quicquid huic simile nostre suffragabitur indigentie.

Habet enim hic locus inter putatiuos amicos suspitiōz. in vera enī amicicia nil tale inest. Buz sic agimus grās mediocribus paucis ⁊ efficacibus vēbis: nos ad paria aut maiora obligemus. Me in faciem benefacientis etiā ex corde multa ꝓlocuti gnatonem parasitum ve credat nos imitari. Si rusticus sit: opinet sibi strui insidias velut illud Cremetis in eunucho. Qui blandimenta sibi pari putabat insidias. Cautela certissima ē hec vt magnis laudibus ⁊ patissimo animo: bona in nos collata magnificemus: ⁊ egregie eferamus apud amicos quibus is qui in nos benefecit: ꝓfuctudine aut amicicia iunctus est. Ita cū aliena voce duplatū sibi fama credit redi. Cum nō velut furta: sua apud nos delitcāt beneficia: sed luce meridiana clariora fieri videt preconio.

Exemplum

Uenceslaus Brack. Suo cristofero pfluoger priori in wettingen. S.p.d. Tanta in me tua sunt ⁊ fuerunt beneficia optime cristofere ꝙ cū multa ratione numerum acceptorum recensere nequeo neque recentia: sed a multis annis in me cumulata celebrasti: pro quibus sum ego tuum pignus in me capitale exigas. Nolo inire calculuz nisi animū velis ex me gratissimum erit ꝓfecto pluſq̄ nihil quo gratiaſ tibi referre possum. Vale: tuuz quotus quotus sum creditum sum. Raptis ⁊c.

aliud simile

Uenceslaus Brack. Johānni lantz preposito in hoffen. S.p.d. Quāq̄ silco optime vir ⁊ apud te non velis: ex

me benefacta in me tua audire In hoc magnani vtere viribus: ego idem ago dum nõ accelero sed diucius mecum seruo quod in me peregisti: tacendo nãq; volo me tibi semper constituere gratissimũ. Scis enim cum aliquanto ingratum & pusillanimem qui cito reddit beneficium. Cum diu retinendo diu se velut obnoxiũ & gratũ videri. Ego vero cuius fortune ad tuam estimationem nulle: ad meam autem satis perexiles sunt: nõ contendo meis facultatibus equipare recompensaz: sed immortali animo tibi consequi: & perpetuo inseruire: vt eo animo quo me tuis demollitus sis: simul ac muneribus: & pio affatu adornasti dicere: & tecum laude apud quosq; nostos gloriosissime efferre. vale raptissime ex constantia.

Pro cenobitis in conuiuiis & dedicationibus suis ad doctos sic gratie aguntur

Celebres spectabilesq; viri &c. Gratias agimus deo et vobis immortales qui vestra presentia nostra decorastis festa. Rogamus inquã vos istac refectione gratos esse: que ex vestra largitate in nostras manus deuenit. Nam aliud quo vos reficeremus: nihil est nobis nisi per vos datum sit. quibus nos & nostros fratres cõmendamus pro vobis deo omnium largitore semper atq; semper supplicaturi

Aliud ad idem

Egregij viri &c. Hoc tenuissimo victo refecti quantuz possumus grati esse rogamus velitis. Scimus enĩ id vestre prudentie non animo fuisse: nos preterea solum inuisere: & nostros animos p vobis seruiles deo cunctipotenti supplicaturos ꝓstituere

Aliud ad idem

Mescio reuerendi patres et domini cum ipse animo reuoluo: quas gratias vobis agam qui a vobis cum vos inuitamus cibamur. Nã oia

Folium

nostra ex vestris laribus in elemosinas nras porrigitis. Itaqz nil nrm erat q̄ peluī munda aq̄ vestris manibus porrigere. Dō neqz alexander ille magnus totius asie domitor spreuit cū inter venatum in casulaz: z paupis tugurīū ītinere sessus declinasset: huius instar vos nobiscum facticate a deo gloriosō recepturi mercedem.

In primicias

ad clericos agimus gratias Viri quarūcunqz dignitatū preferēdi qui in hoc felici cōcessu nouū tyronem z hunc christi militez. N. vestra presentia nedum munusculis z oblatōibus: sed fauore ītimo pdecorastis: vobis agimus eas q̄s possumus grās. Beinceps nos nostraqz ad vīa beneplacita sp patissimos.

Familiarissima

epistola de felici economia prepositi in hoffen

Wenceslaus Brack. Johānī lantz preposito in hoffen: suo fauorabilissimo et pie domino obseruando. S.p.d

cuj

Cū oīm mortaliūz obseruc mores z vitam: inuenio p fecto ac te neminē hac luc beatiorez. Viuis enī nihil deficiens quietissime. Add cetera: nullum est celum q tibi tps nō volupe ꝓmittat Vis nū me recensere libea ue audire: economie tue a nales hystorias. Nullo cle mento inficeris. Terra fec dissima z ferax: putei sua uissimi clari z leues sereni ssimus est aer. Et tua regi est mansio prepositura. St structa ī colliculi cliuo vt s vna pte vinetis ī valli mor molliter declinātibus cinga aliud latus palus deflua ir rigat tranādo Spirant inib aure ad sanitatē promptam semper nouus est flatus: illic boreas alibi auster certātes ludunt. Tu medius resides ad oēm plagam aula edita: nocuis fenestras claudis ve luti inimicis foris stantibus Salubribus vero spiraminibus admodum fauētibus viteqz nre amicissimis cuncta reseras qui suo flatu te vsqz ad cordis yma replent inspiratione quis meliorem

in paradiso ventis credit vi gorem dari. Aliū nostri the ologi qui tuum quez locum z situm incolis ignorant hoc nil melius inueniri nequaq̃ mecum sentiunt. Venit ver tepida nocte sibilant zephiri deguttat ros: tellus fatiscen do:gramen cuaporat vt vix pedez foris curiam mitteres cuius gressus gramineo ta ctu non mollior foret. Agit lucifer q̃p̃rimum nuncia au rora diem almum. Exper recta familia officiis ordina tim distributis lete incumbit Bucitur in succiduum qua driga nemus vt desecta foco ligna conuehat. Alia se pro mit porta:ruricola aduc me dius dormiens aratro verso vomeri adherens aratorio boui vt pedem eliciat celeri orem:rusticale precinnit car men hoc more insueto luby luby luby besch besch botta botta stā sta. Jam bouez in clamat byntzy rotzy breunly hey hey quo tollerat laborez ardentius. Jta totā deerrat tesq̃ z nulla qes nisi i aruū deducitur: fit deniqz satinus ager dum prius comes gle bas contuderit: z rastro sin gula subacta delitescāt. Alius debinc familie ordo longissi mus officia cōmutat: is in pratum riuū producit: is sepez efficit: tercius tuciū canapo ne morsibus auicularū subi ciatur facit. Quid demū vi nitor falce cingulo dorsum ne xa: ligonez in humerū erigit in vineta velut in choream affectuose gradit. instaurat examē modo bos ramulos auellit: z quicquid nocuum est deputat felices inserit: ba chum vocat z qué nasci ex ligno cui oparius datus est credit: eundē cātibus placat z extremos antes tubali vo ce yo yo gumphos irresolu biles ad aerem iacit liquidū Interea bubulcus non suis obliuiscit: armentario grege instituto sacculo heri noctis viatico veluti referto: dici mox crastini memor capto pedo z cane molloso arma tus gramineuz ptendit in cā pū: mugiūt z mugiēdo alt nati velut ira se quodā ami cicie vinculo affecte pascue amore psonāt puij sūt altis cornibus tāq̃ reges vacca

mariti:venit ī ꝑta. mox opi
lio alto vocatus ab sono mo
le pecus cū barbato grege
insaltus excludit:z fistula pa
nica panem cantat:deumq;
ipsū cū fauno salutat. Ecce
q; matutini actus famulli
nondum phebus liquet oc
eanum patrem:neq; aureo
vectus curru titoni preterit
cubile:dum se roseo sic agit
ore auroza: die nunciat tpis
vates:gallus puta cucurrire
non cessat: z anser fidus vt
olim ī excubiis peruigil tar
peyas arces: z romanū ca
pitolium fossatim pergiras:
diem venisse clangit grūnit
suillus: siliqs in victū poscit
matutinū. Stat residua itra
domum:mercenaria familia
ad faciundum:cōmissi opis
paratissima:purgat curiam
spargit gallinis:coquina cū
foco apparatur: singula in
suos redigunt actus. Dum
hec fiunt clamitat mergi: te
trinunt anates:ardee z reliq
aues paludis hospites:diem
quez tremula luce agnoscūt
venisse vociferant:z plausu
alarum velut presentissimū
numē profitent. Sit nauticū
celeuma:ambulatur birem
bus hi sursum illi deorsun
cursus dirigunt:bis ad con
stantiam illis ad lindau:ite
est propositū:omnes tamen
bi ad tuam ripam:aut part
ab ea nando viam capiunt
Interea vibrata solis luce
z radiis per cancellos diem
ad fore intra tuum cubile
dunt. Tu vero vt soles na
turali exacto sopore extēsis
mēbris aromatico cubili pe
dem elicis. Inq; pria verba
resonans:deo dicatas horas
deuote z magna aīaduersi
one psoluis dicēdo. et mane
domine oratio mea pueniat
te:te tē Itaq; facis vt dum
cū delectatione deo inservis
cuncta tibi vt velis obsequā
tur. Finitis sacris colloquiis
ad sacrificiū capellanus tibi
presto est:missarū fiunt solē
nia. Subit hoc pcedit apto
celo ignituomus sol. Com
pletis diuinis aut in curiam
datas ab aula despectus:aut
motibus cōpositis plustras
vbi omnia q domi sūt:imo
bruta altilia venanci presenti
canes:natali quodā instictu
te dominum si non reuerent

agnoscunt tamen. hoc fit dñi singula alloquere & pascere iubes: accurrũt ptelligeri pauones: pulli. columbe: turdi: & turtures: quibus tua manũ dominico spiritu tuo adportante spargis eruos & vicia: Ah q̃m te videre cuperem: num voce consonans vernacula: bytli: bytli: bytli. Gracillant galline non sine fructu nidos ad tuam vocem cuolant. Fit sociale prandium a te pabulata altilia: te pascũt: iam elixi iam frixi pulli quorumlibet altilium culine subiciuntur. Sic aspectu auidissimo rapere cuz tuis pennatis veluti ad esum seruiens astare videaris. Itur i edes & in menibus veliuolum lacum: vitrea vnda perspicuũ licet contueri. Num viuario omnium generum piscium incluso pallacio tuo alluente immissis cibas panibus: hoc tuum & magna tum non seruile est opus. quia nisi te voluptas & harum reruz luxuria traberet aliquo tempore bis te eximeres quemadmodum non nisi semel septimatim ex ocio modo iamiam relato te oblectas Demum nidet aula: fit intra pallacia strepitus sternuntur tabule: epulum affertur regium. circumstant te vnice intuentuz turme. Tu vero nisi raro sine compare solus prandio i cumbis. Interqz prãdendũ neminem piget famulari nedum assidere: venustissimis tuis ludibrijs susurris & gesticulatione aut morum venerabilium intuitu risibus & hilaritate compascuntur: aduertunt te omnes Forte tua mansuetudine quasi serio cũ te diligunt tum summe tibi obsequuntur. Extructis perfectisqz epulis Jocundo vultu pertractas singula. Ate aliquatenus motus intra menia agitur. Tandem qd̃ omnium & comodissimum Et natura sine humano labore delectabilius nihil produxit. aluearia & crates visitas. Illud inq̃ animal intra fauea regna sibi regez a natura datum nutrit & thimo redolentia florigero cãpo mella vncellis colligit pediculorum. Stant in portis siue gẽtis seniores regem & cerea regna.

aculeis vsq; in necem defen dentibus: ne ignaui fuci i se rapinaz faui decertant. Fit clamor: bombillant piter stri dent alis horrisono: terrent vespes: ne sua vicinius ade ant castra. Et si quid casu i tra gestum sit tanq; extra te cta silencio mortuo trahunt. cadauera Struit nagz rege presente faucum z admira bile opus cui fuluum quasi intignis mel suspendet. Et quantum ztate mediocres: tanto aptiores interioris ma chine seruicio operam impe dunt. Senes modo veterano rum z emeritorū vice bo stio se obfoluunt: foris excu bias: Et vt dixi munitionez obseruant. Abqz his que vo latui aptiores sunt z agilita te ac ztate valent sarcinulas excipiuut quas muratori bus z opificibus regijs sub ministrant. Hoc spectaculuz ita ferulde celebrant non p ua nature sagacitate. Et mi rum q; in tam liquido aere ad spacium satis magnū int strepitando floribus reditus domi noscant. quos instans nox melliolis pondiusculis veluti vinitores sarmentis o cretis domum ire iubz. Sa ctum hoc animal ioui melli ca nutrimenta z cereaz cere ri faces dedit. Nam platoni post diebus paucis quaz na sceret in os volando velut i aluear liquidum mel fudit: Ex quo diuum oraculo pla toni instillasse sapientiam: z altissimarum causarum sin ceram veritatem ob q̄m di uini nomine perpetuo cele braz. Istud hercule animal omnes nature ministri puta phisici: quos consueto appel lamus medicos: z medicine apparatores quos appote carios vulgus vocat diligūt z cunctis preferunt quod ni forent. paucis morbis hij me dicarentur ast alij sua prepa ramenta que conseruas va cant nequaq; sine huius aia lis munere quod est mel co seruarent. Hoc tu ludo opti me vir ad sacietatem visum reficis. Et nonnullus aures demulces: dum dumi reso nant acalantida: z cicadis ar busta: canit ad viam aquis conducta philomena: pisitat arundineo tumultu sturnu me

rule tordele ⁊ pene innume
rum auiuz illic frequens cō
cinnit agmen. Interea dies
labit: inqz vndas phebus di
rigit rotas. suadz vicina nox
felix pecus cum suis mgris
domuz repetere. Venit sub
ulcus complens carmen qō
mane psonabat caput mul
to flore redimitum. Incedit
opilio longo tractu bucaz ti
stula perflat. Jam tardante
que modo velut ennoycus
capre inspectat. quibus vbe
ra plena: lacteo liquore non
liberos sinunt capere: ⁊ ex
peditos gressus intemptare
Quem credis non iuuat ta
li frui fenore ⁊ aspectu. Nā
quos mane videres vacuos
greges: intra per diem mon
ticulos ⁊ tempe errātes: no
cte pabulo ⁊ lacte excipes
onustissimos. Preparant
septa: spumat mulctra pleno
qz proluit lacte. vescitur lon
gus famulantum ordo pin
guiori colustro premitur ca
seus: excutit segimen. Buz
qz omnium risu hec in tua
prepositura agunt. Stas tu
intra tue limen aule bec per
spectans: ita vt neminem nō
suo nomine diurno ex opere
domi redeuntem hillarit al
loquerere. Et perinde est qp
aput tam pium ⁊ tractabilē
virum qualis tu es nulla o
pera parcit: ⁊ quāto quisqz
a te micius ꝓpellat: sesc tan
to vult fidiozem esse: quare
tu ad lassitudinez familia so
lis estu ⁊ dici laboribus vs
qz ad vltimum spiritum de
fatigata: ex te sibi blandienti
resummit animum. Esto qp
bene meneas ⁊ condigna tri
buis premia tibi seruientibus
Cur nollent si quod absit tē
pus postularet tecum mori.
Abijt cena conuenit vteqz
sexus tue familie conferunt
de agendis quid crastinus si
bi velit dies architriclinum
consulunt. Sicqz mixtuz cui
qz suum prescribit opus. fit
sermo in multam noctē nar
rantur fabule: tractantur co
mica gesta: donec micantia
sidera oblatum suauiter ini
re ⁊ somnum rapere preci
piūt. Murmurat foris am
nis desuus reuoluit ripa: le
nes procellarum ludos quo
gracius ipse sopori indormi
as. Fit aura odorifera quaz

venti arboribus decutiunt ⁊ germine surrepto cubile decorant. Utque modo flore fructu autumnum remunerat. Adde hoc virgilianum. Strata iacent passim sua q̄q; sub arbore poma. Adest bachi munus ⁊ plenis spumat vindemia laboris. Decerpitur vua: calcatur pedibus: premitur prelo: coquit defraudatur. Inq; modos mille totidem transit formas. Sit tua cella vinaria ea plena. Intraq; vasa velut carceri traditurus irato murmure expuens ⁊ furorem quez concepit in nos: Toto anno transfert: vices hic pedibus quibus tangitur: rependit tubantibus gressibus: ⁊ duz ventre explet caput ⁊ pedes dubijs nō se potentibus motibus reddit. Recolamus cetera pomaria ⁊ queq; loca ordea fenilia: nihil deniq; vacui reperio. Ita tuos adornasti in hibernium muniēdo penates. Quamprimum arua nix tegit: ⁊ vestigia sigillat odoriſci veltros ⁊ alij venatice doctrine canes suo iūcti magistro indagie veprez peruagare non cessant ni rapta preda sine qua redire domincos in lares turpe credi tur. Jam aperiaz auriti sue cumbunt lepores perdices: ornices: similiaq; genera: intra confinia tue dicionis aut quouis etiam capta: in tuaz escam afferuntur. vt quē nō tui amor vincat pecunie: venit esto: nix alta aucupio intra curiam instituto: plagis fallacibus subiectis: famelice dolis capiuntur auicule: quibus profecto plerumq; a te captis: quia estiuo cantu suis nidiolis vicine te oblectauerunt. parcitur porrigūtur grana: abducitur inq; fedus aucepſ placatur. Fiunt treuge Conuolat tota nemoris phalanx: velut clemosinarius exercitus in magni regis tendit curiam. Nunquid reris verno tempore suis cantibus tibi grates relaturas: ⁊ que melo nequeunt vtilio ri instant ac conducti ad opus nullaz relinquunt arborem quam non vsq; ab araneis ⁊ crucis ⁊ reliquis vermiculis nocuis emendarent Est enim talium auicularū

viuendo longe commoditas maior: nam alique puta acalātis canapellus frigellus z prima omnium philomena quotquot sunt vox sunt z estatis venus: preserti lucinia que nullo frāgitur tempore: quin dies z noctes vsq; ad cecitatem z mortem clangit Quid his immoror: cum pedem in tuam curiam niuoso tempore rapio: audio illud ī area carmē tribularum pip pup pop: triturantur spelte: cribratur milium: portatur ī pauimentū heri fanno mūdata cum tritico siligo. Stat sub vestibulo niue ab exclusus vinea vinitor: spicat siles q̄los crates sportulas canistria colatoria que videmie detriuit labor: repat: fundūt ligna stuba z caminus frigus hiemis vincūt z optant Interlaborandum surgunt seruoz voces sese incitantiū ad cantus. Mactatur sus: hedus capra bos: veniūt fartores laniste macellarij. Et quo nomine carnifices cūq; dicti. Veniūt piscatores aut piscature intendunt: aut neglectos hamos cum pernis z retibus consuunt. Adest diui martini celebritas: reddituum annaliumue censuū rustici memores: iubēte tpe bigis z bi quadrigis blada soluunt: alij pullos: alius bouem suemue affertur dica: defalcatur creditū: numerates: cibant decimaz victores z sub epulozuz saturitate te cōmendant te diu viuere optant sibi te perpetuū volunt dominum. Abeūt vinolenti cū in suas declinarīt casulas ab ab noster dominus porrectis manibus: z leto nos accepit vultu: in hec multa apud maritā gloriantur. Fit tandem dum ouorum assit decim tio: rusticatō fulte ornatu: venit muleibre agmen oua sinu decimalia gestans quibus ipse ardenti z sitibū do affectu flagrans risu ad pappillas tactu p exponendis ouis manu palpitāte derras: orit ingens cachinus inter multas vnam quaz elegas secretis: tacebo ne: an hoc loco secreta profundaz: prescribis stigmatibus tum nil preter oculos z sine suspitione vocez pascis: es totus

viuens oia in lucem efferre iubes: nulla tunc fere obstāt tenacula: neq; ianua limen amat: manant riui vinorum zuccara z electuaria pane y sitatioza mensam tuaz ornāt Jam stas modo scocs: pulcras tamen q̄uis rusticanas mulierculas omni voluptate verborum nonnunus amabilitate reficis: vt cū abierint farcinulis reples: z quas tabule reliquias vocamus secum ferre cogūtur. Fit ꝓpemoduz carnispriuij crapula: agis dyonisia z femineos int̄ strepitus longuz ducit vale Nec dū omnia video ad te calamū traho: z ad priuata animi tui studia venio: quibus parumper temporis intercipis: sic feruida lectio te modo patruz scriptis: modo poeticis ludimentis animuz dari vi sua allicit. Declarāt volumina indices manibus tuis reuoluta. Et miruz tuo ingenio ita vtrūq; perstringere z tēporale: rationi non impedimento fore: vbi economiā sinistra: dextra geris sinderesim potenter apicem z superiores in te sibi partes vendicantē. Fortasse distractus theorico opere ludens velut recreando animū domesticis refocillas actis: vtiq; paucos z si veruz audire libeat: vidi adhuc preter ne neminez qui sine discrimine rei familiari z iugi lectioni adeo posset frequens ancillari. Jn letis facetus: i seriis grauis: in agendis prudētie consultissimus. Quo factuz est vt presenti anno cum te primum aspectui nostri serenissimi archiducis austrie clarissimi principis Sigismūdi in tuis factis coram constituisses motus ducalis in te feruor te in curie aulicum z suis consiliis sibi non paruo z annuo stipendio delegit. ecce pro quo multi generosi magnis instant precibus: et plerūq; frustra precati. Tu vnus tuo aspectu abstulisti. Quid velis amplius tue terrene addi felicitati. aliis minimum quo ipse polles: fastigiū inges beate vite foret Tu vero omnia complexus totā possides huiusce rei: de qua sermonem instituj: ipsaz puto beatitudinez: quam te

Folum

dij decqz omnes absentibus parcis fatalibus diu viuere concedant. Ego post mea in te veritatis acta abeo: ne multo insistens sermõi vsqz aures tuas obtundaz. Vale fautor domine ⁊ preceptor. Raptis ex constancia ⁊c

Vic optime iohannes meis finem facio ne vsqz scriptis te occupẽ. Cetera que inter nos restant vicissim dũ conuentum celebremus risibus susurris tergiuersationibus: ⁊ omnibus nostre amicicie modulis psequemur. Vale bene diu sanus ⁊ felix: iterũ vale: ⁊ que p me fideli mancipio fieri velis iube. Raptis ex constancia Anno pietatis Millesimo. ⁊c.

Incipit prologus in didascolicon hugonis.

Multi sūt quos ipsa natura a deo ingenio ō stitutos reliq̄t vt ea etiā que facilia sunt vix cape possūt: Et hoz duo genera mihi esse videntur. Naz sunt quidam qui licet suā ebetudiem non ignorent: eo tamen quo valent conamine ad scientiam anhelant. Et indesinenter studio insistentes. quid minus habent effectu opis: obtinere merent affectu volūtatis Ast alij q̄m summa se comprehendere nequaq̄ posse sentiunt: minima etiam negligunt: et quasi in suo corpore securi quiescentes. Eo amplius in maximis lumen veritatis perdunt: quo minima que intelligere possunt: discere fugiunt. Unde Ds Noluerūt inquit intelligere vt bene agerent: longe enim aliud est nescire atq; aliud nolle scire. Nescire siquidez infirmitatis est. Scientiam vero detestari praue voluntatis. Est aliud genus hominum quos ad modum natura ingenio ditauit: et facilem ad veritatem veniendi aditum prestitit. Quibus et si par sit valitudo ingenij non eadem tamen omnibus virtus aut voluntas est per exercicia et doctrinam naturalem sensum excolendi. Naz sunt pleriq; qui negocijs huius seculi et curis supra quā necesse sit ipliciti: aut vicijs et voluptatibus corporis dediti terra obruuntur. Et ex ea nec fructuz sapientie nec vsuram boni operis querūt qui pfecto valde detestabiles sunt. Rursus alijs rei familiaris inopia et tenuis census discendi facultatem minuit. Quos tamen plane p hec excusari minime credimus. cum pleroſq; fame siti et nuditate laborantes ad scientie fructum pertingere videamus. et tamen aliud est cum non posset aut vt verius dicaz facile posset non discere atq; aliud posse et nolle scire. Sicut enī gloriosius

est cum nulle suppetant facultates. sola virtute sapientiam apprehendere. Sic ꝓfecto turpius est vigere ingenio: diuitijs affluere: & torpere ocio. Huc precipue res sunt quibus quisq; ad scientiam instruit scz lectio & meditatio. Et quibus lectio prior em in doctrina obtinet locum. Et de hac tractat liber iste: dando precepta legendi Tria autem sunt precepta: lectioni magis necessaria

¶Primus vt sciat quis quid legere debeat. Secꝰ quo ordie legere debeat. & quid prius & quid postea. Tercium quomodo legere debeat. de bijs per singula agit in hoc libro. Instruit autem tam secularium ꝙ diuinaꝝ scripturaꝝ lectorem. Unde & in duas partes diuiditur: quaꝝ vtraq; tres habet distinctiones. In prima parte docz lectorem arcium. In scda docet diuinum lectorem. Docet autem hoc modo ostendendo. ¶Primum quid legẽdum sit. Deinde quo ordie & quomodo legendum sit. Ut autem scire possit quid legenduz aut quid precipue legendum sit. In prima pte primum enumerat originez omnium arcium. Deinde partitionem eaꝝ. vel quomodo vnaquecq; contineat aliã vel contineatur ab alia. Secãs philosophiam a sũmo vsq; ad vltima membra Deinde enumerat autores arcium: & postea ostendit que ex bijs artibus precipue legẽde sint Deinde etiam quo ordine & quomodo legende sint apit. ¶Postremo legentibus vite sue disciplinam prescribit: & sic finitur prior pars. In secunda parte determinat que scripture diuine appellande sint. Deinde numeꝝ & ordinem diuinorum libroruz. Et autores eorum & interpretationes nominum ostendit

¶Postea agit de quibusdaz proprietatibus sacre scripture que magis sunt necessarie. Deinde docet qualiter legere debeat diuinam scripturam is qui in ea correctõnem suoꝝ moꝝ & formã viuẽdi querit. Ad vltimũ docz illũ qui ꝓpter amorẽ scie cã legit. & sic scda ps finẽ capit

Folium

Incipit liber primus hugonis felicis.

Omnium expetendoꝝ pria est sapientia. In qua perfecti boni forma consistit. Sapientia illuminat hominem: vt seipsum agnoscat: qui ceteris similis fuit: cum se pre ceteris factuꝝ nō intellexit. Immortalis quippe animus sapientia illustratus respicit principium suuꝝ ꝛ quomodo sit indecoꝝ agnoscit. vt extra se quidꝗ querat: cui quod ipse ē satis esse poterit. Scriptum legit̄ in pede appollinis thotitelicon id est agnosce teipsum. quia nimiꝝ homo si non originis sue immemor essꝫ omne qō mutabilitati obnoxium est: quasi nihil agnoscerꝫ. Probata aput philosophos sētētia animam ex cunctis nature partibus asserit esse compactam: ꝛ thimeus platonis ex diuidua ꝛ indiuidua mixtaqꝫ substantia. Itemqꝫ eadem ꝛ diuersa ꝛ ex vtraqꝫ commixta natura: quo vniuersitas designatur. Endelechia formauit. Ipsa nanqꝫ ꝛ incia ꝛ que incia consecūtur capit. Quia per inuisibiles per intelligentiam reruꝫ causas comprehendit. Et visibiles actualium formas p sensuum passiones colligit: Secta in orbes gemios motum glomerat. Quia siue p sensus ad sensibilia exeat: siue per intelligentiam ad inuisibilia ascendat: ad seipsaꝫ rerum similitudines trahēs regirat. Et hoc est qꝫ eadeꝫ mens que vniuersorum capax est ex omni substantia: atqꝫ natura: quo similitudis representat figuram coaptatur. Pitagoricum dogma erat similia similibus cōprehendi: vt scilicet anima rationalis. Nisi ex omnibus constaret siue composita foret nullatenus omnia comprehendere posset. Secundum qꝫ dicit quidam Terram terreno compendimus: ethera flammis humorem liquido nostro spirabile flatu. Nec tamen existimare debemus

Folium cx

viros in omni reruꝫ natura: peritissimos de simplici natura hic sensisse qꝫ vlla se pcium quantitate distenderet Sed vt apercius mirabilem eius dem onstrarem potentiam: dicebant ex omnibus naturis constare: non ꝑm compositionem: sed ꝑm compositionis rationem. Neqꝫ enim harum rerum similitudo aliunde aut extrinsecus anime aduenire credenda est. Sed ipsa potius eam ex se ⁊ i se natiua quadam potentia: et propria virtute capit. Nam sicut varro in pheryphision dicit. Nam omnis varietas extrinsecus rebus accidit: vt quidquid variatur. Necesse sit aut amittere aliqd quod habuit: aut aliquid aliud et diuersum extrinsecus quod non habuit assummere. Ai demus cum paries extrinsecus aduenciente forma imaginis cuiuslibet similitudiez accipit. Cuꝫ vero impressio metallo figuram imprimit: ipsum quidem non extrinsecus. Sed propria virtute et naturali abilitate aliud iam representare incipit. Sic nimirum mens rerum omniū similitudine insignita omnia esse dicit. Atqꝫ ex omnibus compositionez suscipere nō integraliter sed virtualit atqꝫ potentialiter continere. ⁊ hec illa est nature nostre dignitas quam omnes eque naturaliter habēt: ſꝫ nō omnes eque nouerunt. Animus enim corporeis passionibus consopitus ⁊ per sensibiles formas extra semetipsuꝫ abductus oblitus est ⁊ quid fuerit. Quia nil aliud se fuisse meminit: nil preter quod videtur esse credit. Reparamur autem per doctrinam vt nostram agnoscamus naturam. Et vt discamus extra non querere. quod in nobis possumus inuenire. Sūmum igitur in vita solamen est studium sapientie: quod qui inuenit felix est Et qui possidet beatus.

Quod studium sapiētie philosophia sit.

Rimus omnium pitagoras studium sapiẽtie philosophiam nominauit Saluitq; philosophus dici. Nam antea sophus id ẽ sapientes dicebant. Dulcre quidem inquisitores vitatis nõ sapientes sz amatores sapientie vocat: qz nimiz ado latz omne ẽtum vt eius amore ẽtumlibet mens ardeat ẽtumlibet mens inquisitoris assurgat. Difficile tamẽ ipsaz vt est vitatez oprehendere queat. Philosophiam aũt eaz rez que vere essent suiqz immutabilez substantiam sortirent: q disciplinã ee pstituit Est aũt philosophia amor z studiũ z aicicia quo dammõ sapientie. Sapietie vero non huius que in ferramentis quibusdaz. Et in aliquã fabrili scia noticiaqz vsaf. Sed illius sapie que nullius indigens. Aluaz mens z solum rez primeua ratõ ẽ Est hic amor sapientie itelligentis animi. Ab illa pura sapientia illuminatio. Atqz quodammodo ad seipsam ẽ tractio atqz aduocatio vt videtur sapientie studium diuinitatis z pure mentis illius amicicia. Hec igitur sapientia cuncto animarum genere meritum sue dignitatis ẽponit: Et ad proprie nature vim puritateinqz reducit. Hinc nascitur speculationuz z cogitationum veritas Et sancta puraqz actuum castimonia. Quomodo vero humanis animis hoc excellentissimum bonũ philosophie comparatum est vt vie filo quodam procedat oratio ab ipsis efficientijs anime ordiendum est.

De triplici

anime vi z solum hominez ratione preditum.

Nota infra scripta De potentijs aĩme.

Triplex esse omnino anime vis in vegetandis corporibus deprehenditur. Quarū vna quidem vitam soli corpori subministrat vt nascendo crescat alendo subsistat Alia vero sententiendi iudicium prebet. Tercia in mentis ratione subnixa est. Harum autem prime officium est. vt creandis nutriendis alendisq; corporibus presto sit. Nullum vero prestat rationis sensus ve iudiciū. hec autez est herbarum atq; arborum: z quidquid terre radicibus affixum tenetur Secunda vero composita atq; coniuncta est: ac primaz sibi sumens z in partem constituens virium. de quibus potest capere ac multiforme iudicium capit. Omne enim animal quod sensu viget idem z nascitur z nutritur et alit̄. Sensus vero diuisi sunt z vsq; ad quinarium numerum crescunt. Itaq; quidqd alitur tantum non etiam sentire: etiam alitur. Ei quoq; prima vis nascēdi anime atq; nutriendi probatur esse substantia. Quibus vero sensus adest non tantum cas̄re rum formas capiūt quibus sensibili corpore presente fruntur: sed abcedente quoq; sensu: sensibilibus se positis cogitarum sensum formarum z imagines tenent. memoriamq; conficiunt: Et put quodq; aial valent longius breuiusq; custodit. Sz eas imagines ꝓfusas atq; ī euidentes summunt vt nihil eaz ꝓiunctione ac ꝓpositōe efficere possint. Atq; idcirco meminisse quidez: nec eque omnia: amissam vero obliui onem recolligere ac reuocare non possunt. Futuro vo bijs nulla cogitatio est. Sz vis anime tercia que secum priores sez alendi z sentiēdi trahit. bijs velut famulis ac obedientibus vtit̄. cadē tota est in ratione ꝓstituta Eaq; vel in rez presentiū firmissima ꝓclusione: vel in absentium intelligentia. vel ignotarum inquisitione versat̄. hec tamen humano generi presto est. que non soluz sensus imaginationesq; pfectas: et non increditas capit. Sz etiaz pleno actu intelligētie quod

imaginatio suggessit explicat atq; ꝓfirmat. itaq; vt dictum est. Nunc diuine nature non ea tantum in ꝙgnitione sufficiunt: que subiecta sensibus ꝓprehendit. verū etiam sensibus imaginatōe ꝓcepta ꝛ absentibus rebus nomina videre potest. ꝛ quod intelligenti ratione ꝓprehendit: vocabulo; quoq; positōnibus apit. Illud quoq; ei nature ꝓprium est. Vt p ea que sibi nota sunt ignota inuestiget. Est non solū vtū quodq; an sit: Sed quid sit etiam ꝛ quale sit nec nō cur sit oportet agnoscere. Quaz triplicem anime vim sola vt dictum est. hominum natura sortita est: cuius aie vis: intelligentie motibus nō caret. Aut enim an quid sit inquirit: aut si ēc ꝓstiterit quid sit adiudicat: quod si etiam vtriusq; scientiā ratione possidet: quale sit vnumquodq; inuestigat. Cum igit hic sit actus humani animi vt semper in presentiū ꝓprehensōe aut in absentium intelligentia aut ignotoz inquisitione verset. Duo sunt in quibus omnem opam vis anime ratiocinantis impendit. vnum quidem vt rerum naturas ī quisitionis ratōe cognoscat. Alterum vero vt ad scientiā prius veniat quod post mortalis grauitas exerceat.

Que res ad philosophiam pertineat.

Sed vt video inextricabilez iam ipso loquendi ordine laberintum incidimus: vt nobis non perplexus sermo ꝛ res obscuritatem pariat. qz enim de studio sapientie loqui suscepimus. Ꝺoq; solis hominibus quodam nature priulegio competere attestati sumus. Consequenter nec omnium humanorum actuum moderatricez quondam sapientiam posuisse videmus. Si enim brutorum animalium natura que nullo regirationis iudicio motus suos. Sed secundum solas sensuuz passiones diffūdit. Et in appetendo seu fugiendo aliquid non intelligentie vtitur discretione. Sz ceco quodaz carnis affectu

impellitur. Restat vt rationalis anime actum ceca cupiditas non rapiat. sed moderatrix semper sapiētia precedat. Quod si verum esse constiterit. Jam non solum ea studia in quibus vel ō rerum natura vel disciplina agitur morum. verum etiam omnium humanorum actuum seu studiorum rationes: non incongrue ad philosophiam pertinere dicemus: z fm hoc philosophiaz diffinire possumus. Philosophia est disciplina omniuz rerum humanarum atqz diuinarum rationes bene inuestigans. Nec mouere debet quod supra diximus. philosophiam esse amorem z studium sapientie non huius q̄ instrumentis explicatur. Vt est architectura. agricultura z huiusmodi. Sed eius sapientie que sola rerū primeua ratio est. Potest nāqz idez actus z ad philosophiam p tinere fm rationem suam z ab ea excludi fm aministrationem. Verbi gratia vt de presenti loquamur: agriculture ratō philosophia a ministratio ad rusticum pertinet. Preterea opera artificum z si natura non sunt: imitantur tamē z exprimunt naturam ratione. Vides iam qua ratione coginur philosophiam in omnes actus hominum diffundere. Vt iam necesse sit tot esse philosophie partes: quot sunt rerum diuersitates ad quas ipsam pertinere constiterit.

De ortu the

orice practice et mechanice

Primum autem humanarum actionum seu studiorum que sapientia moderantur. finis z intentio ad hoc spectare debet: vt vel nature nostre reparet integritas vel ō fectuum quibus presens sub iacet vita: temperet necessitas. Dicam apercius quod dixi. Duo sunt in hoīe: Bonum z malum natura z viciū. Bonū qz natura ē qz incorruptū est qz z minus est In exercitatōe repandum ē Malum quia vicium est. Quia corruptio est. Quia natura non ē. excludendū ē:

Qō si funditus exterminari non potest: saltē adhibito remedio temperandū est: hoc est oīno quod agendum est vt natura reparetur z excludatur viciuz. Integritas vo bōane naē duobus modis pficitur scientia scz z virtute que nobis cum superius et diuinis substātiis similitudo sola est. Nam homo cū simplex naā non sit: sed gemia cōpactus substātia ex vnaz sui partem que potior est: z vt apertius id quod oportet dicaz qō ipse est immortalis est. ex alteraz vero partem que caduca est que sola bis q̄ nisi sensibus fidē prestare nesciunt: cognita est mortalitati z mutabilitati obnoxius est: vbi toties moi necesse est quoties amittere id qō est. Et hec vltima pars est rerum que principiū z finez habent

De tribus

rerum materiis

Sunt nanqz in rebus alia q̄ nec principiū habēt nec finē z hec eterna noiantur. Alia que principium habent: sed nullo fine claudūtur: z dicuntur perpetua. Alia que iniciū habent z finez: et hec sunt temporalia: In primo ordine id cōstituimus cuius nō est aliud esse et id quod est sz idez cuius causa z esse eius diuersa non sunt: quod non aliunde sed a semetipso subsistere habet: nec ē solus nature genitor z artifex. Illud vero cui aliud est esse z illud quod est. i. quod aliūde ad esse venit: z ex causa precedenti in actuz profluxit vt esse iciperet natura est que mundum continet oēm: idqz in gemina secaē. Est quoddam quod a causis suis primordialibus vt esse incipiat nullo monente ad actum p ducit solo diuine voluntatis arbitrio: ibiqz imutabile oīs finis atqz vicissitudis expers consistit. Eiusdem sunt rerū substantie quas greci vsias dicunt: z cuncta suplunaris mūdi corpora: que etiā ideo q̄ non mutentur diuina appellata sunt. Tercia ps rerū est que principium z finem habent: z per se ad esse non veniunt: sed sunt per opera

nature que oriunt super terram sub lunari globo: monente igne artifice qui vi q̃dam diuidit in res sensibiles procreandas. de illis igitur dictum est. Nihil in mundo moritur eo p̃ nulla essentia pereat. Non enim essencie rerum transeunt sed forme. Cum vero forma trãsire dicitur non sic intelligendum est vt aliqua res existẽs perire omnino z esse suum amittere credatur: sed variari potius: vel sic fortassis vt q̃ iuncta fuerant ab inuicez separentur: vel que separata erant coniungantur: vel que hic erant illuc transeant: vel que nũc erant tunc subsistãt in quibus omnibus esse rerum nihil detrimenti patitur De his dictum est: omnia orta occidunt: z aucta senescunt eo p̃ cuncta nature opera sicut principium habẽt ita etiaz fines habitura sunt de illis dictum est: de nihilo nihil: in nihilum nil posse reuerti eo p̃ omnis natura et primordialem habet causaz z subsistentiam perpetuam de his dictum est: z redit ad nihiluz quod ante fuit nihil: eo p̃ omne opus nature sic tẽporaliter ex occulta causa in actum profluit. Ita codẽ actu temporaliter destructo eo vnde venerat reuersuruz sit.

De mundo superlunari z sublunari

Hic est p̃ mathematici mũdi partes diuiserunt. in eam videlicet partẽ que est a circulo scz lune sursum: z in eã que deorsum est. z superlunarem mundũ eo p̃ omnia ibi primordiali lege ꝓsistãt: naturam appellabant. Sublunare opus nature id est superioris: quia omnia genera animantium que in eo spũs vitalis infusione vegetãtur: a superioribus per inuisibiles meatus infusuz nutrimentuz accipiunt: non solum vt nascendo crescant: sed etiaz vt valendo subsistant. Eundez etiam superiorem mundum

Folium

tempus vocabant: propter cursum siderꝫ que in eo sunt inferiorem temporalez: quia ſm motus superiores agiť. Item superlunarez propter perpetuam lucis ⁊ quietis tranquillitatez eliseū. Hunc autem propter inconstantiā ⁊ confusionē rerum fluctuantium infernum nuncupabant. Hec paulolatius persecuti sumus vt ostēdamus hominem qui in parte mutabilitatis particeps est: i ea quoqz necessitati esse obnoxium. In ea vero qua immortalis ē diuinitati esse cognatum. Ex quo colligi potest id quod supra dictū est: quod valet omnium humanarum actionum ad hunc finem cōcurrit intentio vt vel diuine imaginis similitudo in nobis restauretur vel huius vite necessitudini consolatur que quo facilius ledi potest aduersis eo magis foueri ⁊ conseruari indiget

cxiiij
In quo homo similis sit deo

Duo vero sunt que diuinā in homine similitudinem reparant id est speculatio veritatis ⁊ virtutis exercicium quia in hoc homo deo similis est ꝙ sapiēs ⁊ iustus est sed iste mutabiliter: ille immutabiliter ⁊ sapiens et iustus est. Istarum vero actionū que huius vite necessitati deseruiunt multimodus genus est. Primum quod naturali necessitati nutrimētus aministrat. Secundū qō pna molesta que extrisecus accidere possūt munit. Tercium ꝙ cōtra iam illata prestat medīū. Cum igitur ad reparandaz naturam nostrā intendimus diuine actio est Cum vero illi quod infirmum in nobis est necessaria ꝓuidemus humana est. Omnis igitur actio vel diuina est vel humana.

Possumus autem non incongrue illam eo q̄ de superioribus habeatur intelligentiam appellare. Hanc vero quia de inferioribus habet: z q̄si quodam filio indiget scientiam vocare. Si igitur sapientia vt supra dictuz est cunctas que rōne fiunt moderatur actiones: psequens est ia vt sapientiā has duas partes contineze.i. intelligentiam z scientiam dicamus. Rursus intelligētia quoniā in vestigatiōe veritatis z in mozū cōsideratiōe laborat eaz in duas ptes diuidimus In theozicam.i. speculatiuā z practicam id est actiuam: que etiam ethica.i. moralis appellatur. Sciētia vero q̄ humana prosequitur opera cōgrue mechanica id est adulterina vocatur.

De tribus operibus

Sunt etenī tria opera id est opus dei: opus nāe: opus artificis imitantis naturam Opus dei est quod nō erat creare: vnde illud. In principio creauit deus celū z traz Opus nāe quod latuit ad actum producere: vnde illud. Producat terra herbā virentem zc. Opus artificis est disgregata iungere: vel coniuncta segregare: vnde illud. Constituerūt sibi periomata. Neqz enī potuit vel terra celuz creare: vel homo herbaz producere: quia nec palmum ad staturam suam addere potest. In his tribus operibus continet opus humanum quod natura nō est sed imitatur naturaz: mechanicum id est adulterinū nominatur: quemadmodum z clauis sub introducta mechanica dicitur. Qualiter autez opus artificis imitet naturā longum z onerosum est prosequi per singula: possumus tamē exēpli causa in paucis id demonstrare: qui statuaz fudit hominem intuitus est: qui domum fecit montez respexit: quia enī vt ait Propheta. Qui emittis fontes i vallibus intra mediū montium pertransibunt aque. Eminentia montiū aquas nō retinet: ita domus i altū quodam acumine leuanda fuit:

vt irruentium tempestatum molestias tute excipe posset qui vsum vestimentorū primus adinuenit: considerauit q̄ singula queq; nascentiuz propria quedā habeant munimenta quibus naturā suā ab incomodis defendāt. cortex ambit arborē: pēna tegit volucrez: piscē squama opit lana ouem induit: pilus iumēta z feras vestit: concha testudinem excipit: ebur elephantem iacula non timere facit: nec tamē sine causa factum est: quod cum singula animantiū nature sue arma secum nata habeant. Solus homo inermis nascit̄ z nudus. Oportuit enim vt illis qui sibi prouideri nesciūt natura consuleret. Hominum aūt maior experiēdi occasio prestaret̄ cū illa que ceteris naturaliter data sunt ꝓpria rōne sibi inueniret. Multo enī nunc magis euitet ratio hoīs: hec eadez inueniendo q̄ habendo claruisset: nec sine causa prouerbium sonat: quod ingeniosa fames oēs excuderit artes: hac equidez ratione: illa que nunc excellentissima in studiis hominū vides repta sunt. Hac eadez pingendi texendi sculpendi fundendi infinita genera exorta sunt: vt iaz cum natura ipsum miremur artificem

Quid sit natura

Quia iam vero totiens nominamus naturam: licet vt ait Tulius. Naturam diffinire difficile est: non tamen huius vocabuli significatio: omnino silencio pretereūda videtur. Neq; quia non oīa que volumus dicere possumus id qō possumus tacere debemus: plura veteres de natura dixisse inueniuntur: sed nihil ita vt non aliquid restare videatur. Quantum tamen ego ex eorum dictis cōficere possum: tribus maxime modis huius vocabuli significationem vti solebant singulis suam diffinitionem assignando. Primo modo per hoc iam significare voluerunt illud architipum exemplar omniū rerum quod in mente diuina est: cuius ratione omnia formata sunt.

Folium

z dicebāt naturaz esse vniuſ cuiuſqz rei primordiale cām ſuam. Aqua non ſolum esse ſed etiā tale esse hēat. Huic ſignificationi talis diffinitio aſſignatur. Natura est que vnicuiqz rei ſuū tribuit. Secundo modo naturā esse dicebant: propriū esse vniuſcuiuſqz rei: cui ſignificationi talis diffinitio aſſignat. Nata vnamquāqz rem informans propria differentia dicit: ſm quam ſignificationez dicere ſolemus. Natura est omnis pondera ad terram vergere leuia alta petere: ignē vrere aquam humectare. Tercia diffinitio talis est. Natura ē ignis artifex ex quadam vi ꝓcedens in res ſenſibiles ꝓ creandas. phiſici nāqz dicūt omnia ex calore z humore procreari: vnde Virgilius. Oceanū patrem appellat z valerius ſoranus i quodā verſu de ioue in ſignificatōe ignis etheri dicit. Impingit omnipotens rerū regumqz repertor. Progenitor genitrix deum verus vnus z idem.

cxv

De ortu loice

Poſtq̄ igit theorice z practice z mechanice ortum demoſtrauimuſ ſupeſt: loicecqz originem inueſtigare: quam idcirco vltimam annumero quia poſtremo inuenta est: cetere prius reperte fuerant ſed neceſſe fuit quoqz loycā prius inueniri: quoniā nemo de rebus quenienter differē poteſt: niſi prius recte z veraciter loquendi rationē nouerit: naz ſic dicit Boccius Cum primitus ātiqui circa naturas rerum z moz qualitates inueſtigandas operā impenderēt: neceſſe fuit ſepe falli eos: qz vocum z intellectuum diſcretiuoem non habebant vt in multis euenit: leucippo z epicuro pariter: qui athomis mundū conſiſtere putat: z honeſtum voluptatez mentitur. Hoc aūt idcirco huic aliis acciditſſe manifeſtū est: quoniam per imperitiā diſputandi quicqd ratiocinatiōe comprehendebant: hec in res quoqz ipſas

euenire arbitrant. Hic vero magnus est error. Neq; enī sese res vt i numeris: ita etiā in ratiocinationibus habent. In numeris enim quicquid in digitis recte computatis euenerit id sine dubio in res quoq; ipsas euenire necesse est vt si ex calculo extiterit e tūc quoq; res illi numero subiectas esse necesse é. hoc vero non est quod in disputatione seruatur. neq; enim quicquid sermonū decursus inuenerit & id in natura fixū tenetur. Quare necesse est falli qui abiecta scientia disputandi de rerum natura p quirent. Nisi enim prius ad scientiam venerit que ratiocinationem veram teneat: se mitam disputandi que verisimile vic agnouerunt: que fida: que possint esse suspecta. Rerum incorrupta veritas nisi ex ratiocinatione inueniri non potest. Cum igit veteres sepe multis lapsi erroribus falsa sibi queda contraria in disputatione colligerunt: atq; id fieri impossibile videretur vt de eadem re contraria conclusione facta est: vtraq; esset vere que sibi dissentiens ratiocinatio concluisset cui ne ratiocinatiōi credi oporteret esse ambiguū. Visum est prius disputationis ipsius verā atq; integraz considerare nāturā qua cognita tunc id quoq; per disputationem inueniret cōprehensum esse quod posset intelligi. Hinc igitur perfecta loyce peritia disciplinę que disputandi modos atq; ipsas ratiocinationes internoscendi vias parat vt que ratiocinatio nūc quidē vera nunc autem falsa: quedam vero semper falsa: quedam nunq; falsa possit agnosci. Hoc tempore quidem postrema est: sed ordine prima. Hoc enī inchoantibus philosophia prima legenda est. Propterea quod in ea docetur vocum & intellectuum natura: sine quibus nullus philosophie tractatus rationabiliter expleri potest. Logica dicit a greco logos qō nomen geminaz habet interpretationez. Dicitur logos sermo siue rō: & inde logica sermocionalis siue rōnalis

scientia dici potest. Logica rationalis que discretiua dz ptinet dyaleticā et rethoricā Logica sermocionalis genus est ad grāmaticam dyaleticam atqz rethoricam: et continet sub se discretiuaz:et hec est logica sermocionalis quā quartā post theoricam practicā z mechanicā annumeramus. Nec putandum est ideo loycā sermocionalē dici qp ante eius inuentionē nulli fuerunt sermones: z qsi homines mutuas locutiōes prius non habuerunt. Erāt prius et sermones cōmunes z litere. Sed nondum rōne sermonū et literaz in artem redacta fuerat: nulla adhuc recta loqndi vel disputandi precepta erant. Omnes enī scientie prius erant in vsū qp in arte: sed considerantes deinde homines vsum in artē posse conuerti: z qd vagum fuerat z licenciosum prius certis literis regulis z preceptis posse ostringi: cepert vt dictum est consuetudinez que partim casu: partī nata exorta fuerat ad artē reducere. Id quod primuz vsus habebat emendantes: quod minus habebat supplentes: quod superfluū habebat resecātes: z de cetero singulis certas regulas z precepta p scribentes. Huiusmodi fuit origo omnium artium. Nec per singula currētes verum inuenimus. Prius qp eēt grāmatica z scribebāt z loquebantur hoies. Prius qp esset dyaletica ratiocinando vez a falso discernebant. Prius qp eēt rethorica iura ciuilia tractabant. Prius qp esset arismetrica scientiā numerandi habebant. Prius qp esset musica canebant. Prius qp esset geometria agros mensurabāt. Prius qp eēt astronomia per cursus stellarum discretiones tm capiebant Sed venert artes que licet ab vsu principiū sumpserūt vsu tamen meliorez sunt: hic locus esset exponere qui fuerunt singularum artium inuentores quando extiterunt aut vbi aut quomō per eos discipline exordiū sumpsert. Sed volo prius philosophie quadam diuisione singulas a se inuicem discernere.

Epilogus

prescriptorum

Oportet igitur breuiter recapitulare que supdicta sūt. vt facilior fiat trāsitus ad sequētia. Quattuor tantuz diximus esse scientias que reliquas omnes continent id est theoricam que in speculatione laborat. Practicam que morum disciplinam cōsiderat. Et mechanicaz que huius vite actiones dispensat. Loicam quoqz que recte loquendi z acute disputā di scientiam prestat. Hic ita qz non absurde ille quaternarius anime intelligi pōt. quam ob reuerentiaz sui antiqui iusiurandum astruunt: Unde z illud dictum ē qui per nostre anime numerum dedit ille quaternum. Nec q̄ dupliciter sub philosophia continean̄. Et rursuz quas sub se contineāt repetita breuiter diuisiue philosophie ostendemus.

Et sic finitur primus liber didalcolicō hugonis de sancto victore.

incipit liber secundus didascolicon de discretione artium.

Philosophia est amor sapientie: q̄ nullius indigens viuax mens z sola rerum primeua ratio est. hec diffinitō magis ad ethimologiam nominis spectat. Philos enim grece amor latine dicitur. Sophia sapiētia z inde philosophia tractum est. id est est amor sapientie. Quod autem additur que nullius indigens viuax mens z solum rez primeua ratio est: diuina sapientia signatur Que ꝓpterea nullius indigere dr. qz nihil minus continet Sed semel z simul omnia intuet̄: preterita: presentia: z futura. Uiuax mēs idcirco appellat̄. quia quod semel fuerit in diuina ratōe nulla vnq̄ obliuione abolebit̄ Primeua rerum ratio est: Quia ad eius similitudiem cuncta creata sunt. Dicunt quidam q̄ illud vnde agunt artes semper maneat. Hoc

ergo omnes artes agũt hoc intendũt: vt diuina in nobis similitudo reparetur. que nobis forma ē deo natura. cui quando magis conformamur: tanto magis sapimus. Tunc enim in nobis incipit relucere: quod in eius ratõe semper fuit. Quod quia in nobis transit: aput illum incõmutabile consistit. Aliter philosophia est ars artium z disciplina disciplinaruz id est ad quam omnes artes z discipline spectant. Ars dici potest scientia. que artis preceptis reguliszq consistit: vt est scriptura disciplia que dicitur plena: vt est in doctrĩa Vel ars dici potest quando aliquod visibile atqz opinabile tractatur. Disciplia ẽ do de hijs que aliter se habere non possunt veris disputationibus aliquid differitur. Quam differentiaz plato z arestote. esse voluerunt inter artem z disciplinaz. vel ars dici potest quod fit i subiecta materia: z explicatur per operationem z architecturam: Disciplina vero que in speculatione consistit. z p solam explicatur ratiotinatõnem vt logica. Aliter philosophia est meditatio mortis que magis conuenit cristianis: qui seculi ambitione calcata conuersatione disciplinali: similitudine future patrie viuunt. Aliter philosophia est disciplina omnium rerum diuinarum atqz humanarum rationes probabiliter inuestigans. Sic omnium studiorum ratio ad philosophiam spectat. Aministratio non omnis philosophia. et ideo philosophia aliquo modo ad omnes res pertinere dicitur.

Diuisio philosophie:

Philosophia diuiditur In theoricam: practicaz: mechanicam: z loicam. Hec quatuor omnem continent scientiã Theorica interpretatur speculatiua. Practica actiua: quam alio nomine ethicam id est moralem dicũt. Eo q mores in bona actione consistant. Mechanica: adulterina Quia circa humana opera versatur. Loyca sermo

ctionalis Quia de vocibus tractat. Theorica diuiditur in theoloiam:mathematicaz z phisicam. Hanc distinctionem Boetius facit alijs v=bis. Theoricam secans in intelligibilem:intelligibilem et naturalem. Per intelligibilem signans theoloiam. per intelligibilem mathematicā. Per naturalem phisicam. Beniqz intellectibilem diffinit ita.

De theologia.

Intellectibile est: quod vnū atqz idem per se in propria semper diuinitate consistens nullis vnq̄ sensibus sed sola tamen mente intellectuqz capitur:que nos ad speculationem dei atqz ad animum incoz ruptibilitatem considerationemqz vere philosophie: indagatione componit:quaz inquit greci theoloiaz nominãt Dicta autem theologia quasi sermo habitus de diuinis:Theos enim deus. Logos sermo vel ratio interpretatru. Theologia igitur est: quando aut ineffabilem naturaz dei aut spirituales creaturas ex aliqua parte profundissima qualitate differimus.

De mathematica

Mathematica autem doctrinalis scientia dicitur. Mathesis enim quando.t. habet sine aspiratione interpretat: vanitas:Et signat superstitionem illoz um qui fata hominum in constellationibus ponunt. Unde z huiusmodi matematici appellati sunt: Quando autem.t.habet aspiratum doctrinam sonat: Hec autem est que abstractam considerat quantitatem Abstracta enim quãtitas dicitur quem intellectus materia seperat: vel ab alijs accidentibus:vt est par z impar Et huiuscemodi in sola ratiocinatiõe tractamus quod doctrina facit non natura. Hanc Boetius intelligibilem appellat:que primaz intelligibilem cogitatione atqz intelligentia comprehendit: que sunt omnium celestium operum superne diuinitatis

ꝛ quidquid sub lunari globo beatiori animo atqꝫ puro ore subsistere valet ꝛ postremo animarum humanarum que omnia cum priorib illius intellectibilis substantie fuissent corpm tactu ab intellectibilibus ad intelligibilia degenerauerunt: ꝛ vt nō magis ipsa intelligantur ꝙ intelligant: ꝛ intelligentie puritate tūc beatiora sunt quoties sese intellectibilibus applicauerint. Spirituum nanqꝫ ꝛ animarum natura. Q̄ in corporea ꝛ simplex est: intellectibilis substantie particeps est. Sed quia p instrumenta sensuum non vniformiter ad sensibilia comprehendentia diuidit: Eorumqꝫ similitudinem per imaginationem ad se trahit: i eo quodamodo suam simplicitatez deserit: quo compositōnis rationem admittit. Neqꝫ enim omni modo simplex dici potest ꝙ compositio simile est Eadem igitur res diuersis respectibus intellectibilis simul ꝛ itelligibilis est. Intellectibilis eo ꝙ incorporea natura sit. ꝛ nullo sensu oprehendi possit. intelligibilis nō ideo ꝙ similitudo quedam ē sensibilium nec tamen sensibilis. Intellectibile est enim quod nec sensibile est. nec similitudo sensibilis. Intelligibile autem quod ipsum quidez solo pcipit intellectu: Sz non solo intellectu percipit: qz imaginatōez vel sensu hz quo ea que sensibus subiacent oprehendit. Tangendo autem corpora degenerat: quia dum inuisibiles corporuz formas per sensuū passiones percurrit: easqꝫ vt tactas per imaginationem in se trahit: totiens a sua simplicitate scinditur quibus aliquibus cōtrarie passionis qualitatibus informatur. Cum vero ab hac distinctione ad puram intelligentiam consscendens in vnum se colligit fit beatior intellectibilis substantie participatione.

De quaternario anime

Huius quoqꝫ progressionis regressionisqꝫ rationem: ipse

etiam numerus docet. Dic ter vnum fiant tria. Dic ter tria fiunt nouem: dic ter nouem: fiunt vigintiseptem: dic ter vigintiseptem: fiunt octuaginta vnū. Ecce tibi in q̄rto gradu vnitas prima occurrit: idemq; cuenire videbis. Si vsq; ad infinitum dixeris multiplicationem Vt semper in quarto gradu vnitas emineat. Rectissime aūt simplex anime essentia vnitas exprimitur que ipsa quoq; incorporea est. Ternarius quoq; propter indissolubile vnitatis medie vinculuz congrue ad animam refert. Sicut quaternarius: q; duo media habet: ideoq; dissolubilis est: proprie ad corpus pertinet. ¶Prima igitur progressio anime est: q; de simplici essentia sua que monade figuratur in virtualez ternarium se extendit: vbi iam per concupiscentiam aliud appetat. aliud per iram contemnat. ¶Per rationez inter vtrumq; discernat: z recte a monade intricidem profluere dicitur. Quia omnis essētia naturaliter prior est potentia sua. Rursum q; eadez vnitas in ternario multiplicato ter inuenitur hoc signat quoniam anima per tres: s; tota in singulis suis potētijs consistat. ¶Neq; enim nec rationem vel iram solam Vel concupiscentiam solam tercia parte anime dicere possumus: cum nec aliud nec minus sit in substantia. Ratio quam anima: nec aliud nec minus concupiscentia q; aia Sed vna eademq; substantia fm diuersas potentias suas diuersa sortitur vocabula Deinde a virtuali ternario scōa pgressione: ad rgendā humani corporis musicam: diuidit: que nouenario componit. Quia nouem sunt formamina in humano corpore quibus fm naturalem temperantiaz influit z effluit omne quod idem corpus vegetatur z regit. ¶Hic quoq; ordo est quia prius naturaliter anima potentias suas habet q; corpori commiscebatur. ¶Postea autem in tercia pgressione per sensus iam extra se pfula. Ad visibilia hec que p. xxvij. qui solidius nu

merus est: & terna dimensio
ne ad similitudinem corpo-
ris extenditur figurantur dis
pensanda per infinitas actō
nes dissipantur. In quarta
autez progressione soluta a
corpore ad puritatem simpli
citatis sue reuertitur. Ideo-
qz in quarta multiplicatione
vbi ter.xxvij. & in.lxxxj. ex-
creuit monas in summo ap
paret vt euidenter clareat q̄
anima post huiusmodi vite
terminum qui.lxxx. signat.
ad vnitatem sue simplicita-
tis redeat a qua prius discef
serat cum ad humanum cor
pus regendum descendebat
Q; autez in.lxxx. meta hūa
ne vite naturaliter consistat
prophęta declarat. Sit inq̄t
in valitudine .lxxx. annī. Et
amplius eorum dolor & la-
bor. Hanc quadruplam pro
gressionem illum quaterna
rium anime: de quo supra lo
cuti sumus: quidam intelli-
gendum putant cumqz ad
differentiaz quaternarij cor
poris quaternarium anime
appellatur.

De quater

nario corporis.

Nam corpori quoqz suum
assignant quaternarium Si
cut monas anime Ita dyas
ogruit corpori Dic bis duo
fiunt quatuor. dic bis quatu
or fiunt octo: dic bis octo fi-
unt sedecim: dic bis sedecim
fiunt trigintaduo. Dic in q̄r
to loco similiter idem nume
rus id est binarius. A quo
multiplicatio inicium sump
sit tibi occurrit: idemqz si in
infinitum processeris indubi
tanter continget. Et quarto
semper gradu binarius emi
neat. Et hic q̄ternarius cor
poris in quo intelligi datur:
esse quod a solubilibus com
positionem accipit. Sic quo
qz ipsum esse dissolubile. vi
des nunc satis aparte. vtpu-
to quomodo anime de intel
lectibus ad intelligibilia de
generant: quando a puritate
simplicis intelligentie Que
nulla corporum fuscaꝫ ima-
gine ad visibilium imagina
tionem diuidunt. Rursumqz
beationes fiunt: quādo se ab
hac distractione ad simplicē
nature sue fontem colligen-
tes quasi quodam optimo

figure signo impresse componuntur Est igitur vt apertius dicam intellectibile in nobis id quod est intelligentia Intelligibile vero id quod ē imaginatio. Intelligētia vero est de solis rerum principijs id est est de deo.ideis et yle z in corporeis substantijs pura certaq; cognitio. Ymaginatio est memoria sensuū ex corporum reliquijs inherentibus animo:principium cognitionis per se nihil certum habens. Sensus ē passio anime in corpore ex qualitatibus z extra accidentibus.

De quadruuio.

Cum igitur vt supra dictuz est ad mathematicam ppie pertineat. Abstractam attendere quantitatē in partibus quantitatis species eius que rere oportet. Quantitas abstracta nihil aliud est nisi forma visibilis sm liniamenta rem dimensionem animo impressa:que in ymaginatione consistit. Cuius gemine sūt partes vna ptinua vt arbor lapis que magnitudo dicit. Alia discreta vt grex:populus que multitudo appellat Rursus multitudinis alia p se sunt.vt tres quattuor vel quilibet alter numerus. alia ad aliquid:vt duplum dimidiuz:sesquialterum:sesquitertium vel quodlibet tale. magnitudinis alia sunt mobilia vt spera mundi. Alia immobilia vt terra. Multitudinē ergo que per se est archimetrica speculatur. Illaruz autem que ad aliquid est musica. Immobilis magnitudis geometria policetur noticiā Mobilis vero scientiam astronomice discipline picia vendicat. Mathematica igitur diuiditur in archimetricam:musicam: geometriā astronomiam.

De aresimetrica

Ares grece virtus interpretat latine richmus numerus.in de aresimetrica virtus numeri dicitur. Virtus autem numeri est q; ad eius similitudinem cuncta formata sunt.

Folium

De mulica.

Musica ab aqua vocabulum sumpsit:eo q nulla euphonia id est bona sonoritas sin humore fieri potest

De geome

tria

Geometria mensura terre interpretatur:eo q hec disciplina primum ab egiptijs reperta sit:quoruz terminos nilus in vndatione sua Limo obduceret z confunderet limitibus partitis z finibus ẽ ram mensurare ceperunt:deinde a sapientibus etiam ad spacia maris celi z aeris et quorumlibet corporum mẽsuranda deducta est z extensa.

De astrono

mia.

Astronomia z astrologia in hoc differre videntur. Q3 astronomia de lege astrorum nomen sumpsit. Astrologia autem dicta est quasi sermo de astris disserens. Nomia enim lex z logos sermo interpretatur. Ita astronomia videtur esse que de lege astrorum z cõuersione celi disserit:regiones:circulos:cursus ortus z occasus siderum et cur vnumquodq3 ita vocet̃ inuestigans. Astrologia aũt que astra considerat ẽm natiuitatis z mortis:z quoz libet alioz eueniuum observantiam:que partim naturalis est:z partim superstitiosa. Naturalis in complexionibus corporum que scõm superiorum cõtemperantiaz variantur vt suauitas:egritudo:tẽpestas:serenitas:fertilitas z sterilitas superstitiosa in contingentibus: z bijs qui libero arbitrio subiacent quam partem mathematici tractant.

Aresmetri

ca

Aresmetrica materiã hz parẽ z imparẽ numez.par numeras:alius ẽ pit par:alius pit ipar. Impar quoq3 numerus tres hz spẽs. Pria ẽ primus z incoposit̃us. scda scõus z ꝓpositus. Tercia p se scõus z ꝓpositus ad alios ꝓpatus primus z ippositus

Musica

Tres sun musice: mundana hūana instrumētalis. Mūdana alia in elementis: alia in plantis: alia in tēporibus: In elemētis alia in pōdere: alia in numero: alia in mensura. In plantis alia in situ: alia in motu: alia in natura. In tēporibus alia in diebus vicissitudine lucis z noctis: alia in mensibus crementis decremētisq; lunaribus: alia in ānis mutatiōe veris estatis autumni z hiemis. Humana musica alia i corpore alia in anima: alia in ꝓnexu vtriusq;. In corpore alia est in vegetatione ꝑm quā crescit que oibus nascentibus ꝓuenit. Alia est in humoribus ex quorū complexione humanum corpus subsistit: que sensibilibus cōmunis ē. Alia in operationibus que spiritualiter rationabilibus congruit quibus mechanica preest: que si modū non excesserit bone sunt vt inde nō nutriatur cupiditas vt infirmitas foueri debet sicut Lucanus in laudem Katonis refert. Huic epule vicisse famem magniq; parentis sub mouisse hiemem tecto: preciosaq; vestis bircani membra super rationi more que ritis induxisse togā. Musica in anima alia est in virtutibus vt est iusticia pietas temperantia: alia in potētiis vt ratio ira concupiscentia. Musica inter corpus z animaz est illa naturalis amicicia qua anima corpori nō corporeis vinculis sed affectibus quibusdaz colligatur ad mouendū z sensificandū ipsum corpus: ꝑm quā amiciciam nemo carnem odio habuit suam. Musica hec est vt ametur caro sed plus spiritus vt foueatur corpus non perimat virtus. Musica instrumētalis alia in pulsu vt sit i tympanis z cordis alia in flatu vt in tibiis z organis: alia in voce vt carminibus z cātilenis. Tria quoq; sunt genera musicorum. Unum quod carmia fingit Aliud quod instrumentis agitur. Tercium quod instrumentorū opus carmen quoq; diiudicat.

Geometria

Geometria tres habet ptes planimetriam altermetriam ⁊ cosmimetriaz. Planimetria planuz metitur. i. longū ⁊ latuz et extenditur ante ⁊ retro dextrorsum ⁊ sinistrorsum. Altermetria altū metiē ⁊ extenditur sursū ⁊ deorsū. naz ⁊ mare altum dicitur id est profundum: ⁊ arbor alta id ē sublimis. Cosmos mundus interpretaē: ⁊ inde dicta est cosmimetria .i. mensura mundi: hec metitur spherica id est globosa ⁊ rotunda sicē est pila ⁊ ouum: vnde etiam a spera mundi ꝓpter excellentiā dicta est cosmimetria non quia tantum de mundi mensura agat: sed qz mundi spera inter omnia spherica dignior est.

De astronomia

Hec ꝯrium est qō superius immobilem magnitudinem geometrice attribuimus: et mobilem astronomice: quia hoc ꝑm primam inuentionē dictum est ꝑm etiam quam geometria mensura terre dz vel possumus dicere ꝙ illō qō geometria in spera mōi considerat. i. diuisio regionū ⁊ circuloz celestium immobile sit ꝑm hoc ꝙ ad geometricam ꝓsiderationez ptinet. Geometria enim non considerat motū sed spaciuz. Qō autem astronomia speculaē sit mobile. i. cursus astroz: intervalla temporum: sicqz vniuersaliter dicemus immobilem magnitudinez geometrie esse subiectam: mobilez astronomie: quia licet ambe due de eadem re agant: vna tamen contemplaē id quod ꝓmanet: altera id quod trans sit speculatur.

Diffinitio quadruuij

Arismetrica est igiē numerorum scientia. Musica diuisio quadruuij sonorum et vocum varietas. Aliter musica siue armonia est pluriū dissimiliū in vnū redactorū ꝯcordia. Geometria est disciplina magnitudis immo-

bilis formarumq; descriptio ptemplatiua per quaz vniuſ cuiuſq; termini declarare ſo lent. Aliſ geometria eſt fonſ ſenſuum ⁊ origo dictionum Aſtronomia eſt diſciplia in uestigas ſpacia motus ⁊ re ditus celeſtium corpoꝝ ce teris temporibus.

De phiſica

Phiſica cauſas rerum in effectibus ſuis: ⁊ effectuſ in cauſis ſuis in veſtigādo con ſiderat. Unde tremor terris qua vi maria alta tumeſcūt herbaz vires animoſ iraſq; feraz: omne genus fructicū lapidum quoq; reptibiliūq; Phiſis natura interpretaſ vnde etiam in ſuperiori diui ſione theorice phiſicam na turalem Boecius noiauit: hec etiam phiſiologia dicit: id eſt ſermo de naturiſ diſſe rens quod ad eandē cauſaz ſpectat. Phiſica aliquando cōmuniter accipit equipol lens theorice: ꝓm quam ac ceptionem philoſophiaz qui dam in tres diuidūt partes: id eſt phiſicam ethicaz ⁊ lo gicam. In qua diuiſiōe me chanica non continetur: ſed reſtringit philoſophia circa phiſicam ethicā ⁊ logicam.

Quis ſit vniuſcuiuſq; artiſ terminuſ

Cum vero omnes artes ad vnum philoſophie tendant terminum: nō vna tamē via omnes currunt: ſed ſingule ſuas propriaſ ꝓſiderationes habent quibus ab inuicem differūt. Logice ꝓſideratio eſt in rebus attendēs intelle ctus rerū ſiue per intelligen tiam: vt neq; ſint hec neq; horuz ſimilitudines: ſiue per rationez vt non ſint hec: ſed horum tamen ſimilitudines Cōſiderat ergo logica ſpēs ⁊ genera rerū. Mathema tice autez propriū eſt actus confuſos incōfuſe per rōem attēdere verbi gra. In actu rerum nō inuenit linea ſine ſupficie ⁊ ſoliditate. Nullu enim corpuſ ſic ſolummodo longum eſt vt latitudine vel

altitudine careat. Sed in oī corpore hec tria simul sunt: ratio tñ attēdit sine superficie: crassitudine lineaz pure per se quod est mathematicum: non quia in re ita vel sit vel esse possit: sed rō sepe actus rerum considerat nō vt sunt sed sicut esse possunt non in se: sed inquantū est ad ipsaz rationez. i. vt ratio pateretur esse: sm quā consideratione dictū est ꝓtinuā quantitatez in infinita decrescere: z discretam crescere in infinitū: Talis enim est viuacitas rōnis vt omne longū in longa diuidat: latū in lata zc: vt que ipsi rationi nihil carēs interuallo interuallum generet. Physice autem est propriū actus rerū ꝑmixtos imperminxte attēdere. Actus enim corporum nō sunt mundi nō sunt puri: sed compositi ab actibus purorum quos physica cū per se non inueniant pure tamē z per se ꝯsiderat purum scz actum ignis siue terre aeris siue aq̄ z ex nāta vniuscuiusq; p se cōsiderata de concretione z efficētia totius iudicat: hoc cuā pretereundū non est q̄ sola physica propie de rebus agit: cetere omnes de intellectibus rerū Logica tractat de istis intellectibus sm predicamentalē constitutionez. Mathematica vero sm integralē compositionez: z iō logica q̄nq; vtit pura intelligētia. Mathematica autem nunq̄ sine imaginatiōe: iōq; vere nihil simplex est. quia cū logica z mathematica priores sunt ordine discendi q̄ physica et eadem quodāmodo instrumenti vice funguntur quibus vnumquēq; primum informari oportet anteq̄ physice considerationi speculatiōiq; operam daret. Necesse fuit vt non in actibus rerum vbi fallax experimentuz est: sed in sola ratiōe vbi incōcussa veritas manet suaz considerationē poneret. Deinde ipsa rōne preuia ad experientiaz rerum diuideret. Postq̄ igitur demōstrauimus quō diuisio theorice quaz posuit Boecius superiori queniat breuiter nunc vtraſq; repetimus vt singula vtriusq; vba diuisionis inuicē ꝓferamus.

Folium Collatio su

pra dictorum

Theorica diuidit in theologiaz mathematicā z phisicā Uel aliter. theorica diuidit in intellectibilez intelligibilē z naturalē. Uel aliter. theorica diuiditur in diuinalez in doctrinam z phisiologiam. Eadez est igitur theologia intellectibilis z diuinalis. eadem est mathematica intelligibilis z doctrinalis. eadez est phisica phisiologia z naturalis. Sunt qui has tres theorice ptes mistice quondam palladis noīe que dea sapientie fingitur esse significari putant. Dicitur enim tritona q̄si tritonea .i. terna cognitio videlicz dei quoniā intellectibile nominamus: z animarū quam intelligibilē diximus: corpoz quam naturalez appellamus. Et merito ab his tribus tantū sapientia vocabuluz sumit: qz licet tres reliquas .i. ethicam mechanicaz logicam ꝯgrue ad sapientiam referre possumus: expressius tamen logicam ꝓpter vocis eloquentiā

cxruij

mechanicā z ethicaz ꝓpter circumspectionez morum et operum: prudentiam siue scientiam appellamus. Solaz autem theoricā propter speculationem veritatis rerum sapientiam nominamus.

Diuisio practice

Practica diuiditur in solitariam priuatam z publicā Uel aliter. in ethicā yconomicaz z politicā. Uel aliter in moralem z dispensatiuaz et ciuilem vna est solitaria: ethica z moralis vna rursuz priuata z yconomica et dispensatiua eademqz politica atqz ciuilis. Economus interpretatur dispēsator: inde economica dicta ē dispensatiua Polis grece ciuitas latine dicitur: ide politica dicta est .i. ciuilis. Quando ethicam ptem constituimus practice proprie accipiēda est ethica in moribus vnuscuiusqz psone: z est eademqz solitaria Solitaria igitur est que sui curā gerens cunctis sese erigit exornat augetqz virtutibus. Nihil in vita amittens

quo non gaudeat: nihil faciens penitendum. ¶Priuata est que familiaris officium mediocriter cōponens dispēsatione distribuit. ¶Publica est que reipublice curā suscipiens cunctoz saluti sue prouidentie solertia et iusticie libera z fortitudis stabilitate temperātie patientia medet Solitaria igit̄ ꝙuenit singularibus: priuata pribus familiias: politica rectoribus vrbium. ¶Practica actualis dr eo ꝙ res propositas actionibus explicet. ¶Moralis dr: per quā mos viuendi honestus appetitur: z istituta ad virtutez tendentia preparat. ¶Dispesatiua dr dum domesticarum rerū sapiēter ordo disponitur. Ciuilis dicitur p quaz totius ciuitatis vtilitas aministratur

Diuisio mechanice in septem

¶Mechanica septē sciētias continet lanificiū armaturā nauigationem agriculturaz venationem medicinā theatricam. Ex quibus tres ad extrisecus vestimentū nāte pertinent quo seipsa natura ab incōmodis ptegit. Qua tuor ad intrinsecus quo se alendo z fouēdo nutrit: ad similitudinem quidez triuij et quadruuij: quia triuium de vocibus que extrinsecus sūt z quadruuium de intellectibus qui intrinsecus cōcepti sunt practicat. ¶Me sunt septē ancille ꝙs mercurius aphilogia in dotez accepit: quia nimirū eloquentie cui iūcta fuerit sapiētia oīs humana actio seruit: sic Tulius in li. rethoricorum de studio eloquētie dicit: hec tuta: hec honesta: hec illustris: hec cadē vita iocunda fiat. ¶Maz hinc ad rempublicaz plurima cōmoda veniunt. Si moderatrix oīm presto est sapientia hinc ad eos qui eam adepti sunt laus honor dignitas cōfluit: hinc amicis quoqz eoz certissimum z tutissimū presidiuz est. ¶Me mechanice appellantur. i. adulterine: quia de opere artificis agunt: qō a natura formaz mutuat: lic̄ alie septem liberales appellate sunt: vel quia liberos. i. expeditos z exercitatos ani

mos requirunt: q; subtiliter de rerum causis disputant: vel quia liberi tantum antiquitus.i. nobiles in eis studere consueuerant. Plebei vero & ignobiliuz filij in mechanicis propter peritiã operandi i; quo magna priscoz apparet diligentia: qui nil interpretatum linquere voluerũt: sed oia subiectis regulis & preceptis stringere. Mechanica est scientia ad quaz fabricam omniũ rerum concurrere dicunt.

Pruna lanificiũm

Lanificium continet omnia texendi ofuendi retorquẽdi genera que fiunt manu acuſuſo subula girgillo pectine alabro calamistro chilindro siue aliis quibuslibet instrumentis ex quacunq; lini vel lane materia & omni genere pellium erasarum vel pilos habentium. Canapis quoq; vel suberis iunctoz filoz floccoz: aut alia qualibet re huiuscemodi que in vsuz vestimentorũ operimentoz lineoz sagorũ saginatum substratoriorum cortinaruz matularum filtroz cozdarũ cassium funium redigi põt. Stramina quoq; ex quibus galeros & sportulas texere solent hoies Hec oia studia ad lanificium pertinent.

Secũda ar

matura

Secũda est armatura. Arma aliquando quelibet instrumenta dicunt: sicut dicimus arma belli. Arma nauis .i. instrumenta belli & nauis. Ceterum proprie arma sũt. quibus tegimur vt scutum: torax galea: vel quibus percutimus vt gladius bipennis Tela autem sunt quibus iaculari possumus: vt hasta: sagitta. Dicta autem arma ab armo id é brachio: quia brachia muniũt que ictibus opponere solemus. Thela autem dicunt a greco telon id est longũ eo q; longa sũt huiusmodi: vnde & prothelare id est plongare dicitur Armatura igit quasi instrumentalis scientia dicitur: nõ tamen ideo q; instrumentis

operando vtatur: quoniã q̃ de preiacẽte alicuius masse materia aliquod vt ita dicaz instrumentũ efficiat: ad hãc ois materia lapidũ lignorũ metallorz arenarũ argillarũ pertinet. Hec duas species habet architectonicã z fabrilez. Architectonica diuiditur in tignentariam que ad lata mos z ad cementarios z in carpentariaz que ad carpentarios et tignarios pertinet. Alioſqz huiuſmodi artifices in dolabris ſecuribus lima z aſticulo ſerra et terebro et trulla polientes dolãtes ſculpantes limantes ſculpentes z pingentes in qualibet materia luto latẽ lapide ligno oſſe calce z ſi q̃ ſunt ſimilia operantiũ. Fabrilis diuidit in malleatoriã que feriendo maſſam in formaz extendit. z in excluſoriaz q̃ fundendo maſſam in formam redigit. Vnde excluſores dicti ſunt qui de confuſione maſſe nouerunt formam vaſis expimere.

De nauigatione

Nauigatio continet omnez in emendis vendendis mutuandis domeſticis ſiue peregrinis mercibus negociationez. Hec rectiſſime quaſi quedã ſui generis rethorica eſt: eo q̃ hic negatio ſiue profeſſioni eloquentia maxime ſit neceſſaria. Vñ z hic qui facundie preeſſe dicit mercurius q̃ſi mercatorz kirius id eſt dominus appellatur. Hec ſecreta mũdi penetrat littora inuiſa adit: dicta horrida luſtrat: z cum barbariſ nationibus z linguis incognitis cõmercia hũanitatis exercet: huiuſ ſtudiũ gentes conciliat: bella ſedat: pacem firmat: et priuata bona ad communem omnium vſum immutat.

De agricultura

Agricultura quatuor habet ſpecies aruum agrũ qui ſationibus deputatur: tonſituz qui arboribus vacat vt vineta pomeria nemora: paſcuũ vt prata tempe: floridum vt orti roſaria.

De venatõe

Venatio diuiditur in ferinã Aucupium z piscaturã. Ferina multis modis exercet. Retibus : pedicis : laqueis: precipicijs:arcu:iaculis: cuspide. In odagine pennarum odore canibus: accipitribus Aucupium fit laqueis:retibus:pedicis:arcu: visto hamo. Piscatura fit sagenis: retibus: gurgustijs: hamis: iaculis. Ad hanc disciplinaz pertinet omnium ciboz saporum z potui apparatus: nomen tamẽ accipit ab vna parte sua. Quia antiquitus plus venatione vesci solebãt sicut adhuc in quibusdam regionibus:vbi carissimus vsus est panis carnem pro cibo z mulsum vel aquam p potu habent. Cibus in duo diuiditur in panem z obsonium. Panis dictus est:q omnibus mensis apponitur vel a greco pan quod est totum vel omne. quia nullum conuiuium bonum sine pane dicit. Panis multa sunt genera. Azimus fermentatus:subcinericius: rubigus: spongia:placẽta. olibanicus: Siligineus. Simula z cetera multa. Obsonium dicitur quasi adiunctum pani quod nos cibarium possumus dicere. Huius multa sunt genera:carnes:pulmenta: mulsa:olera:fructus:carnes alie sunt asse:alie fixe:alie elixe: alie crude:alie salse. Alia dicuntur succidia:lardum quoqz siue texea:perna vel pentas:vertulus:axungia:aruina:adeps. Pulmenti item multa sunt genera:lucanie: farcimen:minutal:affrotum mortisia:galacie: Et cetera quecunqz princeps coquoz excogitare potuerit. Mulsa habent lac. Colustrum: babducam:butirum:caseuz: serum: olerum z fructuum nomina enumeret qui põt: Sapores sunt alij calidi:alij frigidi:alij amari: alij dulces:alij sicci:alij humidi:potus alij tantum sunt potus: id est qui humidant tantum z non nutriunt. Alij potus z cibus id est qui humectant z nutriunt vt vinum. Rursum qui cibus sunt:alij naturaliter sunt cibus. vt vinuz

z ficera quelibet. Alij accidentaliter vt cereuisia. Venatio igitur continet omniū pistorum:carnificum:cocoz cauponum officia.

Sexta medicina.

Medicina diuiditur in duas partes. Occasiones z operationes. Occasiones sex sunt. aer :motus:z quies in amicio z repletio:cibus z potus:somnus z vigilie. z accidentia anime. Que ideo occasiones dicuntur esse: quia faciunt z conseruant sanitatem: si temperata fuerint in firmitatem inducunt. Accidentia anime ideo dicuntur occasiones sanitatis vel infirmitatis. Quia aliquando vel commouent calorem impetuose vt ira vel leniter vt delectationes. Vel atrahūt z celant:aut impetuose Ut terror z timor:aut leniter vt angustia. Et sunt que commouent naturaliter virtutez intus z extra vt est tristicia: Omnis operatio medicine aut fit intus aut extra. intus vt ea que ore naribus:auribus siue ano intus mittunt. vt potiones:vomitationes z pulueres:z que bibēdo vel masticando vel attrahendo summūtur foris:vt epitimata:emplastra:cataplasmata: cirurgia. Que duplex est in carne vt icidere:suere:vrere In osse vt solidare z iūctu re reddere. nec moueat quē q̄ q̄ cibum z potum int attributa medicine anumero que superius venationi attribui. Quia sm diuersos respectus hoc factum est. Vinum nanq; in botro agricul ture est:in penu cellarij. In gustu medici. Similiter ciborum apparatus ad pristinum macellum coquinaz p tinet virtus saporis ad medicinam.

Septima theatrica.

Theatrica dicitur sciētia ludorum atheatro vbi populus ad ludendum venire solebat:non quia in theatro tā tum ludus fieret:sed quia celebrior locus fuerat ceteris. Fiebant autem ludi alij in theatris:alij in amphitricis

alij in arenis:alij ī conuiuijs alij infamis.intheatro gesta fcitabantur vel carminibus vel personis vel laruis vel o stillis.in zabulis choreas du cebant z saltabant.In gym nasijs luctabantur.In am phitricis cursu certabant vel pedum vel equitum vel cur uum.In arenis pugilles et exercitabantur:In cōuiuijs richmis z musicis instrumē tis z odis psallebant z alea ludebant.In phanis tempo re solemni:deoruz laudes ca nebant.Ludos vero idcirco inter legittimas actiones cō numerabāt:quia temperato motu naturalis calor nutrit in corpore z letitia animus reparatur:vel quod magis videtur.Quia necesse fuit populum aliquando ad lu dendum conuenire voluerūt determinata esse loca luden di ne in diuersorijs conuenti cula facientes.probrosa aliq̄ aut facinorosa perpetrarent.

Logica que

est quarta philosophie ps. Logica diuiditur in grama tica z rationem disserēdi: Grama grece littera īterpre tatur latine.inde dicta ē gra matica id est litteralis scien tia.Littera proprie est figu ra que describitur.Elemen tum sonus qui pronunciat. Ceterum hic communiter capiendo est littera.vt z vo cem z litteraz intelligamus. vtrumqz enim ad gramati cam pertinet.Quidaz dicūt gramaticam non esse ptem philosophie sz quasi quoddā appendicium z instrumen tum ad philosophiam.De ratione autez disserendi boe tius dicit q̄ z ps esse possit. z instrumentum ad philoso phiam:sicut pes:manus: li gua:oculi ꝛc.partes sūt cor poris z instrumēta.Grama tica simpliciter agit de voci bus id est ꝑm se intentionez z formationem: compositio nem:inflexionem:prolatiōez z cetera ad pronunciationez pertinentia.Ratio disserēdi agit de vocibus secundum intellectus.

De grama

tica

Gramatica diuiditur in litteram: sillabam: dictionez et rationem vel aliter. Gramatica diuiditur in litteras. i. id quod scribiꝫ z voces id est id quod pronunciatur. Vel aliter. Gramatica diuiditur in nomen: pronomen: verbū ⁊c. vocem articulatam: ſraz sillabam. Pedes accentus: posituras notas. Orthographiam: anologiam: ethimologiam: glosas: differentias barbarismum: soleocismum vicia: methaplasma: scemata tropos: prosas: metra: fabulas: historias Quorum idcirco expositionem transeo: qz prolixior esset qꝫ huiuscemodi cedule breuitas expectat. Et quia etiaz in hoc opusculo diuisiones: tamen reruz z omnia inuestigare proposui vt tantumodo quoddaz principium doctrine lectori concederetur. Qui autem hoc scire desiderat legat donatū. Seruium. Prisstianum de duodecim versibus virgilij: z barbarismum z isiderum in libro ethimologyarum.

De ratione

disserendi.

Ratio disserendi integrales partes habet inuentionez z iudicium. Diuisiuas vero ō monstrationem probabilem zophisticam. Demonstratō est in necessarijs argumentis: z ptinet ad philosophos Probabilis pertinet ad dialeticos z rethozes. Sophisstica ad sophistas z cauilatores. Probabilis diuiditur ī dyaleticam z rethozicam: qꝝrum vtraqz integrales ptes habet inuentionem z iudicium. Quia enim ipsum genus id est dissertiuam integraliter constituūt. Necesse est vt in compositione omnium specierum eius simul inueniantur Inuentio est que docet inuenire argumenta: z constituere argumētatōes Scientia iudicandi que de vtroqz iudicare docet. Queri potest si inuentio z iudicium sub philosophia otineaꝫ Videnꝫ eni neqz sub theorica neqz sub practica. Neqz sub mechanica: neqz sub logica sub qua magis videtur

continere. Sub logica non continetur. Quia neqz per gramaticam neqz per dissertiuam. Per dissertiuā non ptinet cū integralit eā cōstituāt: nulla aūt res ee possit simul integralis et diuisiua pars ciusdez generis. Sicqz philosophia non omnez sciētiam continere videtur. Sed sciendum q scientia duobus modis accipi solz: scz pro aliqua disciplinarum sicut cuz dico dyaleticam esse scientiā id est artem vel scientiā. Et pro qualibet cognitiōe sicut cum dico scientiam habere eum qui scit aliquid. Verbi gratia. Si scio dyaleticaz scientiam habeo. Et si scio naturam scientiam habeo. Et si scio socratem zophronici filium esse scientiam habeo. Et vniuersaliter omnis qui aliquid scit potest dici scientiam habere. Sed tamen aliud est cum dico dyaletica ē ars vel disciplina. atqz aliud cum dico socratem esse zophronici filiuz: est scientia id ē cognitio de omni scientia q̄ est ars vel disciplina. Vel ē dicere q̄ sit ps philosophie diuisiua. Est tamen prorsus omnis scientia siue disciplia siue quelibet cognitio pars philosophie vel diuisiua vel integralis. Disciplina ē sciētia que absolutum finez habet: in quo propositum artis perfecte explicat: q̄ scientie inueniendi vel iudicandi nō conuenit. quia neutra per se absoluta est. Et ideo disciplina dici non possunt: sed partes discipline. Rursum queritur: Si inuentio vel iudicium eedem sint partes dyalectice z rethorice quod inconueniens videtur. Et duo opposita genera eiusdem prorsus constituātur partibus. Dici autem potest has duas voces equiuocas esse ad partes dyaletice. Vel q̄ fortassis melius dicamus inuētionem z iudicium proprie partes esse dissertiue. et sub hijs vocibus vniuocari. In inferioribus tamē huius generis quibusdam proprietatibus a seinuicem differre pbas q̄ tñ voces nō discernūt Quia per eas non fm hoc q̄ species componunt. Sed fm hoc q̄ partes sunt gene-

ris significantur. Gramatica est scientia loquendi sine vicio. Dyaletica: disputatio acuta verum a falso distinguens. Rethorica disciplina ad persuadenduz queqz ydonea.

Supradictorum recapitulatio

Philosophia diuiditur in theoricam practicaz: mechanicam z logicaz. Theorica diuiditur in theologiam physicam z mathematicam. mathematica diuiditur in aresmetricam musicam: geometriam z astronomiam. practica diuiditur in solitariã priuatam z publicam. Mechanica diuidit in lanificiuz armaturam: nauigationem agriculturam: venationem: medicinam z theatricaz. logica diuiditur in gramaticã z dissertiuaz. Dissertiua diuiditur in demonstratiuam z probabilem zophisticam. Probabilis diuiditur i dialeticam z rethoricam. i hac diuisione solummodo diuisiue partes philosophie continentur. Sunt aduc alie subdiuisiones istarum partium Sz iste nũc sufficere possũt In his igitur si solũmodo numerum respicis inuenies xxj. Si gradus computare volueris. xviij. inuenies. Autores harum scientiarum diuersi leguntur. alij incipiendo: alij augendo: alij perficiendo artes inuenerunt. Sic qz eiusdez artis plures sepe referuntur auctores. Ex his paucorum nomina subtus ã numerabo.

Explicit secundus liber.

Nota inferius de primis inuentoribus artium.

Incipit tercius Didascolicon hugonis de modo z ordine legendi z disciplina. z autoribus artium.

Theologus aput grecos fuit linus. Aput latinos varro et nostri tempis Johannes Scotus de decẽ

kathegoriis indidit phisicaz naturalez milesius: aput grecos tales vnus de septem sapientibus reperit. Aput latinos ⁊ Plinius descripsit. arichmetricam samius pitagoras inuenit. nichomacus scripsit. aput latinos primū apulegius. Deinde Boetius transtulit. Hic etiam pitagoras mathematicalem fecit id ē librum de doctrina quadruuij. ⁊ y ad similitudinem humane vite inuent. Musice repertorem moyses dicit fuisse tubal. qui fuit de stipe cayn. Greci pitagoram. Alij mercurium qui prius retracordum inuenit. Alij linum: vel zetum vel amphionem: Geometriam aput egiptuz primum dicunt esse repertā Cuius auctor aput grecos optimus Euclides fuit. Huius artem transtulit Boetius. Heracoscenes quoq; sagacissimus in Geometria: qui ambitum orbis reperit: Dicunt quidam ꝙ Cham filius Noe astronomiaz primus inuenerit. Chaldei primum astrologiam docuerūt ẏm natiuitatis obseruantiaz Josephus autem asserit: abrabā primuz instruxisse egiptios Astrologiam. Astronomiam Tholomeus rex egipti reparauit. Hic etiaz canones instituit. quibus cursus astrorum inuenit. Aiunt quidam Nemroth gigantez summum fuisse astrologuz: Sub cuius nomine etiam astrologia inuenitur. greci dicunt hanc artem ab athlāte prius excogitatam propter quod ⁊ celum sustinuisse ferunt. Ethice inuentor socrates fuit de qua. xxiiij. libros ẏm positiuam iusticiam scripsit. Deinde Plato discipulus eius multos libros de re ipsa ordinauit. fronto quoq; philosophus scripsit librū strategoniaton id est militaris suauitatis.

Nota de inuentoribus singularum artium.

Mechanica diuersos habuit auctores: esiodus: astreus: prius aput grecos i describēdis rebus Rusticis studuit.

deinde demetrius magnus carthaginensis in.xxviij.vo luminibus studium agricultare descriptit. Apud romanos primus cato de agricultura instruxit quod deinde marcus therencius expoliuit. Virgilius quoqz georgica fecit. Deinde Cornelius Emilius. Atticus. Lucius. Emilianus siue colomella insignis orator qui totum corpus disciplinę huius complexus est. Vitronius ¦quoqz de architectura. Palladius de agricultura. Lanifici vsus primus aput grecos primaz mineruam monstrasse ferũt. Hanc etiam primam telam ordinasse: lanas coloraſſe: fabricę quoqz z oliue inuentricem credunt. Ab ipsa dedalus didicit. Et ipse post eam fabricam fecisse creditur. aput egiptũ: vsis filia ymachi: vsũ ferendi lini reperit. Et qualiter vestimenta inde fierent monstrauit. Similiter lane vsum ibidem ipsa reperit. in libia primum vsum lane exortus est: a templo hamonis Minus rex assiriorum prius bella mouit. Vulcanum primum fabrum fuisse credunt Diuina autem historia Tubalcaym. ¶Primus prometheus ferreo circulo lapidez imprimens vsum annuli inuenit. Mauigij vsum pelasgi inuenerunt. Ceres prima in grecia aput eleusim vsũ frumenti inuenit. Ysis in egipto. Pilumpnus in italia vsum frumenti z farris z ritum molendi z pinsendi. thagus in hyspania ritum serendi. Osiris aput egiptum cultum vinearum reperit. Liber aput indos. Dedalus primus mensam z olam et sellam fecit. Apirius primus composuit apparatum coq̃ne: qui tandem in ea consũptis bonis voluntaria morte periit. Medicine auctor aput grecos appollo fuit. Hãc filius eius esculapius laude z opere ãpliauit: qui postq̃ fulmine perijt: diu medendi cura intermissa est: latuitqz per annos pene quingẽtos vsqz ad tempus arthaxersis regis. Tunc eam renouauit in lucem Ypocras a scelepio patre suo genitus in choo insula. ludialis inicitũ sumpliſſe

credunt qui ex asia venientes in etruria ꝺsederunt sub tyrrone duce vbiqꝫ inter ceteros superstitionum suarū ritus spectacula instituerūt: quem morez romani imitati sunt. Aterficis inde aterficibus inquam ludia lidis vocati sunt.

Vnde inicīū literaruꝫ hebreorum

Litere hebreorum a moyse per legez inicium sumpsisse credūtur. Caldeoꝝ z syrorū per abraham. Egiptiorum literas ysis inuenit. Grecoꝝ phenices quas cathmus a fenice in greciam transtulit. Carmentis mater euandri: que proprio noie nicostrata vocabatur latinas literas inuenit. Diuinam hystoriam primus moyses scripsit. Apō gētiles primus dareffrigius troyanam stystoriam edidit: quam in foliis palmarum ab eo scriptam esse ferunt. ¶ Post dareté in grecia herodotus primus hystoricus fuit: post qué scitides. ¶ Isdem tpibus claruit quibus bosoras legem scripsit. Fabulas prius credit inuenisse alemon crotoniensis. Egiptus est mater artiū. deinde in greciam: z inde in ytaliaz venerunt. In ea primū grāmatica reperta est tempore osiris mariti ysidis. i ea quo qꝫ dyaletica inuenta é a permenide q̄ ciuitates et cetus hominum fugiens in rupe consedit in modico tempore sicqꝫ dyaleticaz excogitauit: vnde z rupes pmenidis appellata est. ¶ Plato aūt post mortez socratis magistri sui egiptum demigrauit. Ibiqꝫ perceptis liberalibus studiis athenas rediit: z apud achademiam villā suaz coadunatis discipulis studiis operaz dedit. Hic primum logicam rationalem grecis instituit: quā postea arestotiles eius discipulus ampliauit pfecit z in arte redegit. ¶ Marcus Therencius varro primus dyaleticā de greco in latinū transtulit. ¶ Postea Cicero topica iuenit. Demoscenes fabri filius apud grecos re-

thorice repertor dicitur esse Tysias apud latinos. Corax apud syracusas: hec ab Aristotile z Gorgia et Ermagera in greco scripta est trā slata in latinum a Tulio et Quintiliano.

Que artes precipue legende sunt

Ex his autem omnibus scientiis supra enumeratis septem specialiter discreuerāt antiqui in studiis suis ad opus erudiendorū in quibus tantam pre ceteris vtilitatez pspexerunt vt quisquis hāx disciplinarum firmitatē percepisset ad aliarum noticiaz postea inquirendo magis z exercendo q̄ audiendo peruenire. Sunt etiam q̄si que dā instrumēta z rudimenta quibus via paratur animo ad plenam philosophice veritatis noticiaz. Hinc triuium z quadruuium nomē accepit: eo q̄ bis q̄si quibusdaz viis viuax animus ad secreta philosophie introeat. nemo tūc temporis nomine magistri dignus videbatur qui non harū septem cognitione polleret. pitagoras quoq; hanc in studiis suis consuetudinē seruasse legit vt vsq; ad septennium s̄m numerum videlicet septez liberaliū artiū. Nullus discipulorum suorū de his que ab ipso dicebat: ratione poscere auderet: sed fidem daret verbis magistri quousq; omnia audisset: sic q; iam per semetipsum rationem eorū posset inuenire. Vas septez quidā tanto studio didicisse legūtur vt plane oēs ita memoria tenerēt vt quascunq; scripturas ad manum sumpsissent quascū q; questiōes soluendas aut cōprobandas proposuissent ex his regulas z rationes ad diffiniendum id de quo ambigetur. Folia libroz reuoluendo non quererēt: sed statim corde parata haberent. Hinc profecto accidit vt tot essent eo tempore sapientes vt ipsi plura scriberent q̄ legere nos possumus. Scola

res vero nr̃i aut nolunt aut nesciunt modus congruum in discẽdo seruare. ⁊ idcir multos studẽtes: paucos vo sapiẽtes inuenimus. Mihi autem videtur non minori cura prouidendum esse lectori vt in studiis vtilibus o peram suaz impendat q̃ ne in vtili ⁊ bono proposito te pidus remaneat. Malum est bonum negligẽter agere peius est inuanum labores multos expendere: sed quia non oẽs hanc discretionem habere possunt vt intelligãt quid sibi expediat. Idcirco que scripture mihi vtiliores videant lectori: breuiter demõstrabo: ac deinde de mõ discendi pauca quoq; anne ctam.

De duobus scripturarũ generibus

Duo sunt genera scripturarum. Primus genus est earum que ꝓprie artes appellantur. Secundũ est eaz que appendicia sunt artium Artes sunt que philosophie supponuntur id est que aliquam certaz ⁊ determinatã philosophie partẽ materiaz habẽt vt est grãmatica dyaletica ⁊ huiusmodi. Appendicia artium sunt que tantũ ad philosophiaz spectant id est que in aliqua extra philosophiaz materia versatur. Aliquando tamen quedam ab artibus discreta sparsim ⁊ confuse attingunt. Vel si simplex narratio est viaz ad philicam preparant. Huius modi sunt omnia poetarum carmina vt sunt tragedie comedie satire. Heroica quoq; ⁊ lirica et iambica ⁊ didascolica quedam fabule et hystorie. Illorũ quoq; scripta quos nunc philosophos appellare solemus qui ⁊ breuem materiam longis verborũ ambagibus extendere consueuerunt: ⁊ facilẽ sensũ perplexis sermonibus obscurare. Vel etiam diuersa simul compilantes quasi de diuersis coloribus ⁊ formis vnam picturam facere.

Nota q̃ tibi distinxi duo sũt artium appendicia: sed inter hec tanta mihi videtur esse distantia vt Virgilius ait in bucol. Lenta salix quãtum pallenti cedit oliue. ¶Puniceis humilis quantum saliunca rosetis: ita vt quicunq; ad scientiam pũgere cupit si relicta veritate artium reliquis se implicare voluerit: materiaz laboris vt ita dicã in infinitũ inueniet z fructũ exiguũ. Deniq; artes sine appendiciis suis perfectum facere lectorẽ possunt: illa sine artibus nil perfectionis conferre valẽt: maxime cum in se nil expetendum habeant. vnde lectorem inuitant: nisi traductum ab artibus accommodatuz: neq; quisq; in eis querat nisi quod artium est Quapropter mihi videt primum operã dandũ artibus esse vt sunt fundamẽta oim z vbi pura simplexq; veritas aperitur. Maxime his septem quas predixi que totius philosophie instrumenta sunt. Deinde cetera quoq; si vacat legantur: quia aliquando plus delectari solẽt seriis admixta ludicra z raritas preciosum facit bonuz sic i medio fabule cursim inuentam scientiaz auidius aliquando retinemus. Verũtamen in septem artibus liberalibus fundamentuz est: omnis doctrine que pre ceteris omnibus habende sunt ad manum vtpote sine quibus nil solet aut potest disciplina seu philosophia explicare z diffinire.

De coherẽtia artium

Ne quidem ita sibi coherẽt z alterius vicissim rõnibus indigent: vt si vel vna defuerit cetere philosophũ facere non possunt. Vnde mihi errare videur qui non considerantes talez in artibus coherentiam quasdam sibi ex his eligũt: z ceteris intactis in his se posse fieri perfectos putant.

Vnicuiq; arti quod suum est tribuendũ esse

Et rursus est aliuſ error: nō enim multo minor iſto quē ſumope vitare oportet. Sūt enim quedā qui licet ex his que legēda ſunt: nihil preter mittunt: nulli tamen arti qō ſuum eſt tribuere norūt: ſed in ſingulis legūt omnes. In grāmatica de ſylogiſmoruz rōne diſputat. In dyaletica caſuales inflectōes inquirūt Et quod magis irriſione dignum eſt in tytulo totū libz legunt z incipiunt: et tercia lectione vix expediunt: non alios docent huiuſmodi: ſed oſtentant ſuam ſcientiaz: ſed vt quales mihi tales oibus appareāt attende q̄ puerſa ſit hec conſuetudo cum profecto quanto magis ſuperflua aggregaueris tanto minus ea que vtilia ſunt cape poſſis vel retinere. In qualibet ergo arte duo nobis maxie diſcernēda ſunt z diſtinguēda. Primum q̄liter de ipſa arte agere oporteat. Secundum quomō oporteat ipſius artis rationes aliis quibuſlibet rebus accomodare. duo ſunt agere de arte: z agere per artem verbi gra. Agere de arte vt agere de grāmatica. Agere per artem agere grāmatice. Diſtingue hec duo: agere de grāmatica et agere grāmatice. De grāmatica agit qui regulas de vocibus datas z pcepta ad hanc artez ptinentia tractat. Grāmatice agit omnis qui regulariter loquitur vel ſcribit. Agere ergo de grāmatica quibuſdaz tantummodo ſcriptoribus vt priſtiano donato ſeruio conuenit. Agere vero grāmatice omnibus. Cum ergo de qualibet arte agimus maxime in docēdo vbi omnia ad compendium reſtringēda ſunt: z ad facilē intelligentiā enotanda ſuffi cere debet id de quo agitur quantū breuius z apertius poteſt explanari. Ne ſi alienas nimiū rationes implicauerimus magis trahamus: q̄ edificemus lectorem. Nō oīa dicenda ſunt que dicere poſſumus: ne minus vtiliter dicant ea q̄ dicere debemus Jo tandē in vnaqueq arte queras quod ad eam ſpecialiter conſtiterit. deinde cum legeris artes z quid vniuſ-

cuiusq; sit proprii cognoueris disputando ⁊ proferendo. Tunc demū rationes singularum inuicez proferre licebit: ⁊ ex altera psideratione vicissim que minus prius intellexeras iuestigare. noli multiplicare diuerticula quoad usq; semitas didiceris: securus discurres cū errare non timueris.

Quid sit necessarium studentibus

Tria sūt studētibus necessaria: nata exercicii disciplina In natura considerat vt facile audita pcipiat ⁊ pcepta firmiꝰ retineat. In exercicio vt labore ⁊ sedulitate naturalem sensū excolat. In disciplina vt laudabiter viues mores cū scientia cōponat. De his tribus per singula modum troductionis pauca perstringemus.

De introductione

Qui doctrine operam dant ingenio simul ⁊ mēoria polere debēt: que duo in omni studio ita sibi coherent vt si desit alterum: neminē alterz perfectū ducere possit sicut nulla prodesse possūt lucra vbi deest custodia: ⁊ incassū receptacula munit: q̄ quod recondat non habuerit: ingeniuz inuenit. Memoria custodit sapientiam. Ingeniū est vis quedam naturaliter animo insita per se valens. Ingeniū a natura pficitur: vsu iuuatur: in moderato labore retōditur: ⁊ temperato acuitur exercicio: vnde satis eleganter a quodaz dictum est. Volo tandē tibi parcas laborare in cartis curre per acra. Duo sūt que ingeniū exercent lectio et meditatio. Lectio cum ex his que scripta sunt regulis ⁊ preceptis informamur. Trimoduz est lectionis genus docentis et discentis ⁊ per se inspiciētis Dicimus enim lego librum illi: ⁊ lego librum ab illo: et lego libri. In lectione maxime cōsideranda sunt ordo ⁊ modus.

De ordine legendi

Ordo consideratur alius in disciplinis vt si dixerim grā maticā dyaleticā antiquiorē ⁊ arismetricā priorē musica Alius i libris vt si dixero catalinaz iugurtio esse priorē Alius in narratione que est in serie cōtinua. Alius in expositione. Ordo in disciplis attendit ꝑm naturā: in libris ꝑm psonaz auctoris vel subiectam materiā: in narratōe ꝑm dispositionē: que duplex est. Naturalis videlicet qñ res eo referūtur ordine quo geste sunt. Et artificialis scz quādo id quod postea factū est prius narrat: ⁊ qñ prius postmodū dr. In expositiōe ordo consideratur ꝑm inquisitionem. Expositio cōtinet tria literā sensū ⁊ sententiaz Litera est cōgrua dictionū ordinatio quam etiam constructionem vocamus. Sensus est facilis quedā ⁊ apta significatio que litera prima fronte profert. Sentēcia est profundior intelligentia que nisi expositione vel interpretatōe non inuenitur. In his ordo est vt primū litera: deinde sensus: ⁊ post sententia inquiratur: quo facto pfecta est expositio.

De modo legendi

Modus legendi in diuidēdo cōstat. Omnis diffinitio incipit a finitis ⁊ terminatur ad infinita Omne enī finitū magis notum est: et scientia comprehensibile. Doctrina aūt ab his que magis nota sunt incipit: ⁊ per eorum noticiam ad scientiaz eorū que latent pertingit. ¶Preterea rationez inuenimus: ad quē ptineat diuidere quando ab vniuersalibus ad pticularia diuidemus diuidendo: ⁊ singulorum naturas inuestigādo. Omne nāqz vniuersale magis est determinatū suis pticularibus. Quando ergo discimus ab his incipere debemus que magis sūt nota ⁊ determinata complectentiaqz: sicqz paulatim diuidēdo: ⁊ per diuisionez singula distinguendo eorum que in illis continentur naturam inuestigare.

De meditatione

Meditatio ē cogitatio frequens cum ꝯsilio que causā z originez modū et vtilitatē vniuscuiusqz rei prudēter inuestigat. Meditatio principium sumit a lectione: nullis tamen stringitur regulis aut preceptis lectōis. Delectat enim quodā apto decurrere spacio vbi liberalez contemplāde veritati acie assignat. z nunc has: nunc illas rerū causas pstringere: nunc aūt profunda queqz penetrare: nihil anceps nihil obscuruz reliquere. Principiuz ergo doctrine est in lectione consumatio in meditatione quā si quis familiaris amare didicerit eiqz sepius vacare voluerit: iocundā valde reddat vitam: z maximam in tribulatione perat consolationez. Ea enī maria est que aiaz a terrenoz actuum strepitu segregat: z in hac etiaz vita eterne quietis dulcedinē qō āmō pregustare facit: cuiqz iam per ea que facta sūt cū qui fecit oīa q̄rere didicerit et intelligere: tunc animum pariter z scientia erudit z letitia pfundit: vnde fit vt maximū sit in meditatione oblectamentū. Tria sunt meditationis genera. Unū ꝯsistit in circumspectione morum. Aliud in scrutatiōe mandatoz. Terciū in inuestigatiōe diuinorū operum. Mores sunt in viciis z virtutibus. Mandatum diuinuz aliud precipiens: aliud permittēs: aliud terrens. Opus dei est z quod creat potentia: z qō moderatur sapiētia: z quod cooperatur gratia que oīa q̄nta sunt āmiratione digna tanto magis quisqz nouit: quanto attentius dei mirabilia meditare consueuit.

De memoria

De memoria hoc maxime in presenti pretermittendum non esse estimo: quod sicut ingenium diuidendo inuestigando z inuenit: ita memoria colligendo custodit. Oportet ergo vt que discendo diuisimus cōmendata memorie colligamus. Colligē est ea de quibus plixius vel

scriptum vel disputatum est ad breuem quandam & cōpendiosaz summam redigere: que a maioribus epilogus id est breuis recapitulatio supradictoruz appellata est. Habet nanqz omnis tractatus aliquod principium: tota cui rei veritas & vis sententie innititur. Et ad ipsum cuncta alia referuntur. Hec querere & considerare colligere est. Unus fons est Et multi riuuli. Quid autez fluctus fluminuz sequeris tene fontem & totum habes: hec idcirco dico quoniaz memoria hominis hebes ē & breuitate gaudet. et si in multa diuiditur fit minor in singulis. Debemus ergo in oi doctrina breue aliquod & certum colligere quod in archa memorie recōdatur. Unō post modum cum res exigit reliqua diuinatur. Hoc etiaz sepe replicare & de ventre memorie ad palatum reuocare necesse est: ne lōga intermissione depereat Unde rogo te o lector ne nimium leteris si multa legeris: sed si multa intellexeris. Nec si tantum intellexeris: sed si retinere poteris. Alioquin nec legere multum prodest nec intelligere. Quare superius me dixi. Recolere eos qui doctrie operam dant memoria indigere.

Nota dicta aurea de modo studendi & humilitate.

De disciplia

Sapiens quidam cū de modo & forma discendi interrogaretur ait. Mens hūilis studium querendi vita quieta. Scrutinium tacitum: paupertas: terra aliena. Hec referare solent multis obscura legendo. Audierat puto qō dictum est: mores ornat scientiam. Et ideo preceptis legendis: preceptis quoqz viuendi adiungit. Et vt modū vite sue & studij sui rationez lector agnoscat. Laudabilis est scientia: quaz vita maculat impudica. Et idcirco summopere cauendum est ei qui querit scientiam. Ut non negligat disciplinam

De humilitate.

Folium cxxxvij

Principium autem discipline humilitas est. Cuius cum multa sint documenta. hec tria precipue ad lectorez pertinent. Primum est Ut nullam scientiam: nullaz scriptura vilem teneat. Secunduz vt a nemine quod discere erubescat. Multos hec decepit Quod ante tempus sapientes videri volunt. Hic nanqz in quandam tumoris elationem prorumpunt: Ut iam z simulare incipiant qō non sunt: z quod sunt erubescere: eoqz longius a sapientia recedunt. quo non esse sapientes: sed putari incipiunt Eiusmodi multos noui qui cum primis adhuc elementis indigeant. Non nisi summis interesse dignātur. z ex hoc solummodo se magnos fieri putant

Nota infrascripta

Si magnorum z sapientum vel scripta legerint vel audierint verba. Nos inquiūt vidimus illos: nos ab illis audiuimus. Sepe nobis illi loqui solebant. Illi summi: illi famosi cognouerunt nos: sz vtinam me nemo agnoscat: z ego cūcta nouerim. Platonem vidisse nō intellexisse gloriamini. puto indignum nobis esse deinceps. Ut me audiatis. Non ergo sum plato nec platonem videre merui. Sufficit vobis ipsuz philosophie fontem potastis. sz vtinā adhuc sitirent: rex post aurea pocula: de vase bibit testeo. Quid erubescitis platonem audistis: audiatis et Crispum. In prouerbio dicitur. Quod tu nō nosti: fortassis nouit asellus. Nemo est cui omnia scire datuz sit. Neqz quisqz rursum cui aliquid speciale a natura accepisse non contingerit. Prudens igitur lector omnes libenter audit Omnia legit: non scripturam non personā non doctrinam. cuiuscqz spernit: Indifferenter ab omnibus quod sibi deesse videt querit. non quantum sciat sz quantum ignoret considerat Hinc illud Platonicum aiunt. Malo aliena verecun

de discere ꝯm mea impudẽ
ter ingerere. Cur enim disce
re erubescis. ꝛ nescire vere
cundaris. ¶Pudor iste mai
or est illo. Aut quid summa
effectas Cum tu facias in
imo. considera pocius quid
vires tue ferre valeant. Ap
tissime incedit: qui incedit or
dinate quidam dum magnũ
saltum facere volunt: preci
picium incidunt. Noli ergo
festinare nimis. hoc modo ci
cius ad sapientiaz pertinges
Ab omnibus libenter disce:
Quid tu nescis Quia humi
litas cõmune facere tibi po
test: quod nature cuiꝯ pro
prium fecit. Sapientior om
nibus eris si ab omnibus di
scere volueris. qui ab omni
bus accipiunt: omnibus ditõ
res sunt. Nullam denigz sci
entiam vilem teneas. Quia
omnis sapiẽtia bona est. nul
lam si vacat scripturam sal
tem legere contempnas. Si
nil lucraris nec perdis ali
quid. Maxime cum nulla
scriptura ꝑm meam estima
tionem sit: que aliquid expe
tendum nõ proponat. Si cõ
uenienti loco ꝛ ordine tracte
tur: que non aliquid etiam
speciale habeat. Quod dili
gens verbi scrutator alibi nõ
inuentum'. Quanto rarius
tanto gracius carpat: Nihil
tamen bonum est quod me
lius tollit: Si omnia legere
non potes. Ea tamen que
vtiliora sunt lege. Etiam si
omnia legere potueris: non
tamen omnibus idem labor
impendendus est. Sed que
dam ita legenda sunt: vt nõ
sint incognita Quedam ne
sint inaudita. Et aliquando
pluris esse credimus. Que
non audiuimus. Et facilius
estimatur res cuius fructus
agnoscitur. Videre nunc po
tes ꝙ necessaria tibi sit hu
militas. Vt nullam scienti
am philipendas. Et ab om
nibus libenter discas. Simi
liter quoqz tibi expedit. Vt
cum tu aliquid sapere cepe
ris: ceteros non contemnas.
Hoc autez tumoris vicium
hinc quibusdam accidit. ꝙ
suam scientiam nimis dilige
ter inspiciunt. ꝛ cum sibi ali
quid esse visi fuerint. Alios
quos non nouerũt tales nec
esse nec fieri potuisse putãt

Hinc etiam euolit illud qđ nunc nugigeruli quidaz nescio⁹ vnde gloriantes priores partes arguũt simplicitatis. z secum natam z secũ moriturã sapientiam putant. in diuinis eloquijs ita simplicẽ loquendi modum esse aiunt Vt in eis magistros audire non oporteat. ſPosse satis quandoque proprio ingenio veritatis archana penetrare: corrugant nasum Et valgium torquent lectorem diuinitatis. Et nõ intelligũt q̃ deo iniuriam faciunt. Cuius verba quidam pulchro vocabulo simplicia. sed sesu prauo insipida predicant. nõ est mei consilij huiusmodi imitari. Bonus enim lector humilis debet esse z mansuetus: a curia manibus et voluptatum illecebris prorsus alienus. Diligens z sedulus: vt ab omnibus diligẽter discat Nunq̃ de scientia sua presumat: peruersi dogmatis auctores quasi venena fugiat. Diu rem pertractet anteq̃ dicat: non videri doctus sed esse querat. Dicta sapientum intelligat. In tellecta diligat: z ea semper coram oculis suis quasi vultus suis speculum tenere studeat. Et siqua forte obscuriora intellectu eius nõ admiserint: non statim in vituperium prorumpat vt nil bonuz esse credat nisi quod ipse intelligere possit. Hec est humilitas discipline legentium

De studio

querendi nec nõ de vita philosophorum

Studium querendi ad exercicium pertinet. In quo exhortatioe magis q̃ doctrina lector indiget. Qui enim inspicere diligenter voluerit: quid antiqui propter amorẽ sapientie pertulerint q̃ memorãda posteris virtutis sue monimenta reliquerint quã libet suam diligentiam inferiorem videbit. alij calcabãt honores. alij proiecerunt diuitias. Alij acceptis iniurijs gaudebant. Alij penas spreuerunt. Alij contubernia hominum deserentes vltimos recessus z secreta heremi penetrãtes: soli se philosophie dedicabãt: vt eo contempla

tioni magis vacarent Quo nulliſq; virtutis iter impedi re ſolent cupiditatis animuz ſubieciſſent.

Permeni des philoſophus.xv. annis in rupe egipcia conſediſſe le gitur. Et Promotheus ob immodicam meditandi cu ram in monte caucaſo vul turi expoſitus commemora tur. Quia enim ſciebant ve rum bonum: non in eſtima tione hominum: ſed in pura conſcientia eſſe abſconditu; Et eos iaz non homines ee qui rebus pituris inherétes bonum ſuum non agnoſce rent. Ideo quantum mente z intelligentia a ceteris dif ferrent ipſa locorum diſtan tia demonſtrabant Ne vna teneret habitatio quos non vna ſociabit intétio. Quidaz philoſopho dicebat. Nunqd non vides quia te deridem homines: z ille. Ipſi me in quit deridem: z eos aſini: co gita ſi potes quanti eſtima uerit laudari ab bijs a qui bus nec vituperari timuit. De alio rurſum legitur q poſt omnia diſciplinaz ſtu dia z artium cacumina Ad opus figuli deſcendit. Et al terius cuiuſdam diſcipuli cū magiſtrum ſuum laudibus efferrét. Inter cetera nec ſu torie picie diſciplina cum ca rere gloriati ſunt. Hanc er go diligentiam in noſtris le ctoribus eſſe vellem. vt nun q in eis ſeneſceret ſapientia Sola ab yſaac ſunamitis se nem dauid calefecit. Quia amor ſapientie etiam in are ſcente corpore dilectorem ſu um non deſerit. Omnes pe ne virtutes corporis mutan tur in ſenibus z creſcente ſo la ſapientia decreſcunt cete ra. Senectus enim illorum qui adoleſcentiam ſuam ho neſtis actibus inſtruxerunt: etate fit doctior: vſu triſtior: proceſſu temporis ſapiétior: Et veterum ſtudiorum dul ciſſimos fructus metit. Un de z ſapiens vir ille grecie demoſcées cum expletis ſeptuagintis ā nis ſe morituz cerneret dix iſſe fertur ſe dolere q agre deretur de vita quando ſa

pere cepisset

Plato

Lxxxj. annis scribens mortuus est. Et

Socrates

nonagintanouem annos in docendi scribendiq; dolore laboreq; compleuit. Taceo ceteros philosophos Pitagoram. Democritum. Zenocratem. Zenonem et Peleatem: qui iam etate longeua in sapientie studijs floruerūt

Ad poetas

venio

Homerum. Hesiodum. Simonidem. Terpicorum. qui grandes etate nescio quid. Sed solito diuinius vicina morte cecinerunt.

Sophocles

autem Cum post nimiaq; senectutem et rei familiaris negligentiam a filijs accusaretur amentie edippi fabulam quam nuper scripserat recitauit iudici. Et tantum sapientie in etate iam fracta specimen dedit. Ut seueritatez tribunalium in fauorez theatri conuerteret. Nec mirum cum etiaz Katho censorinus et romani generis disertissimus iam senex grecas discere litteras nō erubuerit nec desperauerit: certe homerus refert q; de lingua Nestoris vetuli et iam pene decrepiti dulcior melle oratio fluxerit Aurem igitur aduerte quantum amauerint sapientiam quos nec decrepita etas: ab eius inquisitione potuit ꝛuocare. Iste igitur tātus amor sapientie tāta in senibus prudentie habundantia cōgrue etiaz ex ipsius supradicti nominis interpretatione colligitur. Interpretatur enim ab ysaac Pater meus supfluus: vel patris mei rugitus. Ex quo ostenditur habundantissimum et vltra humanam vocem in senibus diuini sermonis tonitruum comorari. Verbum nanq; supfluum in hoc loco plenitudinem non redundantiam signat. Porro sunamitis in lingua nostra coccinea dicit. qō satis conuenienter feruorez sapientie significare potest.

De reliquis

quatuor preceptis

Quattuor que secuntur sic alternatim sunt disposita. vt alterum semper ad disciplinam pertineat. Reliquus ad exercicium spectet.

De quiete

Vite quies siue interior vt mēs per illicita desideria nō discurrat. Siue exterior. Vt ocium z oportunitas: honestis z vtilibus studijs suppetat: vtraqz ad disciplinam pertinet.

De scrutinio

Scrutinium autem id ē meditatio ad exercicium spectat. Videtur autem scrutinium sub studio querendi contineri. Quod si verum ē superflue reperitur. Cum in superiori parte anumeratum sit: Sed sciendū est hanc inter hec duo esse differentiam. Q3 studium querendi instātiam signat operis. Scrutinium vero meditationis diligētiam. Opus peragunt labor z amor. Consilium pariunt cura z vigilia. In labore ē: vt agas: in amore vt perficias. In cura vt prouidegs: in vigilia vt attendas. Iste sūt quatuor pedisseque que portant lecticam lectionem philosophie: quia mentem exercent cui sapientia presidet Cathedra philosophie sedes est sapientie. que bijs suppositis ducitur: quoniam in his exercendo se promouet. vnde pulcre iuuenes propt robur a fronte lecticam tenere dicuntur videlicet philos et cophos id est amor z labor: que foris opus peragunt Al posteriori puelle vidlicz philenne z agrimina quod interpretatur cura z vigilia quia intus in secreto consiliuz pariunt. Sunt quidam qui putant per kathedram philologie humanum corpus intelligi cui anima rationalis presidet: quam ministri quatuor portant: id est quattuor elementa componunt. Equibus duo superiora id est ignis z aer actu z nomine masculina sunt. Duo inferiora id est aqua z terra feminina sunt.

De paupertate

Paupertatem vero lectoribus suadere voluit id est superflua non sectari. Quod maxime ad disciplinam spectat. Pinguis enim venter vt dicitur tenuē non gignit sensum. Sed quid ad hoc scolares nostri temporis respondere potuerunt: qui non solū in studijs suis fragilitatem: sequi contempnunt. Sed etiam supra id quod sunt diuites videri laborant. Nec iaz quod didicerit quisq; iactat: sed quid expenderit. Sz fortassis quia magistros suos imitari volunt. De quibus quid satis digne dicam non inuenio.

De exilio

Postremo terra aliena posita est que z ipsa hominem quoq; exercet. Omnis mundus philosophantibus exilium est. Quia tamen vt quidam ait. Nescio qua natali solum dulcedine cunctos ducit z immemores non sinit esse sui. Magnum principium virtutis est: vt discat paulatī exercitatus animus. visibilia hec z transitoria primum cōmutare: vt postmodum possit derelinquere. Delicatus ille est adhuc cui prima dulcis est. Fortis autem cui iaz omne solum prima est. Perfectus vero cui mundus totus exilium est. ille mundo amorem finxit. Iste sparsit. hic extinxit. ego a puero exulaui. Et scio quo merore animus artum aliquando pauperis tugurij fundum deseruerat: qua libertate postea marmoreos lares z laquearia despexerat tecta.

Et sic finitur tercius liber incipit quartus Hugonis didascolicon de studio diuinarum scripturarum.

Cripture que vel de deo vel de bonis inuisibilibus loquũt: nec sole nec omnes diuine appellãde sunt. In libris gtiliũ multa de eternitate dei z animarum immortalitate de virtutum premiis sempiternis: penisqz malorũ satis probabili ratione scripta inuenimus quos tali vocabulo indignos esse nemo dubitat. Rursus vero veteris et noui testamenti seriem pcurrentes totam pene de pñtis vite statu z rebus in tẽpore gestis contextam cernimus Raro aliq de dulcedine eterne bonoz z celestis vite gaudiis manifeste depromi tamen has scripturas diuinas fides catholica appellare cõsuevit. Philosophoz scripture qsi luteus paries dealbatus nitore eloqj foris pollent que si qndoqz veritatis pretendant speciem falsa admiscendo qsi quodaz colore supducto lutũ erroris opiũt Econtra diuina eloquia aptissime fauo compãtur. que z propt simplicitatẽ sermõis foris arida apparẽt z intus dulcedine plena sunt. Unde ꝓstat quia merito tale vocabulum sortita sunt que sola sic a falsitatis ꝓtagione aliena iueniunt: vt nihil veritati ꝓrium continere probentur

Scripture

diuine sunt quas a catholice fidei cultoribus editas vniuersalis ecclesie auctoritas: ad eius fidei corroborationẽ in numero diuinorũ librorũ cõputandas recipit z legendas retinuit. Sunt preterea alia qplura opuscula a religiosis viris z sapientibus diuersis temporibus ꝺscripta: que licet auctoritate vniuersalis ecclesie ꝓbata nõ sunt: tamen quia a fide catholica nõ discrepãt: z nonulla etiaz vtilia docent: inter diuina cõputantur eloqr: que fortasse enumerando melius qꝑ diffiniendo ostendimus.

De triplici

ordine veteris testamenti

Omnis diuina scriptura in duobus testamentis ꝓtinet.

In veteri videlicet ⁊ nouo. Utrūq; testamentuz tribus ordinibus distiguit̄. Uetus testamentum continet legez ꝓphetas agiographos. Nouum euangelia aplōs ꝓfes Primus ordo veteris testamēti.i.lex quā hebrei thorat noiant: ⁊ greci pentateucuz habet quinq; libros moysi. Inter quos primus est breſith.i.genesis. Secundus elesmoth qui ē exodus. Tercius vaiechtra qui est leuiticus. Quartus vaiedaber q̄ ē numeri. Quintus adabari qui ē deutronomius. Scōs est ordo prophetaꝝ:hic continet octo volumia Primū ioſue bennun.i.filiū nun qui ⁊ ioſue et ieſunaue ⁊ ieſus nuncupat̄. Secundū ſophōi qui est liber iudicū. Terciuz samuel qui est primus ⁊ secundus regū. Quartū malachi qui est terciuſ ⁊ q̄rtus regū. Quintū iſaiaz. Sextū iheremiā. Septimū ezechiel Octauū thareaſtra qui est xij. prophetarum. Tercius ordo nouem habet libros. Primus iob. Scōs dauid. Tercius malloth q̄ grece parabole: latine puerbia sonat videlicz ſalomōis. Quartus celeth qui ē eccleſiaſtes. Quintus ſiraſirim.i.cantica canticorum. Sextus daniel. Septimus dabreiamin qui est palipomenon. Octauus heſdras. Nonus heſter. oēs ergo ſiunt .xxij. libri. Sunt preterea alij quidaz libri vt ſapiētia ſalomonis: liber iheſu filij ſirach: ⁊ liber iudith: ⁊ thobias: et liber machabeorum qui leguntur quidem ſed non ſcribunt̄ in canone.

De triplici ordine noui teſtamenti

Primus ordo noui teſtamenti q̄tuor habet volumia Mathei Marci Luce ⁊ Johānis. Secundus limilit̄ quatuor ſcz epiſtolas pauli numero.xiiij. ſub vno volumine cōtextas ⁊ canonicas epiſtolas apocalipſim ⁊ actus apoſtoloruz. In tercio ordine primum locū habent decreta que canones.i.regu

las appellamus: deinde sanctorum patrum ⁊ doctorum ecclesie scripta Iheronimi. Augustini Gregorij Ambrosij Isidori origenis Bede ⁊ aliorum multorum ortodoxorum que tam infinita sunt vt numerari nō possint Ex quo p̄fecto apparet q̄n tū in fide christiana feruorē habuerint p̄ cuius assertiōe tot ⁊ tāta opera memorāda posteris reliquerunt. Unde nr̄a quoq; pigricia arguitur qui legere non sufficimus q̄ dictare illi potuerūt. In his aūt ordinibus maxime vtri usq; testamēti apparet conuenientia q̄ sicut post legez prophete ⁊ post prophetas agyographi: ita post euangelium apostoli ⁊ post apostolos doctores ordine successerunt. Et mira quadam diuine dispensationis ratiōe actum est vt cum in singulis plena ⁊ perfecta veritas cōstet nulla tamē superflua sit Hec breuiter de ordie ⁊ numero diuinoz librorum perstrinximus vt que sibi p̄scripta sit materia lector agnoscat.

De autorib⁹ diuinorum librorum

Quīq; libros legis moyses scripsit. Liber iosue idē iosue cuius nomine inscribitur auctor fuisse creditur. Librum iudicum a samuele editum dicunt. Primā partez libri samuelis ipse samuel scripsit sequentia aut̄ vsq; ad calcē dauid. Malachim iheremias primum in vnum volumen collegit. Nam antea sparsus erat per singulorum regū hystorias. Isaias iheremias ezechiel singuli suos libros fecerunt qui inscripti sunt nominibus eoz. Libri duodecim prophetarum auctorum suorum nominibus prenotantur quorū nomina sunt Osee Iohel amos abdyas ionas micheas naum Abakuk Sophonias Aggeus zacharias ⁊ Malachias. Qui propterea minores dicūtur: quia sermones

cor breues sunt. vno z vno volumine comprehendunt. Isaias autē iheremias ezechiel z daniel hi q̄tuor maiores sunt singuli suis voluminibus distincti. Libr iob alij moysen: alij vnū de prophetis nonnulli ipsum scripsisse credunt. Librum psalmor dauid edidit. Hesdras aūt postea psalmos ita nūc sunt ordinauit z titulos addidit. Parabolas aūt z ecclesiaste z cantica canticorū Salomō cōposuit. Daniel sui libri auctor fuit. liber hesdre auctoris sui titulo prenotatur: in cuius textu eiusdez scz hesdre: neemie quoq; sermones continent. Libr hester hesdras creditur conscripsisse. Liber sapientie apud hebreos nusq; est: vñ z ipse titulus grecam magis eloquentiā redolet. hunc quidā iudei philonis esse affirmāt Libr ecclesiasticum certissime ihesus filius syrach israhelita nepos ihesu sacerdotis magni cuius meminit zacharias cōposuit. Hic apud hebreos inuenitur: sed inter apocriphos habet. Judith

z tobie libri machabeor quor vt testat Jeronimus modus magis grecus esse probatur: quibus auctoribus scripti sunt minime constat.

De bibliotheca

Biblioteca a greco nomen accepit eo q̄ ibi libri reconditur: naz biblio liber teca repositio interpretat. Bibliotecā veteris testamenti hesdras scriba post icensā legē a caldeis dum iudei regressi sunt ihezusalem diuino afflatus spū reparauit: cunctaq; legis z prophetar volumia que fuerant a gentibus corrupta correxit. totūq; vetus testamentū in. xxij. cōstituit libros vt tot libri essent in lege quot habebātur z litere. Porro quinq; litere duplices apud hebreos sunt caphmen num phe sade. Alit enī p has scribunt principia medietatesq; verbor: alit fines Unde z quinq; libri a plerisq; duplices estimātur scz samuel malachi dabreiamī hesdras iheremias cum cynoth hoc est cum lamentationibus suis.

De interpretibus

Interpretationē veteris testamenti primā fecerūt.lxx. interptes quos ptholomeus cognomento philadelphus rex egipti omnis scripture z literature sagacissimus: phisistratum atheniensium tyrānum q̄ primus apud grecos bibliotecā instituit z seleuci nicaronem z alexandrum z ceteros priores qui sapiētie operam dederant in studio bibliotecarū emularetur nō solum gentiū scripturas:sed etiam diuinas lueras in suā bibliotecaz conferens: ita vt lxx.milia librorū in tempore eius alexandrie inueniretur Ab eleazaro pontifice petēs scripturas veteris testamēti in grecam vocez ex hebrea lingua interpretari fecit: sed singuli i singulis cellis sepati Ita omnia per spūmsanctū interpretati sunt: vt nihil in alicuius eoz codice inuentū esset qđ a ceteris vel in verborum ordine discreparet p pter quod vna est eorū trans lātio siue interpretatio: sed Jheronimus dicit huic rei non esse adhibendam fidem secundam terciam z quartā faciunt aquila simachus et theodocion quoz primus.i. aqla iudeus fuit.Simachus vero z theodocio ebyonice heretici: optinuit tamē vsus vt post.lxx.interpretes eorū ecclesie grecorum reciperēt exēplaria z legerent:quinta est vulgaris cuius auctor ignoratur: vnde specialit sibi vendicauit vt quinta appellaretur:sexta z septima Origenis cuius codices Eusebius z Pamphilus vulgauerunt:octaua ē Jheronimi que merito ceteris anteferē: nam z verborum tenatior est z perspicuitate sentencie clarior.

De autoribus noui testamenti

Plures euāgelia scripserūt: sed quidaz sine spiritusancto magis conati sūt ornare narrationem q̄ hystorie texere veritatez. Unde sancti pres docti per spūmsanctū quoz tantum in auctoritate recēperūt ceteris reprobatis scz

Matthei Marci Luce ⁊ Johannis ad similitudinem quatuor fluminum paradisi et quatuor animaliū in ezechiele. Primus matheus: euangelium suū scripsit hebraice. Secūs marcus grece scripsit. Tercius lucas inter euangelistas greci sermōis eruditissimus quippe vt me dicus in grecia euangelium scripsit teophilo episcopo ad quem etiā actus apostolorū idem scripsit. Quartus ⁊ vltimus iohannes euangeliū scripsit. Paulus.xiiij.eplās scripsit.x.ad ecclesias: quor ad personas: vltimā ad hebreos quam pleriq; nō esse pauli dicunt: eandemq; alij barnabā: alij clementē scripsisse suspicant. Jeronimus tamen hanc esse pauli argumentat. Canonice epistole sunt septem: vna iacobi: due petri: tres iohānis: vna iude Apocalipsim scripsit iohannes apostolus i pathmos insula exilio relegatus.

Q alia preter hec sunt apocripha

Hi sunt scriptores diuinorū librorū qui per spūmsanctū loquentes ad eruditionē nostraz precepta viuendi regulamq; scripserūt. preter hec alia volumia apocripha nō cupantur. Apocripha autez dicta sunt id est secreta: q; in dubium veniunt. Est enim eorum occulta origo: nec patet pribus a quibus vsq; ad nos auctoritas veraciū scripturarum certissima ⁊ notissima successione peruenit. In his apocriphis ⁊ si aliq̄ inueniatur veritas: tamen p̄pter multa falsa nulla in eis est canonum autoritas que recte iudicant non esse eor credenda quibus ascribunt. nam multa sub nominibus prophetarū: ⁊ recentiora sub nominibus apostolorum ab hereticis proferunt que oia sub nomine apocriphorum autoritate canonica diligēti examinatione remota sunt.

Ratio de vocabulis diuinorū librorū

rum

¶Pentateucus a quiqz voluminibus dicitur. ¶Penta enī grece quinqz teucus voluminum vocatur. Geneſis eo dicitur q̄ generatō ſeculi in eo cōtinetur. Exodus ab exitu filiorum iſrahel de egi pto Leuiticus eo q̄ leuitaz miniſteria z diuerſitatem victimarum exequit. Numerorum liber dicitur eo q̄ in eo egreſſe tribus enumerantur: z. xlv. per heremū mansiones. Deutrus verbū grecum eſt diſſillabum: z interpretat̄ ſecundus: z nona lex interpretatur: inde deutronomius quaſi ſecūda lex: quia in eo replicantur ea que in p̄cedentibus libris diffuſius dicta ſūt. ¶In libro ioſue quē hebrei ioſue bennun dicunt terra p̄miſſionis populo diuiditur. Liber iudicū dictus eſt a principibus qui iudicabant populuz iſrahel anteq̄ reges eſſent in eodē populo ¶Hic quidaz compingunt hyſtoriam ruth ſub vno volumīe. Liber ſamuelis dictus eſt quia natiuitatem eius et ſacerdotum geſta deſcribit: qui licet etiam hyſtoriā ſaul z dauid p̄tineat: vtriqz tamē ad ſamuel referuntur: quia vixit vtrūqz. ¶Malach hebraice: latine interpretat̄ regum: inde dictus eſt malachim p̄o eo q̄ regeſ iude z iſrahelite gentis corūqz geſta per ordinem deſcribit. ¶Iſaias potiūs euangeliſta q̄ propheta librum ſuū edidit: cuius oīs textus eloquentie proſa incedit. Canticū vero exametro et pētametro vſu diſcurrit. ¶Iheremias ſimilit edidit librū ſuū cum trennis eius quas nō lamentatiōes vocamuſ eo q̄ i triſtioribus rebus ſcz funeribus adhibeantur. ¶In quibus quadruplex diuerſo modo compoſuit alphabetum: quoz duo p̄ima quaſi ſaphico metro ſcripta ſunt: quia tres verſiculos qui ſibi inuicez iuncti ſunt: z ab vna tamen litera incipiunt heroicū coma concludit. Tercium alphabetū trimetro ſcriptum eſt: z a tribus literis idē tamen verſus incipiūt. Quartū alphabetū ſimile p̄imo z ſcōo habeſ.

Ezechiel principium z finē obscuriora habet: vnū volumen. xij. prophetarū: z principia z fines et liber Job p saica oratione contexta sunt Dedia autez ipsius ab eo loco vbi ait. ¶Pereat dies in qua natus sum vsqz ad ipsū locum vbi ait. Quocirco ipse me reprehendo z ago pniaz oia heroco metro discurrūt. ¶Psalmorū liber grece psalteriuz: hebraice nabula: latie organum dicitur. Quod aūt vocatur psalteriū quod vno ppheta canēte ad psalteriuz chorus consonando respondebit. ¶Nunc libri quandoqz incisionibus z vno volumie psalmorum comprehendūt. ¶Psalmos dauid cōposuit: sed hesdras ordinauit. Thēs autez lamentationes Jheremie z psalmi et omnia fere scripturarū cantica apud hebreos metrice cōposita sunt vt testant Jheronimus Origenes Josephus z Eusebius cesariensis. ¶Nam more romani flacci z greci pidari nunc alij iam currunt: nunc alij zaphiro nitent: trimetro z tetrametro incedentes. tribus nominibus vocatū esse Salomonez manifestissime scriptura docet. Ytidā id est dilectum dominū: quia eū dilexit dominus. et celeth. i. ecclesiastē. Ecclesiastes aūt greco nomine appellat qui cecum. i. ecclesiam cōgregat quem non possumus appellare concionatorē: qz loquit non ad vnum: sed ad totam simul cionez populi. ¶Dorro pacificus vocatus est eo qp in regno eius pax fuerat Is itaqz iuxta numerū vocabulorum tria edidit volumina. ¶Primū qō hebraice maslotb: grece pabole: latie prouerbia inscribitur eo qp in ipso sub compatiua similitudine figuras verborū z imagines veritatis ostenderit q videlicet parabole i fine ab eo loco vbi ait. Dulierem fortez quis inueniet. Alphabeto texuntur sicut lamentationes Jheremie z cetera quedam scripture cantica. Secundum qui hebraice celeth: grece ecclesiastes: latie concionator dr: eo qp sermo eius non specialiter ad vnū sicut in prouerbiis. Sed ad

diuersos generaliť quasi ad
torum contentionem ꝛ eccle
siam dirigatur. Tercium si
rasirim id est cantica canti
corum quod quasi epitala
mium id est carmen nuptia
le christi ꝛ ecclesie. In puer
bijs paruulum docet: ꝛ qua
si de officijs per sententias
erudit. Unde ꝛ ad filium ei
us crebre sermo repetiť. In
ecclesiastice vero mature e
tatis instruit: ne quitquaz in
mundi rebus: putet esse per
petuum. Sed caduca ꝛ bre
uia vniuersa que cernimus
ad extremam consumatum
iam virum: ꝛ calcato seculo
preparatum. In canticis cā
ticorum sponse iungit ample
xibus: haut procul ab hoc or
dine doctrinarum ꝛ philoso
phi suos sectatores eruditur
vt primum ethicam doceāt.
Deinde phisicam interpre
tentur: ꝛ quem in bijs profe
cisse perspexerint vsqz ad the
ologiaz producant. Daniel
aput hebreos non inter pro
phetas sed int agiographos
habetur. Nec ym. lxx. inter
pretes katholica nō legit ec
clesia. eo q multum a verita
te discordet. Daniel maxie
ꝛ hebraas propheta. Et vna
pars Jeremie, hebraicis qui
dem litteris: sed caldaico ser
mone pscripti sunt. Iob quo
qz cum arabica lingua plu
rimam habet societatem. da
niel aput hebreos nec susan
ne habet historiam. nec ym
pnum trium puerorum nec
beli draconisqz fabulam. pa
ralipomenon grece dicit qō
nos pretermissorum vel reli
quoꝛ dicere possumus. Or
ea que in lege vel regū scrip
tis: vel omisa vel non plene
relata sunt: in isto summatiz
ac breuiter explicantur. Hic
hebraice debreianim dicitur
quod iterpretatur verba die
rum quod significantius cro
nicon totius diuine historie
possumus appellare. Liber
besore vnus est: in quo eius
dem besore neemieqz sermo
nes sub vno volumine conti
nentur. Secundus tercius ꝛ
quartus ypocrisi sunt. Liber
qui sapientia Salomonis in
scribitur. Ideo sapientia vo
catur: quia in eo christi ad
uentus qui est sapientia pa
tris ꝛ passio eius euidenter

exprimitur. Liber hiesu filij syrach. Ideo ecclesiasticus dicitur :quia de totius ecclesie disciplina religioseq; conuersatiõis magna cura & ratione sit editus.de hijs duobus Jeronimus sic dicit.fertur panarethos hiesu filij syrach liber.Et alius pseudographus qui sapientia inscribitur.quorum priorum hebraicum reperi non ecclesiasticum:vt aput latinos.Sed parabolas annotatum Cui iuncti erant ecclesiastes Et cantica canticorum vt similitudinem Salomonis nõ solum librorum numero.Sed etiam materiaruq; genere coequarent. Secundus aput hebreos nusquam est.quia & ipse stilus grecam eloquẽtiam redolet.Et nõnulli scriptorum veterum hunc esse philonis iudei affirmant.Sicut ergo Judith & thobie & machabeorum libros Legit quidem ecclesia:sed inter canonicas scripturas eos non recipit. Sic hec duo volũia legit ad edificationeq; plebis non ad auctoritateq; ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.Quor ergo.xxij. elementa sunt:per que hebraice scribimus omne qõ loquimur:& eor unitijs vox humana comprehendit. ita xxij.volumina suppotantur quibus quasi litteris & exordijs ĩ dei doctrina tenera adhuc & lactans viri iusti eruditur infantia. Quidam hystoriam ruth & lamentatões Jeremie seorsum per se inĩ agiographa computantes. & hos duos viginti duobus precedentibus veteris legis libros anumerat sub figura & numero.xxiiij. seruorum. qui in apocalipsi agnum adorant.

De nouo testamento

Sicut omnis scriptura veteris testamenti large lex appellari potest. Specialiter tamen quinq; libri Moysi dicuntur lex. Ita generaliter totum nouum testamentum euangelium dici potest Sz tamen specialiter illa quattuor volumina Mathei marci Luce & Johannis in quibus facta & dicta saluatoris

plane explicantur. euangeli
um nuncupari meruerunt.
Euangelium interpretatur
bonum nuncians. quia eter
na bona promittit. non terre
nam felicitatem vt vetus te=
stamentum ꝓm litteram in=
tellectam

De canoni

bus euangeliorum:

Canones euangeliorum ar
monius allexandrie primus
excogitauit: quem postea eu
sebius cesariesis secutus ple
nius exposuit: qui ideo facti
sunt. Ut per eos inuenire et
scire possumus: qui reliquo
rum euangelistarum similia
aut propria dixerunt. Sunt
autem numero decem quo=
rum primus continet nume
ros in quibus quatuor dixe
runt eadem. matheus mar=
cus lucas z Johannes. Se
cundus in quibus tres. ma=
theus: marcus: lucas. Terci
us in quibus tres: matheus:
lucas z Johannes. Quar=
tus in quibus tres Mathe
us Marcus Johannes.
Quintus i quibus tres mar
cus Lucas Johannes. Se
xtus in quibus duo Ma=
theus marcus. Septimus in
q̄bus duo matheus Lucas.
Octauus i quibus duo ma
theus Johannes Nonus in
quibus duo Lucas Joban
nes. Decimus in quibus si
guli eorum quedam propria
dixerunt. Quorum expositō
hec est per singulos euange
listas numerus quidem ca=
pitulis afflixus adiacet qui=
bus numeris subdita ē arca
quedaz numero notata que
indicat in quoto canone po
situs sit numerus cui subiec
ta est arca Verbi gratia Si
est arca prima in primo ca=
none. si secunda in secundo:
si tercia in tercio. Et sic per
ordinem vsqz ad decimum
pueries. si ergo aperte quo
libet euangelio placuerit sci
re qui reliquoz euangelista
rum similia dixerint assūme
adiacentē numez capituli z
requires ipsum numez i suo
canone quē indicat ibiqz in=
uenies qui z quid dixerit: z
ita demū in corpe inquisita
loca q̄ ex ipsis numeris indi
canť per singula euangelia:
de eisdem dixisse inuenies.

De canonibus conciliorum

Canon autem grece latine regula dicitur. Regula autē dicta ē quod recte ducit nec aliquando aliorsum trahit. Alij dixerunt regulam dictā vel quod recte viuendi normaz prebeat: vel quod fgat: vel quod distorta prauaz qz quid corrigat. Canones autem generalium conciliorum a temporibus constantini ceperunt. In precedentibus nanqz annis persecutōe feruente docendarum plebium copiam minime dabat. Inde christianitas in diuersas hereses fissa est. Qz nō erat licentia episcopis in vnum conuenire. nisi tempore supradicti imperatoris. ipse enim dedit facultatem christianis libere cōgregari. sub hoc sancti patres in concilio niceno de omni orbe terraz conuenientes iuxta euangelicam z apostolicam traditionem sc̄m post apostolos symbolum tradiderunt.

De quatuor principalibus conciliis

Inter cetera autem concilia quattuor venerabiles esse synodos que totam principaliter fidem complectantur q̄si euangelia quattuor vel totidem paradisi flumina ostat. Harum prima nicena synodus. ccc. xviij. episcopoz constantino augusto imperante peracta est. In qua arriane perfidie cōdempnata ē blasphemia: quam de inequalitate sancte trinitatis idem arrius asserebat: z substantialem deo patri dei filium eadem sancta synodus per symbolum diffiniuit. Secunda synodus. c. l. presbiteroz sub theodosio seniore constantinopoli congregata est. Que macedonium spiritumsanctum deum esse negantez cō demnans. consubstantialem patri z filio spiritumsanctuz demonstrauit. Dans symboli formam: quam tota grecorum z latinoz confessio: in ecclesijs predicat. Tercia synodus ephesina prima. cc. episcopoz sub iuniore theo-

dosio augusto edita est que nestoriū duas in christo asse rentem personas iusto ana= themate condempnauit. O stendens in duabus naturis vnam domini hiesu christi p sonam. Quarta sinodus cal cidonensis de.xxx. sacerdo= tum sub marciano principe habita est. In qua eutice cō stantinopolitanum abbatem verbi dei z carnis vnam na turam pronunciantem z ei= us defensorem allexandrinū episcopum: z ipsum rursum nestorium cum reliquis he= reticis vna patruz sententia. damnauit: predicans eadem sinodus christum deum sic natum de virgine. Et in eo substantiam z diuine z hu= mane confiteamur nature. Hec sūt quattuor sinodi prī cipales: fidei doctrinam ple nissime predicantes. Sed et reliqua sūt concilia. que san cti patres spū dei pleni sanxe runt: post istorum quattuor auctoritatem omni manent stabilita vigore quorum In hoc opere continentur gesta condita. Cōcilij vero nomē tractum est ex more romāo Tempore enim quo cause agebantur conueniebāt om nes in vnum: communiqz in tentione tractabāt. Unde z concilium a communi inten tione dictum quasi consiliuz. c.in.s. transuerte. Cetus ve ro conuentus est vel ogre= gatio a cocundo id est a con ueniendo in vnum. Unde z conuentus est nuncupatus cetus vel concilium a socie= tate multorum in vnum. epi stola grece missa interpreta tur latine. Epistole canoni= ce id est regulares: que etiaz dicuntur katholice id ē vni= uersales: quia non vni tantū populo vel ciuitati: sed vni= uersis gentibus generaliter sunt scripte. Actus apostolo rum primordia fidei cristiāe in gentibus z nascentis ec= clesie historiaz digerunt. Et apostolorum gesta narrant. Unde z actus apostoloruz. vocantur. Appocalipsis de greco reuelatio interpretaī. Juxta quod ipse Johānes dicit. Apocalipsis hiesu chri sti quam dedit illi palam fa cere seruo suo Johanni.

Solum Qui biblio

tecas fecerunt.

Aput nos pamphilus martir. Cuius vitam Eusebius cesariensis conscripsit. Qui stratum in sacre bibliotece studio adequare contendit: Hic enim in bibliotheca sua prope. xxx. milia voluminuz habuit. Ieronimus quoqz z genodius ecclesiasticos scriptores: toto orbe querentes ordine prosecuti sunt: eorum qz studia in vno voluminis rudiculo comprehenderunt.

Quorum scripture sunt autentice

De nostris apud grecos origines in scripturarum labore tam grecos q̄ latinos operum suorum numero superauit. Deniqz ieronimus sex milia librorum eius legisse fertur. Horum tamen omnium studia Augustinus ingenio suo seu scientia vicit. Nam tāta scripsit: vt diebus ac noctibus non solum scribere libros eius quisquā: sz nec legere sufficeret. Scripserunt z alij viri katholici multa z insignia opera. anastasius alexandrinus episcopus Hilarius pictauiensis episcopus Blasius capadocenus episcopus. Gregorius theologus z ambrosius mediolanensis episcopus: et gregorius nazarenus episcopus. Theophilus alexandrinus Episcopus. Johannes constantinopolitanus episcopus. Cirillus alexandrinus episcopus. Leo papa. Proculus. Isiderus. Ispalensis: Beda. Ciprianus martir: z cartaginensis episcopus. Ieronimus presbiter. origenes cuius scripta nec omnio nec refutat ecclesia: nec per omnia recipit. Sedulius. Prudentius lactancius orator z ruffinus. multos libros edidit z interpretatus est quasdam scripturas. Sz quoniā beatus Ieronimus in aliquibus eum de arbitrij libertate notauit illa sentire dēmus que Ieronimus Pelagius etiam fecit libros quinqz ad

uersus nestorium z Eutice z tractatus in modum Ambrosij. Item duos libros fecit z sacramentorum prestationes z orationes z epistolas fidei. Dionisius ariopagita episcopus ordinatus corinthiorum multa ingenij sui volumina reliquit. Item cronica Eusebij cesariensis atq eiusdem historie ecclesiastice libros: quis i principio narrationis sue libro tepuerit z post in laudibus origenis atq excusatione scismatici vnum conscripsit librum propter rerum tamen singularem noticiam. que ad instructionem pertinet: non vsq quaq ecclesia refutat. Cassiodorus quoq i explanatione psalmorum satis vtile opus scripsit. Sunt z aduc alij quorum nomina hic taceo.

Que scripture sūt apocriphe

Itinerarium nomine petri apostoli quod appellat sancti clementis libri. viij. apocrifi. actus nomine andree apostoli apocrifi. Actus nomie Thome apostoli apocrifi: Euangelia nomine thadei apostoli apocrifi. Euāgelia nomine Barnabe apostoli apocrifi Euangelia nomine Thome apostoli apocrifi. Euangelia que falsificat lucianus apocrifi. Euangelia que falsificauit Ticius apocrifi. Liber de infantia saluatoris apocrifus. Liber qui appellatur pastoris apocrifus. Libri omnes quos fecit Selecucius discipulus diabuli apocrifi. Liber qui appellatur fundamentum apocrifus. Liber qui appellat thesaurus apocrifus: Liber qui est de filiabus Ade apocrifus. Centimetrum de Christo virgilianis versibus compaginatuz apocrifus. Liber qui appellatur actus Tecle z pauli apocrifus. Liber qui appellat nepotis apocrifus. Liber prouerbiorum ab hereticis conscriptus z sub sixti nomine assignatus apocrifus. Reuelatio que appellat pauli apocri.. Reuelatō que appellat thōe aposto. apoc.

Reuelatio que appellatur Stephani apocri. liber qui appellatur transitus sancte Marie apocri. Liber qui appellatur penitentia adam apocri. Liber diogie nomie gigantis qui post diluuium cum draconе pugnasse Ab hereticis dicitur apocri. Liber qui appellatur testamentum Job apocri. Liber qui appellatur penitentia origenis apocrifus. Liber qui appellatur penitentia Cipriani apocrifus. Liber qui appellatur tamne z mambre apocrifus. Liber qui appellatur sors apostolorum apocrifus Liber lusan. Liber canonuz apostolorum apocrifus. Liber philologus ab hereticis conscriptus z beati Ambrosij nomine presignatus apo. Historia Eusebij pamphili apocri. Opuscula tusculini siue affricani apocri. Opuscula postimiani z galli apo. Opuscula montani z priscilli z maximille apocri. Omnia opuscula fausti mãichei apocri. Opuscula alterius clementis alexandrini apo. opuscula cassiani presbiteri galliaruz apocri. Opuscula victorini pictauiẽsis apocri. Opuscula frumẽtij apocri. Epistola iesu ad agabaruz apocri. Epistola fausti Reginẽsi galliarũ. Epistola frumentij apocri. Passio cyrici z Julite apocri. Passio georgij apocri. Scripta que appellantur Salomonis cõtradicio apocri. Philacteria omnia que non ab angelo vt illi contigunt. Sed magis a demõe scripta sũt apocri. Hec z hijs similia Que symon magus nicolaus cherintus. Marcian. basilides Ebion. Paulus. Samosatenus Photinus z bonosius: qui simili errore defecerunt. Montanus quoqz cũ suis obscenissimis: sequacibus. Appollenaris. Valentinus siue Manichcus. Sabelius: arrius: macedonius: eunomius: nouatus. Sabacius: calix: donatus z custachius: nubianus: pellagius. Julianus z Lacensis. Celestinus: maximianus: pristillianus ab hispania. lampedius dyostorus. Euticius: petrus z alius Petrus. E quibus

vnus alexandriam: alius antiochiaz maculauit. Acha-cius ꝓstantinopolitanus cū consortibus suis: necnon et omnes hereses quas ipsi eorumqz dissimili siue scisma-tici docuerunt vel scripserūt quorum nomina minime retinemus: non solum repudiata: verum etiaz ab omni catholica z romana ecclesia eliminata: atqz cum suis auctoribus auctorumqz sequacibus sub anathematis indissolubili vinculo ineternū confitemur esse damnata

Ethimologie quedam ad lectionez pertinentiū

Codex multorum librorum est. Liber vnius voluminis Et dictus codex per translationem a corticibus librorū ꝙsi caudex quod ex se multitudinez librorum quasi ramorum contineat. Volumē dicitur a voluendo.. Liber est interior cortex arboris: in quo ātiqui ante vsum carte vel membranarum scribere solebant: vnde z scriptores liberarios vocabant. Inde dictus est liber volumē. Scheda cuius diminutiuū est cedula grecum nomen est. Et dicit scheda proprie quod ad hoc emendatur: z nec dum in libris redactum est. Cartarum vsus primam apud memphi ciuitatem egipti inuentus est. Dicta aūt carta quod carpti papiri tegimen decarptuz glutinamur: z sic carta conficitur. Cuius genera plura sunt. Pergamenum dicitur a pergamis vbi est inuentum. Dicitur autē membrana: quia ex mēbris detrahitur. Fiebant primuz membrana lutei coloris. postea rome candida membrana reperta est. Omelia dicitur quasi sermo popularis sic̄ vbi verbū fit ad populuz Tractatus ē vnius rei multiplex compositio. Dyalogus est collatio duorum vel plurimorū quem latini sermonem dicunt. Sermo aūt dictus qz fertur inter vtrūqz Cōmentaria dicta quasi cū

mẽte: vel a cõminiscor. Sũt enim interpretatiões vel cõmentaria iuris vel euangelium dicunt quidã cõmenta appellanda gentiliũ librorũ Expositiones autem diuinorum glosa grecum est: et interpretat lingua: quia qõ ãmodo loquitur significatõr subiecte dictionis. hanc philosophi aduerbium dicunt: quia vocem illam de cuius re queritur vno et singulari verbo designatur: verbi gra vt contitescere est tacere.

Explicit Quartus

Incipit quintus didascolicon Hugonis liber de quibusdam sacre scripture proprietatibus: et modo legendi

On debet onerosum esse: studioso lectori q̃ taz varie multiplicitéqz numerum z ordinem et vocabula diuinorum librorum tractamus: quia sepe accidit vt hec minia ignorata: magnarum rerum z vtiliũ noticiam obscurent. Quapropter semel se expediat lector

vt in his quasi quibusdam clausulis prima fronte reseruato libero gressu possit inde propositum iter currere: ne in singulis libris noua rudimenta querere oporteat. His ergo expeditis: deinceps cetera que ad propositum opus valere videbuntur tractabimus.

De triplici intelligẽtia:

Primo omnium sciendum est q̃ diuina scriptura triplicẽ habet modum intelligendi: scz hystoriam allegoriam et tropologiam. Sane non omnia que in diuino reperiuntur eloquio ad hãc intorquenda sunt interpretatiõez vt singula hystoriam allegoriam z tropologiam simul continere credantur. q̃ et si in multis congrue assignari possit: vbiqz tamen obseruare aut difficile est aut impossible. Sicut enim i citharis z huiusce modi organis musicis: non quidez omnia que tanguntur canorum aliquid resonant: sed tantum corde citharare: tamẽ in toto citharare corpore ideo facte sunt vt esset vbi connecterẽtur: z quo tenderentur illa que ad cantilene suauitatem modulaturus est artifex. Ita in diuinis eloquiis quedam posita sunt que tantum spiritu aliter intelligi volunt: quedã vero morũ grauitati deseruiunt: quedam etiaz sm̃ simplicez sensum hystorie dicta sunt. Nonnulla autem que z hystorice conuenienter exponi possunt: vnde z modo mirabili omnis diuina scriptura ita per dei sapientiaz conuenienter suis partibus aptata atqz disposita est vt quicquid in ea continẽ aut vice cordarum spiritualis intelligentie suauitatem personet: aut per hystorie seriez z litere soliditatem misteriorum dicta in vnum connectens ad modum ligni concaui super extensas cordas simul copulet: earũqz sonuz recipiens in se dulciorez auribus referat: quez non solũ corda edidit: sed z lignũ modulo corporis sui formauit.

Sic ꝛ mel in fauo gratius. ꝛ quicquid maiori exercicio queritur: maiori etiam desiderio inuenit. oportet ergo sic tractare diuinā scripturā vt nec vbiq; byſtoriam: nec vbiq; allegoriam: nec vbiq; queramus tropologiaz: sed singula in suis locis ꝓut rō postulat competenter assignare. Sepe tamen in vna eademq; litera omnia simul reperiri possunt vt byſtorie veritas: ꝛ misticum aliquid per allegoriam insinuet. Et quid agendū sit pariter per tropologiam demonstretur.

Q; res etiā significēt in diuina scriptura

Sciendum est etiā q̄ in diuino eloquio non tantū verba sed etiam res significare habent: qui modus nō adeo in scriptis inueniri solet: philosophus solam nouit vocū significationem. Sed excellentior est valde rerū significatio q̄ vocum: quia hanc vsus instituit: illam natura dictauit: hec hominum vox est: illa vox dei ad homines hec prolata perit: illa creata subsistit. Vox tenuis ē nota sensuum: res diuine rationis est simulacrum. Q; ergo sonus oris qui simul subsistere incipit ꝛ desinit ad rationez mentis est: hoc omne spaciū temporis ad eternitatez. Ratio mentis intrinsecū verbū est quod sono vocis. i. verbo extrinseco manifestat̄: et diuina sapientia quā de corde suo pater eructauit in se inuisibilis per creaturas ꝛ in creaturis agnoscit̄. Ex quo nimirū colligitur q̄ ꝓfunda in sacris literis requirēda sit intelligentia vbi per vocem ad intellectuz: per intellectuz ad rationem: per rationem peruenitur ad veritatē. Q; dum quidā minus docti nō considerant: nullā in eis esse subtilitatem estimant vbi exerceri possint ingenia: ꝛ ob hoc ad scripturas philosophorum se transferunt: quia profecto nil aliud ibi conspiciunt nisi solā litere superficiez virtutē veritatis ignorantes.

Folium

Q3 autem rerum significatione sacra vtantur eloquia: breui quodam & aperto demonstrabimus exẽplo: dicit scriptura. Vigilate quia aduersarius vester dyabolus tanq̃ leo rugiẽs circuit querens quẽ deuorer. Hic si dixeris leonez significare dyabolum non vocem sed rem intelligere debemus. Si enĩ due hec voces dyabolus et leo vnam & eandem rem significant incompetens est similitudo rei ad seipsam. Restat ergo vt hec vox leo animal ipsum significet: animal vero dyabolum. Et ad hũc modum cetera omnia accipienda sunt vt cum dicimus vermen vitulum lapidem: & alia huiusmodi christum significare.

De septem

regulis sacre scripture

Illud quoq3 diligẽter attendendũ est q̃ septẽ esse inter ceteras regulas diuinarum scripturarum locutionis regulas quidam sapientes dixerunt.

cxlvij

Primare

gula est de domino & eius corpore que de vno aut ad vnum loquitur atq3 in vna persona modo caput modo corpus ostendit sicut Ysaias ait. Induit me dominus vestimento quasi sponsum decoratum: & quasi sponsaz ornatam monilibus suis. In vna enim psona duplici vocabulo nomiata: & caput .i. sponsam: & ecclesiã .i. sponsã manifestauit. Proinde notandum est in scripturis qñ specialit caput scribitur quãdo et caput et corpus: aut quãdo ex vtroq3 nãsceat ad vtrũq3: aut ab altero ad alterũ: sicq3 to capiti quid corpori queniat prudens lector intelligat.

Secũda re

gula est de domini corpore vero & pmixto. Nam videt cõuenire vni persone quod tamen nõ est vnus vt illud Puer meus es tu israbel: ecce delcui vt nubem iniquitates tuas: & sicut nebulam peccata tua. Quertere ad me

et redimaz te: hoc ad vnum non congruit. ¶Nam altera pars est cui peccata deleuit z cui dicit. ¶Puer meus es tu: z altera cui dicit. Conuertere ad me et redimaz te qui si conuertantur peccata eorum delentur. ¶Per hanc enim regulaz sic ad omnes loquitur scripta vt boni redarguantur cū malis: z mali laudantur cum bonis: sed quid ad quem pertineat qui prudenter legerit discet.

Terciare

gula est de litera z spiritu. i. de lege z gratia. Lege per quā precepta facienda āmonuentur. Gratia per quaz iuuamur vt operemur: vel q lex nō tantum hystorice: sed etiam spiritualiter sentienda z tenenda sit. ¶Nanqz et hystorie oportet fidez tenere: z spiritualiter legē intelligere.

Quartare

gula est de specie z genere. per quam pars pro toto: et totum p parte accipitur: veluti si vni populo et ciuitati loquatur deus: z tamē intelligatur omnem contingere mundū. ¶Naz licet aduersus vnam ciuitatem babilonīaz per Ysaiam prophetam dominus cōminetur: tamen dū contra eam loquitur transit ad gētes de specie z puertit contra mundum sermonez. certe si nō diceret aduersus vniuersum orbē: nō adderet infra generaliter: z disperdā omnem terraz z congregabo sup eos mala: z cetera que sequuntur ad interpretatiōz mundi pertinentia: vnde et adicit. ¶Hoc est consilium qō cogitaui super oēm terram: et hec est manus extēsa sup omnes gentes. Itez postq̄ sub psona babilonie arguit vniuersum mundum: rursus ad eandem quasi de genere ad speciez reuertit dominus q eidem ciuitati specialiter contigerunt. Ecce ergo suscitabo super omnes medos nam balthasar regnāte obtenta est a medis babilonia sic ex persona vnius egipti: totū vult intelligere mundū dicendo. Et cōcurrere faciā egiptios: regnum aduersus

regnum. Cum egiptus non multa regna: sed vnū descri batur habuisse regnum.

Quīta regu

la est de partibus per quaz aut maxima pars temporis per partem minoris inducīt aut pars minima temporis per partem maiorem intelligitur. Sic est de triduo dominice sepulture dñi nec tribus diebus pleris nec noctibus iacuerit in sepulcro: sed tamen a parte totum triduū accipitur. Uel sicut illud qō quadringentis annis predixerat deus filios israhel seruituros in egipto: z sic inde egressuros: qui tamē dominante ioseph in egipto dominati sunt: nisi statim post cccc. ānos egressi sunt vt fuerat repromissum: sed. cccc. xxx. pactis ab egipto recesserunt. Est z alia de temporibus figura per quā quedaz que futura sunt q̄si iaz facta sint narrant: vt est illud. Fo derūt manus meas z pedes meos z dinumerauerūt oia ossa mea z diuiserūt sibi vestem meaz z bis similia. In quibus futura tanq̄ iā facta sint ita narrantur. Sed cur quo adhuc facienda erāt iā facta dicuntur: quia ea que nobis futura sunt apud deī eternitatem iam facta sunt. Quapropter quando aliq̄d faciendum esse pronunciat fm nos dicitur. Quādo vo que futura sunt iā facta dicuntur fm deī eternitatez accipienda sunt apud quē iaz facta sunt que futura sunt.

Sexta regu

la est de recapitulatiōe. Recapitulatio est dum scriptura redit ad illud cuius narratio iam transierat. Sicut cum filios filiorū noe scriptura iaz cōmemorasset: dixit illos fuisse in liguis z gētibus suis Et tamen postea quasi hoc etiaz ordine tpm requiritur. Erat inquit oīs terra labiū vnum: z vox vna omnibus erat. Quomō ergo fm suas gentes z suas linguas erāt. si vna lingua erat omnibus Nisi quia ad illud quod iaz transierat reuersa est narratio.

Septima regula est de dyabolo z eius corpore qua sepe dicuntur ipsius capitis que suo magis conueniūt corpori. Sepe vo videntur eius membrorum dicta z non nisi capiti congruunt. Ex nomine quippe corporis itelligitur caput vt est illud in euāgelio. Be zizaniis tritico admixtis dicēte domino. Inimicus hō hoc fecit: hoiem ipsum dyabolū vocat: z ex nomine corporis caput designat. Itē ex noīe capitis significatur corpus: sicut in euāgelio. Duodecī vos elegī z vnus ex vobis dyabolus est. Iudam vtiqz indicans: quia corpus dyaboli fuit. Apostata qppe angelus omnium caput est iniquorū: z huius capitis corpus sunt omnes iniqui: sicqz cum membris suis vnus est vt sepe quod corporis eius dicitur ad eū potius referat. Rursum quod illi attribuit ad membra ipsius deriuet. sicut in Ysaia vbi dum oīa babilonigm hoc est oīa dyaboli corpus multa dixisse. sermo prophēticus. Rursus ad caput id est dyabolū oracula sentencia deriuat dominus. Quomodo cecidisti lucifer qui mane oriebaris z c

Quid studium impediat

Postqz certam materiam prescripsimus lectori: z eas scripturas que ad diuinam precipue pertinent lectionez suis nominibus assignando determinauimus: Osequens videtur vt etiam de modo z ordine legendi aliquid dicamus. Quatenus ex his que dicta sunt agnoscat: cui rei studium impendere debeat. Ex his vero que dicēda sūt eiusdem studij modum z rationem accipiat. Quia vero facilius quid agendū sit intelligimus si prius quod nō sit faciendum agnouerimus Instruendum est primum qd cauere debeat: ac deinde informādus qualiter ea que sunt agenda perficiat. Dicenduz quoqz quid sit quid ex tanta turba discentium quorū multi z ingenio pollent z vigēt exercicio. Tam

pauci inueniãtur quibus ad scientiam peruenire contingat: & vt de illis taceam qui naturaliter sunt ebetes & tardi ad intelligendum. hoc maxime mouet & dignum questione videtur: vnde hoc accidat q̄ duo pari ingenio et equali studio vni lectioni intendunt: nec tamen simili effectu eius intelligentiam cõsecuntur. Alter cito penetrat Cito quod querit apprehendit. Alter diu laborat & pariter perficit. Sed sciendum é q̄ in quolibet negocio duo sũt necessaria. Opus videlicz & ratio operis que ita sibi connexa sunt: vt alterum sine altero: aut inutile sit aut minus efficax.. Verũtamen vt videtur. Melior est prudentia fortitudine. Quia & pondera aliquando que viribus mouere possumus arte leuamus. Sic nimirum est i omni studio qui sine discretione operatur: laborat quidem: sz non perficit: & quasi aerez v̄berans cineres in ventũ fundit. Aspice duos siluaz pariter trãseuntes & hunc quidem per deuia laborantem. Illũ vero recti itineris compendia legentem. pari motu cursum tendunt sed non eque p̄ueniunt. Quid autem scripturam dixerim nisi siluaz: cuius sententias quasi fructus quosdam dulcissimos legendo carpimus tractando ruminamus. Qui ergo in tanta multitudine librorum legendi modum & ordinez nõ custodit quasi in dẽsitate saltus oberrans. tramitez recti itineris perdit. Et sicut dicit̃ Semper discentes & nunq̄ ad scientiam peruenientes: Tantum enim valet discretio vt sine ipsa & omne ociũ turpe sit & labor inutilis. Vt autem vniuersaliter completamur tria sunt que p̄cipue studijs legentium obẽ solent. Negligentia. Imprudentia. Fortuna. Negligentia est quando ea que discenda sunt vel prorsus pretermittimus vel minus studiose discimus. Imprudentia est q̄n do congruum ordinez & modu z in his que discimus nõ seruamus. Fortuna est i cuẽ tu & casu siue naturaliter cõtingent siue paupertate vel i

firmitate vel naturali tardi-
tate:siue doctorum raritate.
Quia aut non inueniũt qui
doceant:aut qui bene doce-
ant:aut a proposito nostro ꝛ
trabamur. In hijs autez tri
bus de primo id est de negli
gentia lector admonendus
est. De secundo vero id est
de imprudentia instruendus
De tercio autem id est for
tuna adiuuandus

Quis sit fru ctus diuine intelligentie

Quisquis ad diuinam lectõ
nem erudiendus accesserit:
Primum qualis sit fructus
eius agnoscat. Nihil enim si
ne causa debet appeti. Nec
desideria trahit:quod vtilita
tem nõ promittit. Geminus
est diuine lectionis fructus:
quia mentem vel scientiam
erudit:vel moribus ornat do
cet quod scire delectat ꝛ qõ
imitari expediat:quorum al
terum:id est scientia magis
ad bistoriam respicit ꝛ ad al
legoriam alterum id est in-
structio morum magis Ad
tropologiam spectat. Omis
diuina scriptura refertur ad
hunc finem. Sane q̃uis ex-
pediat magis iustum esse q̃
sapientem. Scio tamen plu
res in studio sacri eloquij sa
pientiam magis querere q̃
virtutem. Ego autem quo-
niam neutrum improbandũ
sed vtrunqz laudabile ꝛ ne-
cessarium esse censeo:quid
cuiusqz intentioni compedat
paucis absoluam. Et primũ
quidem de eo qui immorta
litatis gratiam amplectitur
expediam.

De exemplo ꝛ doctrina

Qui virtutũ noticiaz ꝛ for-
mam viuendi in sacro que-
rit eloquio:hos libros ma-
gis eligere debet qui huius
mundi contemptuz suadent
ꝛ animum ad amorem con
ditoris sui accendunt:rectuz
qz tramitem docerent quali
terqz vtutes acquiri ꝛ vicia
declinari possint ostendunt:
Primum enim querite re-
gnum dei ꝛ iusticiam eius:
ac si aperte dicerz:ꝛ celestis

patrie gaudia desiderate:et q̃bus iusticie meritis ad eaz peruenia ̃ sollerter inquirite Utrunqz bonum vtriq̃z necessarium amate z querite. Si amor est:ociosus esse nō potest. Si peruenire desideratis discite quomdo perueniatur quo tenditis. Hec vero sciẽtia duobus modis cooperatur videlicet exemplo z doctrina. Exemplo quando sanctoz sancta legimus. Doctrina quando eoruz dicta ad disciplinam nostram pertinentia discimus. Inter qz beati gregorij scripta singulariter amplectendo estio que qz mihi pre ceteris dulcia z eterne vite amore plena visa sunt. Silencio pretereire nolui.

Quomodo legenda sit sacra scriptura ad correctionem morum.

Oportet autem vt qui hanc ingressus fuerit viam:in libris quos legerit discat non solum colore dictaminis sed virtutum emolitione prouocari:vt eum non tam verborum pompositas aut continuatio q̃ veritatis pulchritudo delectet. Sciat etiam ad propositum suum non ꝺducere vt animo raptus desiderio scientie.obscuras z profundas itelligere scripturas exquirat. In quibus magis occupetur animus q̃ edifice tur'Nec sic eum sola lectō teneat vt a bono ope vacare compellat. Cristiano philosopho lectio debz esse exhortatio non occupatio z bona desideria pascere nō necare Relatum aliquãdo mihi memini:de quodam mihi satis probabilis vite viro qui tanto scripturaruz sacraz amore fragrabat vt eis continuū impenderet studium. Cum qz in dies crescente scientia creseceret Et desiderium eius cepit. Tandem in sapientiam elatus impudenter spretis simpliciozibus scriptis:

ꝛ profunda quoqꝫ rimari at
qꝫ enigmatibus prophetaꝝ
enucleandis ꝛ misticis sacra
mentorum intellectibus ve-
hementer insistere. Sꝫ mens
humana tantū non sustinēs
pondus: cepit mox ꝛ rei ma
gnitudine ꝛ intentionis rudi
tate deficere: tantoqꝫ huius
importune occupationis cu
ra confundi non soluꝫ ab vti
libus sed ꝛ a necessarijs ac
tibus iam cessaret. Uerso si
quidem euentu in contrariū
qui legere scripturas ad edi
ficationem vite ceperat. Q;
discretionis moderamine vti
non nouerat. easdeꝫ nunc oc
casioni erroris habebat. Sꝫ
miseratione diuina tandem
per reuelationem ammoni-
tus est: ne amplius baꝝ scri
pturarum studio incumberꝫ
Sed sanctorum patrum vi-
tas ꝛ meriti triumphos ali-
asqꝫ simplici studio dictatas
frequentare cōsuesceret scri
pturas: sicqꝫ in breui ad pri-
stinum statum redactus int
ne quietis gratiam accipere
meruit: vt vere in eo illaꝫ do
mini vocēꝫ diceres qua ipse
doloreꝫ nostrum considerās
pie nos consolari voluit do-
minus. venite ad me omnes
qui laboratis ꝛ onerati estis
ꝛ ego reficiam vos. ꝛ deīn-
ceps inuenietis requiem aīa
bus vestris. Hoc exempluꝫ
ideo apposui: vt ostenderem
eos qui in disciplina non lit
terature sed virtutum positi
sunt: non oportere lectioneꝫ
esse fastidio: sed oblectamen
to. Nam ꝛ propheta. Non
noui inquit litteraturaꝫ siue
negociationem introibo in
potentiam dei. Domine me
morabor iusticie tue solius:
deus docuisti me a iuuentu
te mea. Qui enim ad occu-
pationem scripturas vt Ita
dicam. ad afflictionem spiri
tus legit: non philosophatur
sed negociatur. Uix tam ve
hemens ꝛ indiscreta intentō
vicio superbie carere valet:
Quid enim de lectione sim
plicis pauli dicam: qui ante
implere legem voluit q̄ dis-
cere quod nobis profecto sa
tis exemplo potest esse: non
auditoꝛes neqꝫ lectoꝛes legis
Sed factoꝛes pocius iustos
esse ante deum. Considēran
dum preterea est. Sꝫ lectio

duobus modis animo fastidium ingerere solet ⁊ affligere spiritum: qualitate scilicet si obscurior fuerit: quātitate si prolixior extiterit. In quorum vtroq; magno moderamine vti oportet. vt quod ad refectionem quesitum est nō summatur ad suffocationez: Sunt qui omnia legere volunt tu noli contendere. Nihil tua interest: an nos omnes legeris libros. Infinitus est librorum numerus. Tu noli sequi infinita. Vbi finis non est: requies esse non potest. Vbi requies non est: Pax nulla est. Vbi pax nulla est: deus habitare non potest. in pace inquit prophēta factus est locus eius: ⁊ habitatio eius in syon. Sed in pace esse syon oportet. Sed pacez nō amittere Contemplare ⁊ occupari noli. Noli auarus ēe Audi salomonem. Audi sapientiam ⁊ disce prudentiaz fili mi inquit. Amplius bijs non requiras: Faciendi plures libros nullus ē finis. frequensq; meditatio carnis afflictio est. Vbi ergo est finis finem loquendi omnes pariter audiamus. Deum time ⁊ mādata eius obserua hoc est omnis homo.

De lectione incipientiuz ⁊ opere perfectorum

Nemo ne pro bijs que superius commemorauī estimet lectorum diligentiam reprehendere. Cum ergo pocius diligentes lectores ad ppositum hortari intendam Et eos qui libenter discunt laude dignos ostendere. Sz ibi locutus sum eruditis. Nunc autem eruiendis ⁊ doctrinam qui principium est discipline inchoantibus. Illis studium virtutum. Istis vero exercicium lectionis propositum est: sic tamen vt nec bij virtute careāt. nec illi prius lectionem omittant. Nā sepe minus peruidum est opus quod nō precedit lectio ⁊ doctrina minus vtilis quā non sequitur bona operatio Oportet autez summopere ⁊ illos cauere: ne forte ad ea

que retro sunt aspiciant. Et illos solari: si vbi illi sunt: quā doqz peruenire desiderant. vtrosqz ergo excèeri z vtros qz promoueri conuenit. Nemo retro abeat ascèdere licz sed non descendere. Si vero nec duz ascendere potes sta in loco tuo liber a culpa. nō est qui alienum vsurpat offi ciuz. Si monachus es quid facis in turba. Si amas silē cium cur clamantibus assi due interesse delectas. Tu semper ieiunijs z fletibus in sistere debes z si tu philoso phari queris simplicitas mo nachi philosophia eius est: Sed docere inquis alios vo lo. Non est tuum docere sed plangere. Si tamen doctor esse desideras: audi quid fa cias. Utilitas habitus tui: et simplicitas vultus innocen tia vite z sanctitas conuersa tionis tue docere debz homi nes. Melius fugiendo mu dum doces q̄ sequendo. Sz adhuc forte prosequeris Et quid inquiens. Nonne saltē si volo discere mihi licet. Su pra dixi tibi lege z occupari noli. Exercicium tibi potest esse lectio: sed non propositum. Doctrina bona est sed incipientium est. Tu vero te perfectum forte permiseras. Et ideo tibi non sufficit Si incipiētibus coequaris plus aliquid te facere oportet. cō sidera ergo vbi sis. z quid a gere debeas facile agnoscas

De quatuor gradibus exercicij spiritalis

Quatuor sunt in quibus nūc exerceur vita iustorum Et quasi per quosdam gradus ad futuram perfectionez sub leuatur. Videlicz lectio siue doctrina: meditatio: oratio z operatio. Quinta deniqz se quitur contemplatio in qua quasi quodam precedentiuz fructu in hac vita etiam que sit boni operis merces futu ra pregustatur: Unde psal mista cum de iuditijs dei lo

querētur commendans ea statim subiungit. In cultoribus illis est retributō multa. De hijs quinq; gradibus ¶Primus gradus id est lectio incipientium est. Suprenius id est contemplatio perfectorum. Et de medijs quidem. Quanto plures qs ascendit tanto perfectior erit Verbi gratia ¶Prima lectō intelligentiam dat Secunda meditatio consilium prestat. Tercia oratio petit. Quarta operatio querit. Quinta cōtemplatio inuenit. Si ergo legis z intelligentiaz habes z noscis quid faciendum sit initium boni est. Sed adhuc tibi non sufficit: nondum perfectus es. Scāde itaq; in arcem consilij z meditare qualiter implere valeas: quod faciendum esse didicisti: multi enim scientiam habent sed pauci sunt qui nouerūt qualiter scire oporteant. Rursuz quoniam consilium hominis sine diuino auxilio infirmum est z inefficax ¶Ad orationem erigere z eius adiutorium petere sine quo nullum potes facere bonum. videlicet vt ipsius gratiaz que preuemendo te illuminauit: Subsequendo etiam pedes tuos dirigat in viam pacis. Et quod in sola adhuc voluntate est: ad effectum perducat bone operationis. Bene restat tibi: Vt ad bonum opus attingaris vt quod orando petis: operando accipere merearis. Tecum vult operari deus: nō cogeris sed iuuaris. Si solus tu nil proficis. Si solus deus operatur nil mereris. Operetur ergo deus vt pocius opereris et tu vt aliquid merearis. Via est operatio bona Qua itur ad vitam. Qui viam hanc currit vitam querit. Confortare z viriliter age. ¶Habet hec via premium suum quotiens eius laboribus fatigati superni respectus gratia illustramur: gustantes z videntes quoniam suauis est dominus. Sicq; fit quod supra dictum est quod oratio querit contemplatio inuenit. Videndes ergo quomodo per hos gradus ascendētibus pfectō occurrit vt qui infra remanserit perfectus esse nō possit

Propositus ergo nobis debet esse semper ascendere: q̄ quoniam tanta est mutabilitas vite nostre vt in eadem stare non possumus. Logimur sepe ad transacta respicere. Et ne amittamus illud in quo sumus. Repetimus quandoq; quod transmittimus. Verbi gratia. Qui in opere strenuus est: orat ne deficiat: qui precibus insistit ne orando offendat meditat quid orandum sit. Et qui aliquando in proprio consilio minus confidit: lectionem cōsulit & sic euenit. Ut cum ascendere semper nobis sit voluntas. descendere tamen aliquando tāq̄ nos cogat necessitas: ita tamen vt in volūtate non necessitate propositum nostrum consistat. Q; ascendimus propositum est. q̄ descendimus propter propositum. Non hoc ergo sed illud principale debz esse

De tribus generibus le gentium

Satis vt puto manifeste demonstratum est perfectis et aliquid amplius de s̄ promittentibus non idem esse propositum cum incipientibus. Sed sicut illis aliquid licite conceditur quod isti sine culpa minime agere possūt. ita etiam ab istis aliquid requiri quo illi nondum obligati sunt. Nūc igitur ad p̄missa soluenda redeo: vt videlicet ostendam qualiter eis diuina scriptura legenda sit qui adhuc in ea solum querant scientiaz. Sunt nonnulli qui diuine scripture sapientiam appetunt. vt vel diuitias augerent vel honores obtineant: vel famam acquirant. Quorum intentio quantum peruersa tantum est miseranda. Sunt rursum alij quos audire verba dei & opera eius discere delectant. Non quia salutifera sed quia mirabilia sunt. scrutari archana & mādata cognoscere volunt: multa scire & nihil facere. Vnum mirantur potentiam: qui non amat misericordiaz Nos ergo quid aliud agere dicam q̄ preconia diuina in

fabulas cõmulas: sic theatra libus ludis: sic obscenis carminibus intendere solemus vt scz auditũ pascamus non animum: huiusmodi tamen non tam confundi q̃ admirari oportere censeo: quorũ voluntas nõ vtiqz maligna est sed improuida. Alij vero idcirco sacram scripturaz legunt vt ẏm apostoli preceptum parati sunt omni poscenti reddere rationẽ de ea fide in qua positi sunt vt videlicet inimicos veritatis foꝛtiter destruant: minus eruditos doceant: ipsius veritatis perfectius viam agnoscant. Et altius dei secreta intelligentes arcius ament: quoꝛ nimirum deuotio laudanda est z imitatiõe digna. Tria ergo sunt genera hominum sacram scripturam legentiũ Quorum primi quidem miserandi sunt. Secundi iuuãdi. Tercij vero laudãdi. nos autem quia omnibus consulere intendimus: z qõ peruersum cõmutari: omnes intelligere volumus que dicimus: omnes facere qõ hoꝛtamur.

Explicit Quintus

Incipit didascolicon: sextus liber Hugonis

Uo tibi lector ordinem scz z modum propono que si diligenter inspexeris: facile tibi iter legendi patebit. In hoꝛũ vero consideratione nec omnia ingenio tuo relinquam: neqz per meam diligentiaz satis fieri tibi promitto. Sed sic quidẽ breuiter prelibãdo transcurram vt z posita aliq̃ quibus erudieris: z aliq̃ pretermissa quibus exerceaꝛis inuenias Ordinez legendi quadꝛiuariũ esse supra cõmemoꝛaui Alium in disciplinis: alium in libꝛis: alium in narratiõe: alium in expositione: que q̃liter in diuina scriptura assignandi sunt nondũ ostendi.

De ordine qui est in disciplinis

Primū ergo hunc ordinez qui queritur in disciplinis. Inter hystoriam allegoriaz tropologiam diuinū lectorē cōsiderare oportet: que hoz alia legendi ordie precedāt. In quo illud ad memoriaz reuocare non est inutile qō in edificiis fieri conspicitur. Vbi primum quidem fundamentum ponitur: deinde fabrica superedificatur. Ad vltimum consūmato opere domus colore supducto vestitur. Sic nimirum in doctrina fieri oportet vt videlicet prius hystoriam discas id est rerum gestarum veritatem a principio repetens vsqz ad finem quid gestum sit: quomodo gestū sit: a quibus gestum sit: vbi gestum sit diligenter memorie commendes. Hec enim quatuor precipue in hystoria requirenda sunt persona negociū tempus locus. Neqz ego te perfecte subtilem posse fieri puto in allegoria nisi prius fundatus fueris in hystoria. Noli contemnere minima hec. Paulatim defluit qui minima contemnit. Si prio alphabetum discere contempsisses nunc inter grāmaticos tantum nomē haberes. Scio quosdaz esse qui stati philosophari volūt: fabulas pseudo apostolis relinquendas aiunt: quorum scientia forme asini similis est. Noli huiusmōi imitari. Paruis imbutus temptabis grādia tutus. ego tibi affirmare audeo: me nihil vnq̄ quod ad eruditionem pertineret contempsisse: sed multa sepe didicisse que aliis ioco aut deliramento similia viderētur. Memini me dum adhuc scolaris essem elaborasse vt omnium rerum oculis subiectarum: aut in vsum veniendi vocabula scirem: perpendens libere rerū naturā illum prosequi nō posse qui

earundem noia adhuc ignoraret. quotiens sophismatū meorum que grata breuitatis vna vel duabus in pagina dictionibus signauerā a memetipso cottidianū exegi debitum vt etiam sententiarum questionum z opinionum fere omnium quas didiceram z solutiones memoriter tenerem z numerū causas sepe informari z dispositis ad inuicem controuersiis quod rethoris: quod oratoris: quod sophiste officium esset diligēter distinxi: calculos in numerum posui z nigris carbonibus pauimentum depinxi: z ipso exemplo oculis subiecto que ambligonij: que ortogonij: que oxigonij differentia cēt demonstraui patēter. Vtrū ne quadratum equilaterum duobus in se lateribus multiplicatis embadū impleret vtrobiqz pcurrentes podismo didici sepe nocturnus. Hiroscopus ad biberna pernigil excubaui. Sepe ad lignum protensum in ligno magada ducere solebam: et vt vocum differentiaz aure perciperem: z animum pariter meli dulcedine oblectarem. Hec puerilia quidem fuerant: sed tamen non inutilia: neqz ea nunc scire stomachum meū onerat. Hec aūt non tibi replico vt meā scientiam que vel nulla vel parua est iacticen. Sed vt ostendaz tibi illum incedere aptissime qui incedit ordinate. Neqz vt quidam qui dum magnum saltuz facere volunt precipicium incidūt. sicut in virtutibus: sic in scientiis quidam gradus sunt Sed dicis: multa inuenio in hystoriis que nullius videntur esse vtilitatis q̄re in huiusmodi occupabor bene dicis. Multa siquidem sunt in scripturis que in se considerata nihil expetendū habere videntur: que tamen si aliis quibus coherent comparaueris: z in toto suo trutinare ceperis: necessaria pariter z competentia esse videbis. Alia enim propter se scienda sunt. Alia autem q̄ vis propter se non videātur nostro labore digna: quia tamen sine ipsis illa enucleate

sciri nō possunt: nullatenus debent negligenter preteriri omnia disce: videbis postea nihil esse superfluum: coartata scientia iocunda nō est De libris autez qui ad hāc lectionem vtiles sint: si quid mihi videatur queris. Nos magis frequentandos estimo Genesim Exodum Josue Libri iudicum z regum et paralipomenon. Noui testamenti quatuor euāgelia. deinde actus apostolorum. Ni vndecim magis ad hystoriā mihi videntur pertinere: exceptis his quos hystoriographos proprie appellamus. Si tamen huius vocabuli significatione cōmunius vtimur nullū est inconueniens vt scz hystoriā esse dicamus non tantum rerum gestarū narrationez: sed illam primā significationē cuiuslibet narrationis que sm verborum proprietatem est: sm quam acceptionez omnes vtriusqz testamēti libros ordine quo supra enumerati sūt: ad hāc lectionē sm literalez sensum ptinere puto: z fortasse nisi puerile videretur i hoc loco aliqua de modo cōstruendi precepta interponerez: quia noui diuinam scripturā magis ceteris omnibus i textu suo esse conscissam: quibus tamen idcirco supsedere volo: ne nimia propositum interpositione extendam. Sūt quedam loca in diuina pagina que sm literā legi non possunt que magna discretione discernere oportet ne per negligentiaz aliqua pretereamus: aut per importunam diligentiaz ad id ad qđ scripta non sunt violenter intorqueamus. hoc est ergo o lector quod tibi pponimus Hic campus tui laboris vomere bene sulcatus multiplicem tibi fructum refert. Ordine cūcta gesta sunt: ordie incede: per vmbram venitur ad corporis figuram: disce z inuenies veritatez. Nec hoc ideo dico vt prius veteris testamenti figuras labores euoluere z mistica dicta scruteris: priusqđ ad euāgelij fluenta potāda accedas: sed sic vides qđ ois edificatio fundamento carēs stabilis esse nō potest: sic est in doctrina

Fundamentum aũt z prin-
cipium sacre scripture hysto
ria est de qua quasi mel de
fauo veritas allegorie expri
mitur. Edificaꝰs ergo prio
fundamentuz hystorie pone
deinde per significationem
tipicã in arcem fidei fabricã
mentis erige. Ad extremuz
vero per mortalitatis grãm
quasi pulcerrimo supducto
colore edificium pinge:ha-
bes i hystoria quo dei facta
miraris:in allegoria vt eius
sacramenta credas:in mor-
talitate quomodo eius per-
fectionẽ imiteris. Lege ergo
z disce:quia in pricipio fecit
deus celum z terraz. Lege
qz in principio plantauit pa
radisum voluptatis: in quo
posuit hominem quem for-
mauerat:peccantem expulit
et in erumnas huius seculi
deiecit. Lege q̃liter ab vno
homie vniuersa humani ge
neris propago descenderit:
qualiter deinde peccãtes vn
da obruerit:q̃liter noe iustũ
cũ filiis suis in mediis aquis
diuina clementia seruauit:q̃
liter deinde abrahaam fidei
signaculum suscepit. ¶Post
vero israhel in egiptum de-
scendit. Quomodo deinde
deus filios israhel de egipto
in manu moysi z aaron per
mare rubrum eduxit:in de-
serto pauit: legem dedit: in
terra promissionis locauit.:
Qualiter sepe peccantes in
manus inimicorum suorum
tradidit:et rursum penitẽtes
liberauit: quomodo primuz
per iudices postea p reges
populum rexit dauid seruũ
suum deposit setãtes accepit
Salomonem sapientia illu
strauit. Ezechie flenti quin-
decim annos addidit. De-
hinc preuaricantem populũ
captiuum in babilonem per
manũ nabuchodonosor mi
sit post septuagĩta ãnos per
cirum reduxit. Ad extremũ
vero mutante iam seculo fi
lium in carnem misit:vitam
eternaz penitentibus mis
in munduz vniuersum apo
stolis promisit. Venturum
se in fine seculorum ad iudi
candum predixit. Reddere
vnicuiqz ꝓm opera sua pec-
catoribus videlicet ignem e
ternum:iustis autem vitam
eternaz z regnum cuius nõ

erit finis. Vide quia exquo mundus cepit vsqz in fines seculorum non deficiunt miserationes domini.

De allegoria

Post lectionē hystorie superest allegoriaruz misteria inuestigare: vbi mea exhortatione opus esse non puto cum ipsa res per se satis digna appareat: nosse tamen volo o lector hoc studiū nō tardos et ebetes sensus: sed mata expetere ingenia que sic inuestigando subtilitatez teneant vt in discernēdo prudentiam non amittant. Solidus cibus ē iste z nisi masticetur transglutiri non pōt Tali ergo moderamine vti te oportet vt dū in querēdo subtilis fueris: in presumēdo temerarius non inueniaris. recolens quod ait ℣ Psalm. Arcum suum tetendit z parauit illum: et in eo parauit vasa mortis ℣ Deministi vt estimo supra me diuinā scripturam edificio similem dixisse: vbi primū fundamēto posito structura leuatur. plane edificio similis est: nam z ipsa structuram habet. ℣ Nō ergo pigeat si hanc similitudinem paulo diligentius ꝓ sequamur. Respice opus cementarij collocato fundamento lineam extendit: z in recto perpendiculuz dimittit Ac deinceps lapides diligēter politos in ordine ponit: alios deinde atqz alios q̄rit: z si forte aliquos prime dispositionis non respondētes inuenerit accipit limam pre minētia precidit: aspera planat: informia ad formam reducit: sicqz deide reliquis in ordinem dispositis adiungit Si vero aliquos tales inuenerit q̄ nec cōminui possint nec coaptari eos non assumit ne forte dum silicem cōminuere laborat limaz frangit. Intēde: rem tibi ꝓposui

intuentibus contemptibilez
sed intelligentibus imitatõe
dignaz: fundamentũ in terra
est nisi semper politos lapi=
des habet: fabrica desuper
terram z equalez structurã
querit: sic diuina scriptura
multa ꝓ literalem sensum
ꝓtinet que z sibi repugnare
videntur: z nonnunq̃ absur
ditatis aliquid afferre. Spi
ritualis autem intelligentia
nullam admittit repugnan=
tiaz: in diuersa multa aduer
sa nulla esse possunt. q̃ etiã
primaz seriem lapidum sup
fundamentum collocandoz
ad protensaz lineam dispoñi
vides quibus scz totũ opus
reliquuz imitatur z coaptat̃
significatione non caret: naz
hoc q̃si aliud fundamentum
é z totius fabrice basis: hoc
fundamentum z portat sup
posita: z a priori fundaméto
portatur: primo fundaméto
insidiantur omnia: sed non
omni modo coaptãtur: huic
z insident et coaptantur re=
liqua: primum fabricam por
tant: et est sub fabrica. Hec
fabricaz portat z est nõ solũ
sub fabrica sed z in fabrica:
quod sub terra est fundamẽ
tum figurare diximus. Hy=
storiam fabricam que super
edificatur allegoriam insinu
are: vnde z ipsa basis fabri
ce huius ad allegoriam per
tinere debet. Multis ordi=
nibus ꝓsurgit fabrica: z quis
q̃ suaz basem habet: z mul
ta sacramenta in diuina pa
gina continẽtur que singula
sua habent principia. Vis
scire q̃ sint ordines isti. Pri
mus ordo est sacramentum
trinitatis: quia z hec scripᵗ̃a
continet quod ante omnem
creaturã trinus z vnus fuit
deus. Hic de nihilo omnem
creaturam fecit visibilem et
invisibilez: ecce secundus or
do: rationali creature liberũ
dedit arbitrium: et gratiam
preparauit vt eternam me=
reri posset beatitudinem: de
inde sponte labẽtes puniuit
z psistentes vt ampliꝰ labi
non possent cõfirmauit: que
origo peccati quid peccatũ
sit: z que peccati pena: ecce
tercius ordo que sacramen
ta primuz sub naturali lege
ad reparationez hominis in
stituit: ecce quartus ordo.

Sacramentū incarnationis verbi: ecce quintus ordo. Sacramentum noui testamēti: ecce sextus ordo. Ipsius de niq; resurrectionis: ecce septimus ordo. Hec ē tota diuinitas: hec ē illa spiritualis fabrica que quot continet sacramenta tot q̄si ordinibus constructa in altū extollitur Alis etiaz ipsas bases agnoscere. Bases ordinum sunt ipsa principia sacramentoz ecce ad lectionez veniſti: spirituale edificiū edificaturus Jam hystorie fundamenta in te locata sunt. Restat tibi nūc ipsius fabrice bases fundare lineaz tendis ponis examussim quadros in ordie collocas: z circūgirans quedam murorū vestigia figis. Linea protensa recte fidei trames est. Item spiritualis operis bases quedam principia fidei sunt quibus inicias. Debet siquidem prudens lector curare vt anteq̄ spaciosa librorum volumina prosequatur sic de singulis que magis ad propositum et professionem vere fidei pertinent instructus sit vt quecunq; postmodum inuenerit tute supedificare possit. vix enim in tanto librorum pelago z multiplicibus sententiarum anfractibus que et numero z obscuritate animum legentis sepe confundunt aliquid inde colligere poterit qui prius summatim in vnoquoq; vt ita dicaz genere aliquod certum principium firma fide subnixum: ad quod cuncta referantur non agnouit. Alis vt te doceam qualiter fieri debeant bases iste: respice ad ea que paulo ante enumeraui. Est aūt sacramentum trinitatis multi iam de illo libri facti sunt: multe date sentēcie difficiles ad intelligendum: et proplexe ad soluendum: longum tibi z onerosum est ad huc oēs prosequi cū multa fortassis inuenias in quibus magis trabaris q̄p edificeris noli instare: sic nūq̄p ad finē venies. Discе prius breuit z dilucide quid tenendum sit de fide trinitatis: quid sane profiteri z veraciter credere debeas. Cum autez postea legere cepis libros: z multa

obscure: multa aperte & multa ambigue scripta inueneris que aperta inueneris adunge base sue. si forte conueniant que ambigua sunt: ita interpretare: vt non discordent. Que vero sunt obscura resera si potes. quid si intellectum eorum penetrare non potes transi nedum presumere conaris q̄ nō sufficis periculum erroris icurras. Noli contemnere ea ꝙ potius venerare quia audisti quod scriptum est. Posuit tenebras latibulum suum: q̄ si aliquid etiaz inueneris cōtrarium illi quod tu iam firmissime fide tenendum esse didicisti. Non tamen expedit tibi quotidie mutare sententiam. nisi prius doctiores te consulueris & maxie quid fides vniuersalis: que nunq̄ falsa esse potest. Unde iubeat sentiri agnoueris. Sic de sacramento altaris. Sic de sacramento baptismatis: cōfirmationis: coniugij & omnibus que tibi supra enumerata sunt facere debes. Uides multos scripturas legentes: quia fundamentum veritatis non habent. in errores varios labi. Et totiens fere mutare sententiam quot legunt lectiones. Rursum alios vides qui secundum illaz veritatis agnitionem qua intus firmati sunt: q̄slibet scripturas ad congruas interpretationes flectere nouerunt & quid a fide sana discordet: quid conueniat iudicare. In ezechiele legis: q̄ rote animalia sequuntur: non animalia rotas. Cuz ambularent inquit animalia: ambulabant & rote iuxta ea. Et cuz eleuarentur animalia de terra. elcuabantur simul & rote. Sanctorum quippe mentes quanti virtutibus & scientia proficiunt: tanta sanctarum scripturarum archana profunda ée conspiciunt. Ut que simplicibus & adhuc stantibus in terram iacere videbantur. erectis sublimes appareant. Nam sequitur. Quocunqz ibat spiritus illuc eunte spiritu & rote pariter leuabantur sequentes eum. Spiritus enim vite erat in rotis: Uides quomodo rote hec animalia sequuntur: & secū

spiritum. Rursum alibi dicitur. Littera occidit: spiritus autem viuificat: quia nimiꝝ oportet diuinum lectorez spiritualis intelligentie veritate esse soli datum. vt earum litterarum apices: que z peruerse nonnunꝗ intelligi possunt ad quelibet diuerticula non inclinet quare antiquus ille populus qui legem vite acceperat reprobatus est: nisi quia sic solam litteram occidentem secutus est vt spiritum viuificantem non haberet. Hec vero non ideo dico vt quibuslibet ad volūtatem suam interpretandi scripturas occasione prebeam. Sz vt ostendam cum qui solam sequitur litteram diu sine errore non posse incedere. oportet ergo vt sic sequamur litteram ne nostrum sensum diuinis auctoribus preferamus z sic non sequamur vt in ea totum veritatis iudicium pendere credamus: non litteratus: sed spiritualis omnia diiudicat. Vt ergo secure possis iudicare litteram: non de tuo sensu presumere sed eruiri prius z informari oportet. z quasi quandam inconcusse veritatis basem: Cui tota fabrica innitatur fū dare neqz a teipso eruditre p̄ summas. Ne forte duz te introducere putas magis seducas. A doctoribus z sapientibus hec introductio querē da est. Qui auctoritatibus sanctorum patruz z testimonijs scripturarum eam tibi prout opus est. Et facere et aperire possint. Cumqz iam introductus fueris testimonijs scripturarum legendo: singula que docuerunt confirmare sic mihi videtur: cui me in hoc imitari placuerit. Libens accipio. Cui visum fuerit non ita oportere fieri: faciat quid placuerit non cōtendo. Scio enim plures hūc modum in discendo non seruare. Sed quomodo quidez proficiunt rursus ignoro. Si queris Qui libri magis ad hanc lectionem valeant ego puto principium geneſis de operibus sex dierum. Tres vltimos libros Moysi. de legalibus sacramentis. Ysai am principium z finem eze chielis. Job. Psalterium,

Cantica canticorum. Duo precipue euangelia scz mathei z Johannis Epistolas pauli. Canonicas epistolas z apocalipsim: precipue epistolas pauli que etiam ipso numero designant vtriusqz testamenti perfectionem i se continere.

De tropologia idē moralitate

De tropologia nihil aliud i presenti dicam quam quod superius dictum est. Excepto quod ad eam magis rerū vocum significatio pertinere videtur. In illa naturalis iusticia est. Ex qua disciplina morum nostrorum id est positiua iusticia nascitur contemplando quid fecerit deus. quid nobis faciendum sit cognoscimus. Omnis natura hominem docet. Omnis natura rationem parit: Et nihil in vniuersitate insecundum est

De ordine litterarum:

Non idem ordo librorum in historiaca z allegorica lectone seruandus ē. Historia ordinem temporis sequitur. ad allegoriam magis pertinet: ordo cognitionis. Quia siē supra dictum est. Doctrina semper non ab obscuris sed apertis etiam z ab bijs que magis nota sunt exordium summere debet. Unde consequēs est: vt nouuz testamētum in quo manifesta predicatur veritas in hac lectione veteri preponatur: vbi eadez veritas figuris adumbrata est occulte pronunciatur: eadem vtrobiqz veritas sed ibi est occulta hic manifesta: ibi promissa: ibi exhibita. Audistis cum legeretur in apocalipsi. Quia signatus erat liber z nemo inueniri poterat qui solueret signacula eius: nisi leo de tribu iuda Signata autem lex Signate erant pphetie. qz occulte tēpe vēture redēptiōis pnunciabāt

Nonne tibi ille liber signatus esse videtur qui dixit.ecce virgo concipiet z pariet filium:z vocabis nomen eius emanuel Et alias Tu inquit bethleem: Effeta parvulus es z in milibus iuda Ex te enim egredietur qui sit dominator in israel:egressus eius ab initio a diebus eternitatis.Et psalmista.Nūquit syon dicet homo.z homo natus est in ea ipse erit altissimus. Et rursus domini exitus exitus mortis. Et iterum dixit dominus domino meo sede a dextris meis Et post pauca de eodem.tecum principium in die virtutis tue:in splendoribus sanctorum ex vtero ante luciferum genui te.Et Danielis Aspiciebat in visione noctis z ecce in nubibus celi filius hominis veniet. Et vsqz ad antiquum dierum perueniebat.Et dedit ei potestatem honorem z regnum:z omnes populi tribus z lingue ipsi seruient Potestas eius potestas eterna:que non auferetur.Quis puta.Nec antecp implerentur intelligere poterat soluere signacula nisi de tribu iuda.Venit ergo filius dei z induit nostrā naturam:Natus est de virgie:Crucifixus.Sepultus. Resurrexit.Ascendit ad celos z implendo que promissa erant:aperuit que latebant. lego in euangelio cp angelus Gabriel ad mariam virginem mittitur parituram pronunciat.recordor prophetie que dicit.Ecce virgo concipiet.Et lege quia cum esset Joseph in bethleem cū maria vxore sua pregnante venit tempus eius pariendi et peperit filium primogenitus quem angelus predixerat signaturum in throno dauid patris sui.Recordor prophetie.Bethleem effreta parvulus es in milibus iuda ex te eniz egredietur qui sit dominator in israel.Lege rursum.In principio erat verbum Et verbum erat apud deum:z deus erat verbum. Recordabor prophetie que dicit.Egressus eius ab initō a diebus eternitatis. Lego Verbum caro factum est z habitabit in nobis z ne forte

Folium

singula prosequendo fastidi
um tibi faciam: nisi prius na
tiuitate christi predicationez
passionem: resurrectionem:
atqz ascensionem. Et cetera
que in carne z per carnem
gessit agnoueris verum fi
gurarum misteria penetra=
re non valebis

De ordine narrationis

De ordine narrationis illō
maxime hoc loco considerā
dum est. qꝑ diuine pagine te
xtus nec naturalem semper
nec continuum loquendi or
dinem seruat. Quia z sepe
posteriora prioribus antepo
nit. Sicut cuz aliqua enume
rauerit subito ad superiora:
quasi subsequentia narrans
sermo recurrat. Sepe etiam
ea que longo distant inter=
uallo: quasi mox sibi succe=
dentia connectit: vt videatur
nullum diuisuxisse spacium
temporis illa que non discer
nit vllum interualluz sermo
nis.

De ordine

clis expositionis

Expositio tria continet: litte
ram: sensum z sententiā. In
omni narratione littera est.
Nam ipse voces: etiam litte
re sunt. Sed sensus z senten
tia non in omni narratione
simul inueniuntur. Quedaz
habet litteram z sensum tan
tum. Quedam litteraz z sen
tentiam tantum. Quedam
omnia simul hec tria conti=
net. Omnis autem narratio
ad minus duo debet habere
Illa vero narratio litteram
z sensum tantum habet vt ꝑ
ipsam prolationem sic aper
te aliquid significabitur. Vt
nihil aliud relinquatur sub ī
telligendum. Illa vero litte
ram z sententiam tantū ha
bet. vbi ex sola pronunciatō
ne nihil concipere potest au
ditor nisi addatur expositio:
Illa sensum z sententiaz ha
bet. vt z aperte aliquid signi
ficatur: z aliquid aliud subi
telligendū relinquitur quod
expositione aperitur

De littera

Littera aliquando perfecta est quando ad significandum id quod dicitur nihil preter ea que posita sunt vel addere vel minuere oportet Ut omnis sapientia a deo ē: aliquando imminuta est: quando subaudiendum aliquid ī linquitur. vt senior electe domine. Aliquando superflua quando vel propter inculcationem vel longam interpretationem idem repetitur vt aliquid non necessarium adiungitur: ut paulus in fine epistole ad romanos dicit. Ei autem et postea multis interpositis infert cui est honor et gloria. Aliud hic superfluum esse videtur. Superfluum dico id est non necessarium ad enunciationem faciendā: aliquando talis est littera vt nisi in aliam resoluatur nihil significare: Vel incongrua esse videatur: vt est illud: Dominus in celo sedes eius. id est sedes domini in celo. Et filij hominum dentes eorum arma et sagitte. id est filiorū hominum dentes. Et homo sicut fenum dies eius id est dies hominis. Nominatiuus scilicet nominis et genitiuus pronominis pro vno genitiuo nominis positi. Et multa alia. Similiter ad litteram cōstructio et continuatio pertinet.

De sensu

Sensus alius congruus alius incongruus. Incongruus alius incredibilis Alius impossibilis alius absurdus alius falsus. Multa huiusmodi inuenies in scripturis: Vt illud. Comederunt Jacob et illud sub quo curant. Hij qui portant orbem. Et illud. Elegit suspendium anima mea: et multa alia. Sunt loca quedam in diuina scriptura vbi licet sit aperta verborum significatio. Nullus tamen sensus videtur. Vel propter inusitatum modum loquēdi siue propter aliquā circumstantiam que legentis intelligentiam impedit vt est verbi gratia illud quod dicit Ysaias. Apprehendent septem mulieres virum vnū in die illa dicentes Panem nostrum comedemus et ve-

stimentis nostris operiemur Tantummodo inuocetur super nos nomen tuum. ¶Plana sunt et aperta verba. Intelligis satis. Apprehendent septem mulieres virum vnū Intelligis panem nostrum comedemus. Intelligis vestimentis nostris operiemur Intelligis tantummodo inuocetur nomen super nos: Intelligis. Auser obprobrium nostrum. Sed fortasse quid hoc totum significare simul: velit intelligere nō potes quid dicere voluerit propheta. Bonum promiserit: an malum minatus fuerit ignoras. Unde euenit vt spiritualiter tantum intelligendum credas q̄ qualiter ad litteram dictum sit: nō vides Dices ergo septem mulieres septem dona esse spiritus sancti qui vnum virum apprehendunt id est christū in hoc omnem plenitudinez gratie placuit inhabitare: q̄ ipse solus sine mensura spiritum accepit. qui solus caruz aufert obprobrium vt inueniat in quo requiescat nullo alio viuente Ut sancti dona poscebāt. Ecce spiritualiter interpretatus es. Et quid sit ad litteram non intelligis. ¶Potuit tamen propheta p hec verba etiam ad litteram aliquid assignare. Quia enī supra de interpretatione populi preuaricationis locus fuerat. Subiungit nunc tantam in eodem populo cladem futuram. Et vsq; adeo virorum genus delendum: Ut vix septem mulieres vnum virum inueniant. Cum modo vna vnum habere soleat. Et cum nunc mulieres viros rogabunt. Et ne forte vnus vir Septem mulieres ducere formidaret: tum vnde eas pasceret et vestirz nō haberet dicunt ei. ¶Panem nostruz comedemus. Et vestimentis nostris operiemur Non te oportet esse de nobis sollicitum. Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos. Ut dicaris Vir noster et sis. ne repudiate dicamur et steriles: et sine semine moriamur: quod eo tempore magnum obprobrium fuit. Et hoc est quod dicunt Auser obprobrium nostruz.

Multa huiusmodi inuenis in scripturis z maxime in veteri testamento hm ydomea illius lingue dicta. Cum tibi aperta sint nibil aput nos signare videntur.

De Sententia

Sententia diuina nunq̄ absurda nunq̄ falsa esse potest Sed cum in sensu vt dictuz est inueniantur multa contraria. Sententia nullam admittit repugnantiam Sed congrua z semper vera. Aliquando vnius enunciationis vna est sententia. Aliq̄n do vnius enunciationis plures sunt sententie. Aliquādo plurimum enunciationum plures sunt sententie. Cum igit diuinos libros legimus in tanta multitudine verorū intellectum Qui de paucis eruuntur verbis et sanitate fidei katholice muniuntur: id potissimum diligamus: quod certum apparuerit eū sensisse q̄ legimus. Si aut hoc latet id certe quod circū stantia scripture non impedit. Et cum sana fide concordat. Si autem z scripture circumstantia pertractari ac discuti non potest saltem id soluz quod fides sana prescribit: Aliud est enim quid potissimum scriptor senserit dinoscere: non a regula pietatis errare. Si vero vtrūqz vitetur perfecte se habet fructus legentis: si vero vtrūqz vitari non potest: z si voluntas scriptoris incerta: sit sane fidei congruam non inutile est eruisse scientiam. Itez in rebus obscuris atqz a nostris oculis remotissimis. Siqua inde scripta etiam diuina lege rimus: que possint salua fide alijs atqz alijs parere sententijs: in nullam earuz nos precipiti affirmatiōe ita proiciamus: vt si forte diligentius discussa veritas eam labefactauit corruamus Non pro sententia diuinarum scripturarum: sed pro nostra ita dimicantes. vt eam velimus scripturarum esse que nostra est. Tamen pocius ea que scripturarum nō nostrarum esse debeamus

Folium De modo legendi

Modus legendi in diuidēdo constat. Diuisio fit partitione z inuestigatiōe. Partiendo diuidimus quādo ea que confusa sunt distinguimus. Inuestigando diuidimus quādo ea que occulta sunt reseramus.

De meditatione hic est premittēdū

Et iam ea que ad lectionez pertinēt quando lucidius et cōpendiosius potuimus explicata sunt. De reliqua vo parte doctrine. i. meditatiōe aliquid in presenti dicere obmitto: quia res tāta speciali tractatu indiget: z dignum magis est omnino silere in huiusmodi q̄ aliquid imperfecte dicere. Res enī valde subtilis est z simul iocunda que z incipientes erudit et exercet consūmato in expta adhuc stilo ideoq; amplius psequenda. Rogemus igit nunc sapientiaz vt radicare dignetur i cordibus nostris z illuminare nos in semitis suis: vt introducat nos ad puraz nostris aiabus cenā.

Diuisio plene continentium

Continentium virtutum genera tria sunt sapiēcia vtus necessitas. Sapientia est cōprehensio rerum prout sunt. Virtus ē habitus animi in modum nature rationi consentaneus. Necessitas ē sine qua viuere non possumus: sed felicius viueremus. hec tria remedia sunt cōtra tria mala quibus subiecta est vita humana. Sapientia contra ignorantiā. Virtus contra vicium. Necessitas ctra infirmitatem. Propter ista tria mala extirpāda quesita sunt ista tria remedia: z propter hec tria remedia inuenienda inuenta est ois ars: z omnis disciplina: propter sapientiam inuenta est practica: propter necessitatem inuenta est mechanica. iste tres vsu prime fuerunt: sed postea propter eloquentiaz

inuenta est logica que cum sit inuentione vltima: prima tamen debet esse doctrina. Quatuor ergo sunt principales scientie a quibus oēs alie descendūt theorica practica mechanica et logica. Theorica diuiditur in theologiam phisicam mathematicaz. Theologia tractat de inuisibilibus substātiis. Phisica de inuisibilibus visibiliū causis. Mathematica de visibilibus visibiliū formis. Et mathematica diuiditur in quatuor scientias. Prīa est arismetrica de numero z de quantitate discreta per se. Secunda est musica que tractat de proportiōe id est de quantitate discreta ad aliquid: quia ad sonum contracta. Tercia ē geometria que tractat de spacio id est de quantitate continua immobili. Quarta est astronomia que tractat de motu id est de quātitate ptinua mobili. Elementuz arismetrice est vnitas. Elementum musice est vnisonū. Elementuz geometrie est punctus. Elementum astronomie est instans. Practica diuiditur i solitariaz priuatā z publicā. Solitaria docet quomodo vnusquisqz propriam vitam honestis moribus instituat: z honoribus exornet. Priuata docet quomō regendi sūt familiares z qui per carnis affectum sunt affines. Publica docet qualiter populus totus z gēs a suis rectoribus gubernari debeat. Solitaria pertinet ad singulos. Priuata ad patresfamilias. Publica ad rectores ciuitatuz. Mechanica tractat de opibus humanis Et hec diuiditur in septem Prima est lanificium. Secūda armatura. Tercia nauigatio. Quarta agricultra. Quinta venatio. Sexta medicina. Septima theatrica. Logica diuiditur in grāmaticam: z in rationem differendi. Ratio differendi diuiditur in probabilez necessariam z sophisticam. Probabilis diuiditur i dyaleticā z rethoricam. Necessaria ptinet ad philosophos. Sophistica ad sophistas. in his partibus philosophie talis

ordo in doctrina seruari debet vt ¶Prima ponatur logica. Secunda ethica. Tercia theorica. Quarta mechanica. ¶Primū enim cōparanda est eloquentia. deinde vt ait Socrates in ethica per studium virtutis oculus cordis mundandus est: vt deinde in theorica ad inuestigationem veritatis perspicax esse possit. ¶Nouissime mechanica sequitur que per se omni modo inefficax est: nisi ratione precedentiū fulciatur.

De arte magica

Magice repertor primus creditur Zoroastres rex bactrianorum quem nonnulli asserunt ipsum esse Cham filium noe: sed nomine mutato hunc postea ninus rex assiriorum bello victum interfecit: eiusq; codices artibus maleficior plenos igne cremari fecit. Scribit autez Arestotiles de hocipo q vsq; ad vigitiduo centū milia versuū eius de arte magica ab ipso dictatos: libri eiusdē vsq; ad posteritatis memoriam traduxerūt. hanc artez postea Democritus amplianit tempore quo Ypocras in arte medicine insignis habebatur. Magica in philosophiam nō recipitur: sed est extrinsecus falsa pfessione omnis iniquitatis z malicie magistra. de vero mentiens z veraciter ledens: animos seducit a religiōe diuina: culturam demonū suadet: morum corruptionez ingerit: z ad omne sceluſ z nephas mentes sequaciū impellit. ¶Hec generaliter accepta quinq; complectitur genera maleficiorum. Manticen quod sonat diuinatio. Mathematicam vanam. sortilegia maleficia pstigia. Manticen quinq; cōtinet species sub se. ¶Primam nigromanciā que interpretat diuinatio in mortuis: nicros enim grece mortuus latine: vnde nigromācia diuinatio que fit per sacrificium sanguinis hūani quē demones sitiūt z in eo delectant effuso. Secunda est geomancia .i. diuinatio in terra. Tercia

est ydromancia .i. diuinatio in aq̃. Quarta est aerimancia id est diuinatio in aere. Quita est diuinatio in igne que dr̃ piromancia. Varro enim q̃tuor dixit esse in quibus diuinatio cõstaret terrã aquam ignẽ z aerem. Prima ergo id est nigromacia ad infernũ videtur pertinere Secunda ad terraz. Tercia ad aquam. Quarta ad aerẽ Quinta ad ignem. Mathematica diuiditur in tres species in aruspicinaz: in augurium: z in horoscopicam Aruspices sunt dicti quasi horuspices id est horarum inspectores qui obseruãt tẽpora in rebus agendis. Vel aruspices q̃si aras inspicientes qui in extis z in fibris sacrificiorz futura considerant Augurium vel auspiciũ ali quando ad oculum pertinet Et dicitur auspicium quasi auis spacium: quia in motu z volatu auium attenditur. Aliquando ad aures ptinet z tũc dicitur augurium quasi garritus auium: quia aure percipit. Horoscopica que est cõstellatio dicitur: est q̃ in stellis fata hominũ querunt sicut genethnati faciũt natiuitates obseruant: qui olim spiritualiter magi nuncupabantur: de quibus in euãgelio legimus. Sortilegi sunt qui sortibus diuinatões queruñt. Malefici autem sunt qui et per cantationes demoniacas siue ligaturas: vel alia quecunqz execrabilia remediorum genera cooperatione demonum atqz instinctu nephanda pficiunt Prestigia sunt quãdo per fantasticas illusiones circa rerum imitationez sensibus humanis arte demoniaca illuditur. Sunt ergo omnes simul nouẽ sub mantice quã qz id est nigromantica geomantica ydromantica aerimantica piromantica. Sub mathematica tres. i. aruspicina auspiciuz horoscopica. Postea tres alie. i. sortilegium maleficium prestigiũ. Prestigia mercuius dicit primus inuenisse. Auguria friges inuenert. Aruspicinã tages primus etrustis tradidit. Ydromancia primum a persis venit.

167

Folium

Explicit sextus ⁊ per cō sequens totus hugōnis in dictas colicō liber: qui est de modo studēdi ⁊ ordine legēdi Anno domi M cccc lxxx vij in die sācte Crucis

Bibl. Jag.

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

Non tibi ascribes
quod non ex te nec a te es
magis uideris nosse
b c d e f g h
k l m n o p q.
s t u x y 3

Calen

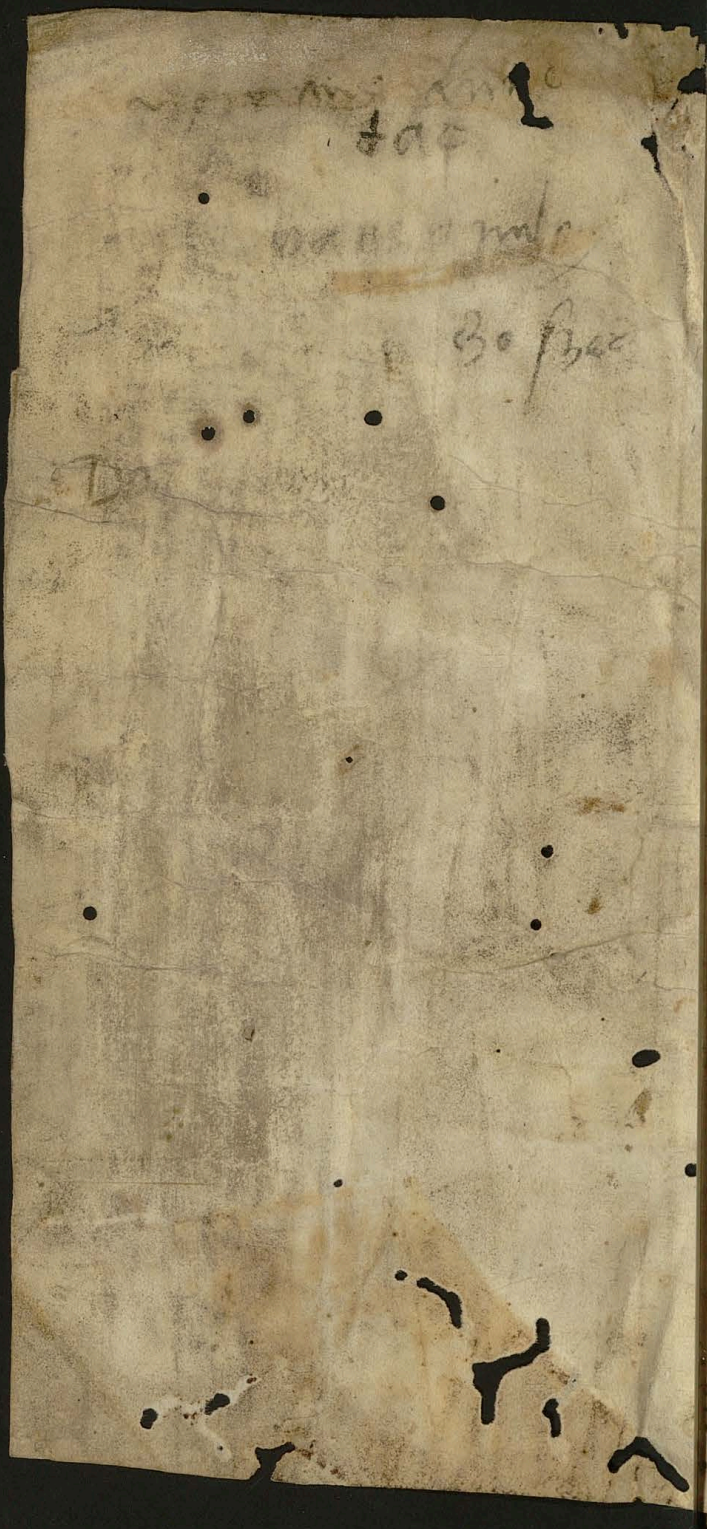
Fronte capulata posset occasio

Calua

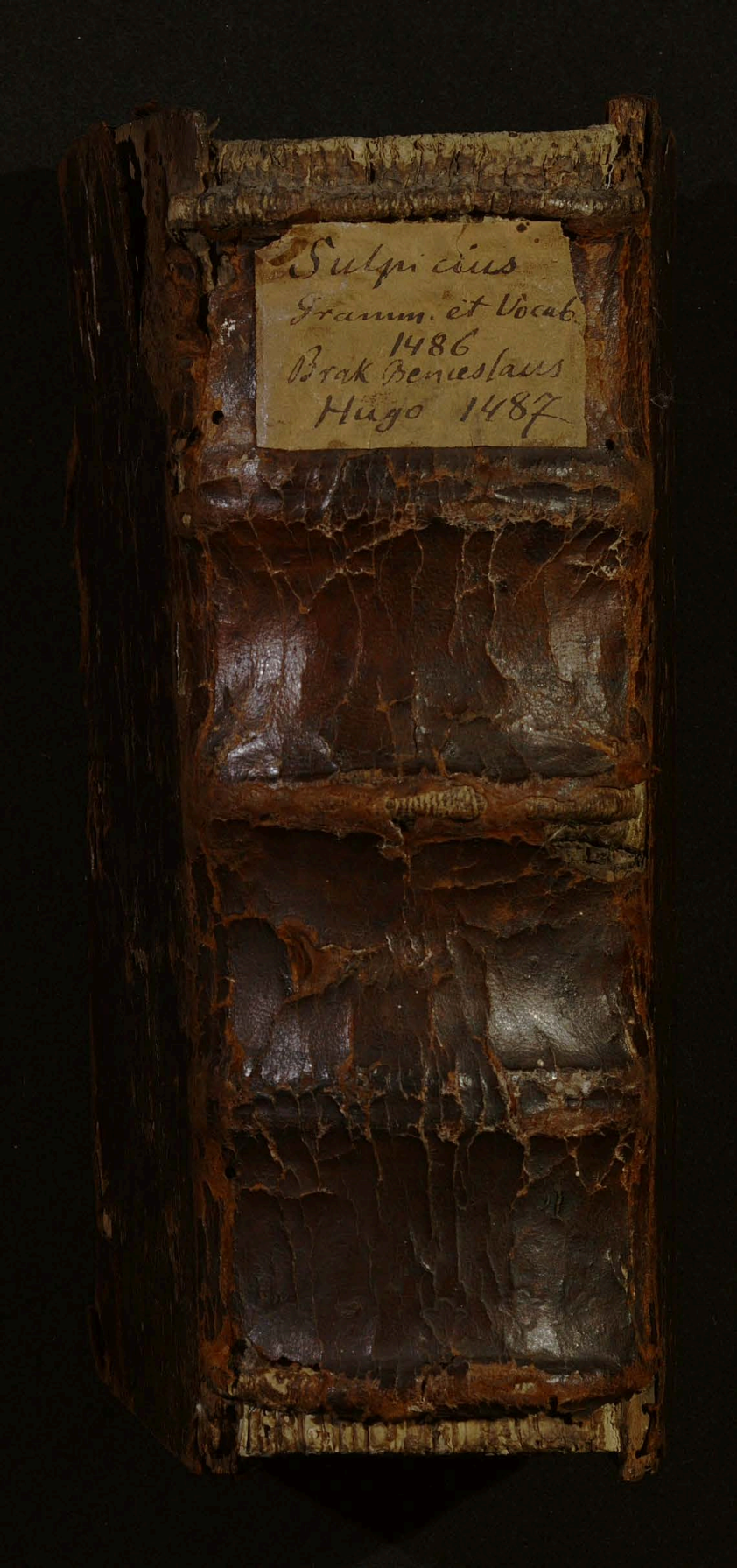
Iacobus Zabarella

Gomes Gomez

1554

Sulpicius
Gramm. et Vocab.
1486
Brak Benieslaus
Hugo 1487